

**İBN BATUTA SEYAHATNAMESİ'NİN
SOSYAL BİLGİLER DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMI KAZANIMLARI
DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ**

Zeynep ÖNCÜ
Yüksek Lisans Tezi
Danışman: Prof. Dr. Nusret KOCA
Şubat, 2021
Afyonkarahisar

T.C.
AFYONKOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

İBN BATUTA SEYAHATNAMESİ'NİN SOSYAL BİLGİLER
DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMI KAZANIMLARI
DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ

Hazırlayan

Zeynep ÖNCÜ

Danışman

Prof. Dr. Nusret KOCA

AFYONKARAHİSAR 2021

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “İbn Batuta Seyahatnamesi'nin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları Doğrultusunda İncelenmesi” adlı çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını, yararlandığım eserlerin kaynakça'da gösterilenlerden oluştuğunu ve bunlara atıf yaparak yararlandığımı belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

19/02/2021

İmza

Zeynep ÖNCÜ

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Zeynep ÖNCÜ
	Numarası	170683101
	Anabilim Dalı	Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
	Programı	Sosyal Bilgiler Eğitimi
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	İbn Batuta Seyahatnamesi'nin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları Doğrultusunda İncelenmesi	
Tez Savunma Sınav Tarihi	19.02.2021	
Tez Savunma Sınav Saati	14:00	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek oy birliği – oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

ÖZET

İBN BATUTA SEYAHATNAMESİ'NİN SOSYAL BİLGİLER KAZANIMLARI DOĞRULTUSUNDA İNCELENMESİ

Zeynep ÖNCÜ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

Ocak, 2021

Danışman: Prof. Dr. Nusret KOCA

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak haklarının ve sorumluluklarının bilincinde; milletini ve vatanını seven bireyler yetiştirilmesi Sosyal Bilgiler dersinin amaçları arasında yer almaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin yetiştirilmesinde sözlü ve yazılı kaynaklardan yararlanılabilir. Seyahatnameler edebi ürün olarak kültür, sosyoloji, siyasi ve ekonomik bilgileri içeren önemli kaynaklardan biridir. Ele alınmış ve okuyucuya aktarılmak istenen bilgilerin edebi bir üslupla verilmesi seyahatnameye karşı merak ve ilgi uyandırır. Bu araştırmanın amacı İbn Batuta Seyahatnamesi'nin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan 5. sınıf, 6. sınıf ve 7. Sınıf kazanımları bağlamında incelemektir. İbn Batuta Seyahatnamesi'nde hangi kazanımın ne şekilde verildiğinin belirlenmesi amacıyla iki ciltlik eser araştırmacı tarafından incelenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılmış, seyahatnamede elde edilen bulgular içerik analiziyle ayrıntılı olarak incelenmiş. İbn Batuta Seyahatnamesinde yer alan kazanımlar belirlenip araştırmacı tarafından oluşturulan kategori-kod ve içerikler ilişkilendirilerek şekiller halinde sunulmuş, sayfa ve cilt numaralarıyla birlikte doğrudan alıntılar ile desteklenmiştir. Araştırma sonucunda İbn Batuta Seyahatnamesi'nden elde edilen içeriklerin Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada 5.sınıf 11 kazanımı ile ilişkin 5 kategori ve 15 kod oluşturulmuştur. 6.sınıf 14 kazanımı ile ilişkin 6 kategori ve 16 kod oluşturulmuştur. 7.sınıf 10 kazanımı ile ilişkin 5 kategori ve 11 kod oluşturulmuştur. Araştırmada en fazla; Kültür ve Miras, İnsanlar Yerler ve Çevreler, Üretim Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanlarında yer alan kazanımlar ile ilişkilendirilmiştir. En az ilişkilendirilme Birey ve Toplum, Küresel Bağlantılar, Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanlarında yer alan kazanımlar ile yapılmıştır. Araştırmada hiç ilişkilendirilmeyen kazanımlar Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı içerisinde yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, içerik analizi, İbn Batuta, seyahatname, edebi ürün.

ABSTRACT

AN INVESTIGATION OF IBN BATUTA'S ITINERARY IN TERMS OF ITS CONGRUENCE WITH THE OBJECTIVES OF SOCIAL STUDIES CURRICULUM

Zeynep ÖNCÜ

AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
THE INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PRIMARY EDUCATION

January, 2021

Advisor: Prof. Dr. Nusret KOCA

As a Turkish citizen to educate individuals who aware of their responsibilities and rights, patriotic and nationalist is one of the aims of the social studies course. For these purposes, verbal and written sources can be used in the training of social studies teachers and the teaching of social studies courses. As a literary product travel books are one of the most important sources that contain cultural, sociological, political, and economic information. Handling the style of the book and explaining the information to be conveyed to the reader in a literary style arouses curiosity and interest. The aim of this study is to examine Ibn Battuta's travel book in the context of the 5th, 6th, and 7th grades acquisitions of the module of social science in the curriculum. Two volumes of the travel book were examined by the researcher to determine which acquisition was given and how in Ibn Battuta's travel book. Document analysis was used by the researcher as a data collection tool in the study, and the findings obtained in the travel book were examined in detail with content analysis. The acquisitions in Ibn Battuta travel book were determined and the category-code and contents created by the researcher were presented in figures by associating them and supported by direct quotations together with page and volume numbers. The research concluded that the contents obtained from Ibn Batuta Seyahatname can be used in Social Studies education. In the research, categories and 15 codes related to 5th grade 11 acquisition were created. 6 categories and 16 codes were created for the categories related to the 6th grade 14 acquisition. Categories related to 7th grade 10 acquisition, 5 categories and 11 codes were created. More in our research; Culture and Heritage, Places Places and Environments, Production, Distribution and Consumption are associated with learning field outcomes. Associating with the Best Achievement Individual and Society, Connections Science, Technology and Society have been made with the acquisitions involved in learning. The unrelated gains in the research include completing Active Citizenship education.

Keywords: Social studies, content analysis, Ibn Batuta, travel book, literary product.

ÖN SÖZ

İbn Batuta'nın seyahat ettiği coğrafyalar ve insanların yaşantıları ile ilgili verdiği bilgilerin toplumların siyasi durumları ve sosyo-ekonomik yapılarının anlaşılmasında okuyucusuna yardımcı olabilecek kaynaklar arasındadır. Anadolu coğrafyası ile ilgili verdiği bilgilerin yemek kültürü, kadının Türk toplumunda yeri, ahilik teşkilatı gibi konular seyyahın geniş yer verdiği konulardır. Farklı sosyal bilimlerle ilgili bilgilerin Sosyal Bilimler araştırmacılarına, öğretmen adaylarına ve Sosyal Bilimler öğretmenlerine Sosyal Bilimler eğitiminde yardımcı bir kaynak olabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmaya karar verme sürecinde önerileriyle katkı sağlayan karşılaştığım zorluklara karşı beni her zaman destekleyip bana yardımcı olan danışman hocam Prof. Dr. Nusret KOCA'ya teşekkür ederim.

Yüksek Lisansa başladığım andan itibaren saygısı, sevgisi esirgemeyen deneyimleriyle yol gösteren hocam Doç. Dr. Tuğba SELANİK AY'a teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde yararlandığım kaynaklara ulaşmamda yardımcı olan hocalarıma ve kütüphane personeline, araştırmada yararlandığım hocalarıma çalışmalarından dolayı teşekkür ederim.

Zeynep ÖNCÜ
2021, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
YEMİN METNİ.....	ii
ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAY SAYFASI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1. EĞİTİM- ÖĞRETİM, ÖĞRENME TANIMI VE KAVRAMLAR	10
2. SOSYAL BİLGİLER.....	12
2.1. SOSYAL BİLGİLERİN TANIMI.....	12
2.2. SOSYAL BİLGİLER VE SOSYAL BİLİMLER	13
2.3. DÜNYADA SOSYAL BİLGİLER	16
2.4. TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER	17
2.5. 2018 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI.....	18
2.5.1. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları;	21
2.6. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ VE EDEBİYAT	23
3. SEYAHATNAME	28
3.1. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE FAYDALANABİLECEK SEYAHATNAMELER	31
4. İBN BATUTA HAYATI VE SEYAHATNAMESİ.....	32
5. KONUyla İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

1. ARAŞTIRMA MODELİ	39
2. ÇALIŞMA GRUBU	39
3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	45
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	128
KAYNAKÇA.....	140
ÖZGEÇMİŞ	147

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanları.....	19
Tablo 2. Sosyal Dersi Bilgiler Dersi Becerileri	20
Tablo 3. Sosyal Bilgiler Dersi Değerleri.....	21
Tablo 4. İbn Batuta Seyahatnamesi'nde Yer Alan 5. Sınıf, 6. Sınıf ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları.....	43
Tablo 5. Oluşturulan kategoriler.....	44
Tablo 6. Oluşturulan Kodlar	44
Tablo 7. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Beşinci Sınıf Kazanımlarıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	45
Tablo 8. Sosyal Bilgiler 5.2.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	47
Tablo 9. Sosyal Bilgiler 5.2.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori- Kod ve İçerikler	50
Tablo 10. Sosyal Bilgiler 5.2.5. Kazanımıyla İlişkin Kategori- Kod ve İçerikler	50
Tablo 11. Sosyal Bilgiler 5.3.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	55
Tablo 12. Sosyal Bilgiler 5.3.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	57
Tablo 13. Sosyal Bilgiler 5.3.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	58
Tablo 14. Sosyal Bilgiler 5.5.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	62
Tablo 15. Sosyal Bilgiler 5.5.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	64
Tablo 16. Sosyal Bilgiler 5.5.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	65
Tablo 17. Sosyal Bilgiler 5.7.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	68
Tablo 18. Sosyal Bilgiler 5.7.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	69
Tablo 19. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Altıncı Sınıf Kazanımlarıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	69
Tablo 20. Sosyal Bilgiler 6.1.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	71
Tablo 21. Sosyal Bilgiler 6.1.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	72
Tablo 22. Sosyal Bilgiler 6.1.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	74
Tablo 23. Sosyal Bilgiler 6.1.5. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	77
Tablo 24. Sosyal Bilgiler 6.2.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	78
Tablo 25. Sosyal Bilgiler 6.2.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	80
Tablo 26. Sosyal Bilgiler 6.2.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	90
Tablo 27. Sosyal Bilgiler 6.2.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	92
Tablo 28. Sosyal Bilgiler 6.2.5. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	93
Tablo 29. Sosyal Bilgiler 6.3.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	94
Tablo 30. Sosyal Bilgiler 6.3.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	95
Tablo 31. Sosyal Bilgiler 6.5.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri.....	98
Tablo 32. Sosyal Bilgiler 6.5.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri.....	99
Tablo 33. Sosyal Bilgiler 6.6.6. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	100
Tablo 34. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Yedinci Sınıf Kazanımlarıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	102
Tablo 35. Sosyal Bilgiler 7.1.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	103
Tablo 36. Sosyal Bilgiler 7.1.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	104
Tablo 37. Sosyal Bilgiler 7.2.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	105
Tablo 38. Sosyal Bilgiler 7.3.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	108
Tablo 39. Sosyal Bilgiler 7.3.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	110
Tablo 40. Sosyal Bilgiler 7.4.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	112
Tablo 41. Sosyal Bilgiler 7.4.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	114

Tablo 42. Sosyal Bilgiler 7.5.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	115
Tablo 43. Sosyal Bilgiler 7.5.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	115
Tablo 44. Sosyal Bilgiler 7.7.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler	119

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1. Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler	15
Şekil 2. Edebiyat Temelli Sosyal Bilgiler Öğretiminin Temel Öğeleri	25
Şekil 3. İçerik Analizi Aşamaları	42

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

NCSS: (National Council for the Social Studies) ABD Sosyal Bilgiler Ulusal
Konseyi

Akt: Aktaran

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

s: Sayfa

TDK: Türk Dil Kurumu

vb: Ve benzeri

vd: Ve diğerleri

Ed: Editör

C: Cilt

Ö: Ölüm

Bt: Bilinmeyen Tarih

GİRİŞ

Çağımızda eğitimin yalnızca yeteri kadar bilgi vermesi, bilgi aktarması görüşü artık geçerliliğini kaybetmiş, onun yerine eğitimin, bireylere istenilen ve beklenen davranış değişikliklerini kazandırması gelişen ve değişen topluma, çevreye uyum sağlamalarını kolaylaştırması görüşü esas alınmaktadır (Özoğlu, 1987: 3). Küreselleşen dünya da aile ve çevre bireyi topluma uyum sağlayabilmesi için ihtiyacı olan bilgi ve becerileri aktarabilmesi yeterli düzeyde aktarmada yetersiz kalmaktadır. Bu eksikliğin sistemli ve programlı bir şekilde giderilmesi zorunluluğu, eğitim öğretim kurumlarının önemi açıkça göstermektedir ki çocukların günümüz şartlarına uyum sağlamasında aile ve çevre tek başına yeterli olmamaktadır.

Günümüz toplumlarında birey, içinde bulunduğu koşulları çerçevesinde yaşama uyum sağlayabilme, hızlı ve etkin kararlar alabilme zorunluluğu ile karşı karşıyadır. Bu zorunluluk giderilmeye çalışılırken çağa ayak uydurabilecek bireylerin yanı sıra; geçmiş, bugünü ve yarını arasında bağlantı kurabilecek yeniliklere ve değişen yapılara uyum sağlayabilecek bireyler yetiştirilmesi beklenir (Özoğlu, 1987).

Eğitim sistemine yön veren, toplumun eğitim felsefesini, politikasını yansıtan amaçları ve ilkeleridir (Töremen, 2011). Her toplum eğitim yoluyla kendi toplumsal yapısına uygun ve gelişme gizilgücüne göre var olan insan gücünü eğitmek zorundadır (Deveci, 2002: 1). Çünkü her toplum insanlığın belirli bir idealini ortaya koyar. Her millet kendine has kültüre sahiptir çocuğun bu kültürü yansıtabilmesi ise bulunduğu toplumda sosyalleşmesiyle mümkündür (Akbay, 2007).

Sosyal Bilgiler; Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak milli bilince sahip, haklarını ve sorumluluklarını bilen, tarihi ve kültürel değerleri benimsemiş, insan hakları ve demokrasi kavramlarını benimsemiş, toplumsal sorunlara çözüm getirebilen bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (MEB, 2018). Bu hedeflerin gerçekleştirilebilmesi için bireylerin ilgi ve ihtiyaçlarının doğru olarak belirlenmelidir.

İnsan üzerine bir çalışma alanı olan Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilerin sosyal bilimlerin içeriğinde yer alan çeşitli bilgileri edinmelerini, öğrenme süreçlerini kavramalarını ve etkin birer vatandaş olmalarını sağlamaktadır (Zarillo, 2016' dan akt. Türe, 2018: 6). Sosyal Bilgiler eğitiminde kalitenin ve verimin artırılmasında çocuğun

ilgi ve ihtiyaçlarının tespit edilmesi gereklidir. Öğretim programları da çağın gerekleri doğrultusunda hazırlanmalıdır.

Öğretim programları hazırlanma ve yenilenme aşamalarında yurt içinde ve yurt dışında yapılan akademik çalışmalar ve benzer veya güncellenmiş öğretim programları, Türkiye Cumhuriyeti anayasası ve ilgili branşlarca hazırlanan raporlar yararlanılan dokümanlar yer almaktadır (MEB, 2018).

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında 2004 yılına kadar köklü bir değişiklik yapılmamıştır. Fakat 2004 yılına gelindiğinde;

- ✓ Dünyadaki bilimsel ve teknolojik gelişmeler ve bunun Türkiye'ye yansımaları,
- ✓ Eğitim bilimlerinde öğretme/öğrenme anlayışında gelişmeler,
- ✓ Eğitimde kaliteyi ve eşitliği artırma ihtiyacı,
- ✓ Ekonomiye ve demokrasiye duyarlı eğitim ihtiyacı,
- ✓ Şahsi ve milli değerlerin küresel değerler içinde geliştirilmesi ihtiyacı (Bilgili, 2008: 22).

Doğrultusunda yeni bir program hazırlanmıştır. 2005 yılında uygulamaya konulan bu programın en önemli değişikliği davranışçı yaklaşım terk edilerek yapılandırmacı yaklaşım benimsenmiştir. Bununla birlikte programda:

“Eğitim ortamını yönlendiren öğretmenlerin, öğrenme yaşantılarını öğrencilerin düzeylerine göre ayarlaması gerekmektedir. Farklı öğrenme yaşantıları daha fazla uyarıcılar içerdiği için bireysel farklılıklarda bu şekilde dikkate alınacaktır” (Bada, 2018: 33). “2005 yılı programında kazanımların yapılandırmacılık anlayışının bir gereği olarak etkinlikler yolu ile kazandırılması planlanmış ve tüm sınıf düzeylerinde her kazanım için örnek etkinlikler önerilmiştir” (Tay, 2017: 467). Tay ve Bada'nın değişen Sosyal Bilgiler öğretim programı içerikleriyle ilgili verdikleri bilgilerden yola çıkılarak öğretmenin, öğrenciye doğrudan bilgiyi aktarması yerine bilginin öğrenci tarafından keşfedilmesi ve öğretmenin bilginin farklı durumlarda kullanılmasında rehber olması beklenirken; öğrencinin, okunanı dinlemek ve ezberlemek yerine bilgiyi aktif olarak kullanabilmesi, bilgiyi farklı durumlara yorumlayarak okul yaşamındaki bilgilerini günlük yaşamıyla bütünleştirilmesi anlayışı hakim olduğu söylenebilir.

Sosyal Bilgiler dersinde, anlamlı ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleşebilmesi için öğrenme ortamlarının, öğrenciyi harekete geçiren, düşünmeye, sorgulamaya,

araştırmaya, bilgiyi kullanmaya, kendi bilgisini oluşturmaya, problem çözmeye, işbirliğine ve sorumluluk üstlenmeye yönlendiren etkinlikleri içeren materyallerle zenginleştirilmesi gerektiği düşünölmektedir (Karaduman, 2005).

Bu anlayış çerçevesinde Sosyal Bilgiler dersinde öğrenciye kazandırılması istenilen bilgi, beceri, değer ve kazanımların öğretmen aracılığıyla farklı strateji, yöntem ve teknikler kullanılarak öğrenciye kazandırılarak dersin çeşitli materyallerle desteklenmesini öngöröldüğü söylenebilir. Sürecin hem öğrenci hem de öğretmen açısından verimli hala getirilmesinde yardımcı olabilecek en önemli araçlar eğitim-öğretim materyalleri olduğu söylenebilir.

Konu alanını öğretmeye yardımcı olması, soyut konuları somutlaştırması, öğrenci başarısı ve motivasyonun artması, çeşitli becerileri kazandırmasında ve değerlerin özendirilmesinde sözlü ve yazılı edebî ürünler kullanımının önemli nedenleri arasında gösterilmektedir (Kaymakçı, 2013). Sözlü ve yazılı edebî ürünlerin öğretim ortamında etkili bir şekilde kullanılması öğrencilerin anlama, yorumlama, analiz yapma, empati kurma becerilerini geliştirebileceği gibi öğrencilere, millî ve evrensel değerlerin de kazandırılmasında da kullanılabilir (Beldağ ve Aktaş, 2016). Souyut konuların somutlaştırılmasında öğrenci başarısı ve motivasyonun arttırılmasında kullanılacak öğretim materyyalleri olduğu belirtilmiştir. Bu doğrultuda Temel eğitim kademelerinde, ortaöğretim ve üniversite olmak üzere tüm eğitim öğretim süreci içerisinde kullanılmaya uygun materyaller olduğu söylenebilir.

Sosyal Bilgiler dersinde anlamlı ve kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesi, Sosyal Bilgilere özgü çeşitli bilgi, beceri ve değerlerin kazandırılması gibi özel amaçların gerçekleştirilmesinde öğretmen ve öğrenciler için yardımcı kaynaklar olduğu söylenebilir (Öztürk vd., 2014; Beldağ ve Aktaş, 2016).

En genel ve yerleşik tanımıyla “Seyahatname” dar veya geniş bir coğrafyada seyyahın gezip gördüğü yerler hakkındaki izlenimlerini anlattığı eserdir (Asiltürk, 2009).

Toplumun sosyo-kültürel, ekonomik ve coğrafi yapısı hakkında bilgiler veren seyahatnameler, tarih boyunca çok önemli bir işlev üstlenmiştir. Seyahatnamelerin farklı coğrafyalarda yaşayan insanların, toplumların sosyo-kültürel faaliyetleri, değerleri ve yaşam şekilleri ile ilgili bilgilerin anlaşılmasında önemli bir işlevi vardır (Bakırcı,

2017). Ele aldığı konular bakımından geniş bir bilgi ağı sunması nedeniyle sosyoloji, tarih, psikoloji ve coğrafya alanında sıklıkla faydalanılmaktadır.

Seyahatler sonucu oluşan eserlerin içeriği ve yazılma biçimi nedeniyle günümüzdeki coğrafya ilminin ilke ve metodolojisine uymayan sistemsiz bilgiler içerdiği şeklinde gezi gözlem dokümanlarının eksik yönlerine değinirken yine aynı eserde seyahatler sonucunda okuyucuya ve araştırmacılara yazılan dönemle ilgili tarih, coğrafya, felsefe, etnografya vb. beşeri coğrafya ilminin gelişmesine hizmet ettiğini de vurgulamıştır (Doğanay, 1993).

Sosyal Bilgilerin çok disiplinli bir yapıya sahip olması seyahatnamelerin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılmasının dersin kazanımlarının amacına ulaşması noktasında eğitimcilere ve araştırmacılara çalışmalarında yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kavramsal çerçeve ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir. İkinci bölüm yöntem, araştırma modeli, verilerin toplanması ve analizi ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde bulgular, sonuç tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

PROBLEM DURUMU

Araştırmamızın problem cümlesi; İbn Batuta Seyahatnamesi'nin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımları içerme durumu nedir?

“Ekonomik ve teknolojik açıdan gelişmiş ülkelerde, sosyal bilimlere verilen önem gün geçtikçe artmaktadır. İnsanı, toplumu ve toplumsal olayları değişik açılardan ve bilimsel bir yaklaşımla incelemeye çalışan sosyal bilim disiplinleri, insanın ve toplumsal olayların anlaşılabilmesi bağlamında, insanoğluna değerli bilgiler sunmaktadır” (Demircioğlu, 2004: 71). Değişen ve küreselleşen dünyada bilginin oluşturulması ve paylaşılması kadar edinilmesi de önemli bir yere sahiptir. Bilginin hızlı bir şekilde artması bilginin öğretimi sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle bilginin tamamının aktarılması yerine belli özelliklerinin belli sistemlerle verilmesi gereği ortaya çıkabilir. Özellikle sosyal bilimlere ait bilgilerde belli bir düzenleme gerekliliğine ihtiyaç duyulmaktadır (Tay, 2017).

Bu ihtiyacı karşılayabilecek şekilde oluşturulan ders ise Sosyal Bilgilerdir. İlköğretim programında sosyal bilimlerin tek tek ayrı bir ders olarak verilmesi yerine bütün olarak 4, 5, 6 ve 7. sınıflara uygun olarak hazırlanan programlarla verilmesi öngörülür. İlköğretim 4.sınıfta hayat bilgisi dersi içinde yer verilen konular sarmal

program çerçevesinde genişleyerek ortaokulda 5, 6 ve 7. sınıflarda Sosyal Bilgiler dersi adı içerisinde birleştirilerek verilmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi çocuğun toplumsallaşmasına katkı sağlamak ve gündelik yaşamda karşılaştığı sorunları çözümünde yardımcı olacak becerilerin kazandırılması amacı taşımaktadır. Bu yönüyle okulu gerçek bir topluluk, çocuğun ise bu topluluğun bir parçası olduğu söylenebilir (Meydan, 2010).

Çocuk bulunduğu toplumda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, karşılaşılabileceği problemlere karşı çözüm yolları üretebilecek bilgi ve becerilere sahip olabilmesi büyük önem taşımaktadır.

Farklı kaynak ve materyallerin eğitim-öğretim ortamlarında kullanılması ile öğrenci ve öğretmen etkileşimini artırarak oluşturulan öğrenme çevreleri öğrencilere anlamlı deneyimler elde etme şansı sunar. Böyle bir ortamın sağlayacağı yararlar:

- ✓ Farklı kaynakları inceleyerek bireysel ilgi, gereksinim ve yeteneklerini keşfeder.
  - ✓ Farklı kaynaklardaki bilgileri, kavramları ve düşünceleri karşılaştırır.
  - ✓ Kaynaklardan yararlanarak gerçek yaşam problemlerini çözmeye çalışır.
- (Seefeldt, 1989'dan akt. Çengelci, 2013: 221).

Farklı zihinsel gelişime sahip bireylerin aynı sınıflarda ders görmesi sadece ders kitapları ve düz anlatım yöntemiyle ders işlenmesi günümüz eğitim felsefesinin amacına hizmet etmemektedir. Yeşiltaş (2012) farklı materyallerden yararlanarak; bireyin birçok duyu organına aynı anda hitap edebilir ve öğrencinin hayal dünyasının zenginleşmesine de katkı sağlayabilmeleri açısından büyük önem taşımaktadır.

Sosyal Bilgiler öğretim programında bireye kazandırılması hedeflenen kazanım, beceri ve değerlerin öğretiminde faydalanılacak önemli materyallerden biri de sözlü ve yazılı edebi ürünlerdir. Bu eserler öğrencide araştırma, inceleme, çeşitli düşünme becerilerini geliştirebileceği gibi dünya da ve ülkemiz de değer ve kültür gibi kavramlara farklı örneklerle çocuğun hayal dünyasını zenginleştirebilir.

Zamanın etkili ve verimli kullanılmasının önem kazandığı günümüz toplumlarında öğrenmelerin kalıcı, etkili ve verimli gerçekleşmesinde öğretmenlere ve öğrencilere yardımcı olması açısından sözlü ve yazılı edebi ürünlerden yararlanılabilir. Sözlü ve yazılı edebi ürünlerin seçiminde dikkat edilmesi gereken en önemli nokta

çocuğun gelişim özellikleri ve dersin kazanım, beceri ve değerlerini içeren programın yapısına uygunluğudur.

Etkili ve sorumlu vatandaşlar yetiştirme amacı taşıyarak oluşturulan Sosyal Bilgiler öğretim programının seyahatnamelerle birlikte kullanılması öğretmen ve öğrenci açısından sınıf ortamının daha verimli olacağı düşünülmektedir.

Seyahatnameler, geçmiş yüzyıllarda da mevcut olan bir tür sınırlı küreselleşmeyi gösteren en önemli kanıtlar idi. Seyahatnameler sınıf içinde eleştirel bir gözle ve karşılaştırmalı olarak kullanılırsa öğrencilerimizin pek çok vatandaşlık becerisinin gelişmesini ve değeri fark etmesini sağlayabilecektir (Ata, 2013: 1).

ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Sosyal Bilgiler insan hakları, vatandaşlık konuları ve sosyal bilimlerden yararlanılarak oluşturulmuş disiplinlerarası bir yapıya sahiptir. Özellikle sosyal bilimlere ait konulara (psikoloji, felsefe, sosyoloji, tarih...) geniş yer verilmesi, Sosyal Bilgiler dersinde öğrencinin seviyesine ve dersin kazanımlarına uygun kaynaklar seçilmesi, süreç içerisinde kullanımının ile ilgili 2018 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında vurgulanmaktadır. Farklı zeka alanlarına sahip bireylerin aynı ortamda öğrenim görmeleri ders kitaplarının içeriği, sınıf içi ve sınıf dışı etkinlikleri daha etkili ve verimli hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır.

“Sosyal bilgiler dersi yapısı gereği, öğrencilerin önceden sahip oldukları entelektüel, estetik ve duygusal yapılarıyla yeni bilgi, deneyim, ilişki ve duygularını birleştirilerek, onlardan anlam çıkarmalarını sağlamasına yardımcı olmaktadır. Bu anlam, olgusal bilgilerin tek tek öğrenilmesiyle değil, onlar arasında ilişkiler kurularak oluşturulur” (Doğanay, 2008: 84). Bu doğrultuda Sosyal Bilgiler dersinin çocuğa aktif, anlamlı ve ilgi çekici öğrenmelerin kazandırılması açısından zengin öğrenme ortamları sunabilecek bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

İçeriğinin ilgi çekici ve yaşama yakın konuları barındırmasının yanı sıra küreselleşen dünya ve toplumlar hakkında bilgileri barındırması Sosyal Bilgiler dersinin önemini ortaya koymaktadır.

“Seyahatnameler, bilgi verici bir özellik taşırlar. Gezilen görülen yeni yerler hakkında yazar okuyucusuna bilgi verir. Yazar, gidip gördüğü yeni yerlerin coğrafi, tarihi ve sosyal değerlerinden etkilenip kendi halkına anlatma isteği içinde bu metinleri kaleme alır” (Maden, 2008: 148).

Seyahatnamelerin oluşturulması ve ele aldığı konulardan yola çıkılarak; yazıldığı dönemin ekonomik, siyasal, toplumsal, coğrafi şartlarıyla ilgili geniş bilgiler sunan, geçmiş ve günümüz yaşantıları arasında bağ kurmaya yardımcı olabilecek önemli eserler olduğu söylenebilir.

Sosyal Bilgiler öğretiminde çocukların zihinsel gelişimleri, ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak incelenecek bu eserler öğretmen ve öğrencilerin yeni bilgi ve becerileri öğrenme ve uygulanmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Öztürk ve Otluoğlu (2002) araştırmaları sonucunda ders içerisinde sözlü ve yazılı edebi ürünlerin kullanımının öğrencinin istek duyma, kendini daha rahat hissetme, kişiliğine katma, anlama/anlatma, hatırlama, zihninde canlandırabilme, öğrendikleriyle bağ kurma gibi duyuşsal davranış özelliklerini ve bilişsel yeterlilikler çocuğa katkı sağlayabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Bu eserlerden biri de İbn Batuta Seyahatnamesi'dir.

Ortaçağın en önemli seyyahlarından birisi olarak kabul edilen İbn Batuta Seyahatnamesi 3 kıtada 28 yıl süren gezisi sonucu oluşturulmuş bir eserdir. Seyahatnamede seyyahın gezip gördüğü coğrafyada yaşayan insanların ve toplumların yaşam biçimleri, kültürü, değer ve inançları, coğrafi özellikleri ilgili geniş bilgiler verir.

“Sosyal Bilgiler ders kitaplarında seyahatnamelerin kullanımı, dünya kültürlerine de meraklı, geleceğin Evliya Çelebilerini, Karçınzade Süleyman Şükrülerini, Ahmet Mithat Efendilerini ve Ubeydullah Efendilerini de yetiştirmeye hizmet ederse, amaca ulaşılmış olacaktır” (Ata, 2013: 166).

İbn Batuta Seyahatnamesin'de içerik olarak Sosyal Bilgiler dersi sürecinde kullanımı öğrencilerin başarısında, öğrencinin derse karşı ilgisinin arttırılmasında yardımcı olacak kıymetli eserlerden biri olduğu söylenebilir.

Seyahatnamelerle ilgili bilgiler Sosyal Bilgiler öğretmenleri ve öğretmen adayları tarafından okunmalı, incelenmelidir. Seyahatnamenin içeriğindeki bilgiler sınıf ortamına getirilmeden önce dikkatle incelenmeli dersin kazanımlarına uygun yöntem ve tekniklerle birlikte sunulmalıdır.

İlgili alan yazınında İbn Batuta Seyahatnamesi'nin Sosyal Bilgiler öğretim programı kazanımları doğrultusunda incelenmesiyle ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Araştırmada elde edeceğimiz bulgular bu eksikliği tamamlayarak sınıf

içi etkinliklerin hazırlamasında öğretmenlere, öğretim programlarının hazırlanmasında program geliştiricilere ve ders kitabı hazırlayıcılarına katkı sağlaması beklenmektedir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı İbn Batuta'nın gezilerinin kaleme alındığı İbn Batuta Seyahatnamesi'nin, Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan 5. sınıf, 6. Sınıf ve 7. sınıf kazanımları doğrultusunda incelenmesidir. Böylece ilgili eserden Sosyal Bilgiler eğitiminde yararlanılması ve ders kitaplarında kaynak metin olarak kullanılabilirliğinin sağlanması amaçlanmaktadır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- İbn Batuta Seyahatnamesi, 5. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programındaki hangi kazanımlarla kullanılabilir?
- İbn Batuta Seyahatnamesi, 6. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programındaki hangi kazanımlarla kullanılabilir?
- İbn Batuta Seyahatnamesi, 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi öğretim programındaki hangi kazanımlarla kullanılabilir?

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

1. Yapı kredi Yayınları (2018) 2 ciltlik İbn Batuta Seyahatnamesi ile
2. 2018 yılı Sosyal Bilgiler öğretim programının da yer alan 5. Sınıf, 6. sınıf ve 7. sınıf kazanımları ile sınırlıdır.

TANIMLAR

Eğitim: Genel anlamıyla, toplumun genç bireylerini kendi yaşantılarına ve bu arada aktarılan değerlere, bilgilere dayalı olarak önceden belirlenen amaçlar doğrultusunda değiştirme ve dönüştürme faaliyeti (Cevizci, 2010).

Öğretim programı: Okulda ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan bir dersin öğretimiyle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir (Demirel, 2015: 6).

Seyahatname: Bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi ve izlenimlerini anlattığı eser (TDK, 2019).

Sosyal Bilgiler: Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesinde yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe,

siyaset bilimi, hukuk gibi, sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir öğretim dersi olarak tanımlanmıştır (MEB, 2005).

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1. EĞİTİM- ÖĞRETİM, ÖĞRENME TANIMI VE KAVRAMLAR

“Eğitim soyut bir kavram olmasının yanı sıra kapsam alanı geniş olması nedeniyle farklı tanımlamaları yapılmıştır. Eğitim durağan bir olgu olmadığı gibi, bir kurallar toplamı da değildir. Eğitim kişide varlığını sürdüren dinamik bir davranış oluşturma süreci olarak düşünülebilir” (Binbaşıoğlu, 1995: 17). “Eğitim bireyin içinde yaşadığı toplumda davranış biçimleri edindiği süreçler toplamıdır” (Varış, 1996: 13).

Cevizci (2010)’e göre, eğitim, toplumun genç bireylerini kendi yaşantılarına ve bu arada aktarılan değerlere bilgilere dayalı olarak, önceden belirlenen amaçlar doğrultusunda değiştirme ve dönüştürme faaliyetidir.

Eğitim, hayat boyu süregelen birtakım amaçlar doğrultusunda birtakım yöntemlerle bireye bilgi, beceri ve davranışların kazandırılması amacıyla yapılan çalışmaların bütünüdür (Akyüz, 2015).

Kısaca eğitim bulunduğu toplum ve ailesi tarafından bireye kazandırılması gereken, hayat boyu süren kasıtlı ve istendik davranış kazandırma veya değiştirme sürecidir denebilir.

Etkili ve verimli bir eğitim süreci için toplumların değişim ve gelişim sürecini sadece takip ederek uygulamaları değil bu sürece yön vermeleri süreci yönetebilmeleriyle mümkün olduğunu vurgularken yapılması gereken en önemli adımların planlı, programlı ve işlevsel bir sistemin varlığının önemini vurgulamaktadır (Erdem, 2005).

“Öğrenme ise bireyin olgunlaşma düzeyine göre, çevresiyle olan etkileşimi sonucunda, yeni davranışlar kazanması ya da eski davranışlarını değiştirmesi sürecidir” (Binbaşıoğlu, 1991: 3). Literatürde farklı tanımlamalar yapılan “öğrenme” idrak sezgi ve anlama olarak ele alınarak, karşılaşılan duruma karşı gösterilen tepki olarak tanımlanmaktadır (Alkan ve Kurt, 1998: 28).

“Öğretim ise; öğrenmelerin gerçekleşmesi için bilginin ve ortamın düzenlenmesi olarak tanımlanabilir” (Demirel ve Yağcı, 2007: 13).

Öğrenme eğitim ve öğretim kavramlarının içerisinde vardır. Öğrenmeye yüklenecek anlam eğitim öğretim kavramlarını de etkiler. Bir davranış değişikliği süreci olarak tanımlanan öğrenmede birey ya yeni bir davranış kazanır ya da eski davranışlarında değiştirir. Öğretim ise, davranış kazanma ve değiştirmenin kasıtlı ve planlı bir şekilde yapılmasıdır. Eğitim ise öğrenme ve öğretim süreci sonrasında bulunduğu çevrenin değer yargılarına uygun değişimi olarak nitelendirilebilir (Binbaşoğlu, 1991).

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin amaçlarını iki şekilde ele almıştır. Birinci amacı, Eğitimli toplumun geleceği için bilgi sahibi insanlar yetiştirilmelidir. İkinci amacı, Devlet yönetim birimlerinde görev yapacak her kademedeki yöneticilerin; bilim alanlarında araştırmalarıyla, ürettikleri bilgileriyle, çağın gerektirdiği gücün elde edilmesine katkı sağlayan bilim insanlarının yetiştirilmesi (Beyhan, 2014). Beyhan'a göre bu iki amaca sorunsuz şekilde gerçekleştirildiği zaman eğitim- öğretimden süreci sonucunda beklenen amaçlara ulaşılacaktır.

“Her devletin kendine özgü bir yapısı ve o devleti yapılandıran bir kültürü vardır. Bu yapı ve kültür o devletin yetiştirmeyi planladığı insan tipinin belirlenmesinde öncü bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda her devletin eğitim sisteminin o devlete has olması beklenir” (Töremen, 2011: 2).

Ülkemizde yetiştirilmesi amaçlanan insanların sahip olması beklenen özellikleri Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçların Türk Milletinin bütün fertleri:

1. “Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek
2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek
3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak; Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır” (MEB, 2005).

Türk Milli eğitiminin genel amaçları incelendiğinde: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak haklarının ve sorumluluklarının bilincinde, toplumun maddi ve manevi değerlerini benimseyen vatandaşlar olarak insan haklarına saygılı ve toplumun sorunlarına duyarlı birer insan olarak yetişirken toplumun problemlerini fark eden; bu problemlere çözüm üretebilecek bilgi, beceri yetkinliğine sahip bireyler olarak yetişmesini sağlamaktır.

2. SOSYAL BİLGİLER

2.1. SOSYAL BİLGİLERİN TANIMI

Sosyal Bilgiler dersi bireyin topluma uyum sağlayabilmesine yardımcı olmak amacıyla tarih, coğrafya, felsefe, psikoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset, hukuk, gibi sosyal bilim disiplinlerinin ve vatandaşlık konularıyla birlikte; bireyin çevresiyle etkileşimini geçmiş, bugünü ve yarını açısından incelenen; bütünleştirilmiş bir ders programıdır (Bilgili, 2008). “Sosyal Bilgileri toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlamaktadır” (Sönmez, 1998: 17). “Kritik sosyal konularda vatandaşlık becerilerinin uygulanması amacıyla, sosyal ve beceri bilimler kavramlarının disiplinler arası bir yaklaşımla kaynaştırılması sonucu oluşturulmuş ders programı” (Barth, 1991’den akt. Konak, 2017: 27). Sosyal Bilgileri; ilköğretim okullarında iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirmek amacıyla sosyal bilimler disiplinlerinden özümseren hazırlanan bilgilere dayalı, öğrencilere yaşamla ilgili çeşitli bilgi beceri ve değerlerin aktarıldığı çalışma alanı olarak tanımlamaktadır (Erden, bt.). Yapılan tanımlamalarda Sosyal Bilgilerin farklı özelliklerine değinilirken programın yapısıyla ilgili ortak düşüncelerde hakimdir bunlar; Sosyal Bilgilerin içeriğinin sosyal bilim disiplinleriyle ilgili bilgilerden oluşmasının yanı sıra sorumlu vatandaşlar yetiştirilmesi amacına sahip olması gibi farklı noktalara değinilirken Sosyal Bilgilerin bütünleştirilerek oluşturulmuş disiplinler arası bir ders programı olduğu ile ilgili ortak bir düşünce hakimdir. Sosyal Bilgilerin en genel tanımlaması ise Milli eğitim programının da yapılmıştır:

“Bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi, hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir öğretim programı olarak tanımlanmıştır (2005, MEB).”

Sosyal Bilgiler: Tarihin ve kültürel mirasımıza temel kavramların aktarıldığı bir ders olduğunu ve iyi ve sorumlu vatandaşların kültürel mirası öğrenerek yetiştirilebileceğini vurgularken başka bir tanımında sosyal bilgileri temel amacının toplumun kalkınmasına yardımcı olacak gerekli bilgi ve becerileri aktararak sorumlu vatandaşlar yetiştirmek olarak tanımlamaktadır (Michaelis, 1980).

“Sosyal Bilgiler farklı bilim dallarından yararlanarak çok disiplinli bir yapıyla tek bir ders altında öğrenciye yol gösterir. Bu bilimlerin ve Sosyal Bilgilerin ilişkisi şu şekilde örneklendirilebilir. Sosyal Bilgileri okullardaki çok disiplin özelliği ile orkestraya benzetmektedir. Bazen orkestrada, diğerleri yardımcı notaları çalarken, yalnızca bir müzik aleti tek başına diğerlerini yönetir” (Sunal & Haas, 2005’ten akt. Kılıçoğlu, 2012: 4).

Yapılan tanımlamalardan yola çıkarak Sosyal Bilgiler ile ilgili genel bir tanımlamayı olarak; İnsanı, sosyal ve fiziki çevresiyle olan ilişkilerini geçmiş, bugünü ve geleceği süreci içerisinde ele alarak inceleyerek; milli ve evrensel değerleri benimseyen, haklarını ve sorumluluklarını bilen; sosyoloji, psikoloji, felsefe, coğrafya, tarih, gibi birçok disiplini içerisinde barındıran bir çalışma alanı olarak ifade edilebilir.

2.2. SOSYAL BİLGİLER VE SOSYAL BİLİMLER

Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler birbiriyle bağlantılı noktaları bulunmasının yanı sıra farklılıklar da mevcuttur. Bu benzerlik ve farklılıklar sosyal bilimciler ve Sosyal Bilgiler araştırmacıları tarafından verilen tanımlamalar ve çalışmalardan anlaşılabilir.

Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler kimi zaman birbirinin yerine kullanılmasına karşın, birbirinden farklı kavramlardır. “Sosyal Bilimler, insanın insanla ve çevresiyle etkileşimini inceleyen disiplinler topluluğu, Sosyal Bilgiler bireyin toplumsallaşmasını ve iyi bir vatandaş olmasını sağlamak için bu disiplinlerden seçilmiş, ilköğretim düzeyinde basitleştirilmiş ve düzenlenmiş konulardır” (Erden, bt: 35). “Sosyal bilimler, genel olarak insanların diğer insanlarla ve toplumla olan ilişkilerini inceleyen bir disiplinler topluluğudur” (Sözer, 1998: 3). Erden ve Sözer’in tanımında sosyal bilimleri insanın fiziksel ve toplumsal çevresiyle ilişkilerini inceleyen disiplinler topluluğu olarak ortak bir tanımlama yapılmıştır.

Sosyal Bilgiler, sosyal bilimleri oluşturan disiplinlerden belirli bir program dâhilinde yararlanan küçük tarihçiler, eğitimci, psikolog ve küçük coğrafyacıların yetiştirilmesi hedeflenen ders programı olarak tanımlanabilir (Sever, 2015).

“Sosyal Bilgiler; insan hakları eğitimi, coğrafya, tarih, vatandaşlık gibi günümüzde ders programlarında yer alan; aslında “Sosyal Bilimler” sosyoloji, ekonomi, psikoloji, antropoloji vb. gibi disiplinlerden seçilerek, o yaşlardaki öğrencilerin düzeyine uygun olarak belirlenen, somut ve yalın özelliklere sahip konuları içermektedir” (Sözer, 1998: 7).

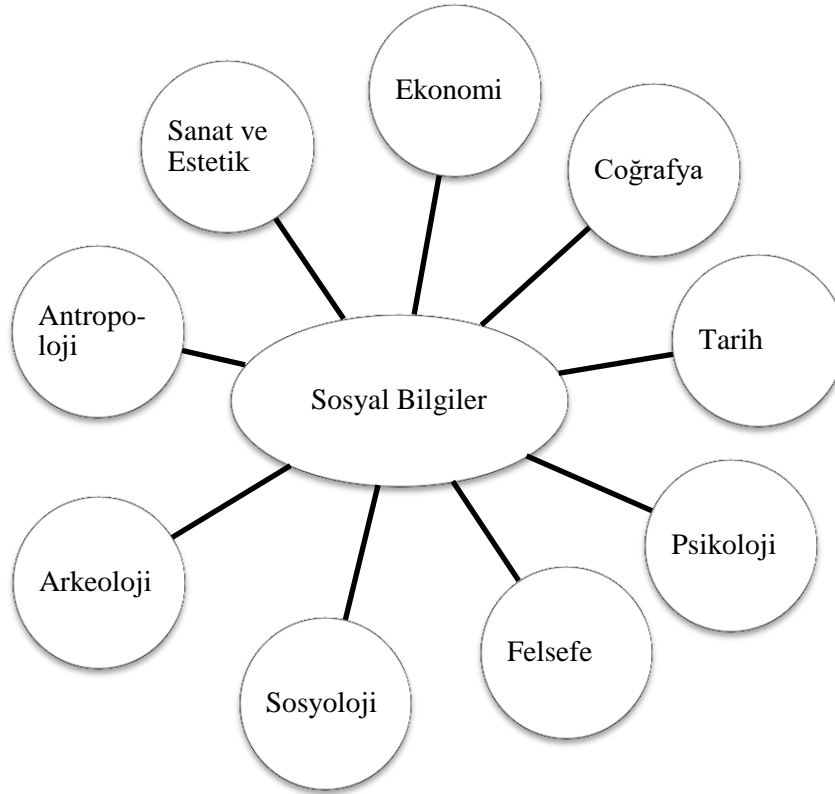
İnan (2014) *bilim, insanlık tarihinde uzun yüzyıllar tıp, astronomi, matematik, fen alanlarını olarak anlaşıldığını* sosyal bilimlerin geç bir dönemde bilim olarak kabul edilmeye başladığını vurgulamaktadır.” Çağdaş anlayışa göre sosyal bilimler, disiplinler arası ve çok yönlü bir yaklaşım izleyerek kişilere belli bilgi edinme yollarını ve belli becerileri kazandırma ile bunu toplumlararası bir etkileşim ortamı içinde sürdürme amaçlarına öncelik vermektedir” (Paykoç, 1991: 2).

Her sosyal bilim disiplini, insanın bir boyutunu inceleyerek, o alanla ilgili bilimsel bilgiler üretir. Bu bilim dalları ve insanın hangi boyutuyla ele aldığı sınıflandırmasını Doğanay şu şekilde ele almıştır:

- ✓ Antropoloji: insan ve kültür
- ✓ Sosyoloji: insan ve toplum
- ✓ Siyaset Bilimi: insan ve yönetim
- ✓ Coğrafya: insan ve yer
- ✓ Tarih: insan ve geçmiş zaman
- ✓ Ekonomi: insan ve kaynakların paylaşılması
- ✓ Psikoloji: insan ve davranış (Doğanay, 2003: 23).

Sosyal bilimlerin insan ile ilgili boyutları yukarıda verildiği gibi düşünüldüğünde sosyal bilimlerin ürettiği bilgilerin kapsamlı olduğu, bu bilgilerin insana faydalı olabilmesi amacıyla üretildiği söylenebilir. Bu bilgilerin insana ulaştırılmasındaki yol eğitimidir. Eğitim yoluyla sosyal bilimlerin içerdiği bilgilerin beceri, değer ve tutumların bireye kazandırılması, sosyal bilimlerin ayrı ayrı disiplinler şeklinde bir ders olarak öğretilmesi yerine disiplinler arası bir yaklaşımla Sosyal Bilgiler dersi aracılığıyla verilmektedir (Tay, 2010).

Şekil 1. Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler

Kaynak: Bilgili (2008: 33).

Sosyal Bilgiler ve sosyal bilimler kavramlarının ikisinde de hedef insandır fakat biri insanın çevresiyle olan ilişkisini ve bu ilişkiden doğan bilgiyi ele alırken. Sosyal Bilgiler sosyal bilimleri oluşturan disiplinlerin bilgileri öğrenci tarafından keşfedilmesini amaçlar. Türkiye’de en yaygın bilinen sosyal bilimler; sosyoloji, tarih, coğrafya, psikoloji, siyaset bilimi, ekonomi, hukuk, antropoloji, eğitim, halk bilim (folklor), iletişim, etnoloji, sanat tarihi ve arkeoloji olarak bilinmektedir fakat sürekli değişim ve gelişim içerisinde olan toplum yeni sosyal bilimler disiplinlerinin oluşmasında etkili olduğu söylenebilir (Bilgili, 2008).

Bu bilimlerin yanı sıra Sosyal Bilgiler edebiyat, matematik, biyoloji, gibi sosyal ve fen bilimlerinin oluşturduğu bilgi ve kaynaklardan da faydalanır. Bu nedenle Sosyal Bilgilerin; sosyal bilimlerin yöntem ve bilgilerinden faydalanan bir çalışma olduğu söylenebilir.

Dünyada sonra da ülkemizde Sosyal Bilgilerin tarihsel gelişimi olmak üzere iki şekilde ele alınmıştır.

2.3. DÜNYADA SOSYAL BİLGİLER

Sosyal Bilgiler eğitiminin ne zaman ve nerede başladığının tarihçesi kesin olarak bilinmemektedir. Yalnız insanoğlu var olduğu andan itibaren araştırma ve öğrenme çabası içerisinde olduğu bilinmektedir. Çevreye uyum sağlamanın yanı sıra doğal çevreyi şekillendirerek yaşanabilir ortam oluşturmaktan çocuğa aile içinde görev ve sorumluluk alma becerilerini aktarmaya kadar toplumu oluşturan ve şekillendiren değerlerin, normların ve çeşitli yaşam becerilerinin aktarıldığı süreç eğitim aracılığıyla gerçekleşmektedir (Sözer, 1998; Bilgili, 2008; Deveci, 2010).

Eski Mısır ve Perslerde toplumsal yaşamın devamının sağlanması için insanlara çeşitli bilgi ve beceriler kazandırılmaya çalışıldığı bilinmektedir. Bununla birlikte Sosyal Bilgilerin kapsadığı konular (geometri, tarih, felsefe vb.) Eski Yunan ve Roma gibi gelişmiş toplumlarda ilk çağlardan itibaren insanlar tarafından önem verilmekte ve öğretilmektedir (Sönmez, 1998; Sözer, 1998; Bilgili, 2008).

“Sosyal Bilgiler eğitim kurumlarına bir konu alanı ya da ders olarak A.B.D’ de 20.yy başında, sosyal yaşantıların karmaşıklaşması, toplumsal değişimin ve çatışmaların artmasıyla birlikte girmiştir” (Tabachnick, 1991’den akt. Erden, 1998: 6).

Kent yaşamının hızlı bir şekilde artması insanları bağımsız yaşam koşulları yerine belirli norm ve hiyerarşinin yer aldığı iş birliği ve örgütlenmenin zorunlu kılındığı koşullarla karşı karşıya getirdi. Farklı kültürdeki bu insanların bir arada yaşayabilmeleri, problemlerin çözümünde ortak hareket edebilmeleri için gerekli bilgi, tutum ve değerlerin öğretilmesi gereklidir. Bu şartlar eğitim sisteminin ve eğitim programlarının tekrardan gözden geçirilerek toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde düzenlenmesini zorunlu kıldı. 19. Yüzyıla gelindiğinde yeni bir eğitim anlayışı doğrultusunda Amerikan eğitimcileri ve sosyal çalışanlar yeni bir vatandaşlık programı hazırladılar (Barth, 1991’den akt. Öztürk ve Otluoğlu, 2003).

“Nihayet 1916 yılına gelindiğinde, The National Education Association Commission okul programındaki sosyal eğitim ve öğretim konularını tanımlamak için resmen “Sosyal Bilgiler” terimini kabul ettiler” (Schug & Beery, 1987’den akt. Öztürk ve Dilek, 2003: 71). Araştırmalar doğrultusunda 20.yy’a kadar Sosyal Bilgiler dersi ismi programlarda yer almadığı söylenebilir. Bunun ile birlikte Sosyal Bilgilerin öğretim programlarında yer almasında öncülük eden ülkeler ise ABD ve Batı Avrupa ülkeleri olduğu da bilinmektedir.

Sosyal Bilgiler dersinin hangi ülkelerde hangi içeriklerle verildiğine baktığımızda: ABD, Türkiye, Finlandiya, İsveç, Jamaika, Norveç, Singapur vb. ülkelerde Sosyal Bilgiler Dersi ismiyle programda yerini alırken; İngiltere, kişilik, sosyallik, sağlık eğitimi; İrlanda, tarih, coğrafya, vatandaşlık, Sosyal ve politika eğitimi; Çek Cumhuriyeti; tarih, vatandaşlık, coğrafya eğitimi gibi disiplinlerarası ve yaklaşım ve tek disiplinli yaklaşım olarak programlarda yerini almıştır (Öztürk ve Deveci, 2016: 18-19).

2.4. TÜRKİYE'DE SOSYAL BİLGİLER

Eski Türklerde eğitimin varlığına temel olarak kanıt olarak ordu- idari teşkilatı ve takvim ile birlikte gelişen yazı gösterilebilir. Türk eğitim tarihinde göçebe yaşam ve karakter yapıları göz önüne alındığında askeri eğitimin ön planda tutulduğu söylenebilir. Bunun ile birlikte Türk kültürünü oluşturan öğelerin; değer, beceri, gelenek-görenekler aile ve bulunduğu çevre aracılığıyla çocuklara aktarıldığı bilinmektedir. İslamiyet'in kabulü ile birlikte sosyal alanda yaşanan değişimler eğitim anlayışında da çeşitli değişiklikleri beraberinde getirmiştir (Kafesoğlu, 2016).

İslamiyet'tin kabulünden sonraki dönemlerde dini konuların öğretimine ağırlık verilmiştir. Medrese, cami vb. yerlerde dini eğitimin verildiği, bu kurumlar yaygınlaştığı bilinmektedir (Bilgili, 2008).

“Nizamiye Medreselerinde İslâmî ilimlerin yanı sıra Tıp, Matematik ve Felsefe gibi ilimler okutuluyordu. Bu medreselerde Tarih ve Coğrafya derslerinin okutulduğuna dair bir bilgi bulunmamasına rağmen, bu dönemde çok ünlü tarihçiler yetişmiş ve değerli eserler yazmışlardır” (Çetin, 2003: 164). Farabi, İbn Sina, Biruni, İbn Haldun Yusuf Has Hacip, Kaşgarlı Mahmut, Harezmi gibi önemli bilim insanları tarih, sosyoloji, coğrafya, tıp gibi farklı alanlarda yaptıkları çalışmalar ve verdikleri eserler ile bilime katkı sağladıkları bilinmektedir (Deveci, 2010; Kafesoğlu, 2016).

İbn Haldun'un Mukaddime isimli eserinde medeniyet ve gelişmişliğin, devlet kudretinin azalmasının sanatın azalmasına olan etkisi sonucu olarak göstermektedir. Yine eserinde “*İlim öğrenmenin sanat olması...*” ifadesi ile bilime verdiği değer anlaşılabilir (Tekin, 2017).

Osmanlı Devleti, kendilerinden önce kurulan kurumların vakıflar ile finanse ederek, kendi döneminde bu kurumların eğitim hizmeti vermeye devam etmelerini

sağlamışlardır. Osmanlının kuruluşundan itibaren başlayan askeri ve mali gelişmelerle birlikte eğitim-öğretim kurumları da paralel olarak atmıştır (Kılıç, 2014).

Cumhuriyet döneminde sırasıyla 1926, 1930, 1931, 1936, 1948, 1962, yıllarında programlar hazırlanmış ve sosyal bilgilerin içeriğini oluşturan; tarih, coğrafya, yurt bilgisi dersleri okutulmuş; sonrasında 1962’de sosyal alan dersleri “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adıyla birleştirilerek ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulması kararlaştırılmıştır. 1968 yılında ayrı ayrı okutulan bu derslerin tümü “Sosyal Bilgiler” programı içerisinde birleştirildi. 1997’de sekiz yıllık zorunlu ve kesintisiz eğitime geçilmesiyle, ilköğretimde altıncı ve yedinci sınıflarda ayrı ayrı okutulmakta olan Milli Tarih ve Milli Coğrafya programlarının uygulanmasına son verilmiş ve 1998-1999 öğretim yılından itibaren günümüze kadar “Sosyal Bilgiler” ismiyle programda yerini almıştır (Bilgili, 2008; Daşcıoğlu ve Şimşek, 2014; Sözer, 1998). 2004 yılında Sosyal Bilgiler öğretim programı yeni bir yaklaşımla amaçlarında, içeriğinde, öğretim sürecinde önemli ölçüde değişiklikler yapılarak 2005 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur (Özdemir, 2012).

En son 2017-2018 yılında yenilenen Sosyal Bilgiler öğretim programında üniteler yer alamamaktadır bunun yerine öğrenme alanları ve kazanımlara yer verilmiştir. 9 öğrenme alanı 7 olarak belirlenmiş kazanımların sayısında ciddi azalma görülmüş; kazanımlar, birden fazla değer ve beceriler ile ilişkilendirilmiştir. Eski programa göre daha sade yapıda hazırlanan programda beceri ve değer öğretiminin önemi vurgulanmaktadır (Eker, 2020).

2.5. 2018 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI

“Bir toplumun kalkınması, gelişmesi ya da geri kalması ülkede uygulanan eğitim sistemi ve uygulanan eğitim programlarıyla doğrudan bağlantılıdır” (Aytaç, 2014: 2). Eğitim-öğretim programları ülkelerin mevcut durumları ve ulaşmak istedikleri hedefler doğrultusunda hazırlanır ve uygulanır.

“Öğretim Programı: Eğitim programı içinde ağırlık taşıyan bu kesim, genellikle belli kategorilerden oluşan ve bir kısım okullarda beceriye ve uygulamaya ağırlık tanıyan, bilgi ve becerinin eğitim programları amaçları doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasına dönük bir programdır” (Varış, 1996: 14).

Bir eğitim sistemini oluşturan temel öğelerin başında öğretim programları gelir. Çünkü öğretim programı: Eğitim sürecinde çocukların ve gençlerin ne öğreneceği, ne

zaman ve nasıl öğrenecekleri ile ilgili bilgileri içermesinin yanı sıra öğretmen ve öğrencilerin rollerini tanımlayan öğrenciye aktarılması hedeflenen bilgi, beceri, değer, kazanım ve değerlendirme öğelerini içeren eğitim-öğretim sürecinin en önemli ayağını oluşturan araçlardır (Korkmaz, 2006).

Her ulusun, toplumun ve topluluğun gerçeği birbiriyle aynı değildir fakat kesin çizgilerle ayrılması mümkün değildir. Ülkeler belirledikleri hedefler doğrultusunda eğitim öğretim programlarını planlamalı, uygulamalı ve sonuçlarını değerlendirerek yenilemeli ve geliştirilmelidir (Sönmez, 1998). Günümüz haberleşme ve ulaşım sistemleri, teknoloji, bireyleri başkaları tarafından yönetilenler haline getirmiştir. Yaşanan bu değişim bireyin içinde bulunduğu toplumu da etkileyerek sürekli bir dinamizm oluşturmaktadır (Özoğlu, 1987). Bu süreçten eğitimin etkilenmemesi kendini yenilemeden devam etmesi demek toplumun ihtiyaçlarına karşı duyarsızlaşmaya ve yabancılaşmaya sebep olabilir.

“Bilim alanlarındaki gelişmeler ve bunların eğitime yansımaları, dünyadaki siyasi, ekonomik, toplumsal ve kültürel değişimler, ülkemizdeki eğitim sisteminin 4+4+4 şeklinde tasarlanması ayrıca ulusal ve uluslararası değerlendirmelerdeki başarı düzeylerinin programların zaman içinde değiştirilmesi ve geliştirilmesini zorunlu kıldığı söylenebilir” (Tay, 2017: 466). Bu değişimin yansımaları 2005 yılından itibaren Sosyal Bilgiler öğretim programında da kendini göstermiş ve farklı yıllarda da program geliştirme çalışmaları devam etmiştir. Son olarak 2017 ve 2018 programında yapılan düzenlemelerle Sosyal Bilgiler programı yenilenmeye devam etmektedir.

2015-2017 Sosyal Bilgiler programlarını karşılaştırdıkları araştırmaların da 2017 Sosyal Bilgiler öğretim programının içeriğini 2005 programıyla benzer olduğunu yapı olarak 2005 programının üzerine inşa edildiği sonucuna ulaşmışlardır (Çoban ve Akşit, 2018: 481).

2018 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan öğrenme alanları Tablo 1’de verilmiştir;

Tablo 1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanları

Birey Toplum
Kültür Miras
İnsanlar, Yerler ve Çevreler
Bilim, Teknoloji ve Toplum
Üretim, Dağıtım ve Tüketim
Etkin Vatandaşlık

Kaynak: MEB (2018).

Tablo 1 incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programı 7 öğrenme alanı çerçevesinde yapılandırıldığı görülmektedir. Programda öğrenme alanları içerikleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Birey ve Toplum, öğrenme alanında psikoloji, Sosyoloji ve Sosyal Psikoloji disiplinleri öne çıkarılarak “ben ve biz” olma süreci ve üzerindeki etkilere odaklanılmıştır. Kültür ve Miras, öğrenme alanında tarih ve dünya kültürü gibi hem yerel ve hem de farklı kültürler üzerinde durulmuştur. İnsanlar, Yerler ve Çevreler, öğrenme alanında coğrafya disiplini ön planda tutularak araştırma, harita okuryazarlığı, gözlem, çevre okuryazarlığı gibi Sosyal Bilgiler becerileri vurgulanmıştır. Bilim, Teknoloji ve Toplum, öğrenme alanında bilim ve teknolojinin gelişimi, bilimsel bilginin önemi ve teknolojilerin günlük hayatla ilişkileri üzerinde durulmuştur. Üretim, Dağıtım ve Tüketim, öğrenme alanında ekonomi disiplini üzerine odaklanılarak ülkemizin, dünya ekonomi ve kaynaklarıyla ilişkilendirilmesi ve bu yaşantıları karşılaştırılması beklenmektedir. Etkin Vatandaşlık, öğrenme alanında Sosyoloji, Siyaset Bilimi ve Hukuk gibi disiplinlere odaklanarak Gruplar, kurumlar ve Sosyal Örgütlerin toplumdaki rolü ve değişimi konuları üzerinde durulmuştur. Küresel Bağlantılar, öğrenme alanında devletlerarası işbirliği bağlantıları ve gelişen ve değişine dünyayı takip edebilme konuları üzerinde durulmuştur.

Tablo 2. Sosyal Dersi Bilgiler Dersi Becerileri

Araştırma	Kanıt kullanma
Çevre okuryazarlığı	Karar verme
Değişim ve sürekliliği algılama	Konum analizi
Dijital okuryazarlık	Medya okuryazarlığı
Eleştirel düşünme	Mekânı algılama
Empati	Öz denetim
Finansal okuryazarlık	Politik okuryazarlık
Girişimcilik	Problem çözme
Gözlem	Sosyal katılım
Harita okuryazarlığı	Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
Hukuk okuryazarlığı	Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
İletişim	Yenilikçi düşünme
İş birliği	Zaman ve kronolojiyi algılama
Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme	

Kaynak: MEB (2018).

Tablo 2 incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi Öğretim programında 27 beceri yer almaktadır. Programda her bir beceri kazanımlar il doğrudan ilişkilendirilerek verilmiştir. Yine programda hayat boyu öğrenme çerçevesinde ele alınması gerektiği vurgulanarak becerilerin farklı kazanımlarla ilişkilendirilmesi gerektiği programda ifade edilmiştir.

Bu becerilerin öğrenme süreci içerisinde kazanılması, geliştirilmesi ve yaşama aktarılması tasarlanan kabiliyetler olarak görülmekte ve aynı zamanda öğrencilerin programda yer alan konuları ve etkinlikleri daha kalıcı, aktif ve anlamlı öğrenmesine yardım eden unsurlar olarak düşünülmektedir (Özdemir, 2012: 21).

Değerler eğitimi demokratik bir toplum inşasında önemli bir yere sahiptir. Bireylere adil ve özgür bir toplum sağlanırsa, halkın kendi kendini yönetmesi mümkün olabilir (Başçı Namlı, 2015: 369).

Tablo 3. Sosyal Bilgiler Dersi Değerleri

Adalet	Estetik
Aile birliğine önem verme	Eşitlik
Bağımsızlık	Özgürlük
Barış	Saygı
Bilimsellik	Sevgi
Çalışkanlık	Sorumluluk
Dayanışma	Tasarruf
Duyarlılık	Vatanseverlik
Dürüstlük	Yardımseverlik

Kaynak: MEB (2018).

Tablo 3 incelendiğinde Sosyal Bilgiler dersi Öğretim programında 18 değer yer almaktadır. Programda değerlerin önemi ve bu değerlerin kazandırılması üzerinde önemle durulmuş “Değerlerimiz öğretim programlarının perspektifini oluşturan ilkeler toplamıdır.” Şeklinde ifade edilmiştir. Programda değerler kazanımlar ile bir bir ilişkilendirilmiş ve uygun görülen kazanımlar ile ilişkilendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Verimli bir eğitim ortamının sağlanabilmesi için bireyin ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda ders kitapların ve ders sürecinin farklı materyallerle sürece dahil edilmesi Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan amaçlarının gerçekleştirilmesinde yardımcı olabileceği düşünülmektedir.

2.5.1.2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Özel Amaçları;

1. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,
2. Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,
3. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,

4. Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,
5. Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,
6. Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,
7. Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,
8. Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,
9. Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,
10. Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algılamaları,
11. Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,
12. Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri,
13. Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,
14. Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,
15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,
16. Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,
17. Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,
18. Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.

Sosyal Bilgilerin özel amaçları incelendiğinde Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçlerin bilincinde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını ve sorumluluklarının bilincinde, bulunduğu coğrafyayı tanıyan, bilginin ve bilimsel gelişmelerin önemini kavrayan ve takip eden, toplumun ve çevrenin sorunlarına duyarlı, eleştirel düşünme becerisine sahip bireyler yetiştirilmesi hedeflenmektedir.

Bu amaçların ulaşılmasında yardımcı olabilecek eden sözlü ve yazılı edebi ürünlerden biri olan seyahatnameler kullanılabilir. Sosyal bilgilerin edebiyat ile ilişkisi

düşünüldüğünde Sosyal Bilgiler öğretiminde sözlü ve yazılı edebi ürünlerden faydalanmanın süreci etkili ve verimli kılacağı düşünülmektedir.

2.6. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİMİ VE EDEBİYAT

Sosyal Bilgiler dersi içeriğinin farklı bilimlerden faydalanılarak oluşturulması Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarını ve dertten beklentileride etkilemektedir. Sosyal Bilgilerin dersinin genel amaçları 4 boyutta ele alınmıştır bunlar;

- ✓ Erdemli insan olmaya rehberlik etmek
- ✓ Etkili vatandaşlık yetiştirmek
- ✓ Siyasi yönetime katılma sürecini öğretebilmek
- ✓ Temel tarihi, mekân ve sosyal düşünme becerisi kazandırmak (İnan, 2014: 9).

Bu amaçların gerçekleştirilmesinde dikkat edilmesi gereken en önemli unsur etkili ve verimli bir Sosyal Bilgiler öğretiminin gerçekleştirilmesidir. Eğitim öğretim sürecinde kullanılacak çeşitli öğretim materyalleri Sosyal Bilgilerin dersinden amaç ve ihtiyaçlarını karşılayabilecek önemli araçlardır.

“Sosyal Bilgilerde kullanılacak öğrenme-öğretme araç-gereçlerinden: ders kitapları, akıllı tahta, karikatürler, fotoğraflar, haritalar, filmler, televizyon, internet, gazete, edebi ürünler olarak ele alınabilir” (Aküzüm, 2015: 280). Sözlü ve yazılı edebi ürünlerinin Sosyal Bilgiler dersinde kullanımıyla öğrenci geçmiş ve günümüz arasında ilişki kurabilir, kültür, gelenek-göreneklere hakkında bilgi sahibi olabilir.

“Sosyal Bilgiler dersinin amaçları ile edebi eserlerin öğrencilerde bıraktığı izler arasında yakından ilişki mevcuttur. Sosyal Bilgiler dersinin amaçlarına ulaşması amacıyla farklı teknik ve yöntemler kullanılabilir. Bu tekniklerden biri de edebi ürünlerin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılabilmesidir” (Demirel, 2012: 3).

“Edebiyat “Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı, yazın” olarak tanımlanmaktadır. Edebiyat insanın kendisini, başkalarını ve doğayla olan ilişkilerinde var olan bilgileri yeniden biçimleme, yorumlama ve yeniden yaratma eylemi olarak tanımlanmaktadır” (Güleryüz, 2002: 119). “İnsan her şeyden öte düşünen ve yaratan bir varlıktır. Düşünme, yorumlama ve yaratıcılık özelliği, onu öteki canlılardan ayıran temel niteliklerin başında gelir. Gerçekten insanı hayvandan ayıran en önemli özellik, güzellik yaratma ve güzellik aramadır. İnsan yaratıcı gücünden doğan en önemli ürünlerden biri de edebiyattır” (Kavcar,1999:2).

Kavcarın ve demirelin açıklamaları incelediğinde edebiyat Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde içeriklerinde kullanımının öğrenci ve öğretmen açısından eğlendirici ve öğretici yaşatılar sunacağı düşünülmektedir. Jacop, edebiyatın bireysel ve toplumsal önemini önemi altı maddeyle açıklanmaktadır:

- ✓ Edebiyat, eğlendiricidir.
- ✓ Edebiyat ruha canlılık verici bir araçtır ve insanda yaşama gücünü artırır,
- ✓ Edebiyat hayatı keşfe yardım eder,
- ✓ Edebiyat bir birey için rehberlik kaynağıdır
- ✓ Edebiyat çocuğu yaratıcı etkinliklere teşvik eder (Jacop, 1955'ten akt. Oğuzkan, 2001: 6-7).

“Edebiyat, ister sanat amaçlı ister fayda amaçlı ürünler versin, toplum hafızasının ayna vazifesini yaptığı için, geleneğin dönüştürülme değiştirilme evrelerine tanıklık yapar ve yazılan eserlere yerleştirilmiş şifreler aracılığıyla bunun okuyucular arasında yayılmasını, kabul görmesini ve gelecek nesillere aktarılmasını kolaylaştıran” bir araçtır (Sanlı, 2011: 162).

Edebiyatın da, eğitimin de konusu insandır. Bu nedenle Edebiyat ve eğitim insan ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır (Kavcar, 1999: 2). Kısaca insanın olduğu her yerde edebiyatta- insan ilişkisinden söz edilebilir. Sosyal Bilgiler dersi de sosyal bilimler ve insan ilişkisini ve konularını geniş ölçüde bünyesinde barındırmaktadır.

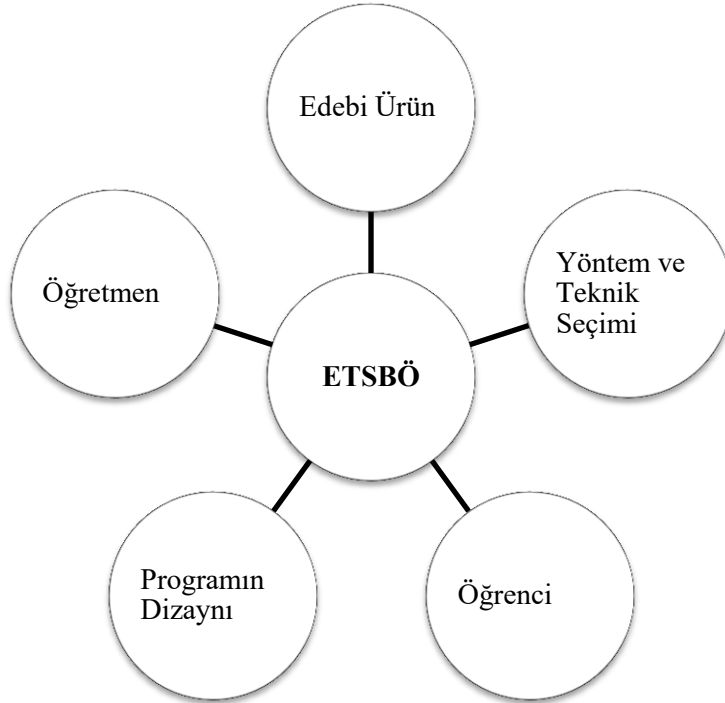
Sözlü ve yazılı edebi ürünlerin Sosyal Bilgiler derslerinde kullanılmasının yararları;

- ✓ Öğrencilerin inançları, kültürel değerleri, kültürel farklılıkları anlamasına ve farklı insanlarla empati kurmasına yardımcı olur.
- ✓ Öğrencilerin karakterler kadar yerleri ve çevreleri hayal etmesine imkân tanır.
- ✓ Sonra ve şimdi kavramlarının yanı sıra değişim ve süreklilik kavramlarının gelişimine yardımcı olur.
- ✓ Öğrencileri, tüm insanların ihtiyaç ve isteklerinin yanı sıra aynı zamanda kıtlık sorunu ile yüz yüze gelebileceği konusunda bilinçlendirir. Bu sayede öğrencilerin ekonomik kavramları anlamasına yardımcı olur (Savage & Savage, 1993'ten akt. Yıldırım, 2017: 30).

Karatay (2011) ise karakter eğitiminde edebi eserlerin kullanılmasının etkililiğini araştırmıştır. Araştırma sonucunda edebi eserlerin öğrencinin gelişimi doğrultusunda seçilmesi, doğru yöntem ve teknikle uygulanmasıyla çocuğun karakter gelişimine olumlu yönde geliştireceğini belirtmiştir.

“Edebiyat temelli Sosyal Bilgiler öğretiminin sözlü ve yazılı edebi ürünler, öğretim programı, yöntem-teknik, program dizaynı ve öğretmen olmak üzere farklı temel öğeleri bulunmaktadır. Bu öğeler birbiriyle ilişkili ve bağlıdır. Öğelerden birinin eksik olması veya işlevini görmemesi durumunda edebiyat temelli Sosyal Bilgiler öğretimine ulaşma çabası sekteye uğrayacaktır” (Demir, 2012: 3).

Şekil 2. Edebiyat Temelli Sosyal Bilgiler Öğretiminin Temel Öğeleri

Kaynak: Demir ve Akengin (2012: 4).

Edebiyat eserler insanı ve insanın oluşturduğu her türlü konuyu etkileyici bir dille ele alan sözlü ve yazılı araçlardır. Bu materyallerden doğru şekillerde faydalanılması eğitim ve öğretim ortamlarını öğrenciler için ilgi çekici ve öğretici bir hale getirebilir. Öztürk ve Otluoğlu (2002) araştırmada Sosyal Bilgilerde yazılı ürün ve materyallerin ders aracı olarak kullanılmasının çocuğun farkına varma, ilgi çekme, anlama/anlatma, zihinde canlandırma ve öğrendikleriyle bağ kurma duyuşsal davranışların kazanılmasına katkı sağladığı gibi bilişsel yeterlilikler bakımından kendilerini yetkinleşmiş görmelerine olanak sağlayabileceği sonucuna ulaşmışlar. Yine Otluoğlu (2001) araştırmalarında yazılı edebiyat ürünlerinin duyuşsal davranış

özelliklerinin kazandırılabilceğini, öğretim süreci içerisinde sözlü ve yazılı edebi ürünlerden yararlanılmasının faydalı olabileceğini vurgulamıştır.

“Edebî eserlerin, öğretim ortamında etkili bir şekilde kullanılması öğrencilerin anlama, yorumlama, analiz yapma, farklı bakış açılarını görme, empati kurma becerilerini geliştirmektedir. Ayrıca bu metinler sayesinde öğrenciler, millî ve evrensel değerleri de kazanmaktadırlar” (Beldağ ve Aktaş, 2016: 955).

Öğretmen merkezli eğitim yerine anlayıp uygulamaya dayalı öğrenci merkezli yaklaşımla öğrenci daha fazla ön plana çıkarılmıştır. Bireyin bilgi ve becerilerin öğrenerek uygulayabilmesi öğrenme ve öğrenme ortamında öğrencinin aktif katılımı amaçlanmıştır. Bu amaçları süreç içerisinde doğru şekilde gerçekleşebilmesi için seçilecek sözlü ve yazılı edebi ürünlerin dersin kazanımlarına uygun olmasına dikkat edilmelidir. Sosyal Bilgiler öğretiminde kullanılacak sözlü ve yazılı edebi ürünleri:

✓ Efsaneler	✓ Öyküler
✓ Makaleler	✓ Anılar
✓ Destanlar	✓ Tarihi Romanlar
✓ Fıkralar	✓ Mektuplar
✓ Masallar	✓ Gezi Yazıları
✓ Belgeseller	✓ Menakıbnameler
✓ Bilmeceler	✓ Keşifler
✓ Biyografiler	✓ Gazavatnameler
✓ Atasözleri, Alkış, Kargış	✓ Maniler
✓ Biyografik Romanlar	✓ Sözlükler
✓ Halk Hikâyeleri	✓ Siyasetnameler
✓ Monografiler	✓ Karikatür
✓ Halk Şiirleri (Türküler)	✓ Denemeler
✓ Söylevler	✓ Diğer Kaynaklar (Öztürk vd.,
✓ Şiirler Tiyatro Eserleri	2014: 100).

Yukarıda verilen edebi ürün ve yazılı materyallerden; Sosyal Bilgiler etkinliklerinde, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının eğitiminde ve ders kitabı hazırlayıcılara yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Bu kaynakların sınıf içi etkinliklerde kullanılmasında ders kazanımlarına uygun olması olarak incelenmesi

gerekmektedir. Literatürde gezi yazıları olarak yer alan seyahatnamelerde sözlü ve yazılı edebi ürünler içerisinde yer almaktadır.

Eğitim bir davranış değiştirme süreci olduğuna göre, bu süreçte sosyal bilgiler dersine de öğretim programında hedeflenen değer ve becerileri etkili ve verimli bir şekilde aktarılması için önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu sürecin etkin ve verimli olabilmesi, kullanılacak sözlü ve yazılı edebi ürünler ile ilgili araştırmaların artırılması, farklı sözlü ve yazılı edebi ürünlerin bu araştırmalara konu edinilmesi Sosyal Bilgiler Öğretimini daha verimli ve etkili kılacaktır. Ayrıntı için şu kaynaklara bakılacaktır: Deveci ve Arın (2008); Keskin (2008); Şanlı (2009); Demir (2011); Kaymakçı (2013); Yakar (2013); Öztürk vd., (2014); Akkuş (2016); Çelik (2016); Beldağ ve Aktaş (2016); Ünlü (2016); Sömen ve Göksu (2017); Yıldırım (2017); Karagözoğlu (2018); Selanik Ay ve Öncü (2019); Mutlu (2019); Özaydın (2020).

“Okuyucularını, olgularla görüşler arasında bırakarak dengeyi bulma ve karar verme sürecine iten sözlü ve yazılı edebi ürünler, bu sayede okuyucuların kendi kişisel deneyimleriyle karakterler ve olaylar arasında ilişkilendirme yapma fırsatı sunabilirler” (Kaya ve Ekici, 2015: 91).

Edebiyat temelli Sosyal Bilgiler öğretimi öğrencileri sınıfta daha fazla liderlik rolü üstlenmeye, aktif katılımlarını sağlamakla birlikte metinlerdeki Sosyal Bilgiler içeriği hakkında daha derin düşünmeye teşvik eder (Mccall, 2010).

Sözlü ve yazılı edebi ürünlerin Sosyal Bilgiler dersinde kullanılmasında dikkat edilecek noktalar şunlardır:

- ✓ Edebi ürünler, Sosyal Bilgiler dersinde işlenecek konuyla ve programda mevcut kazanımlarla örtüşmeli
- ✓ Edebi ürünleri Türk milli eğitiminin genel amaçlarıyla uygun olmalı ve Sosyal Bilgiler dersi amaçlarıyla da örtüşmelidir.
- ✓ Sosyal Bilgiler dersinde kullanılacak edebi ürün ve yazılı materyaller dil ve anlatım yönüyle sade, anlaşılır olmalı
- ✓ Edebi ürün ve yazılı materyallerin uygun yöntem, teknik ve stratejilerin belirlenmesi (Demir ve Akengin, 2012: 11-12).

“Sosyal Bilgiler dersi konuları öğretilirken farklı uygulamalara yer verilmesi ve öğrencilere maddi ve maddi kültür öğelerinin aktarılması önem taşımaktadır. Söz konusu nesilden nesile aktarılan sözlü ve yazılı kültür öğeleri, kültür mirasının temel

unsurları olarak ortaya çıkmaktadır ve bunların eğitimde kullanılmaları yarar sağlamaktadır” (Dündar ve Baysan, 2017: 299).

Bu yapısıyla Sosyal Bilgilerin bütünleşik bir anlayışa sahip olduğu söylenebilir. Sosyal Bilgiler dersi amaçlarının yerine getirebilmesi için anlamlı öğrenmelerin gerçekleşmesi gereklidir. Bu nedenledir ki çocuğun sınıf içinde zihnen ve bedenen aktif olması öğrenmelerin gerçekleşebilmesi açısından önemlidir.

3. SEYAHATNAME

“Arapça “gezmek, gezi” anlamındaki seyâhat ile (aslî siyâhat) Farsça nâme (risâle, mektup) kelimelerinden oluşan seyâhat-nâme “gezi mektubu, gezi eseri” mânasına gelir. Buna Fars edebiyatında sefer-nâme adı da verilir. Arap edebiyatında “seyahat” ve “seyahatnâme” anlamında daha çok “rihle” kelimesi kullanılır” (Yazıcı, 2009: 9).

TDK’ de yer alan tanımıyla seyahatname: Bir yazarın gezip gördüğü yerlerden edindiği bilgi ve izlenimlerini anlattığı eser olarak tanımlanırken başka bir yazar tarafından; en genel ve yerleşik tanımıyla “Dar veya geniş bir coğrafyada seyyahın gezip gördüğü yerler hakkındaki izlenimlerini anlattığı eserler olarak tanımlanabilir” (Asiltürk, 2009: 912).

“Dünya ve Türk yazılı yaratmalarının en renkli eserlerinden bazıları seyahatname veya gezi yazısı adı altında yazılmış olan metinlerdir. Uzun zamandır birden çok bilimsel alanın ilgilendiği bu eserler seyahatname adıyla özel bir tür olarak değerlendirilmekte ve incelenmektedir” (Ekici, 2012: 27).

“Seyahatnameler resmi tarihin dışında olan, yabancı gözüyle yazılmış eserler. Diplomatların, seyyahların, tüccarların hatta esirlerin müşahedesine dayanan, hadiseleri, yerleri, insanları, gelenekleri, mimariyi, neyi merak etmişlerse o sahadaki izlenimler anlatılan, ön yargılı birer belge niteliğinde sayılabilen, kimi zaman çok önemli tarihi hadiselerin de anlatıldığı hatıratlardır” (Çataloluk, 2013: 297). “Seyahatnameler, geçmiş yüzyıllarda mevcut olan bir tür sınırlı küreselleşmeyi gösteren en önemli kanıtlardır” (Ata, 2013: 164).

Seyahatnameler tarihe ışık tutan, tarihsel kanıt niteliğinin yanında yazarın duygu ve düşüncelerini etkileyici bir üslupla anlattığı edebi eserlerdir.

“Bir edebi tür olarak seyahatnameler; hâtıranın bir alt türü günlük, biyografi ve otobiyografiyle de yakından ilişkilidir. Türün en önemli malzemesi yazarın ziyaret ettiği

coğrafyadaki olay, bilgi ve anlayış farklılığı gibi değişikliklerden bahsetmesidir” (Coşkun, 2009: 13).

“Uzaklara duyulan özlem ve bilinmeyene duyulan merak, insanların giderek daha uzun yolculuklara çıkmasına, ciltler dolusu seyahatnameler yazılmasına ve sayısız miktarda harita çizilmesine yol açmıştır. İnsanları seyahatin bütün tehlike ve zorluklarını göze alıp yola çıkmaya teşvik eden güdüler birbirinden çok farklıydı” (Şirin, 2013: 2). “Seyahat insanoğlunun “ben” ve “öteki” kavramlarını düşünce dünyasında oluşturulmasıyla başlayan süreç içerisinde, “öteki” üzerinden kendisini tanımlama sürecini de beraberinde getirmiştir. Bu süreç; sadece seyyaha ciddi bir kazanımı ve deneyimi olmamış, seyahatin yazıya geçirilmesi ile birlikte birçok insana da ulaşmıştır” (Kartın, 2013: 214).

Kişide var olan merak duygusu coğrafyaları ve bu coğrafyada yaşayan insanların yaşam tarzlarını, kültürel zenginliklerini gördükçe daha da fazla ülkeyi ve kıtayı keşfetme isteği uyandırmaktadır. “Bugüne kıyasla iletişim araçlarının gelişmediği toplumlarda büyük bir boşluğu dolduran seyahatnameler, insanların başka coğrafyaları tanımaları ve anlamalarında önemli bir işlevi yerine getirmiştir” (Bakırcı, 2017: 4).

“Seyahatnameler; Yazarının gezip gördüğü yerleri etkili bir dille kaleme alınan eserler olarak tanımlanabilir. Türkiye’nin siyasi, sosyokültürel, ve ekonomik tarihiyle ilgili seyahatnameleri, Sosyal Bilgilerde önemli bir öğretim aracı olarak kullanılabileceğini belirterek seyahatnamelerin kullanımında bilgilerin doğruluğundan emin olunması gerektiğini vurgulamışlardır” (Öztürk vd., 2014: 134).

Bu doğrultuda seyahatnamelerin yazıldıkları dönem ile ilgili bilinmeyenleri, gizli kalmış noktaları açıklığa kavuşturmaya yardımcı olabilirler. Bu eserler incelenerek dönemle ilgili bilgi sahibi olunmaktadır. Dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik yaşantısı ile ilgili önemli bilgiler barındırdığı söylenebilir.

Seyahatnameler her şeyden önce “etik”, yani dışarıdan araştırma tekniğiyle yapıldığı için gözlemi yapanın araştırma yaptığı konu ve insanlarla ilgili olarak olabildiğince yansızdır aktarırken seyahatnamelerin kişisel gözlemleri içerdiği göz önünde bulundurursak tamamen nesnel eserler olduğu söylenemez. Gördüklerini kendi düşünceleri aracılığıyla aktaran yazar öznel olmaktan kendini kurtaramayacağı da göz önünde bulundurulmalı ve incelenecek eser araştırmacı titizliği ve dikkatiyle okunmalı, değerlendirilmelidir (Aksoy, 2013).

Seyahatnameler tarihçilerin birinci elden kaynak olarak faydalanabileceği gibi bir eğitimcinin sınıf içi aktivitelerinde; bir coğrafyacının araştırmada faydalanabileceği önemli kaynaklardandır. Seyahatnameler öğrencilere geçmişe yönelik farklı dünyaları tanıtır. Demircioğlu'nun (2005: 135–137) hikâyelerin derslerde kullanımının öğrenciler üzerindeki etkilerinin birçoğu seyahatnameler içinde geçerli olduğu düşünülmektedir:

1. Öğrencilere kendi zaman ve mekânlarından farklı olan olay ve insanları tanımalarını sağlar.
2. Seyahatnameler, tarihsel kavramların öğrenilmesine yardımcı olur.
3. Öğrencilerin geçmişe yönelik kelime hazinelerini geliştirir.
4. Öğrencilerin geçmişte olup biten olaylara karşı ilgilerini artırır.
5. Sunulan kanıtlar eşliğinde öğrencilerin geçmişi anlamalarına katkı sağlar.
6. Seyahatnamelerde anlatılan tarihsel karakterlerin öğrenilmesine ve özelliklerinin tanınmasına yardım eder.
7. Öğrencilerin hayal dünyasını zenginleştirir.
8. Bir seyahat anlatısı ahlaki, kültürel ve toplumsal değerlerin öğrencilere aktarılmasını sağlar.
9. Yeni fikirlerin ortaya atılmasına zemin hazırlar.
10. Tarihsel deneyimlerin sınıf ortamında paylaşılmasını sağlar.
11. Seyahatnameler, bir dönemin toplumsal yapısı hakkında önemli bilgiler verir.

Yukarıda verilenler bilgiler doğrultusunda seyahatnamelerin okuyucusunda birçok fayda sağlayabileceği gibi okuyucunun empati duymasında, farklılıklara saygıyla yaklaşabilmesinde onların hayal dünyasını genişlemesine yardımcı olabilecek içeriklere sahip olduğu söylenebilir.

Araştırmacı ve okuyucularına yazıldığı dönem ile ilgili geniş bir bilgi sunan bu eserler birinci elden kaynak niteliğini taşımaktadır. Geçmiş ve günümüzde tarihi, coğrafi, sosyal ve ekonomik değişim ve gelişmeler ile ilgili bilgi verebilecek birçok seyahatname kaleme alınmıştır. Bu eserlere örnek verecek olursak:

3.1. SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE FAYDALANABİLECEK

SEYAHATNAMELER

1. İbn-i Batuta'nın Rihle ismiyle bilinen Tuhfeü'n- Nüzzar fi Garaibi'l- Emsal eseri, 16.yüzyıl İslam toplumları ile Çin ve Sumatra hakkında önemli bilgiler verir.
2. Türk edebiyatında ise en önemli isim Evliya Çelebi,
3. Ahmet Haşim; Frankurt Seyahatnamesi
4. Falih Rıfkı Atay, bizim Akdeniz, Tuna Kıyıları, Yolcu Defteri,
5. Reşat Nuri Güntekin, Anadolu Notları
6. Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin "Fransa Sefaretnamesi"
7. Marco Polo, Marco Polo Seyahatnamesi
8. İbn-i Fazlan, İbn-i Fazlan seyahatnamesi
9. Seydî Ali Reis, Miratü'l Memalik
10. Kâtip Çelebi'nin Cihannüma
11. Cenap Şehabettin'in Hac Yolunda, Avrupa Mektupları ve Afak-ı Irak
12. Haldun Taner, Düşsem Yollara Yollara
13. İlber Ortaylı'nın, Üç Kıtada Osmanlılar
14. Yavuz Bülent Bakiler, Türkistan Türkistan ve Üsküp'ten Kosova'
15. İsmail Habib Sevük, Yurttan Yazılar (Öztürk vd., 2014: 134; Maden, 2008: 149-155).

Orta Asya, Balkanlar Avrupa, Anadolu, Türk dünyası, Osmanlı, Tanzimat ve Cumhuriyet dönemi ve günümüz seyahatnamelerinin yer aldığı sıralamada kendi alanlarında birçok ilki barındıran bu seyahatnamelerin geniş bir konu alanına sahip olan Sosyal Bilgilerde dersi sınıf içi etkinliklerinde kullanımının çocuğun hayal dünyasının zenginleşmesine katkı sağlayacağı gibi onu farklı kültürlerle ilgili bilgi edinmesine olanak sağlayacağı düşünülmektedir.

Seyahatnameler aracılığıyla öğrencilerin bir bölgeyi keşfetmesinin dolaylı da olsa o bölge hakkında seyahat etme isteği ve ilgisinin arttırıldığı düşünülmektedir. İdeal öğretmenler öğrenciye ilk elden bilgilerin sunulması, öğrencilerin keşifler yapmasına olanak tanınmasına olanak sağlar. Bu süreçte seyahatnamelerden faydalanarak öğrencinin hayal dünyası canlı tutulabilir (Brady, 2007).

Seyahatnamelerin sosyal bilimlerde kaynak olarak kullanımı ile ilgili seyyahın toplumsal kökeni, eğitim düzeyi ve önyargıları izlenimlerini etkilediğinden seyyahla ilgili bu konularda bilgi sahibi olunması gerekmektedir.

4. İBN BATUTA HAYATI VE SEYAHATNAMESİ

İbn Batuta ömrünün yarısından fazlasını seyahat ederek geçirmesi sebebiyle gençlik yılları ve yaşamının geri kalan kısmı ile ilgili bilgiler seyahatnamesi aracılığıyla edinilmektedir. Bu nedenle İbn Batuta'nın gençlik yılları, dostlukları, eşleri ve çocuklarıyla ilgili en doğru ve geçerli bilgiler seyahatnamesi aracılığıyla okura ulaşmaktadır.

Orta çağın en büyük Müslüman seyyahı olarak bilinen İbn Batuta (Ebu Abdullah Muhammed b. Abdullah B. Muhammed B. İbrahim Levati Tanci) Şubat 1304'te 17 Recep ayında (703/25) Fas'ın Tanca şehrinde doğduğu bilinmekte. Ailesi Berka'dan buraya göç etmiş berberi Levâte kabilesine mensup. 1325 (725) senesinde, 22 yaşında iken hac maksadıyla Tanca'dan ayrılmış ve meraklı kişiliğinin de etkisiyle Afrika, Asya ve Avrupa olmak üzere üç kıtada farklı şehirlere seyahat etmiş ve 770/1368 tarihinde Tâmesnâ kadısı iken vefat etmiştir (Aykut, 2018; Çevik, 2015).

“Tanca'da neredeyse herkes Kur'an-ı ezbere bilmekteydi. Böyle bir sosyal yapıda doğan İbn Batuta iyi bir eğitim almıştır. İbn Batuta'nın Seyahatnamesi için en büyük Arapça sözlük denilmektedir” (Ok, 2016: 35).

İbn Batuta ile ilgili bilgiler kısıtlıdır. En geniş ve doğru kabul edilebilecek bilgiler “Rihle” isimli eserinde yer almaktadır. Bunun sebep olarak seyahatinin uzun sürmesi, üç farklı kıtada, birçok ülkede bulunması ve bu süreçte tuttuğu notların yaşadığı talihsizlikler sonucu kaybolması gösterilebilir. Bu sebeple hayatı ile ilgili başvurabileceğimiz en doğru ve güvenilir kaynağın İbn Batuta Seyahatnamesi olduğu söylenebilir.

“İbn Batuta'nın “Rihle” adıyla tanınan eseri, XIV. yüzyıl İslâm âlemi ile birlikte Türklük dünyasını canlı levhalar halinde aksettiren önemli kaynaklardan biridir. Tuhfetü'n-Nuzzâr fi Garâibi'l Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr adıyla bilinen eser seyyahın kendi yazdığı notlardan oluşmamaktadır. Seyyah, memleketine, döndükten sonra Beni Merini hükümdarlarından Ebu İnan Fâris'e intisap etmiş ve bu hükümdarın arzusu üzerine seyahat hatıraları, tanınmış âlimlerden İbn Cüzeyy el-Kelbî tarafından kaleme alınmıştır” (Çakmakçı, 2006: 159; Çevik, 2015: 20).

Kâtip İbn Cüzeyy Kelbî'ye yaklaşık iki yılda oluşturulan bu eser “Tuhfetü'n-Nuzzâr fi Garâibi'l-Emsâr ve Acâibi'l-Esfâr” (ilginç ülkeleri ve macera dolu yolculukları merak edenlere armağan) ismiyle kitap haline getirilmiştir.

Eserde yararlanılan kaynaklar, İbn Cüzeyy ve İbn Batuta'nın söylemlerinin kime ait olduğu belirtilerek oluşabilecek bir karışıklığın önüne geçilmiştir. Örneğin; “İbn Cüzeyy der ki” şeklinde notlar ile aktarılan bilginin kime ait olduğu belirtilmiştir. İbn Cüzeyy gerek İbn Batuta'nın sözlerine yaptığı düzeltme ve eklemelerin yanı sıra farklı hikâye ve şiirlere de eserde yer verilmiştir. Eserle ilgili oluşan kuşkulara karşı İbn Cüzeyy yazma sürecine başlarken:

“İbn Cüzeyy der ki: Onun söylemek istediği şeyleri veren kelimeleri kullandım; onun kastettiği şeyleri açıkladım. Ancak çoğu kez nasıl söylediyse öyle bıraktım, köküne ve dalına dokunmadım” (Aykut, 2018: 6).

“İbn Cüzeyy der ki: Aktardığı hikâye ve haberleri olduğu gibi kaydettim; aslı nedir diye araştırma ve sınaama girişiminde bulunmadım. Çünkü o bunların doğru olanlarını saptamada en iyi yolu tutmuş, gerektiğinde güvensizliğini bildiren sözcükler kullanarak aslı astarı olmayanlara imâda bulunmuştur” (Aykut, 2018: 6). Şeklinde açıklamıştır.

Eserle ilgili kuşklar Er-Rıhle'nin bazı bölümlerinde tarihî kopukluklar, birtakım olayların tasvirindeki abartısı, bazı şehirleri anlatırken pek çok seyyahın temas ettiği hususlara yer vermemesi vb. durumlar, İbn Battûta şârihleri ve mütercimlerinin çoğu tarafından tabii karşılanmış (Aykut, 2018).

Fakat İbn Batuta: “Diğer Hint hükümdarlarına dair naklettiğim olayların hepsini yahut büyük bölümünü Kadî'lkudâtlık (Başkadılık) makamında bulunan Gazneli Kemâleddîn İbnü'l-Burhân'dan dinledim ama Muhammed Şâh'la ilgili anlatılarımın büyük bölümü, ülkesinde bulunduğum sırada kendi tanıklığım ve izlenimlerime dayanmaktadır” (Aykut, 2018: 652: 2). Ve yine seyahatname süresince sözlerini yineler “Ancak gözlerimle gördüğüm, bizzat tanık olduğum, yanı başımda cereyan eden olayları anlatacağım burada. Sözlerimin doğru olduğunu Allah biliyor; o yeter, şahit olarak... Benim söyleyeceklerim her yana yayılmış, kesin bilgi hâline gelmiştir. Yemen, Horasan ve Fâris gibi Hindistan'a yakın bölgelere dağılmıştır” (Aykut, 2018: 665: 2). İbn Cüzeyy'in ve İbn Batuta'nın eserle ilgili oluşabilecek kuşkulara cevaben sözlerini yineler. Seyahat ettiği bölgelerde kendisine duyulan güven ve gösterilen ilgi seyyah ile ilgili kuşkların azalmasına kanıt olabileceği düşünülmektedir.

Eserin betimlemelerden uzak sade anlaşılır bir şekilde yazıldığı görülmektedir. Bunun nedenini seyahat süresince yaşadığı olayları not ettiği defterinin zarar görmesi ve çeşitli talihsizlikler nedeniyle aldığı notların kaybolması gösterilebilir. Bununla birlikte Aykut (2018) seyyahın dilinin sadeliğini halktan biri gibi davranmasına gördüğü olayları olduğu gibi aktarması etkili olduğunu vurgulamaktadır

Aykut (2018) İbn Batuta Seyahatnamesi'ni oluşmasında ilgi ve alakanın etkisini vurgularken Birol (1991) devrin önemli şahsiyetleriyle tanışması ve gördüğü itibarın İbn Batuta'nın merakını ve araştırmacı ruhunu kamçılması sonucunda seyahatlerinin devamını ve asırlar sürmesinin nedenlerini ortaya koymaktadır. "İbn Batuta'nın" kendisi de: "Tülük Tümûr, misafirperverliğinden olacak kendi nezdinde ne kadar değerli olduğumu göstermek için beni önüne kattı. Böylece ilk çadıra girdik" (Aykut, 2018: 469). Sözlerinden anlaşılacağı gibi seyahat ettiği birçok ülkede ve kıtada hükümdarların yanı sıra eşleri ve çocukları tarafından ilgi görmüş çeşitli hediyelerle karşılanıp yolcu edilmiştir. İbn Batuta, Konstantiniyye İmparatoru ve ailesinden gördüğü ilgiyi:

"Böylece bana bir hilat (özel şeref elbisesi) giydirdiği gibi koşum takımları mükemmel bir at verdi; ayrıca emân (güvenlik) alâmeti sayılan gölgeliklerden birinin bana verilmesini emretti; kendi başı üzerinde de taşıyordu bu tür gölgeliklerden. Şehrin gezilecek yerlerini kolayca gezmeyen, olağanüstü eserlerini ülkemde anlatabilmem için bir rehber verilmesini ve bu adamın devamlı yanımda kalmasını istedim ondan. Dileğimi kabul etti. Hükümdar bir kimseye kendi elbisesini verip şahsî harasındaki atlardan birini ihsan ederse şehir halkının görüp duyması için davul, zurna ve borazanlarla grup hâlinde sokaklarda dolaşmak âdetten imiş. Bu âdet daha çok Sultan Uzbek'in diyarından gelen Türklere uygulanıyormuş; kötü bir muamele ile karşılaşmışlar diye. Beni de (merasim ile) sokaklarda dolaştırdılar" (Aykut, 2018: 504: 1).

Şeklinde ifade etmiştir. İbn Batuta Seyahatnamesi kronoloji ve yol güzergahı: iki cilt toplam altmış bölümden oluşmaktadır. Birinci ciltte otuz yedi bölüme yer verilmiştir. Afrika kıtasında başlayan seyahat Arap yarım adası, Anadolu, Asya ülkeleri ile otuz yedinci bölümde yer verilmiştir. Birinci ciltte İbn Batuta'nın seyahat güzergahı şu şekildedir: "Tanca'dan çıkışla başlayan seyahatname İskenderiye, Kahire, Mısır (Kahire), Mısır'ın Said bölgesine ve oradan Ayzâb'a, Kahire'ye dönüş, Gazze'ye seyahat, Kudüs, Kudüs'ten Hama'ya yolculuk, Halep ve çevresi, Dimaşk'a yolculuk, Medine, Mekke'ye seyahat, Medine'ye dönüş, Medine'den çıkış, Basra, Acem ırak beldelerine yolculuk, Kûfe, Bağdat, Musul ve Diyarbakır'a yolculuk, Bağdat'a dönüş, Mekke'ye gidiş ve Yemen'e hareket, Afrika'nın doğu sahillerine yolculuk, Yemen'e dönüş, Umân ve Hürmüz'e yolculuk, İran'a seyahat, Hicaz'a dönüş ve Anadolu'ya seyahat, Deşt-i Kıpçak'a, Kustantiniye'ye seyahat, Mâverâünnehr'e yolculuk, Horosan'a geçiş Türkistan, Afganistan ve Kabil'e" seyahatlerle birlikte birinci cilt tamamlanıyor.

İbn Batuta'nın otuz sekizinci bölümden itibaren Asya ülkeleriyle devam ederek, Adalar, tekrardan Afrika kıtası, Avrupa kıtası ve Fas'a dönüş ile altmış bölümlük ikinci cilt tamamlanmıştır. Seyahat güzergâhı şu şekildedir: "Sint ve Multân'dan Hindistan'a doğru, Delhi'nin özellikleri, bu bölgelerdeki fetih ve hükümdarlar halka ve ailelerine karşı tutumları karakter özelliklerine (cimrilik ve cömertlik) ayrıntılı yer verilmektedir. Devamında Kibâya (Cambay), Kalküta'ya açılış Çin seyahatinin aksaması, Kavlem'e giriş, Zibetülmehel Adaları (Maldiv), Seylan ve Ma'ber ülkesine doğru, Maldiv Adalarına dönüş, Hint Adalarına ve Çin'e doğru açılış, Çin, Hindistan'a dönüş, Fas'a doğru açılış, Endülüs'e doğru, Afrika'ya dönüş ve son olarak hükümdarımızın emriyle Tekeddâ'dan Fas'a dönüşü" ile seyahati noktalanmaktadır. Seyahatnamenin yazımının bitirilmesini ise *Bu seyahatnamenin kayda geçirilme ve tertip işi yedi yüz elli yedi yılının safer ayında (1356) sona erdi* diyerek eserin yazımı bitirilmiştir (Aykut, 2018).

Bu güzergâhlarda belirli bir sıra izlenmediği gözlenmiştir. Seyyah tekrardan birçok şehre geri dönüşler yapmıştır. Mekke, Medine, Hicaz –Yemen, Hindistan bu şehirlere örnek verilebilir.

Seyahat ettiği şehirlerin iklimi, yer şekilleri, bitki örtüsü, liman ve surları gibi birçok coğrafi özelliğine değinerek "*Nahşeb'e uğradık. Burası küçük bir yerleşim birimidir. Akarsuyu bol olan bu şehrin her yanı bostandır*" (Aykut, 2018: 530) gibi yaptığı açıklamalar ile bölgenin coğrafi ve ekonomik faaliyetlerin insan yaşamı üzerinde etkileri üzerine çıkarımlarda bulunulabilir. Bunun ile birlikte seyahat ettiği bölgelerde yönetimdeki sultanları eşleri, çocukları, yönetici sınıfı ve görevleri, çalışma ahlakı, şehrin düzeni, çarşıları ve pazarları, geçim kaynakları ülkeler arası ihracat ve ithalatlar, medreseler, bilginler, tapınaklar, tarihi eserleri ve doğal güzellikleri olmak üzere sosyal, ekonomi, siyasi ve coğrafi özellikler gibi farklı konuya değinmiş. Gözlemleri sonucunda şahit olduğu olaylar ile ilgili olumlu ve olumsuz düşüncelerini çekinmeden ifade etmesi açık sözlü bir yapıya sahip olduğu anlaşılabilir.

Günümüzde orijinal beş özel Nüshası Fransız Milli Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. İki İbn Cüzeyy'in elinden çıktığı bilinmektedir (Kaplan, 2010). Gerek İslam dünyası gerekse Avrupa ülkelerinde büyük ilgi uyandırmıştır. Eser üzerine yapılan ilk çalışma, Muhammed b. Fethullah b. Mahmud Beylûnî tarafından hazırlanan Münteka yani ayıklanmış özetidir. Seetzen ve Burckhardt bu muhtasarı 1808'de Gotha ve Cambridge'e getirdi. Böylece Şarkiyat çevrelerinde esere dair ilk incelemeler belirmeye

başladı. Kraçkovsky'nin belirttiğine göre Rihle'yi etraflı bir şekilde ele alan ilk Şarkiyatçılar Alman asıllı Kosegarten ile öğrencisi Apetz'dir (Aykut, 2018).

Seyahatname Portekizce, Fransızca, Urduca Farsça, Türkçe olmak üzere birçok dile çevrilmiş ve araştırmacılar tarafından incelenmiştir: Çakmakçı (2006); Koçyiğit (2009); Asiltürk (2009); Ok (2016); Doğan (2016); Çetin (2018); Altındaş (2019); Saetgaraeva (2019).

5. KONUYLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Sosyal Bilgiler dersinde sözlü ve yazılı edebi ürünlerden faydalanma üzerine yapılan araştırmalar son dönemde artış göstermiştir. Alanyazını incelendiğinde İbn Batuta Seyahatnamesi'ni Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları Doğrultusunda İncelenmesi ile ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Aynı şekilde alanyazın taraması sonucunda İbn Batuta'nın Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sosyal Bilgiler Dersinde kullanımı ile ilgili de herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu bölümde araştırmanın konusu ile ilgili olana seyahatnamelerin eğitimde kullanımı ile ilişkili çalışmalara yer verilmiştir.

Yakar (2013) Cumhuriyetten günümüze uygulanmış olan ilköğretim Sosyal Bilgiler öğretim programlarında seyahatnamelerin incelenmesi isimli araştırmada seyahatnameler aracılığıyla öğrencilere tarihsel empatinin kazandırılmasında yardımcı olabilecek önemli materyallerden olduğu tespit edilmiş.

Bilgin (2014) Türkçe eğitimi ders kitaplarında Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin kullanılabilirliği isimli araştırmada Bu çalışma, 10 ciltten oluşan 17. yüzyıl eseri Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin dil ve kültür eğitimi açısından Türkçe ders kitaplarında kaynak metin olarak kullanılma imkânının tespiti amaçlanmıştır. Ortaokul Türkçe ders inceleme sonucunda taranan kitaplarda, yarım asrın her açıdan aktarımını sağlayan bilgilendirici kaynak eser Seyahatname'den metnin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Çelik (2016) Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin kullanımı isimli araştırmada Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımlar doğrultusunda doküman incelemesi ile incelediği Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin sosyal bilgiler dersinde kullanılabileceğine, akademik çalışmalar ile geliştirilebileceğine ilişkin tesbitlerde bulunulmuş.

Ata (2016) Seyahatnameler-gezi yazıları ile sosyal bilgiler öğretimi isimli araştırmasında sosyal bilgiler ders kitaplarında seyahatnameler nasıl ele alınmıştır? Nasıl ele alınmalıdır? Sosyal bilimci seyahatnameye nasıl yaklaşır? Soruları ile ilgili bilgiler ışığında Sosyal Bilgiler dersi içerisinde seyahatnamelerin kullanımı ile ilişkin tavsiye ve etkinlikler vermiştir. Yine Ata (2013) Sosyal Bilgiler öğretim programı ve seyahatnameler: “Çocuklar, ninelerimiz ve dedelerimiz çok yardımseverdi isimli araştırmasında Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitaplarında yer alan seyahatnamelerin eserleri ile ilgili alıntılar belirlenerek eksik yönleri üzerinde durulmuş ve sosyal bilgiler ders kitaplarında daha fazla seyahatnamelerden yararlanılması ile ilgili önerilerde bulunulmuştur.

Oruç ve Aygün (2018) Sosyal Bilgiler ders kitaplarında seyahatnameler isimli çalışmada Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan seyyahlar ile ilgili bulgulara ulaşılmış ve araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler ders kitaplarında seyahatnamelerin kısıtlı kullanıldığına bulgusuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırma sonuçları doğrultusunda seyahatnamelerin Sosyal Bilgiler öğretiminde daha fazla kullanılması gerektiği ve ders kitaplarının farklı seyyahların eserleriyle zenginleştirmenin süreci daha işlevsel kılacağı tespitlerinde bulunmuşlardır.

Çelik (2019) gezi yönteminin Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının akademik başarılarına etkisinin ve gezi yazısı yazma deneyimlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi isimli çalışmada karma yöntem ve karma yöntem içerisinde yer alan açıklayıcı ardışık desen kullanılmıştır. Araştırmanın nicel kısmında deneysel desen, nitel kısmında ise durum çalışması deseni kullanılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde uygun durum örnekleme yöntemi kullanılmıştır. 15 maddeden oluşan başarı testi ve üç sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma, araştırmacı tarafından uygulanmış ve araştırmanın verileri toplanmıştır. Gezi yöntemi kullanımının öğretmen adaylarının akademik başarılarına olumlu etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Türk Yıldız (2019) kaynak eserlerin Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılması: Evliya Çelebi'nin Seyahatname'si isimli çalışmada Araştırmada Seyahatname'nin on cildinin incelenmesi, ilgili alan yazın taraması, uygulanan yöntem ve bulgular sonucunda eserden seçilen metinler ve metinlere yönelik dört temel dil becerisine yönelik hazırlanan etkinlikler ile Seyahatname'nin Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılabilirliği yönüyle faydalı olacağı tespit edilmiştir.

Baştuğ (2019) Sosyal Bilgilerde seyahatnamelerin yeri ve seyyahların gözüyle Nevşehir isimli araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Araştırmanın kaynağını sosyal bilgiler öğretim programı, ders kitabı, çalışma kitabı ve Nevşehir'e gelmiş yerli ve yabancı seyyahlar oluşturmaktadır. Elde edilen veriler doküman incelemesi yöntemiyle tespit edilmiştir. Sonuç olarak araştırmada; 7.sınıf sosyal bilgiler öğretim programında Kültür ve Miras öğrenme alanının yer alan 7 kazanım ile ilişkilendirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Nevşehir'e gelmiş yerli ve yabancı seyyahların eserleri incelenmiş bölge hakkında fiziki, kültürel, sosyo-ekonomik, demografik, açıdan bilgiler verdiği tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Nitel araştırma yöntemi kullanılan bu araştırma, İbn Batuta Seyahatnamesi Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan 5, 6 ve 7. sınıf kazanımlarına göre incelemek amacıyla, veri toplama aracı olarak doküman incelemesi kullanılmıştır. Elde edilen veriler ise içerik analiziyle incelenmiştir. Bu bölümde araştırmanın modeli, araştırmanın çalışma grubu, araştırmanın veri toplama araçları, verilerin toplanması, verilerin analizi yer almaktadır.

1. ARAŞTIRMA MODELİ

“İbn Batuta Seyahatnamesi’nin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımları Doğrultusunda İncelenmesi” isimli bu araştırma, incelenecek eser ve kaynaklar nedeniyle doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır.

“Doküman incelemesi resim ya da özel kayıtların toplanması, sistematik olarak incelenmesi ve değerlendirilmesinde yararlanılan bir veri toplama aracı olarak tanımlanabilir” (Ekiz, 2017: 70). “Başka bir tanımlamaya göre dokümanlar yazılı, görsel materyallerin toplanıp incelenmesidir” (Sönmez ve Alacapınar, 2018: 108). Doküman incelmesinde kullanılabilir kaynaklara; gazete, dergi, hikâye, öykü, roman, gezi yazıları, şiirler, ansiklopedi ve yazıtlar, raporlar ve kayıtlar; belgeseller, çizgi filmler, dizi ve filmler, resimler, anıtlar; türkü ve şarkı sözleri gibi görsel, işitsel ve yazılı materyaller örnek verilebilir. Bu kaynakların belirlenmesindeki en önemli amaç araştırılacak konuyla ilgili ve araştırmanın amacına hizmet etmesi gereklidir (Ekiz, 2017; Sönmez ve Alacapınar, 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2016).

2. ÇALIŞMA GRUBU

Araştırmamızın çalışma grubunu A. Sait Aykut’un çeviri, inceleme ve notları ile okuyucuya sunduğu İbn Batuta Seyahatnamesi ve 2018 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan 5. sınıf 6. sınıf ve 7. Sınıf kazanımları oluşturmaktadır.

1. Yapı Kredi Yayınları (2018) toplam 1104 sayfa iki cilt şeklinde basılan 60 bölüm şeklinde hazırlanan İbn Batuta Seyahatnamesi ile,
2. 2018 yılı Sosyal Bilgiler dersi öğretim programın da yer alan 5. Sınıf, 6. sınıf ve 7. sınıf kazanımları ile sınırlıdır.

3. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ

İbn Batuta Seyahatnamesi isimli eserin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan 5. Sınıf, 6. sınıf ve 7. sınıf kazanımları doğrultusunda incelendiği bu araştırmada. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2016) doküman incelemesinin nitel araştırmada kullanılması gereken önemli bilgi kaynakları olduğunu belirtirken bu kaynakları film, video, fotoğraf, görsel malzemelere örneklendirmektedir. Yine doküman incelemesine kaynaklık edecek materyaller arasında sözlü ve yazılı kaynakları da örneklendirebiliriz: biyografi, gazete, roman, seyahatname (gezi yazısı), anı, şiir gibi yazılı kaynaklar ile birlikte; sözlü edebi ürünler: şarkı, türkü, destan, masal ve ağıt vb. birçok örnek verilebilir (Bilgin, 2014). İbn Batuta Seyahatnamesi'nin incelenmesinde en uygun nitel araştırma yönteminin doküman incelemesi olduğu düşünülmektedir.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nin incelenmesinde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan 5.sınıf 6.sınıf ve 7.sınıf kazanımları dikkate alınmıştır. Doküman olarak İbn Batuta Seyahatnamesi seçilmeden önce bir defa okunmuş Sosyal Bilgiler içerik, kazanım ve amaçlarına uygun olacağına karar verilerek kazanımlar doğrultusunda ayrıntılı olarak tekrardan incelenmiştir. Kazanımlar ile ilgili ayrıntılı inceleme sonucunda elde edilen içerikler tekrardan yazıya geçirilerek bulgular bir araya getirilmeye çalışılmıştır.

Bowen (2009)'e göre doküman incelmelerinin avantaj ve dezavantajları mevcuttur. Araştırma için seçilen belgenin analizi hayati önem taşımaktadır. Bu sebeple araştırmada elde edilen bulgular ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Araştırmada elde edilen bulgulardan yola çıkılarak kategori-kod oluşturulmuş. İçeriklerin ayrıntılı okumaları ve kodların oluşması aşamasında içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Seyahatname kategori-kod oluşturulma aşamasında sonra bir defa daha okunarak elde edilen bulgulara eklemeler yapılmıştır.

Doküman olarak İbn Batuta Seyahatnamesi'nin seçilmesi, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımların belirlenmesi ve kategori-kod oluşturulma aşamasında 1 yıl boyunca İbn Batuta Seyahatnamesi okunmuştur. Bu süreçte seyahatnameden elde edilen kazanımlar ile ilgili içerikler 5. Sınıf, 6.sınıf ve 7.sınıf kazanımları tablolar oluşturulmuş. Bulguların incelenmesi ve analizinde kullanılan içerik araştırması tekniği ile ilgili literatürde farklı tanımlamalara yer verilmiştir:

“İçerik analizi bireyi görünmeden etkileyen öğelerin belirlenmesine yönelik ikinci bir okumadır” (Bilgin, 2014: 1). “İçerik analizi: insanların söyledikleri ve yazdıklarının açık talimatlara göre kodlanarak nicelleştirilmesi-sayılaştırılması süreci olarak tanımlanabilir. Özünde yazılan ve söylenenlerin kategorileştirilmesi ve ne sıklıkta olduklarını saymak yatar bu yaklaşımda” (Simon & Burstein, 1985’ten akt. Balcı, 2018: 225).

“İçerik analizinin temel amacı, sözel olmayan dokümanı nicel verilere dönüştürmektir. İçerik analizi sonuçları genelde frekans ve/ya da yüzde tablolar şeklinde sunulur, tıpkı tarama (survey) araştırmada olduğu gibi. Öyle ki içerik analizi hipotezler test etme, büyük örneklem çekme ve nicelleştirilmiş verilerin bilgisayarda analizine imkân verir” (Balcı, 2018: 225).

“İçerik analizi sosyal bilimcilere arşivlerden, dokümanlardan ve kitle iletişim araçlarından elde edilmiş ham bilgilerin incelenmesi ve bir mana kazandırılmasında sistematik bir metodoloji sağlar” (Demirci ve Köseli, 2017: 344).

Genel anlamda, çeşitli yazılı dokümanlar, fotoğraflar, videolar ve ses kayıtlarını da içeren ve insanlar arasında gerçekleşen çeşitli iletişim şekillerinde, etnografik araştırmalar da uygulanabilir (Özcan, 2015).

Araştırmacıya geniş bir alan sunmasının yanı sıra süreç içerisinde araştırmacıyı belirli bir kalıba sokmadan esnek bir şekilde kendi bilgi birikim ve düşüncelerini ortaya koyabileceği imkânlar sunması ile nitel ve nicel analiz araştırmada sıklıkla kullanılabilir. Sosyal Bilgiler alanında çeşitli örnekler ile somutlaştırılırsa içerik analizi:

- ✓ Gazetelerin sosyal bilgiler değerleri bağlamında incelenmesi
- ✓ Karikatür dergilerin Sosyal Bilgiler dersi kazanımlarına uygunluğu
- ✓ TRT’ de yayınlanan belgesellerin Sosyal Bilgiler öğretim programı doğrultusunda incelenmesi gibi örneklendirilebilir.

Araştırma sürecinde İbn Batuta Seyahatnamesi'ni incelendiği İçerik analizinin aşamalarını şu şekilde sıralanabilir:

Şekil 3. İçerik Analizi Aşamaları

Kaynak: Yıldırım ve Şimşek (2016: 243).

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde yer alan Sosyal Bilgiler 5.sınıf, 11 kazanım, 6.sınıf 14 kazanım, 7.sınıf 10 kazanım olmak üzere toplam 35 kazanım ile ilgili bulgulara elde edilmiştir. Elde edilen içerik ve kazanımlar doğrultusunda 5.sınıf, 5 kategori 15 kod; 6.sınıf, 6 kategori 16 kod; 7.sınıf, 5 kategori 11 kod oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular içerik analizi ile şekil 3' de verildiği üzere aşamalar takip edilmiştir. Elde edilen bulgular içerik ve kazanımlar tekrardan gözden geçirilerek kategori-kod oluşturuldu. Kategori-kodların, içerik ile anlamlı ve anlaşılır olması dikkate alınarak veriler düzenlenmiş. Kategori-kod ve içerikler araştırmacı tarafından düzenlendikten sonraki aşamada "bir Türkçe, iki Sosyal Bilgiler uzmanı" ile incelenmiş öneriler doğrultusunda eklemeler yapılarak elde edilen doğrudan alıntılar ile tablo ve şekiller ile gösterilmiştir.

Tablo 4. İbn Batuta Seyahatnamesi'nde Yer Alan 5. Sınıf, 6. Sınıf ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersi Kazanımları

5. Sınıf Kazanımı	6. Sınıf Kazanımı	7. Sınıf Kazanımı
Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır.	Sosyal, kültürel ve tarihi bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.	İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.
Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.	Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular	Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.
Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihi gelişimini değerlendirir.	Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.	Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.
Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.	Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.	Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlar da bulunur.
Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.	Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	Türkiye'de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar.
Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşeri özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.	İslamiyet'in ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlar.	Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.
Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder.	Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.	Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.
Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder.	Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.	Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.
Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder.	Tarihi ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.	Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanıtır.
Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır.	Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.	Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular.
Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.	Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımda bulunur. Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir. Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur. Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.	

Tablo 4'te görüldüğü üzere İbn Batuta Seyahatnamesi'nin incelenmesi sonucu elde edilen 5.sınıf, 6.sınıf ve 7.sınıf kazanımları yer almaktadır.

Tablo 5. Oluşturulan kategoriler

Kültürel Unsurlar
Nüfus ve Yerleşme
Ekonomik Faaliyetler
Ortak Miras
Sosyal İlişkiler
Hukuk
Vatandaşlık
Bilim, Teknoloji ve Toplum
Sivil Toplum Kuruluşları

Tablo 5' de görüldüğü üzere İbn Batuta Seyahatnamesi'nden bulgular ve oluşturulan kodlar doğrultusunda yukarıda verilen toplam 9 kategori oluşturulmuştur. Kategoriler oluşturulma aşamasında Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımlar İbn Batuta Seyahatnamesi'nde elde edilen içerikler ve kodlama sürecinde elde edilen kodlar ile bütünlüğü dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Tablo 6. Oluşturulan Kodlar

Mimari	Dokuma
Gelenek-Görenekler	Farklı Kültürler
Dil	Eşitlik-Adalet
İslam Kültürü	Anadolu Selçuklu Devleti
El Sanatları	Beylikler Dönemi
Türk Töresi	İslam Kültürü
İklim	Türk- İslam Bilginleri
Bitki Örtüsü	Geçmişten Günümüze İletişim
Yer Şekilleri	Bilginin Korunması
Ulaşım-Ekonomi	Bilim ve Kültür Merkezleri
Tarım	Türk Toplumunda Kadın
Vakıflar	Ön yargı
Meslek Eğitimi/ Meslek Kuruluşları	Kalıp yargı
Ticaret	Paylaşma
Üretim, Tüketim ve Dağıtım	Farklılıklara saygı
Maden	

Tablo 6' da görüldüğü üzere İbn Batuta Seyahatnamesi'nden elde edilen bulgular doğrultusunda yukarıda verilen 31 kod oluşturulmuştur. Kodlama sürecinde elde edilen bulgular kendi içerisinde anlamlı bütünler oluşturulacak şekilde oluşturularak verilerden çıkarılan anlamlar doğrultusunda genel bir kodlama yapılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

1. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmanın bu bölümünde, Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan 5.sınıf, 6.sınıf ve 7.sınıf kazanımları bağlamında İbn Batuta Seyahatnamesi'nin incelenmesi sonucu elde edilen bulgular yer almaktadır. Elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuştur ve seyahatnameden yapılan doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, 5.sınıf 11 kazanım, 5 kategori ve 15 kod oluşturulmuştur. 6.sınıf 14 kazanım, 6 kategori ve 16 kod oluşturulmuştur. 7.sınıf 10 kazanım, 5 kategori ve 11 kod oluşturulmuştur.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nin incelenmesi sonucunda Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan beşinci sınıf kazanım, kategori- kod ve içerikleri ile ilgili bulgulara Tablo 7'de yer verilmiştir.

Tablo 7. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Beşinci Sınıf Kazanımlarıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Kod	İçerik
Kültürel Unsurlar	Mimari	Mermer Sütun, Yezdühas Cami Sinop Cami, Dihli Cami, Ayasofya Kilisesi, Mescid-i Atik, Konstantiniyye Manastırları, Nişabur Medreseleri, Deyr-i Fârûs Manastırı
	Gelenek-Görenekler	Alanya Halkı, Antalya Sultanı Ladik/ Denizli Hükümdarı, Burdur Hükümdarı, Ekrîdûr Hükümdarı, Erzurum Hükümdarı Bergama Halkı, Kastamûnya Hükümdarı, Tülük Tümür, Tarhan Hükümdarı, Huvârezm Halkı, Tarmaşirin, Kât Emiri
	Dil	Türkçe
	İslam Kültürü	Aşure Günü
	Türk Yemekleri	Boza, Tatlı, Bulgur, Erişte
	El Sanatları	Bakırcılık, Halı ve Kilim, Çin Toprak Kapları
	Hukuk	Türk Tôresi
Nüfus ve Yerleşme	İkli	Nil Nehri, Tüster Şehri, Zafar Şehri, Çöl İklimi, Necid Arazisi, Basra İklimi
	Bitki Örtüsü	Tarhan Şehri, Sedir Ağacı, Tarçın ve Bakkan (Kızılağaç)

Tablo 7. (Devam) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Beşinci Sınıf Kazanımlarıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Nüfus ve Yerleşme	Yer Şekilleri	Nil Nehri, Dicle, Asi Nehri, İtil Nehri, Mekke Dağları, Serendib Dağları/Âdem Dağı, Sarı Nehir, Mavi Su, Akarsular, Sint Nehri, Körfez, Kassârin Suyu, Akra Dağı, Vadi, Ova, Lübnan Dağı, Mekke Şehri
	Tarım	Mısır Arazisi, Hurma, Nar... Abbadan Şehri, Üzüm, Erik, Elma, Üzüm, Ayva, Muz, Bağ-Bahçe-Bostan, Tüster Şehri, Yezd Şehri
	Ulaşım-Ekonomi	Suriye Limanı, İskenderiye Limanı, Kefe Limanı
Ekonomik Faaliyetler	Ticaret	İthalat- İhracat, Para, İskenderiye Limanı, Hürmüz Limanı
	Üretim, Tüketim ve Dağıtım	Sabun Üretimi, Şerbet Üretim Ceviz, Temel Besin Kaynakları Limon-Muz-Portakalgiller, Pirinç Balıkçılık, Üzüm, Can eriği, İpek
	Maden	Kömür, Zift, Tuz, Yakut
Ortak Miras	Mimari	Elhamralar ve Tapınaklar

Tablo 7’de görüldüğü üzere İbn Batuta Seyahatnamesi’nde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan beşinci sınıf kazanımları doğrultusunda “Kültürel Unsurlar, Hukuk, Nüfus ve Yerleşme, Ekonomik Faaliyetler, Ortak Miras olmak üzere toplam 5 kategori; Mimari, Gelenek-Görenekler, Dil, İslam Kültürü, Türk Yemekleri, El Sanatları, Türk Töresi, İklim, Bitki Örtüsü, Yer Şekilleri, Tarım, Ticaret, Üretim, Tüketim ve Dağıtım, Ulaşım-Ekonomi, Maden” olmak üzere toplam 15 kod oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular ile ilişkin doğrudan alıntılara şu şekilde yer verilmiştir.

Beşinci Sınıf (5.2.2.) Çevresindeki Doğal Varlıklar ile Tarihî Mekânları, Nesnelere ve Eserleri Tanıtır Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 8’de verilmiştir:

Tablo 8. Sosyal Bilgiler 5.2.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Kültürel Unsurlar
Kod	Mimari
İçerik	Mermer Sütun Yezdühas Cami Sinop Cami Dihli Cami Ayasofya Kilisesi Mescid-i Atik Kostantiniyye Manastırları Nişabur Medresesi Deyr-i Fârûs Manastırı

Tablo 8’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde 5.2.2. kazanımı ile ilişkilendirilen “Kültürel Unsurlar” kategorisinde “Mimari” kodu ile ilişkin “Mermer Sütun, Yezdühas Cami, Sinop Cami, Dihli Cami, Ayasofya Kilisesi, Mescid-i Atik Kostantiniyye Manastırları, Nişabur Medresesi, Deyr-i Fârûs Manastırı” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisi “Mimari” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“İskenderiye’nin harikalarından biri de şehrin dışında bulunan ve Amudü’s Sevari diye bilinen mermer sütundur. Bir hurmalığın ortasında dikili kalmış bu muhteşem yapı, hayretengiz yüksekliğiyle ağaçların arasından fark edilir, çok uzaklardan görülür. Gayret ustalıkla yontulmuş tek parça bir yapıdır. Büyük peykelere benzeyen dört köşeli taş kaideler üzerine oturtulmuştur. Buraya nasıl ve kimin tarafından dikildiği kesin olarak bilinmemektedir” (Aykut, 2018, s.21, C.1).

“Yezdühas’a vardık... Bu küçük şehrin ilginç bir cami var. Damı dâhil her yanı taşla örülmüş” (Aykut, 2018, s.283, C.1).

“Sinop’un büyük cami, gördüğümüz mabetlerin en güzelleri arasındadır. Tam ortada bir su havuzu var. Bu havuzun üzerine, dört ayağa istinat eden kubbe oturtulmuş. Her ayak, iki mermer sütunla beraberdir. Üst tarafta ise ahşap merdivenle çıkılan bir mahfil bulunuyor. Bu mabedi, Sultan Alâeddîn-i Rûmî’nin oğlu pervâne yaptırmıştır” (Aykut, 2018, s.442, C.1).

“Dihli Cami alanı geniştir. Duvarı, çatısı ve zemini güzel yontulmuş ve sağlam bir şekilde kurşunla birbirine bitleştirilmiş beyaz taşlarla örülmüştür. Bu Cami’nin yapılışında bir tek tahta parçası bile kullanılmamıştır! On üç kubbesi ve bir minberi tamamen taştandır. Dört de avlusu vardır. Mabedin tam ortasında hangi madenden olduğu bilinmeyen büyük bir sütun bulunuyor. Oralı bilge kişilerden birinin bana anlattığına göre bu sütuna yedi maden anlamında Heftcûş (heftgûş) deniliyor. Bu direğin gerçekten yedi madenden oluştuğuna o bilge de inanıyor. Sütunda işaret parmağı kadar bir şerit çok güzel süslenmiştir. Oradan güçlü bir ışıltı çıkıyor. O kısma demir işlemez! Sütunun uzunluğu otuz arşındır. Beline sarık sardık, tam sekiz arşın geldi! Cami’nin doğu kapısı yakınında yere yıkılmış iki büyük bakır put vardır. Cami’ye girip çıkanlar birbirine taşla birleştirilmiş olan bu putlara ayak basarlar. Bu Cami’nin yerinde daha önce “budhane” varmış, budhane, put evi demektir daha sonra

camie çevrilmiş burası. Kuzey avlusunda bulunan minarenin İslâm ülkelerinde eşi benzeri yoktur. Cami'nin diğer bölümleri beyaz taştan, bu minare ise kırmızı taştan inşa edilmiştir. Son derece yüksek olan minarenin ucu beyaz mermerden, şerefeleri saf altından yapılmıştır. Merdiveni fil alacak kadar geniştir! Sözüne güvenilir bir adam bana, minare yapıldığı vakit taş yüklü bir filin yukarıya kadar çıktığını anlattı. Bu minare Sultan Gıyâseddîn Balaban'ın soyundan gelen Muizziddîn b. Nâsireddîn'in eseridir. Sultan Kutbeddîn batı avlusunda daha büyük bir minare yaptırmaya kalkışarak üçte bir kısmını inşa etti ise de tamamlayamadan ölmüştür. Arkasından gelen Sultan Muhammed işi tamamlamaya niyetlenmiş ama bunda bir uğursuzluk var diyerek minareyi bitirmekten vazgeçmiştir. Minare, büyüklüğü ve merdiveninin üç fili yan yana alacak denli geniş olması sebebiyle dünyanın en müthiş eserlerinden sayılır. İnşa edilen üçte bir kısmı, neredeyse kuzey avludaki minarelerin yüksekliği kadardır! İnşası yarım kalmış bu devasa yapıya çıkarak şehrin evlerinden çoğunu görme şansına eriştim. Şehrin surları gayet yüksek olmasına rağmen buradan bakınca alçak gözüküyordu. Yerden bakan kimse genişliğinden ötürü. Minarenin yüksekliğini anlayamaz, Ama ben bu şerefeden aşağı baktığımda insanları mini bebeler gibi görüyordum! Sultan Kutbeddîn Dârülhilâfe adıyla bilinen Sîrî'de bir cami yaptırmak düşüncesindeymiş; ancak sadece kible tarafındaki duvarı ve mihrabı tamamlayabilmiştir. Bu mihrap beyaz, siyah, kırmızı ve yeşil mermerden yapılmış şahane bir yapıdır. Eğer tamamlanabilseydi dünyada eşi olmazdı! Sultan Muhammed bunu bitirmeye teşebbüs etmiş, lâkin iş için ne kadar masraf çıkacağını belirlemekle görevlendirdiği yetkin kimselerin Otuz beş leke ihtiyaç var! demesi üzerine vazgeçmiş tamamlamaktan” (Aykut, 2018, s.614-615, C.2).

“Bu kilisenin ancak dışını anlatacağım. İçini bilmiyorum. Halk oraya Aya Sûfiyâ (Ayasofya) der. Bu yapıyı Süleyman Peygamber'in teyze oğlu Asaf b. Barhiyâ yaptırmış söylentiye göre. Hristiyanların en büyük kilisesidir. Her yanı duvarla çevrili olan bu kilise ve külliyesi, küçük bir şehri andırıyor; on üç kapısı var. Bir mil kadar geniş olan avlunun önünde koca bir kapı var; buradan girmek isteyenlere kimse engel olmaz. İmparatorun babası ile geldim bu kiliseye. Avlu, mermerle döşeli muazzam bir kabul salonunu andırıyor. Kilisenin içinden fışkıran bir kaynakla ikiye bölünüyor. Su arkının yan duvarları bir arşın yükseklikte gayet güzel işlenmiş somaki mermerle kaplı. Arkın iki yanı da düzenli aralıklarla dikilmiş ağaçlarla süslü. Kilise kapısından avlunun ortasına kadar uzanan yüksek ahşap çardakta hala üzüm salkımları vardı. Bunun altında yaseminler ve reyhanlar diziliydi. Avlu kapısının hemen dışında ahşaptan mamul büyük bir kubbe göze çarpmaktadır. Buraya konan peykelerde kapı hizmetkârları oturur. Kubbenin sağ tarafında çoğu ahşap olan iskemle ve peykeler şehrin yargıçlarına ve divan kâtiplerine aittir. Orta yerde tahta merdivenlerle çıkılan kubbe aşağıda anlatacağımız gibi başyargıcın makamıdır. Bu kubbede, üstü kamışla örtülü bir koltuk var. Salon kapısının hemen yanındaki kubbenin sol tarafından attarlar (aktar) çarşısına giriliyor. Yukarıda sözünü ettiğimiz kaynaktan çıkan su ikiye ayrılıyor. Bir kol attarlar çarşısından geçiyor, öteki, yargıç ve kâtiplerin bulunduğu sokaktan geçiyor. Kilisenin ana kapısının üst tarafındaki çardakta mabedi temizleyen, kayyumluk yapan, kandilleri yakan, kapıları açıp kapatan görevlileri oturuyor. Onlar İsa Peygamber'in benzerinin çarmıha gerildiği haçın tahtalarından arta kalanla yapıldığı zannedilen ve bu yüzden kutsal sayılan eski bir haç önünde secde etmedikçe kimseyi kiliseye sokmazlar. Bu haç, mabet kapısının üstündedir ve uzunluğu on arşın tutan yine haç şeklinde altın bir sandukada korunmaktadır. Büyük kapı altın ve gümüş levhalarla süslenmiştir” (Aykut, 2018, s.505-506, C.1).

“Şiraz şehrin Ulu Cami'ne Mescid-i Atik diyorlar. Büyük bir alanı kaplıyor. Müthiş bir mimarisi var. Avlusu gayet geniş ve mermer döşeli. Sıcak mevsimlerde her akşam sulanıyor bu avlu. Şehrin ileri gelenleri gün batarken orada toplanarak akşam ve yatsı namazını buranın, Dımaşk'taki Babü'l Berid çarşısından bile üstün olduğunu söyleyebilirim...” (Aykut, 2018, s.284, C.1).

“Kustantînye şehrinin manastırları: Manastırlar, Müslümanların tekke ve zaviyelerine benzer. Sayıları pek çok. Bunlardan birini Kustantînye hükümdarının babası Circis yaptırmıştır. Burası Astanbül’un dışında, Galata karşısındadır... Manastırlardan ikisi büyük kilisenin alanı dışındadır; büyük kiliseye girerken sağ tarafa düşüyorlar. Bu manastırlar ortalarından su arkı geçen bir bahçede kuruludur; biri erkeklere, diğeri kadınlara aittir. Her manastırın içinde bir kilise var; çevresinde dindar kadın ve erkeklerin odaları sıralanmış. Buralarda yaşayan ibadet heveslilerinin yiyecek ve giyecek masraflarını karşılamak üzere vakıf gelirleri ayarlanmış. Bahsettiğimiz iki manastır da aynı hükümdar yaptırmıştır. Büyük kilisenin sol tarafında ötekilere benzeyen iki manastır daha eda ederler. Kuzeyde Babü’l-Hasan adında sebze çarşısına açılan bir kapısı var. İç kısımlarındaki kiliselerin çevresini hücreler çevirmiş. Bu manastırlardan biri, gözleri göremeyenlere; öteki iş yapmayacak denli yaşlanmış ihtiyarlara aittir. Onların yaşları altmış civarındadır; bütün giyim kuşam harcırahları vakıflardan karşılanmaktadır. Her manastır da aynı hükümdar yaptırmıştır. Büyük kilisenin sol tarafında ötekilere benzeyen iki manastır daha var. İç kısımlarındaki kiliselerin çevresini hücreler çevirmiş. Bu manastırlardan biri, gözleri görmeyenlere; öteki iş yapamayacak denli yaşlanmış ihtiyarlara aittir. Onların yaşları altmış civarındadır; bütün giyim kuşam ve harcırahları vakıflardan karşılanmaktadır. Her manastırda orayı yaptıran imparatora ayrılmış küçük bir ibadetgâh bulunuyor. Bizans hükümdarlarından çoğu, altmış ya da yetmiş yaşını bulunca bir manastır yaptırır, kıldan dokunmuş “mish” denilen hırkayı (rahip abasını) giyerek tahtı oğluna terk eder. Ölünceye kadar manastırdaki köşesinde keşiş gibi vaktini ibadetle geçirir. Rumlar manastır inşasına başlarken toplanıp merasim yaparlar. Şehirde bol bulunan mozaik ve mermer, manastır mimarisinin temel malzemesini teşkil eder. Bir manastıra imparatorun verdiği Rum asıllı rehberle birlikte girdim. Ortasından su geçiyordu. İçerdeki kilise de (ibadet edilen kısımda) rahibe kıyafeti bürünmüş yüz kadar bakire vardı. Hepsinin saçları kesilmiş başlarına keçe külahlar geçirilmişti... Kısaca, burada kiliseler sayılmayacak kadar çoktur” (Aykut, 2018, s.507-508, C.1).

“Nişabur’ da ana çarşının tam ortasındaki Cami’nin mimarisi pek hoş. Cami’ye bitişik dört medresenin de çevresinde gayet gür akan bir su var... Burası dünyanın en güzel medreselerinden ama şunu da belirtmeden duramam: Horasan, Irakayn, Dımaşk, Bağdat ve Mısır medreseleri sağlamlık ve sanat bakımından olağanüstü olmalarına rağmen Efendimiz Ebû İnân... Onun yaptırdığı medrese yükseklik ve genişlik açısından benzersizdir; alçıdan yapılmıştır o ince nakışları doğuda görmek mümkün değil!” (Aykut, 2018, s.565-566, C.1).

“Deyr-i Fârûs adıyla bilinen manastır, Şam ve Mısır’da mevcut olanların hepsinden büyüktür. Orada rahipler oturur ve Hıristiyanlar öbek öbek her yerden gelip ziyaret eder orayı. Oradan geçen Müslümanlara da Hıristiyanlar tarafından yemek verilir. Sundukları yiyecek, ekmek, peynir, zeytin, sirke ve kebredir (gebreotu: kapari)” (Aykut, 2018, s.123, C.1).

Beşinci Sınıf (5.2.4.) Kültürel Öğelerin, İnsanların Bir Arada Yaşamadaki Rolünü Analiz Eder Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 9’da Verilmiştir:

Tablo 9. Sosyal Bilgiler 5.2.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori- Kod ve İçerikler

Kategori	Kültürel Unsurlar
Kod	İslam Kültürü
İçerik	Aşure Günü

Tablo 9’da İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 5.2.4. kazanımı ile ilişkilendirilen “Kültürel Unsurlar” kategorisinde “İslam Kültürü” kodu ile ilişkin “Aşure Günü” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Eyahatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisi “İslam Kültürü” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Bursa şehrinde, yiğitlerin büyüklerinden Ahı Şemseddin’in zaviyesinde konakladık. Orada misafirken Aşure günü gelip çattı. Akşamleyin büyük bir ziyafet düzenlendi, ordunun kurmaylarını ve halkı şölene davet etti. Beraberce iftar edildi. Güzel sesli hafızlar Kur’an okudular” (Aykut, 2018, s.428, C.1).

Beşinci Sınıf (5.2.5.) Günlük Yaşamdaki Kültürel Unsurların Tarihî Gelişimini Değerlendirir Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 10’da Verilmiştir:

Tablo 10. Sosyal Bilgiler 5.2.5. Kazanımıyla İlişkin Kategori- Kod ve İçerikler

Kategori	Kültürel Unsurlar				Hukuk
	Gelenek- Görenekler	Dil	Türk Yemekleri	El sanatları	Türk Töresi
İçerik	Alanya Halkı Antalya Sultanı Burdur Halkı Ekrîdûr/Eğirdir Sultanı Lâdik/Denizli Hükümdarı Erzurum Hükümdarı Bergama Halkı Kastamûnya Hükümdarı Tülük Tümûr Tarhan Hükümdar Huvârezm Halkı Tarmaşirin Birki/Birgi Kât Emiri	Türkçe	Boza Tatlı Bulgur Erişte	Bakırcılık Halı-Kilim Çin Toprak Kapları	Hırsızlık

Tablo 10’da İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 5.2.5. kazanımı ile ilişkilendirilen “Kültürel Unsurlar” kategorisinde “Gelenek- Görenekler” kodu ile ilişkin “Alanya halkı, Antalya sultanı, Burdur halkı, Ekrîdûr/Eğirdir sultanı, Lâdik/Denizli hükümdarı, Erzurum hükümdarı, Bergama halkı, Kastamûnya hükümdarı,

Tülük Tümür, Tarhan hükümdarı, Huvârezm halkı, Tarmaşirin, Birki/Birgi, Kât Emiri” içeriğine; “Dil” kodu ile ilişkin “Türkçe” içeriğine; “Türk Yemekleri” kodu ile ilişkin “Boza, Tatlı, Bulgur, Erişte” içeriğine; “El Sanatları” kodu ile ilişkin “Bakırcılık, Halı-Kilim, Çin Toprak Kapları” içeriğine; “Hukuk” kategorisinde “Türk Töresi” kodu ile ilişkin “Hırsızlık, Yargıç, Meclis” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisi “Gelenek-Görenekler” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Cenevizlinin büyük “korkora’sına” (ticaret gemisi) binerek “Türk Ülkesi” ne yöneldik. Burası Rum diyarı diye de bilinir. Çünkü eskiden Rumlarınmış. Rumlar ve Yunanlılar asıl ahalidendir. Müslümanlar orayı İslam’a açtılar. Şu anda Müslüman Türkmenlerin idaresi altında yaşayan bir hayli Hıristiyan vardır bu ülkede. Elverişli bir rüzgarla on günlük seyahatten sonra Anadolu’nun ilk şehri olan Alâyâ’ya (Alaiye-Alanya) ulaştık. Yolculuğumuz sona erince gemi sahibi bizden “navl” (navlun, ücret) almadı. İkramından saydı bu yolculuğu. Rum diyarı diye bilinen bu ülke, dünyanın belki en güzel memleketi! Allah Teâlâ güzellikleri öbür ülkelere ayrı ayrı dağıtırken burada hepsini bir araya toplamış! Dünyanın en güzel insanları, en temiz kıyafetli halk burada yaşar ve en leziz yemekler de burada pişer. Allah Teâlâ’nın yarattığı kullar içinde en şefkatli olanalar buranın halkıdır. Bu yüzden şöyle denilir: Bolluk ve bereket Şam diyarında, sevgi ve merhamet ise Rum’da! Bu kelimeyle buranın halkı kast olunuyor. Anadolu’ya geldiğimizde hangi zaviyeye gidersek gidelim büyük alâka gördük. Komşularımız, kadın ya da erkek bize ikramda bulunmaktan geri durmuyorlardı. Burada kadınlar yüzlerini örtmezler. Yola çıkacağımız zaman akraba ya da ev halkıdanmışçasına bizimle vedalaşırlar; üzüntülerini gözyaşı dökerek belli ederlerdi. Buranın adeti gereğince ekmek haftada bir gün pişirilir, öteki günlere yetecek kadar! Ekmek günü, erkekler sıcak ekmekler ve nefis yemeklerle çevremizi doldurur, şöyle derlerdi: “Bunları size kadınlar gönderdi, sizden hayır dua bekliyorlar!” (Aykut, 2018, s.400-402, C.1).

“Antalya sultanı yunus bek oğlu Hıdır Bek’tir. Oraya vardığımızda hastaydı. Sarayına giderek yatağında ziyaret ettik bize iltifat etti, gönlümüzü aldı, veda ederek ayrıldıktan sonra da hediyeler gönderdi” (Aykut, 2018, s.405, C.1).

“Burdur’da yöre hatibinin evinde konakladım. Ahı yiğitler toplanıp yanlarında kalmamızı istedilerse de hatip buna razı olmadı. İçlerinden birinin bağında bir ziyafet hazırladılar, kurbanlar kestiler. Bizimle tanışmaktan duydukları sevinç gerçekten hayret vericiydi! Onlar bizim dilimizi bilmiyorlar, biz de onların dilinden anlamıyorduk; aramızda bir tercüman da bulunmuyordu! Ama onlarla tam bir günümüzü geçirdik hiç sıkılmadan! Sonra geriye döndük” (Aykut, 2018, s.406, C.1).

“Ekrîdûr (Eğirdir) sultanı beni yaya görünce hemen bir at gönderdi, özür diledi! Tören dönüşü medreseye varınca atı geri yolladım ama kabul etmedi. Şöyle dedi: “Onu sana emanet olarak vermedim, hediye verdim!” Bunun dışında bir kat elbise ve para verdi” (Aykut, 2018, s.407, C.1).

“Lâdik (Denizli) hükümdarı Anadolu’nun ileri gelen beylerinden sultan Yenenc (Yınanç) Bek’tir. Ahı Sinân’ın tekkesinde konakladığımız vakit bu adam yanımıza erdemli bilgin Fakih Alâeddîn Kastamûnî’yi göndermiş, sayımızca da at yollamıştı. Ramazan ayıydı. Huzuruna giderek kendisine selâm verdik. Bu ülke beylerinin âdetleri arasında yolculara ilgi göstermek, onlara tatlı dilli konuşmak, ufak-tefek hediyeler vermek vardır. Bu yüzden akşam namazını sultanla beraber kıldık. Yemek

hazırlanmıştı. Beraber iftar ettikten sonra yanından ayrıldık. Bize biraz para verdi. Sonra oğlu Murâd Bek bizimle tanışmak istedi. Bu genç, meyvelerin henüz eriştiği o günlerde şehir dışında bir bağda ikamet ediyordu. Babasının yaptığı gibi o da sayımızca at göndererek çağırdı bizi. Onun bağına gittik, geceyi orada geçirdik. Yanında bulunan bir fakih ikimiz arasında tercümanlık yaptı. Ertesi sabah da oradan ayrıldık” (Aykut, 2018, s.410, C.1).

“Hükümdar (Erzurum) koyun tulumları içinde un, pirinç ve yağ gönderdi bize. Türklerde böyle bir adet vardır. Orada kaldığımız süre içinde her gün yanımıza azık gelmekte, bunlarla yemeklerimizi hazırlamaktaydık” (Aykut, 2018, s.421, C.1).

“Bergama, harap bir şehir ama tepedeki kalesi hala sapa sağlam. Bergama şehrinin ileri gelenlerinden biri bizi aldı; kendi ikametgâhına götürdü ve bir hayli ikramda bulundu” (Aykut, 2018, s.427, C.1).

“Kastamûnya hükümdarının adeti ikindiden sonra umumi meclis kurmaktır. O vakit gelince sofralar hazırlanır, kapılar açılır; yolcu, köylü, şehirli ve yabancı kim varsa gelir, kimse geri çevrilmez, herkese bir şeyler ikram edilir” (Aykut, 2018, s.440, C.1).

“Tülük Tûmûr, misafirperverliğinden olacak kendi nezdinde ne kadar değerli olduğumu göstermek için beni önüne kattı. Böylece ilk çadıra girdik...” (Aykut, 2018, s.468, C.1).

“Tarhan sultanı veda ederken bin beş yüz dinarın yanında bir takım elbise ve sayısız at hediye etti bana! Hatunlar ise “süvm”(som) dedikleri gümüş taslardan verdiler; bu kelimenin tekili “savme” olmalı. Hükümdarın kızına gelince o hepsinden cömert davrandı, beni giydirdi ve atlandırdı. Böylece elimin altında elbise, at, sincap ve samur kürklerinden müteşekkil bir servet toplandı!” (Aykut, 2018, s.486, C.1).

“Ben dünyada Huvârezm (Harezmi) halkı gibi ahlaklı, mehametli, gariplere karşı şefkatli ve cömert bir halk görmedim” (Aykut, 2018, s.520, C.1).

“Huvârezm emiri: Emirle sohbetimizi tamamlayıp medreseye döndüğümüzde bize pirinç, un, koyun, yağ ve baharatla beraber yükler dolusu odun gönderildi... Emir cömertliğine dair hikâyeye; emir talimat göndermişti; sana beş yüz dirhem verilecek, senin için düzenlenecek davette de beş yüz dirhem harcanacaktı. Davete saygın ilim adamları, fakihler ve âyan takımından epey katılım olacaktı. Ben bu faaliyetlerin olacağını işitir işitmez Emir’e gittim ve dedim ki: “Bir ziyafet tertip etmekle davetlilere ancak birkaç lokma düşecek. Buna harcanacak para misafire verilse daha makbule geçer!” Emir teklifimi kabul ederek sana bin dirhemi olduğu gibi vereceğini buyurdu. Hakikaten emir bu parayı Şemseddin Senceri ile bana göndermiştir!” (Aykut, 2018, s.523, C.1).

“Tarmaşîrîn’in ibadeti, alçakgönüllülüğü ve diğer erdemleri: Bu hükümdar erdeminden olmalı; bir gün ikindi namazı için mescide gelmişim. Sultan henüz ortalıkta yoktu, gençlerden biri seccade getirdi ve sultanın her zaman namaz kıldığı yere mihrabın tam karşısına serdi. Sonra İmam Hüsâmeddîn Yâgî’ya yanaşarak: “Efendimiz abdestini bitirene kadar beklemenizi emrediyor!” dedi. “Namazı Allah için mi, Tarmaşîrîn için mi kılacağız?” diye çıkıştı! Müezzine derhal kamet getirilmesini emretti. Sultan seğirtti ve son iki rekâta yetişebildi; mescidin kapısında, halkın ayakbaılarının bulunduğu yerde kılabilirdi ve kaçırdıklarını da kaza etti! Yine de gülerek imama yaklaştı, onunla kucaklaştı, mihrabın tam karşısına çöktü. İmam onun yanında, ben de imamın yanındaydım. Bana dönüp şöyle dedi: “Ülkene döndüğünde anlat ki; Acem’den gelen bir dervişin Türk hükümdarlarına muamelesi böyledir işte!” (Aykut, 2018, s.533-534, C.1).

“Tarmaşîrîn’in yanında elli dört gün kaldıktan sonra yola revan olayım dedim. Sultan kararımı öğrenince bana yedi yüz dinar dirhem verdiği gibi yüz dinarlık samur kürk hediye etti. Mevsim kıştı, hava soğuktu; kürkü ben istemiştim. Bu talebimi ilettiğim zaman alçakgönüllülüğünden ve erdeminden ötürü elini uzattı, kolumun yerinden öptü. Ayrıca iki at iki deve verdi bana” (Aykut, 2018, s.535, C.1).

“Birki Sultanı, Aydınoglu Muhammed’dir. Cömertliği, erdemi ve asaleti ile zamanın hükümdarları arasında öne çıkmıştır... Ziyafet bitince onun yanından ayrıldık. Hükümdar koyun tulumları içinde un, pirinç ve yağ gönderdi bize. Türklerde böyle bir adet vardır” (Aykut, 2018, s.420-421, C.1).

“Ev (Birki Halkı) sahibimiz bize çeşitli meyvelerden getirdi, güzel yemekler hazırladı, bineklerimizin yemini verdi. Geceyi onun evinde geçirdik... ” (Aykut, 2018, s.419, C.1).

“Kât şehrinin kadısı Sadrüşşerîa oraya vardığımızı haber alır almaz öğrencilerini ve şehrin büyüklerinden erdemli insan Mahmud Hîvekî’yi (Hiveli) yanına alarak karşılamaya geldi. Kendisiyle daha önce Huvârezm kadısının evinde görüşmüştük. Kadı efendi bana şehir emirini ziyaret etmemi teklif ettiyse de Şeyh Mahmud itiraz ederek: “Evvela misafirin ziyaret edilmesi gerekir! Eğer himmet sahibi gayretli insanlardan isek emiri alıp buraya getirmeliyiz!” dedi hakikaten de öyle yaptılar. Aradan bir saat geçti ya da geçmedi; emir maiyeti ile çıkageldi, bize selam verdi. Acele ediyorduk ama bir müddet daha şehirde kalmamızı teklif etti, kabul ettik... Emir bizim onurumuza bir şölen düzenleyerek fıkıh bilginlerini, ileri gelen kumandanları ve diğer saygın kimseleri meclisimize davet etti. Meclisimizde hazır bulunan şairler emirleri metheden kasideler döktüler. Emir yemekten sonra bana bir kat elbise ile cins bir küheylan hediye etti. Oradan ayrıldık” (Aykut, 2018, s.526-527, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisi “Dil” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“... Tarmaşîrîn bana yönelerek Türkçe: “Hoş mîsen, yahşî mîsen? Kutlû, eyû sen!” Dedi. Türkçe dilinde “Hoş mîsen” sözü “fî afiyetin ente?” (sağlığın yerinde mi?) anlamına gelir; “yahşî mî sen ise ceyyid ente?” (iyi misin?) demektir. “Kutlu eyû sen!” cümlesi “mubârekün kudûmüke!” (hoş geldin) demektir...” (Aykut, 2018, s.532, C.1).

“Seyyid Şerif’e gülerek selâm verdi. Ona “Atâ” diye hitap ediyordu. Türk dilindeki atânın Arapça karşılığı “eb” dir (baba). Cumayı kıldık. Herkes yerine gitti. Sultan bârkaya dönerek ikindiye kadar orada kaldı” (Aykut, 2018, s.484, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisi “Türk Yemekleri” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Kırem’den çıktıktan sonra Tülük Tûmûr’un otağının bulunduğu Sicicân’a (sığan) indik. Tülük Tûmûr, adam göndererek beni huzuruna çağırdı. Arabacının yedeğinde her zaman hazır binek bulunduğundan hemen atladım ve otağa gittim. Bey, çeşit çeşit yemekler hazırlatmıştı. Bunlar arasında ekmek de vardı. Servis yaparken önce küçük kâselerde beyaz bir su getirdiler, herkes onu içti. Şeyh Muzafferuddîn, Tülük Tûmûr Bey’in ön tarafına oturmuş, ben de onun yanında yer almıştım... “Bu içilen nedir?” diye sordum. Cevap verdi: “Dühn suyudur!” ama onun söylediğinden hiçbir şey anlamamıştım. Tattığımda ekşilik hissettiğim için hemen bıraktım. Yemekten çıktığım zaman bunun ne olduğunu araştırdım; anlattılar: Dûkî (düg) tanelerinden yapılan bir

“nebiz” dir bu. Onlar Hanefî mezhebindedir ve nebîz onlar nezdinde helaldir. Buralılar dükîden yapılmış bu nebîze “buza” (boza) adını veriyorlar. Şeyh Muzafferüddîn bana mâiddühn (dühn suyu) dediğinde dilinde biraz tuzluluk ve yabancılık bulunduğu için “yağ suyu” demek istediğini sanmıştım! (dühn, Arapça yağ demektir)” (Aykut, 2018, s.467, C.1).

“Türklerin yemeği tatlıya karşı tutumları ve içtikleri şıra: Türkler ekme ve katı yiyecek yemezler; “dükî” (bulgur) adını verdikleri, bizim “anlı” ye benzeyen bir yemek yaparlar. Önce suyu ateşin üzerine koyarlar. Kaynayınca dükîden bir parça içine atarlar. Yanlarında et varsa onu lime lime edip tencereye koyarlar ve beraber pişirirler. Yemek pişince herkesin payını tabaklara koyup servis yaparlar. Ve nihayet tabaklardaki yemeğin üzerine yoğurt dökerler. Yemekten sonra kısarak sütünden yapılan ve “kımızz” adı verilen nesneyi içerler” (Aykut, 2018, s.466, C.1).

“Türkler iyi karakterli, kuvvetli ve cesur insanlardır. Bazı vakitlerde “burhanî” (borani) denilen hamur işini yerler. Bu yemek, küçük küçük kesilmiş hamur parçalarıdır aslında. Bunlar, ortalarından birer delik açılarak tencereye oturur. Pişirildikten sonra üzerine yoğurt dökülüp içilir. Ayrıca daha var ki demin bahsettiğimiz dükî tanelerinden yapılıyor” (Aykut, 2018, s.467, C.1).

“Tatlı yemek, onların nezdinde ayıp karşılanır! Ramazan ayı içinde sultan Uzbek’in huzurunda bulunuyordum. Sık sık yemekte olan kısarak ve koyun eti vardı sofrada. Ayrıca “rişta” (erişte) denilen ve şehriyeye benzeyen; piştikten sonra sütle karıştırılarak bir çorba da hazırlanmıştı” (Aykut, 2018, s.467, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisi “El Sanatları” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Ayrıca beldenin (Erzincan) bakır madenleri de meşhurdur. Bakırdan çeşitli ebatlarda kap kakak ve bizim taraftaki ayaklı çıradanlıklara benzeyen şamdanlar yapılır. Bunlara “beysûs” denildiğini belirtmiştik” (Aykut, 2018, s.417, C.1).

“Burada koyun yünüyle dokunan halı ve kilimler Aksaray’ı diye tanınır ve benzerlerine başka hiçbir yerde rastlanmaz. Üretilen mallar Suriye, Irak, Hindistan, Çin ve diğer Türk ülkelerine ihraç edilir” (Aykut, 2018, s.414, C.1).

“Çin’e özgü toprak kaplar sadece Zeytûn ve Sınkelân yörelerinde üretilir. Hammaddesi civardaki dağların toprağıdır. Bu toprak ileride anlatacağımız gibi kömürü andırır, alev olup yanar. Çinli toprak kap imalatçıları, bu toprağa biraz taş eklerler ve üç gün ateşte pişirdikten sonra su dökerler üstüne. Eldeki malzemenin tümü toprağa dönüşür, sonra yoğururlar. En kalitelisi, bir ay boyunca yoğrulan türüdür. Daha fazla yoğrulmaz. Yoğurma süresinin en kısıası On beş gündür. Bunların fiyatı, bizim oraların toprak kap fiyatlarına eşit veya daha aşağıdır. Buradan yükleme yapılır Hindistan’a ve diğer ülkelere. Hattâ bizim memlekete, Mağrip’e de gelir. Pişmiş toprağın en sanatlısı, Çin işi olanıdır” (Aykut, 2018, s.895, C.2).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Hukuk” kategorisi “Türk Töresi” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Türklerin hırsızlıkla ilgili cezaları ağır. Hayvan sürüleri bekçisiz, çobansız otlayabilmekte. Yanında çalınmış bir hayvan bulunan, onu iade etmeye ve çalınan hayvanın türünden dokuz adet bulup sahibine vermeye mecburdur! Eğer bunu ödeyecek gücü yoksa çocukları alınır! Çocuğu da yoksa koyun boğazlanır gibi öldürülür!” (Aykut, 2018, s.466, C.1).

“Buruntayh Bey’in sert kanunlarından ötürü bölgede asayiş berkemâl; evvelce bahsetmiştik bundan... Türkler hayvan çalanın cezasını şöyle belirlemişler; hırsız ya çaldığı gibi dokuz adet getirecek yahut evlâtlarını teslim edecek davalıya! Eğer evladı da yoksa hırsız koyun gibi boğazlıyorlar! Burada herkes hayvanının uyluklarına özel bir nişan vuruyor sonra çobansız salıyor otlağa! Biz de öyle yaptık” (Aykut, 2018, s.567, C.1).

“Huvârezm (Harezmi) beyi adetindedir; kadı her gün onun salonuna gelir; yanındaki fakihler ve katiplerle beraber kendisi için hazırlanmış mecliste oturur. Tam karşısında da büyük kumandanlardan biri yer almaktadır. Onun yanında Türklerin ulu dedelerinden, büyük kumandanlardan olan sekiz kişi bulunmaktadır. Buralara “aygucî” (yargucu, yargıç) adını veriyorlar. Halk onların huzurunda davalıyor. Davanın konusu tamamen şer’i ise hüküm ümerâ meclisi karar verir. Onların yargıları tutarlı ve adilane. Çünkü ne bir şeye meylettikleri için suçlanmışlar ne de rüşvet kabul etmişlerdir!” (Aykut, 2018, s.523, C.1).

“Tarmaşirin yürüyerek meclise gitti; halk ona şikayetlerini bildiriyordu. O, büyük, küçücük; kadın, erkek her şikayetçiyi dinliyor, dertlerine kulak veriyordu. Sonra beni arattı, huzuruna çıktım; “harka” denen çadıra geçmişti. İnsanlar çadırın çevresini sağlı sollu doldurmuş, kumandanlar en ön tarafta sandalyelere yığılmıştı. Onlar maiyetindekiler ise başlarını eğmiş, ayakta beklemekteydiler. Diğer askerler saf saf dizilmişti ve her askerinin önünde silah vardı. Onlar “nevbet” (belli zamanlarda davul çalan bandocu) muhafızlardı; ikindiye kadar burada beklerler daha sonra nöbeti diğer arkadaşına devrederdi” (Aykut, 2018, s.532-533, C.1).

Beşinci Sınıf (5.3.1) Haritalar Üzerinde Yaşadığı Yer ve Çevresinin Yeryüzü Şekillerini Genel Olarak Açıklar Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 11’de Verilmiştir:

Tablo 11. Sosyal Bilgiler 5.3.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Nüfus ve Yerleşme
Kod	Yer Şekilleri
İçerik	Nil Nehri... Dicle Nehri Asi Nehri İtil Nehri Maldiv Adaları Mekke Dağları Serendib Dağı/Âdem Dağı Sarı Nehir Mavi Su

Tablo 11’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 5.3.1. kazanımı ile ilişkilendirilen “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Yer Şekilleri” kodu ile ilişkin “Nil Nehri, Asi Nehri, İtil Nehri, Maldiv Adaları, Mekke Dağları, Serendib Dağı/Âdem Dağı, Sarı Nehir, Mavi Su” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde "Nüfus ve Yerleşme" kategorisi "Yer Şekilleri" kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

"Nil dünyanın beş büyük nehrinden biridir. Topluca şöyle sıralayabiliriz. Nil, Fırat, Dicle, Seyhun, Ceyhun" (Aykut, 2018, s.52, C.1).

"Dicle nehrinden başka dikkat çekici güzelliği yok! Dicle, Bağdat'ın doğu ve batısı arasında uzanırken Bağdat'ın doğu yakasıyla batı yakası arasında uzanan Dicle parlak bir inci gerdanlığı andırıyor. Bağdat bu nehrin suyuna kanıyor ve kir-pas kabul etmeyen berrak aynada güzelliğini seyrediyor. Ruhu, o nehrin suyu ve havasıyla günbegün gençleşiyor" (Aykut, 2018, s.316, C.1).

"Şehrin dışı alabildiğine geniş bir ova. Büyük tarlalar ile arka arkaya dizilmiş üzüm bağları dikkat çekiyor. Nehrin kenarında bahçeler birbirini takip ediyor. Bu nehir Hama'dan geçen Asi suyudur. Uzaktan bakan, suyun aşağıdan yukarıya aktığını zannettiği için bu ismi aldığı söylenir" (Aykut, 2018, s.107, C.1).

"Çarşıları muhteşem olan bu şehir (Tarhan-Astrahan) İtil Nehrinin kenarına kurulmuştur. Gördüğüm şehirlerin en güzellerindendir. İtil Nehri de dünyanın en büyük nehirlerindendir" (Aykut, 2018, s.485, C.1).

"Kalikût'ta gemiye atladıktan on gün sonra, hakkında epey hikâye dinlediğim Zibetülmehel (Maldiv) adalarına ulaştık. "Zibe", zib (dhīb: kurt) kelimesinin dişil kalıbındandır. Bu ilginç adaların tümü iki bine yakın. Bunlardan yüz tanesi yahut daha azı bir daire oluşturacak şekilde sıralanmıştır ve dairenin tek bir girişi vardır. Gemiler sadece oradan girebiliyorlar. Adalardan birine gelen gemi diğer adalara girmek için mutlaka halktan birinin kılavuzluğuna gereksinim duyar. Bu küçük kara parçaları birbirlerine çok yakın. Handiyse bir adadan çıkılırken öteki adanın hurma ağaçları göz kırpar, palmiyelerin kelleleri gözükür. Bir gemi yolunu şaşırırsa bu adalara giremez. Rüzgâr onu Maber veya Seylân kıyılarına atar" (Aykut, 2018, s.818, C.2).

"Ebû Kubeys dağından başlayalım. Mekke'nin güneydoğusunda, şehre en yakın dağdır ve iki yalçın dağdan biridir. Hacer-i Esved Köşesi'nin karşısındadır. Üzerinde bir mescit, dervişlerin ve yolcuların kaldığı bir ribât ve aşevi kalıntısı vardır... Bu dağ Kutlu Mabet'e (Harem-i Şerif'e) ve bütün şehre hâkim. Mekke'nin güzelliğini, Kutlu Mabet'in genişliğini ve muhteşem Kâbe'yi oradan seyretmek mümkün. Birçok rivayete göre Ebû Kubeys dağı, Hakk Teâlâ'nın yeryüzünde ilk yarattığı dağdır. Yüce Allah, tufan koptuğu zaman Hacer-i Esved'i oraya bıraktı. Bu tepe, kendisine emanet edilen taşı İbrahim Peygamber'e sapasağlam teslim ettiği için Kureyşliler tarafından emîn diye adlandırılmıştır. Bir rivayete göre Âdem Peygamber'in kabri de orada. Peygamberimiz, Ebû Kubeys dağında iken ayı ikiye bölmüştür. Bir diğer dağ da Kuaykîân ismini taşıyor. Bu dağ, ikinci büyük dağdır. Ayrıca Mekke'nin kuzeyinde bulunan Ahmer dağından da söz etmek gerekir. Başka bir dağ ise Ecyâdü'l-Ekber ve Ecyâdü'l-Asgar diye bilinen iki geçidin civarında bulunan Handeme dağdır. Cebel-i Tayr'dan da bahsedelim. Ten'im yolunun iki tarafında bu isimde dört tepe var. Adı geçen tepelerin İbrahim Peygamber tarafından; Kur'an'da buyurulduğu gibi kuşların parçalarının konup daha sonra çağrıldığı mevkiiler olduğu söylenir. Bunların üzerinde garip taş işaretler görülüyor. Hirâ dağından da bahsedelim. Mekke'nin kuzeyinde tahminen bir fersah uzaklıkta olup Minâ'ya hâkimdir..." (Aykut, 2018, s.209-210, C.1).

"Dünyanın en yüksek dağlarından. Aramızda dokuz günlük bir mesafe varken denizden gördük bu ulu dağı. Zirveye çıktığımız zaman bulutlar dağın alt tarafını görmemizi engelliyordu; topuklarımızda sis vardı. Burada yaprak dökmeyen cinsten

nice ağaçlar, rengârenk çiçekler ve avuç içi büyüklüğünde kırmızı gül yetişiyor” (Aykut, 2018, s.852, .C.2).

“Âb-ı Hayât diye bilinen nehir bu ülkeyi (Çin) delip geçer. Anlamı, hayat suyu! Ona Sebr (Sarı) nehir de denilir. Tıpkı Hindistan’daki ırmağın adı bu! Kaynağı Hânâlık (Pekin) şehri civarında bulunan Kûh-i Bûzne’dir; Maymun dağı yanı” (Aykut, 2018, s.894, C.2).

“Habank (Havang Tila) şehrine yollandım. Ülkedeki şehirlerin en büyüğü ve en güzelidir Habank. Kâmerû dağlarından inen Nehr-i Ezrak (Mavi Su) bu şehirden geçer” (Aykut, 2018, s.873, C.2).

Beşinci Sınıf (5.3.2) Yaşadığı Çevrede Görülen İklimin, İnsan Faaliyetlerine Etkisini, Günlük Yaşantısından Örnekler Vererek Açıklar Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 12’de Verilmiştir:

Tablo 12. Sosyal Bilgiler 5.3.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori
Nüfus ve Yerleşme
Kod
İklim
İçerik
Nil Nehri Tüster İklimi Zafâr İklimi Çöl İklimi Necid Arazisi Basra İklimi

Tablo 12’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 5.3.2. kazanımı ile ilişkilendirilen “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “İklim” kodu ile ilişkin “Nil Nehri, Tüster İklimi, Zafâr İklimi, Çöl İklimi, Necid Arazisi, Basra İklimi” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde kategorisi “İklim” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Nil, diğer nehirlerin aksine güneyden kuzeye doğru akar, aşırı sıcaklardan öbür ırmakların suyu azalıp kururken Nil’in suyu çoğalır. Ama diğerlerinin suyu taşıdığı sırada Nil’inki eksilir; Nil’in ilginç özelliklerindedir bu. Nil’in sularının kabarmaya başlaması hazirandadır ki bu yunya ayıdır. Suyun yüksekliği 16 arşını bulunca sultanın haracı tamam bir arşın yükselirse o sene bolluk bereket olur. 18 arşına çıktığı taktir de ekili alanlara zarar verir, veba getirir. 16 arşından bir eksik olursa sultanın gelirinde azalma olur. İki eksik olursa halk yağmur duasına çıkar... Nil, Kahire’den geçtikten sonra üç kola ayrılır. Yaz, kış bu kollardan gemisiz geçmek mümkün değildir. Her beldenin Nil’e açılan arkları vardır. Ark tutakları açılınca ekili dikili Alanlara taşar da taşar Nil” (Aykut, 2018, s.51-52, C.1).

“Tüster şehrinde ikametim esnasında sıtmaya yakalanır. Suyu ve meyvesi bol olan Dimaşk ve benzeri şehirlerde olduğu gibi bu yörelere de hareketli mevsimde kim konuk olmuşsa mutlaka sıtmaya yakalanır” (Aykut, 2018, 274, C.1).

“Zafar bahçelerinde yetişen muz pek büyüktür. Bu iri meyvelerin bir tanesi tartıldı; tam on iki okuya geldiğine tanık oldum. Hazmı kolay, pek de lezzetli! Orada “tenbül” ve “nârgil” (Hindistan cevizi) ağaçları da vardır. Aslında bu iki bitki Hint diyarında olur. Ama Zafâr’ın iklimi oralara benzediği için burada da yetişiyor” (Aykut, 2018, s.374, C.1).

“Zafâr şehri çıplak bir çöl üzerinde kurulmuş, etrafında ne kasaba var, ne de köy... Pek çoğu, beline peştamal bağlamak yetmiyormuş gibi, şiddetli sıcak sebebiyle arkasına da başka bir peştamal alır ve günde birkaç defa yıkanır” (Aykut, 2018, s.370-371, C.1).

“Bahreyn, sıcaklığı pek şiddetli, dayanılır gibi değil. Kumu da çok. Bahreyn ile Ummân arasında bir yol varmış ama fırtınalar sebebiyle kalkan kum yolu örttüğü için gidiş geliş kesilmiş. Bu yüzden Umân’dan Bahreyn’e ancak deniz yoluyla gitmek mümkün” (Aykut, 2018, s.394, C.1).

“Nukra adıyla bilinen kaynağa gittik... Burası Necid arazisinin tam merkezidir. Tatlı rüzgârlar eser, havası güzeldir. Her mevsimin mutedil olduğu bu topraklar çok verimlidir” (Aykut, 2018, s.246, C.1).

“Basra’nın havası da güzel değildir. Ahalisi daima hastalık renginde; sapsarıdır. Atasözlerine kadar girmiş bu... Bir şair, Vezir Sâhib b. Abbâd’ın önüne turuncgillerden bir meyve konulduğu vakit duramayıp şöyle demiş: “Allah aşkına bir göz atın sofradaki limona! Bakıp bakıp ders alınacak bir hâl ilham ediyor. Aşk derdiyle yanana ne giydirmişse Hüdâ Basra halkına da aynı renkten giydiriyor!” (Aykut, 2018, s.267, C.1).

Beşinci Sınıf (5.3.3) Yaşadığı Yer ve Çevresindeki Doğal Özellikler ile Beşerî Özelliklerin Nüfus ve Yerleşme Üzerindeki Etkilerine Örnekler Verir Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 13’te Verilmiştir:

Tablo 13. Sosyal Bilgiler 5.3.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori				
Nüfus ve Yerleşme				
Kod	Tarım	Ulaşım-Ekonomi	Yer Şekilleri	Bitki Örtüsü
İçerik	Mısır Arazisi	Suriye limanı	Nil Nehri	Tarçın- Kızılağaç
	Abbadan Şehri	İskenderiye Limanı	Akarasu-Deniz	Sedir Ağacı
	Hurma, nar..	Kefe Limanı	Sint Nehri	
	Üzüm, erik, elma		Körfez	
	Üzüm, ayva		Kassârîn Suyu	
	Üzüm, muz...		Akra Dağı	
	Bağ-bahçe-bostan		Vadi	
	Tüster Şehri		Ova	
	Yezd Şehri		Lübnan Dağı	
			Mekke Şehri	
		Yezd Şehri		

Tablo 13’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 5.3.3. kazanımı ile ilişkilendirilen “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Tarım” kodu ile ilişkin “Mısır Arazisi, Abbadab şehri, Hurma-nar, Üzüm- erik- elma, Üzüm- ayva, Üzüm-muz, Bağ-bahçe-bostan, Tüster şehri, Yezd şehri” içeriği; “Ulaşım-Ekonomi” kodu ile ilişkin “Suriye Limanı, İskenderiye Liman, Kefe Limanı” içeriği; “Yer Şekilleri” kodu ile ilişkin “Nil Nehri, Akarsu, Deniz, Sint Nehri, Körfez, Kassârîn suyu, Akra Dağı, Vadi, Ova, Lübnan Dağı, Mekke Şehri, Yezd Şehri” içeriği; “Bitki Örtüsü” kodu ile ilişkin “Tarçın- Kızılağaç, Sedir Ağacı”içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Nüfus ve Yerleşme” kategorisi “Tarım” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Nihayet Mısır’a vardım. Mısır, şehirlerin anası, Firavunun diyarıdır. Semtleri ve bağlı bulunduğu kasabaları fevkalade bayındırdır. Burası yolcuların toplandığı, her sınıftan insanın; zayıfların ve güçlülerin barındığı bir yerdir. Geniş bir alana yayılır. Bilgili, bilgisiz, ciddî, şakacı, iyi kalpli, kötü kalpli, alçak, şerefli, mümin, kâfir... Hepsi burada mevcut! Nüfusu deniz dalgası gibi arttığından son derece geniş arazisi artık dar gelmeye başlamıştır. Çok eski zamanlarda kurulduğu hâlde güzelliğini sürekli muhafaza etmektedir. Şansı açıktır! Kahire, bütün ulus ve orduları kahretmiş, buranın hükümdarları, Arap ve Arap olmayanların ileri gelenlerini hâkimiyet altına almıştır. Kahire’de kutlu Nil’in etkisi vardır. Bu yüzden Mısır arazisinin yağmura ihtiyacı yoktur. Gariplerin ve yabancıların dostu, toprağı bereketli, arazisi geniş ülke!” (Aykut, 2018, s.47, C.1).

“Abbadan eskiden gerçek bir şehirdi. Fakat arazi verimsiz olduğundan ekim-dikim işlerine imkan vermemiştir. Hububat dahi dışarıdan getirilmiştir. Su bakımından da fakir bir araziye sahiptir. Şairlerden biri şöyle diyor: “Artık haber versin biri Endülüs’e ben dünyanın öbür ucu Abbadan’dayım! Gördüğüm en ıssız yer desem de neyle şöhret bulduğunu aradım durdum, ekmekle hediyeleşir ahali çevremde, suyu akçeye bindirmişler yudum yudum!” (Aykut, 2018, s.270-271, C.1).

“Bahreyn, güzel ve geniş bir şehir, her yanı yeşillik, suyu bol. Burada su kolay çıkarılır. Elle yeri kazmak yetiyor. Bahreyn’de hurma, nar ve narenciye bahçeleri vardır. Pamuk bile yetiştirilir...” (Aykut, 2018, s.394, C.1).

“Üçüncü körfezin yakınında Fenike adlı küçük bir kasaba vardı. Kalesi sağlam, kilise ve binaları çok özenli inşa edilmişti. Şehrin sokaklarını su arkları ayırıyordu, çevresi bağ ve bahçelerle kaplıydı. Bu kasabada her sene üzüm, erik, elma, ayva gibi meyveler toplanır ve kurutulup öbür seneye saklanırmış” (Aykut, 2018, s.500, C.1).

“Binaları güzel, muhteşem bir şehir Tirmiz. Çarşı ve sokaklarının ortasından su geçiyor. Orada pek çok bağ, bahçe var. Üzümü, ayvası lezzette rakipsiz. Buranın eti bol, sütü de öyle” (Aykut, 2018, s.542, C.1).

“Herat’tan çıktık Câm şehrine geldik; burası orta ölçekte bir şehirdir. Akarsuyu, bağı, bahçesi ve gözesi çoktur. Ağaçlarının büyük bir kısmı duttur. İpeği meşhurdur” (Aykut, 2018, s.563, C.1).

“Nişabur’a (Nişabur) ulaştık. Burası Horosan’ın dört büyük şehirlerinden biridir. Bağı bahçesi ve suyu bol; dört ırmak var şehri yaran. Çok güzel bir şehir. Burası küçük Dimaşk ismini almıştır. Çarşıları da güzel ve geniştir” (Aykut, 2018, s.565, C.1).

“Sagar adlı gür bir nehrin kıyısına kurulmuş kocaman bir şehirdir. Irmağın kenarlarında sudolapları ve bahçeler dizilidir. Üzüm, muz ve şeker kamışı bu bahçelerin her yanını tutmuştur” (Aykut, 2018, s.783, C.2).

“Bahsettiğimiz iki aylık uzun yol boyunca her karış toprak değerlendirilmiş ve işlenmiştir. Herkesin kendine ait bir bahçesi ve bu bahçenin ortasında evi bulunur. Bahçelerin etrafı tahta çitlerle çevrilidir. Yol ardı ardına bitip tükenmek bilmeyen bahçelerin içinden geçer. Her iki bahçe arasında ağaç bir merdiven bulunur. Bu merdivenlerle bir bahçeden öbürüne inilir. Tam iki ay süren yolun çevresi aynen böyle!” (Aykut, 2018, s.795, C.2).

“Lâr şehrine vardık. Burası büyük bir şehir, çarşıları cıvılcıvılcı; her yanında su kaynakları var. Çaylar ve bahçeler art arda sıralanmış” (Aykut, 2018, s.391, C.1).

“Humus’tan, Hama’ya vardım. Şam bölgesinin (Suriye) en bakımlı ve merkezî şehirlerinden biridir burası. Güzelliği ile ün salmıştır. Her yanı bahçe... Hama’ da meyve boldur. Badem kayısı da yörenin ürünlerindedir. Bu kayısının çekirdeği kırılınca içinden lezzetli badem çıkar” (Aykut, 2018, s.101, C.1).

“Cible’ye ulaştık. Güzel, küçük bir şehir. Hurma ağaçları, suyu ve meyvesi bol” (Aykut, 2018, s.353, C.1).

“Tüster, büyük mü büyük, göz alıcı bir şehir. Bağlarına, bahçelerine diyecek yok. Sokakları, çarşıları, geniş ve şen. Eski bir şehirdir burası... Tüster’in ırmağa açılan başka kapıları da vardır. Suyun iki tarafında bostanlar ve su depoları bulunuyor. Çok derin bir nehir... Bu nehir hakkında şairlerden biri şöyle diyor: *“Tüster’in şadırvanına bak, hayrete düş! Nasıl topluyor suyu, şehirleri sulamak için! Servet yığan bir padişahı sanki o, Dağıtacak malını yarın asker ve halk için.”* Tüster’in meyvesi bol, refah düzeyi yüksektir. Kolay yaşanılır orada (Aykut, 2018, s.275, C.1).

“Pek büyük, geniş ve alımlı bir şehir. Toprakları son derece verimli. Bütün evleri yemyeşil ağaçlar ve güzel kokulu çiçeklerle dolu bahçeler arasına serpilmiştir. Halk dağlardan akan kaynak sularından içiyor” (Aykut, 2018, s.393, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Nüfus ve Yerleşme” kategorisi “Ulaşım-Ekonomi” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Bu şehrin limanı iki kule arasına gerilmiş bir zincirle kapalıdır. O zincir indirilmedikçe hiçbir gemi giremez ve çıkamaz. Bu liman Suriye’nin en güzel limanlarından” (Aykut, 2018, s.123, C.1).

“Nihayet Cumadelula ayının başlarında İskenderiye şehrine vardık. Burası çok sevimli, işlek ve güvenli bir limandır. Son derece düzenli bir şehir. Üstünlük, zerafet sağlamlığa dair ne ararsan burada bulabilirsin. Din ve dünya ile ilgili bütün kurumlara sahip. İskenderiye şehri ışıltısıyla gözleri alan bir zümrede, baştan ayağa süslenmiş bakire kıza benzer. Doğu ile batının tam ortasında bulunduğu için çeşit çeşit güzelliklerle donanmıştır” (Aykut, 2018, s. 20, C.1).

“Kefâ (Kefe) şehrine ulaştık. Bu şehir deniz kıyısında kurulmuştur. Planı dikdörtgen şeklinde ve ahalinin ekseriyeti Hristiyanlardan oluşuyor... Burası dünyanın en ünlü limanlarından...” (Aykut, 2018, s.463, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde "Nüfus ve Yerleşme" kategorisi "Yer Şekilleri" kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

"Nil Nehri tatlılığı, şirinliği, geniş bir alana yayılışı ve sağladığı büyük imkânlar sebebiyle dünya nehirlerinin hepsinden üstündür. Kıyılarında art arda uzayıp giden şehir ve köyler, bayındırlık açısından eşsizdir. Kıyıları Nil kadar ekili, dikili ve mamur başka ırmak yok" (Aykut, 2018, s.51, C.1).

"Nahşeb'e uğradık. Burası küçük bir yerleşim birimidir. Akarsuyu bol olan bu şehrin her yanı bostandır" (Aykut, 2018, s.530, C.1).

"Cüdde'ye (Cidde) geldim. Burası deniz kıyısına kurulu gayet eski bir şehir. Anlatıldığına göre eski İranlılar tarafından yapılmış. Zaten şehir dışında kadim yapılar vardır" (Aykut, 2018, s.347, C.1).

"İsfahan sınırları içinde olan sulak bir oavadan geçtik, Uşturkân'a vardık. Bu şehir çok güzel. Suyu bol ve bahçeleri sıra sıra. Görkemli bir mescidi var, ortasından su geçiyor" (Aykut, 2018, s.280, C.1).

"Yezd beldesi bu şehir çok şirindir, çarşıları güzeldir. Gür nehirleri ve yemyeşil ağaçları dillere destandır" (Aykut, 2018, s.289, C.1).

"Lâherî (Larbender) şehrine ulaştık. Burası uçsuz bucaksız bir deryanın kenarında kurulu şirin bir şehirdir. Sint Nehri de denize burada kavuşuyor; iki deniz birleşiyor. Muhteşem bir limanı var. Yemenliler, İranlılar ve diğer milletlerden birçokları buraya geliyor. Bu yüzden geliri bol, ahali zengin" (Aykut, 2018, s.590, C.2).

"Kinbâya (Cambay) şehrine gittik. Şehir, yarı nehir konumundaki bir körfezin (deltanın) üstüne kurulu. Med ve Cezir' in yaşandığı bu körfeze sığınır gemiler. Gemilerin cezir anında çamura demirlediğini, Med anındaysa suda kaydığını gözlerimle gördüm! Bu şehir, yapılarının sağlamlığı ve mescitlerinin şenliğinden ötürü dünyanın en güzel yerleşim birimlerindedir. Çünkü ahalesinin büyük bir kısmı yabancı tacirlerden oluşmaktadır. Onlar güzel evler, ilginç ve hoş mimarili mescitler inşa etmekte birbirleriyle yarışmaktadırlar. Oranın büyük konakları arasında Şerif Sâmurrî' nin evini sayabiliriz" (Aykut, 2018, s.787, C.2).

"Semerkant şehrine gittim. Semerkant dünyanın en büyük, en güzel ve kusursuz şehirlerindedir. Kassârîn suyu diye bilinen bir nehrin kenarına kurulmuştur. Kıyılarında sudolapları var; çevredeki bahçeleri sulayan..." (Aykut, 2018, s.540, C.1).

"Merkab' dan hareket ettim, Akra dağına gittim. Suriye bölgesinin en yüksek dağıdır bu. Denizden görülen ilk çıkıntı da budur. Orası Türkmenlerin yatağıdır. Her tarafında gözeler ve ırmaklar vardır" (Aykut, 2018, s.123, C.1).

"Yezdülhas'a vardık... Şehir, gür sulara ve yeşil bahçelere kucak açan bir vadi kenarında kurulmuştur" (Aykut, 2018, s.283, C.1).

"Şiraz şehri düz bir ovaya kurulu, her tarafından bahçelerle çevrilidir. İçinden beş dere geçiyor. Bunlardan biri Rüknebad'dır. Suyu tam içimlik. Yazın soğuk, kışın sıcak akıyor. İrmak ora halkı tarafından Kulay'a adı verilen dağın eteğinden çıkıyor" (Aykut, 2018, s.284, C.1).

"Nusaybin şehri... Çok eski bir şehir. Orta büyüklükte. Esas kısmı harap olmuş. Akarsuları, bahçeleri ve meyve ağaçlarını içine alan geniş bir ovaya kuruludur. Burada

üretilen gülsuyunun koku ve revnak bakımından benzeri yok” (Aykut, 2018, s.337, C.1).

“Serâ şehri, koca bir ovaya kuruludur; çok büyüktür ve dünyanın en güzel şehirlerindedir. Kalabalık nüfusu cadde ve sokakları tıklım tıklım dolduruyor. Çarşıları şirin, yolları geniştir. Şehri gezmek, genişliğini anlamak için oranın kodamanlarıyla atlarımıza bindik. Sabahın erken saatlerinde yola koyulduğumuz hâlde şehrin öteki ucuna ancak öğleden sonra varabildik! Namazı orada kılıp yemek yedik. Tekrar konak yerine döndüğümüzde neredeyse akşam oluyordu! Başka bir gün şehri enlemesine dolaştık gidiş gelişimiz tam yarım günümüzü almıştı. Şehir baştan aşağı binalarla donanmıştır. Evler arasında ne bostan var ne köhne yapılar!” (Aykut, 2018, s. 517, C.1).

“Oradan Lübnan dağına (Cebeli Lübnan) yöneldim. Burası yeryüzündeki dağların en bereketlisidir. Her türlü meyve ve su membarları ile gayet yeşil ve gölgelik bir mekândır” (Aykut, 2018, s.123, C.1).

“Mekke büyük bir şehir. Binalar birbirine tamamen bitişik. Bir vadi içinde, etrafı dağlarla çevrili olduğundan, uzaktan gelen, yaklaştıkça her yanını göremez şehrin... Bu dağlar şehrin her yanını kaplamış, fakat genelde yüksek değil. Tepelerden sadece ikisi bir hayli yüksek (Aykut, 2018, s.197, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Nüfus ve Yerleşme” kategorisi “Bitki Örtüsü” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Kuncîkerî’ye ulaştık. Onların kendi aralarında bir önderi vardır. Bu cemaat, cizyeyi Kavlem hükümdarına vermektedir. Tarçın ve Bakkam (Kızılağaç) bu ırmak kenarında bulunan ağaçların tümü tarçın ve bakkamdır. Hatta odun olarak bile bu ağaçlar kullanılıyor! Biz de yemeklerimizi pişirmek için yol boyunca yakıtımızı bunlardan sağladık” (Aykut, 2018, s.809, C.2).

“İlk gittiğimiz yöre Abûher şehriydi. Burası Hint diyarının ilk şehridir. Küçük ve şirin bir şehir; ağacı suyu bol, her yanı gayet mamur. Burada, bizim oradaki ağaçlardan hiçbiri yok, sedir ağacı dışında. Ama buranın sediri iri oluyor! Taneleri kozalak büyüklüğünde ve pek lezzetli. Çeşit çeşit ağaç var, ne bizim oralarda ne de başka yerlerde benzeri yetişmez” (Aykut, 2018, s.599, C.2).

Beşinci Sınıf (5.5.1) Yaşadığı Yerin ve Çevresinin Ekonomik Faaliyetlerini Analiz Eder Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 14’de Verilmiştir:

Tablo 14. Sosyal Bilgiler 5.5.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Ekonomik Faaliyetler
Kod	Ticaret
İçerik	İhracat-İthalat

Tablo 14’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 5.5.1. kazanımı ile ilişkilendirilen “Ekonomik Faaliyetler” kategorisinde “Ticaret” kodu ile ilişkin “İhracat-İthalat” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde "Ekonomik Faaliyetler" kategorisi "Ticaret" kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

"Dimyat, muz ağacı bu yörede boldur, gemilerle mısır kahire ye nakledilir. Koyunları gece gündüz otlar. Bu yüzden dimyat için "surları helva, köpeği koyun" tanımı yapılır... Bu şehirde deniz kuşları çeşit çeşit olup etleri de leziz ve yağlıdır. Tat ve içimde emsalsiz olan manda sütü de burada bulunur" (Aykut, 2018, s.41-42, C.1).

"Tûs'tan kalktık Meşhed-i Rıza diye bilinen şehre yöneldik. Burası muhteşem bir yer; gayet geniş, meyvesi çok, suyu bol ve her yanı değirmen" (Aykut, 2018, s.564, C.1). "Bu adaların hiçbirinde hububat yetişmiyor. Sadece Suveyd bölgesinde anlı (akdari) benzeri bir tür tahıl yetiştirilmektedir. Oradan Mehel'e gönderiliyor. Halkın temel gıdası "beyrûn'a" (ton balığına) benzeyen ve oralılarca "kulbulmâs" diye adlandırılan bir balıktır. Bu balık yağsız ve eti kırmızı! Tıpkı davar eti gibi kokuyor! Ada halkı bu balığı avlayınca dört parçaya böler. Biraz pişirdikten sonra hurma dallarından yapılmış sepetlere koyarak ipe asar. Tamamen kuruyunca afiyetle yerler. Kulbulmâs balığı Hint, Çin ve Yemen ülkelerine ihraç edilir. Adalarda yetişen ağaçların büyük bir kısmını "nârcil" (hindistancevizi) oluşturmaktadır. Halkın temel gıdası nârcil ile yukarıda adı geçen balıktır" (Aykut, 2018, s.819, C.2).

"Ufân'dan hareket ederek Batn-ı Merr'e indik. Buraya Merr-i Zahrân da deniliyor. Münbit bir vadi. Hurma ağacı bol, suyu tüm yöreyi âbad eden gür bir kaynak. Mekke'nin meyve ve sebzesi burada yetişiyor" (Aykut, 2018, s.194, C.1).

"İsfahan'da meyve boldur. Buranın kayısının eşi benzeri yok dünyada. Orada kayısıya "kamaruddîné diyorlar. Bu meyveyi kurutup ambarlara atıyorlar. Çekirdeği kırılınca içinden pek lezzetli bir bâdem çıkıyor. Şehrin ayvası da gayet büyük ve leziz. Üzümleri de öyle. Bostanına gelince Buhara ve Huvârezm (Harezem) diyarı hariç dünyanın hiçbir yerinde bu kadar güzeli yok. Kabuğu yeşil, içi kıpkırmızı (karpuz) olan bu bostan cinsi kurutulup saklanıyor" (Aykut, 2018, s.280, C.1).

"Sevâkin adasında devekuşu, ceylân ve yaban eşiği çok, keçi boldur. Süt ve yağ epey fazla elde edilip Mekke'ye ihraç ediliyor. Tahılı ise "cercûr" dedikleri iri taneli bir darı ki, o da Mekke'ye ihraç ediliyor" (Aykut, 2018, s.350, C.1).

"Yabancı ticaret gemileri adalardan mal alırken yukarıda bahsettiğimiz balık, Hint cevizi, peştamal, vilyân ve pamuktan mamul sarıklar ana kalemi oluşturur. Ayrıca orada bol miktarda bulunan bakır kaplarla, veda (denizden çıkarılan parlak kabuk, katır boncuğu) ve kanbar cinsi Hint cevizi lifini de alırlar. Bu lifler deniz kıyısında açılan çukurlarda bir güzel temizlenip terbiye edildikten sonra kazmayla dövülür, sonra kadınların ellerinde ip gibi eğrilir! Elde edilen üründen gemilerin direklerini birbirine bağlamakta kullanılan halatlar yapılır. Bildiğimiz kinnabdan (kindaptan, kendirden) daha dayanıklı olan bu ipler, Çin Hint ve Yemen ülkelerine ihraç edilir. Hint ve Yemen gemilerinin seren direkleri hep bu iple birbirine bağlıdır. Çünkü buranın denizinde taş (mercan kayalıkları) boldur. Eğer o büyük gemilerin esas aksanı demir çivilerle tutturulsaydı herhangi bir mercanla karşılaşıldığı anda geminin omurgası paramparça olurdu. Ama sözünü ettiğimiz iplerle birbirine bağlanan tahtalar, böyle bir kaza esnasında esnekliği sebebiyle kolay kolay kırılmaz!" (Aykut, 2018, s.822, C.2).

"Zeytûn Limanı, dünyanın en geniş limanlarından; hattâ en büyüğü diyebiliriz! Orada yüz büyük cunk gördüm. Küçük gemilerin sayısını kestirmek imkânsız" (Aykut, 2018, s.900, C.2).

Beşinci Sınıf (5.5.3) Çevresindeki Ekonomik faaliyetlerin, insanların Sosyal Hayatlarına Etkisini Analiz Eder kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 15’de Verilmiştir:

Tablo 15. Sosyal Bilgiler 5.5.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori		
Ekonomik Faaliyetler		
Kod		
	Ticaret	Maden
İçerik	Para	Kömür Zift Tuz Yakut

Tablo 15’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 5.5.3. kazanımı ile ilişkilendirilen “Ekonomik Faaliyetler” kategorisinde “Ticaret” kodu ile ilişkin “Para” içeriği; “Maden” kodu ile ilişkin “Kömür, Zift, Tuz, Yakut” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Ekonomik Faaliyetler” kategorisi “Ticaret” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Bu adaların halkı para olarak veda'yı kullanırlar. Veda aslında denizden toplanan kabuklu bir hayvandır. Bunları kıyıdağı çukurlara koyarlar. Eti tamamen soyulup bembeyaz kabuğı kalınca para hazır demektir! Halk bu kabuğun yüz tanesine siyah, yedi yüz tanesine fâl, on iki bin tanesine küttâ ve yüz bin tanesine bustuvâ adını vermektedir. Buralarda her türlü alışveriş bu deniz boncuğı ile yapılır. Dört bustuvâ bir dinar altın değerindedir. Bu deniz boncuklarının değeri düşer zaman zaman ve on bustuvâ bir altın dinara satın alınabilir. Maldivliler, Bencâle (Bengâle; Bangladeş) ahalisine bu deniz boncuklarını verip karşılığında pirinç alırlar. Pirinç de Bencâlelilerin para birimidir. Bunun dışında Yemenlilere de bu deniz boncuklarını sattıkları görülür. Yemenliler büyük ticarî gemilerinde safra olarak kum yerine bu boncukları kullanırlar. Veda denilen bu deniz kabukları, Sudanîler (batıdan doğuya tüm Orta Afrika siyahları) tarafından da para birimi olarak kullanılır. Mâllî (Mali) ve Cavcav'da (Gavgav'da) bin elli deniz boncuğunun bir altın dinara satıldığını gördüm” (Aykut, 2018, s.823, C.2).

“Bu yörenin (Zafâr) kendine özgü garip bir parası var; bakırla kalayın karışımından yapılmıştır ve başka bir yerde geçmez! Halkının temel meşguliyeti ticarettir. Sadece bu işten kazanırlar (Aykut, 2018, s.371, C.1).

“Buranın pirinci Hindistan’dan getirilir. Kalhât ahalsi genelde tüccardır. Onlar Hint denizinden getirilen mallarla geçimlerini sağlıyorlar” (Aykut, 2018, s.382, C.1).

“Câva Adasında yöre halkı, alışverişini kalay parçalarıyla bazen de işlenmemiş saf Çin altınlarıyla yapıyor” (Aykut, 2018, s.879, C.2).

“Çinliler alışverişlerini dinar ve dirhemle yapmazlar. Onların ülkesine gelen dinar ve dirhemün tümü yukarıda belirttiğimiz gibi parça parça kalıplara dökülür. Alışverişlerinde kâğıt parçalarını kullanıyorlar. Her kâğıt el ayası kadardır; üzerinde

hükümdarın mührü vardır. Bu kâğıtlardan yirmi beşine “balişt” diyorlar. Bizdeki dinar anlamına geliyor bu” (Aykut, 2018, s.896, C.2).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Ekonomik Faaliyetler” kategorisi “Maden” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Bu diyarda kimse kömürün ne olduğunu bilmiyor. Hindistan, Horasan ve İran’da da bilmezler ama Çin’de kömür gibi yanan ve parlayan taşlar kullanılır. Bu taşlar yanıp kül olduktan sonra üstüne su dökülüp karıştırılır ve güneşte kurutulur. İkinci kez pişirirler. Ve hiç yok olmaz sanki!” (Aykut, 2018, s.523, C.1).

“Dicle civarında Kayyâra denilen mekâna geldik. Burada bulunan siyah bir bataklıkta zift kaynakları mevcut. Ziftin toplanması için havuzlar yapılmış. Zemin üzerinde simsiyah, parlak, yumuşak ve hoş kokulu bir çamur gibi görürsün zifti. Kaynakların etrafında bulunan bu siyah sığ göletin üstü ince bir yosunla kaplanmıştır. Onu kenara çekince hemen zift ortaya çıkar. Orada büyük ve derin bir kaynak daha var. Zift çıkarmak istenince ateş yakılır. Ateş orayı yumuşatır. Sonra da zift parçaları birbirinden çözülmüş hâlde ayrı ayrı çıkarılır” (Aykut, 2018, s.334, C.1).

“Hürmüz... Ada bir baştan bir başa bir günde katedilecek uzunlukta. Arazinin büyük bir kısmı tuzladır; “dârâni” cinsinden olan bu tuz bir sürü işe yarar. Dağlardan sökülen tuz, süslü kapların yapımında ve üzerine kandil konulan (yüksek) fenerlerde kullanılır” (Aykut, 2018, s.387, C.1).

“Behremân adlı enteresan yakut sadece bu şehirde bulunuyor.8 Bu taş cinsinin bir kısmı körfezden çıkarılır. Ahali nezdinde yakutun en kıymetlisi, bu türden olanlardır. Bir bölümü ise toprak altından çıkartılır. Zaten Seylân adasının her yerinde yakut var. Ama orada satın alma yoluyla arazi sahibi olmak mümkün. Meselâ kişi bir parça arazi satın alıp yakut bulmak amacıyla kazsa önce kaya gibi beyaz taşlarla karşılaşır. İşte bu taşların iç kısmındaki gözeneklerindedir Yakut” (Aykut, 2018, s.850, C.2).

Beşinci Sınıf (5.5.4) Temel İhtiyaçları Karşılamaya Yönelik Ürünlerin Üretim, Tüketim ve Dağıtım Ağını Analiz Eder Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 16’ da Verilmiştir:

Tablo 16. Sosyal Bilgiler 5.5.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Ekonomik Faaliyetler
Kod	Üretim, Tüketim Ve Dağıtım
İçerik	Sabun Üretim Şerbet Üretimi Ceviz Temel Besin Kaynakları Limon,Muz, Portakalgiller Pirinç Balıkçılık Üzüm, Can Eriği İpek

Tablo 16’da İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 5.5.4. kazanımı ile ilişkilendirilen “Ekonomik Faaliyetler” kategorisinde “Üretim, Tüketim ve Dağıtım” kodu ile ilişkin “Sabun üretimi, Şerbet üretimi, Ceviz, Temel besin kaynakları, Limon, Muz, Portakalgiller, Pirinç, Balıkçılık, Üzüm-Can eriği, İpek” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Ekonomik Faaliyetler” kategorisi “Üretim, Tüketim ve Dağıtım” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Sermîn şehrine yöneldim. Her yanı bahçe buranın ve ağaçlarının çoğu zeytin. Burada zeytinden kalıp kalıp sabun imal edilir; Mısır’a, Şam’a gönderilir. Sadece el yıkamak için üretilmiş kokulu, kırmızı ve sarı sabunlar vardır. Şehrin ismiyle anılan şahane, pamuklu kumaşlar dokunur” (Aykut, 2018, s.103, C.1).

“Baalbek’te yetişen kiraz başka yerdekilerle kıyaslanamaz buraya özgü Baalbeki adında bir şerbet vardır ki şıraya benzer hammaddesi de üzümdür. Halk buna özel bir katinca katılaştır, bulunduğu kap kırılıp tek parça halinde çıkarılır ürün... Bundan helva yapılarak içine fıstık ve badem konulur. Buna “mülebben” denildiği gibi “celd-i feres” adı verilir” (Aykut, 2018, s.124, C.1).

“Nârgil denen şey aslında Hindistan’a özgü cevizdir. Dünyanın en garip, en hayrat verici ağacı dense yeri! Uzaktan bakınca hurma sanırsın; palmiye gibi. Ancak biri ceviz veriyor, diğeri hurma. Nârgil, iki göz ve ağız gibi delikleri bulunması nedeniyle insan başına benziyor. Etrafında saça benzeyen lifler var! Bu liflerden üretilen iplik gemi tahtalarını birleştirmede kullanılır. Onlar tahtaları birleştirmede çivi yerine bu ipi kullanırlar. Gemilerin halatları da bundan yapılır. Hindistan Cevizinin bazı, türleri özellikle zibetülmehel (Maldiv) adalarında yetişen cinsi neredeyse insan kellesi kadar olur” (Aykut, 2018, s.374, C.1).

“Hint halkının daimî besin kaynağı olarak: Ektiği tahıllar Hintliler senede iki ekim yaparlar. Sıcak zamanlarda yağmur yağınca sonbahar ekimi yaparlar; altmış gün sonra da bunun hasat vakti gelir. Bu tür sonbahar hububatı arasında şunları sayabiliriz: Küdrû: Bir darı türüdür. Orada en çok bundan bulunur. Kal: Bu bizim tarafta anlı denilen akdarıya benzer. Şâmâh: Kaldan küçüktür, genellikle kendiliğinden biter. Daha çok ermişlerin, fakirlerin, miskinlerin yemeğidir bu. Onlar sol elde sepet sağ elde kamçı, kendiliğinden biten şâmâhları toplamak için meraya çıkarlar. Sağ eldeki kamçıyla bitkinin sapına vurur, düşen taneleri solda taşıdıkları sepetin içine dökerler. Bir senelik yiyeceklerini bu şekilde toplarlar. Bu tahılın taneleri çok küçüktür; toplanıp güneşte kurutulur, sonra tahta dibeklerde dövülerek kepeğinden ayrılır. Bembeyaz özü kalır dibekte. Bunu manda sütüne karıştırarak gayet lezzetli bir tatlı yaparlar. Aynı nesnenin ekmeğinden daha lezzetlidir bu. Ben Hindistan’da hep bundan yerdim. Canımın çektiği bir tatlı idi. Mâş: Bir cins burçaktır, (fiğ gibi). Munc (mung): Bu da aslında mâşın bir türüdür. Ancak taneleri biraz daha uzunca, rengi ise çakır yeşildir. Mungu, pirinç ve yağla pişirirler. Bu yemeğe küşerî diyorlar. Her gün sabah kahvaltısında bundan yerler! Fas’ta harîra nasılsa burada da küşerî öyledir. Lûbya: Bir bakla türüdür. Mût/Mot: Küdrûya benzer fakat taneleri daha sarıdır. Onlar nezdinde bu bitki hayvan yeygisinden sayılır. Hayvanlar mût yiyerek iyice semirirler! Arpa onlar nezdinde kuvvetli bir besin değildir. Hayvanların yeygisi sadece mûtta ya da nohuttan sağlanır! Bunları bir güzel ayıklar, suyla ıslatır ve hayvanlara yedirirler. Ayrıca semirtme amacıyla on gün süren bir yeygi düzeni uygulanır hayvanlara: Her gün üç dört ratl yağ içirildikten sonra yeşil ot yerine mâş yaprağı verilir. Bu süre

içinde kesinlikle hayvana binilmez. Bu sıkı rejimden sonra bir ay civarında yine mâş yaprağıyla beslenir hayvanlar. Buraya kadar saydığımız hububat türleri hep güzlüktür. Bunlar ekilip iki ay sonra hasadı yapılırca sıra bahar hububatına gelir. Baharda ekilenler buğday, arpa, nohut ve mercimektir. Güzlüklerin ekildiği araziye bırakılır bunların tohumu da. Hintlilerin toprağı bereketlidir. Pirinci senede üç defa ekerler. Çünkü pirinç buralıların temel besin kaynaklarından. Daha önce bahsettiğimiz güz hububatıyla beraber susam ve şeker kamışı da ekilir” (Aykut, 2018, s.602-603, C.2).

“Burada yetişen ağaçlar arasında “cammûn” (eugenia jambolana) “ütruc” (portakal) limon ve “kulkas” ağaçları anılabilir. Yerli halk kulkasın kökünü un hâline getirip bundan tel şehriyeye benzer bir şey üretiliyorlar. Onu hindistancevizinin suyuyla pişirdiklerinde ağızlarına lâyıık, nefis bir yemek çıkıyor ortaya. Bu yemeğı ziyadesiyle sever ve hep ondan yerdim” (Aykut, 2018, s.819, C.2).

“Menbesâ (Monbassa) adasına ulaştık. Burası sahile iki günlük mesafede büyük bir ada olup karayla hiç ilişiğı yoktur. Ağaçları muz, limon ve diğere portakalgillerden oluşuyor. Ahalisinin “camûn” dediğı meyve zeytine benziyor; onun gibi çekirdeğı varsa da tatlı. Ada halkı ekip biçmeyle uğraşmaz; tahıl Sevâhil’ den gelir. Genellikle muz ve balık yerler” (Aykut, 2018, s.366, C.1).

“Zafârlıların yetiştirdiğı tahılgiller arasında “ales” adını verdikleri buğday da var. Aslında bu bir arpa türüdür. Pirinç Hint’ten getiriliyor, Zafâr halkının büyük bir kısmı pirinç yiyor” (Aykut, 2018, s.371, C.1).

“Umman buralıların geçim kaynağı balıkçılıktır. Hele “laham” veya luhme, büyük testere balığı denilen bir balık var ki köpek balığına benziyor. Bu hayvan dilim dilim kesilir, güneşte kurutulup afiyetle yenir. Yörenin ahali evlerini balık kemiğinden, tavanlarını da deve kemiğinden yapmıştır” (Aykut, 2018, s.377, C.1).

“Vebkent’e (vab kent) ulaştık. Burası Buhara’ya bir gün uzakta bağıık, bahçelik güzel bir şehirdir; akarsuları boldur. Üzümü kurutup bir seneden öbür seneye saklıyorlar. Bir de onların “allû” (can erik) dedikleri bir meyve yetişiyor; kurutup Hint ve Çine’e ihraç ediliyorlar. Bu meyvenin üzerine su dökülüp usaresi içilebiliyor. Yeşil olduğı sırada tatlı, kuruduğı zaman ise hafif ekşidir. Gayet etli bir meyve! Ben onun benzerini ne Endülüs’te, ne Mağrip’de ne de Şam’da gördüm” (Aykut, 2018, s.527, C.1).

“Çin’de ipek çok. Çünkü oranın ipekböceğı meyvelere dadanır, beslenir; fazla ilgiye ihtiyacı yoktur. İpek yoksulların ve kimsesizlerin giysisidir. İşadamları da olmasa hani, beş para etmez! Çinliler arasında bir pamuk elbise bir yığın ipek elbiseye denktir” (Aykut, 2018, s.896, C.2).

Beşinci sınıf (5.7.1) Yaşadığı Yer ve Çevresinin Ülkemiz İle Diğere Ülkeler Arasındaki Ekonomik İlişkilerdeki Rolünü Araştırır Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 17’de Verilmiştir:

Tablo 17. Sosyal Bilgiler 5.7.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Ekonomik Faaliyetler
Kod	Ticaret
İçerik	İhraçat- İthalat İskenderiye Limanı Hürmüz Limanı

Tablo 17’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 5.7.1. kazanımı ile ilişkilendirilen “Ekonomik Faaliyetler” kategorisinde “Ticaret” kodu ile ilişkin “İhraçat-İthalat, İskenderiye Limanı, Hürmüz Limanı” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Ekonomik Faaliyetler” kategorisi “Ticaret” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Mısır’da oturanların Bûrî adını verdiği balık Suriye taraflarına, Anadolu’ya ve Kahire’ye gönderilir” (Aykut, 2018, s.42, C.1).

“...Bûş şehrine vardım. Burası keten bakımından çok zengindir. Mısır’ın diğer şehirlerine ve İfrîkıyye’ye (Kuzey Afrika’ya) ihraç edilen keten buradandır... Delâs’a ulaştım. Burası da ketenin bolca yetiştiği yerlerden biridir. Aynı şekilde diğer Mısır şehirlerine ve İfrîkıyye’ye buradan ihracat yapılır...” (Aykut, 2018, s.66, C.1).

“Nabulus, burası çok büyük bir şehir. Yem yeşil ağaçlara, gür akan nehirlere sahip. Şam diyarının zeytin deposu burası. Zeytinyağı buradan mısır şehirlerine ve Şam’a ihraç edilir. Keçiboynuzu tatlısı da burada yapılır. Dımaşk ve diğer şehirlere nakledilir” (Aykut, 2018, s.90, C.1).

“Maarra büyücek, güzelce bir şehirdir. Ağaçlarının çoğu incir ve fındıktır. Meyveleri mısıra ve şama ihraç edilir” (Aykut, 2018, s.103, C.1).

“Tekrar yola koyularak on beş gün sonra Makdeşav’a (Mogadişu) vardık. Gerçekten büyük bir şehir. Halkın devesi çok. Her gün yüzlercesini kesiyorlar. Koyunlar da bol. Makdeşav ahalisi zengin tüccarlardan oluşuyor. Orada, şehrin adıyla anılan kumaşlar üretiliyor, mısır ve diğer ülkelere sevkediliyor” (Aykut, 2018, s.361,C.1).

“Huvârezn (Harezm) bostanı karpuzu hariç doğuda ve batıda lezzete rakipsizdir Huvârezn bostanı! Bu ikisinden sonra İsfahan bostanı geliyor. Huvârezn bostanının kabuğu yeşil, içi kırmızıdır. Gayet tatlı ve sertçedir. İşin garip yanı bu meyve kurutuluyor; tıpkı bizim orada ahududunun ve Malakka incirinin kurutulup kalıplara bölünmesi gibi! Bu karpuz Huvarzm’den toplanıp Hint’in ve Çin’in en uzak köşelerine ithal edilir. Kuruyemişlerin hiçbiri bu denli lezzetli değildir! Hint beldelerinden Diklî’de ikametim esnasında misafirlerin gelişini dört gözle bekler, onlardan kuru Huvârezn bostanı satın alırdım. Hint hükümdarı, huzuruna bu yemiştten getirilirse hemen bana gönderirdi; zira çok sevdiğimi bilirdi!” (Aykut, 2018, s.524, C.1).

“İskenderiye’nin Limanı muazzamdır. Hindistan’ın kavlem ve kalikut limanları, Türk yurdunun kırım yöresindeki kafirlerin Surdak Limanı ve Çin’in zeytun limanı istisna edilecek olunursa yeryüzünde buraya denk bir deniz ticaret merkezi görmedim” (Aykut, 2018, s.20, C.1).

“Yeni Hürmüz aslında bir adadır... Burası Hint ve Sint ülkelerinin ana limanıdır. Hint’ten gelen ballar buradan Irakayn, Fâris ve Horasan bölgelerine sevkediliyor” (Aykut, 2018, s.387, C.1).

Beşinci sınıf (5.7.4.) Çeşitli Ülkelerde Bulunan Ortak Miras Öğelerine Örnekler Verir kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 18’de Verilmiştir:

Tablo 18. Sosyal Bilgiler 5.7.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Ortak Miras
Kod	Mimari
İçerik	Elhamralar (Piramit) ve Tapınaklar

Tablo 18’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 5.7.4. kazanımı ile ilişkilendirilen “Ortak Miras” kategorisinde “Mimari” kodu ile ilişkin “Elhamralar (Piramit) ve Tapınaklar” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Ortak Miras Öğeleri” kategorisi “Mimari” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Elhamralar (Piramit) ve Beabi denilen tapınaklar, dünyanın en ünlü ve hayretengiz binaları olduğu için insanlar çok şey söylemişlerdir onlar hakkında... Tufandan önce zuhur eden bütün bilimlerin yukarı Mısır’daki said bölgesinde oturan ve Ahnuh diye adlandırılan 1.hermes’ten Yani İdris peygamberden çıktığını zannetmişlerdir. Allah’ın selamı onun üzerinde olsun. Bu inanca göre gök cisimlerinin yörüngesi, hareketleri ve yüksek tözler hakkında ilk fikir beyan edende odur. Tapınaklar inşa ederek... Halka tufan uyarısında bulunan insanın da o olduğu söylenir” (Aykut, 2018, s.52, C.1).

Tablo 19. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Altıncı Sınıf Kazanımlarıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Kod	İçerik
Sosyal İlişkiler	Ön yargı	Vali Hasib’in Hikâyesi, Türk Misafirperverliği
	Kalıp Yargı	Dini Görüşler, Yahudi Doktor Hristiyan Rahip
	Farklılıklara Saygı	Farklı Dini İnançlara Saygı Yolculara Verilen Önem
	Paylaşma	Mekke Halkı, İzzeddin Vasıtı Hint Hükümdarı, Celâleddin Kici Muhammed Şah, Şihâbeddin Ahmed Atabek Ahmed, İsfahan Halkı, Melik Salih, Derviş, Serce Halkı, Aden Halkı, Ebu Said, Balaban Hükümdarı...

Tablo 19. (Devam) Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Altıncı Sınıf Kazanımlarıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Hukuk	Eşitlik- Adalet	Halk Meclisi, Sultanın Adaleti Kadı'nın Adaleti
Kültürel Unsurlar	Orta Asya	Çadır, Bozkır, Bişddağ/Beş Dağ, At, Tarhan (Astrahan), Harezm
	Türk- İslam Kültürü	Cami- Medrese- Cuma Mescidi Tekke ve Zaviyeler, Namaz-Cenaze Ramazan Bayramı, Kur'an
Kültürel Unsurlar	İslam Kültür	Kabristan, Ramazan Ayı, Dini Sohbetler Ribat- Mescit- Medrese- Tekke ve Zaviye... Şii- Hanefi Mezhebi, Bayram Düzeni, Hz. Yunus, Hz. İsa , Mescid-i Aksa, Kâbe Hâc, Mescit-Medrese-Tekke ve Zaviyeler Bayram Düzeni, Hz. Yunus Kabristanı Hz. İsa Kabristanı, Mescid-i Aksa Mezhep, Mescid-i Haram, Vahiy Kubbesi ve Hz. Hadice, Kutsal Oluk, Makam-ı İbrahim Zemzem, Hira Dağı, Sevr Dağı Bedir Savaş, Recep, Şaban, Ramazan ve Şevval Ayı, Kerbelâ
	Anadolu Selçuklu Devleti	Mevlana, Ulu Cami
Nüfus ve Yerleşme	İklim – Bitki Örtüsü	Sibirya(Kutup iklimi), Karasal İklim(İtil Nehri, Ceyhun, Tarhan) Kât Şehri, Çöl İklimi (Sivesitân), Muson İklimi (Hindistan evleri, ağaç ve meyveleri), Cáva Adası, Mulcáva Bitkileri
	Yer Şekilleri	Eğirdir Gölü, Sakari Nehri, Karasu İzmir, Bolu, Gölhisar
	Ulaşım-Ekonomi	Surdak Limanı, Deniz Yolu, Kara Yolu
Ekonomik Faaliyetler	Dokuma	Pamuk
	Maden	Gümüş Madeni
Vatandaşlık	Vergi	Ağır Vergiler
	Türk Toplumunda Kadın	Değer- Saygı

Tablo 19' da görüldüğü üzere İbn Batuta Seyahatnamesi'nde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan altıncı sınıf kazanımları doğrultusunda “Sosyal İlişkiler, Kültürel Unsurlar, Hukuk, Nüfus ve Yerleşme, Ekonomik Faaliyetler, Vatandaşlık olmak üzere toplam 6 kategori; Ön Yargı, Kalıp Yargı, Farklılıklara Saygı, Paylaşma, Eşitlik-Adalet, Orta Asya, İslam Kültürü, Türk-İslam Kültürü, Anadolu Selçuklu Devleti, İklim-Bitki Örtüsü, Yer Şekilleri, Ulaşım-Ekonomi, Dokuma, Maden, Vergi, Türk Toplumunda Kadın” olmak üzere toplam 16 kod oluşturulmuştur. Elde edilen bulgular ile ilişkin doğrudan alıntılara şu şekilde yer verilmiştir.

Altıncı Sınıf (6.1.2) Sosyal, Kültürel ve Tarihî Bağların Toplumsal Birlikteliğin Oluşmasındaki Yerini ve Rolünü Analiz Eder Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 20’de Verilmiştir:

Tablo 20. Sosyal Bilgiler 6.1.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Kültürel Unsurlar
Kod	İslam Kültürü
İçerik	Kabristan Ramazan Ayı Dini Sohbetler

Tablo 20’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 6.1.2 kazanımıyla ilişkilendirilen “Kültürel Unsurlar” kategorisinde “İslam Kültürü” kodu ile ilişkin “Kabristan, Ramazan Ayı, Dini Sohbetler” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisi “İslam Kültürü” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Mısır’da karefe adında çok bereketli bir yer var. Kurtubi ve diğer bilginler buranın yüceliğine dair bir rivayet kaydetmişlerdir. Çünkü Karefe semtinin de içinde yer aldığı Mukatam dağı rivayete göre tanrının da vadiyle cennet bahçelerinden biri olacaktır. Mısır halkı Karafe Kabristanının da güzel kubbeler inşa etmişler. Bunların etrafını duvarla çevirmişlerdir. Bu haliyle mezarlar tıpkı evlere benzemektedir düzenli olarak çağırdıkları hafızlar gece gündüz o kubbelerin içinde güzel sesle Kur’an okurlar. Halktan bir kısmı ise türbelerin yanına zaviye ve medrese yaptırmıştır. Her Cuma gecesi çoluk çocuğu ile yatıya gelirler Şaban ayının 15. Gecesi yapılır bu gezi ve ibadet... Pazar esnafı da çeşit çeşit yiyeceklerle bu bölgeye hücum eder” (Aykut, 2018, s.50, C.1).

“Peygamberimizin arkadaşı ve halasının oğlu Zübeyr b. Avvâm’ın mezarıdır. Şehir dışında olup üzerinde kubbesi yoktur; yanı başında bir mescidi ve yolcuların doyurulduğu bir zaviyesi mevcuttur” (Aykut, 2018, S.266, C.1).

“Şehir dışında Kuthem b. Abbas b. Abdülmuttalib’in mezarı var; Hak Teala Kuthem Ve Abbas’tan hoşnut olsun. Kuthem bu şehrin fethi esnasında şehit düşmüştür. Buralılar her pazartesi ve cuma gecesi bu kabri ziyarete gelirler. Tatarlar burayı ziyarete geldiklerinde büyük adaklar adarlar; sığır, koyun; dirhem ve dinar getirirler...” (Aykut, 2018, s.541, C.1).

“Ramazanda hiç kimse yalnız başına iftar etmez. Dimaşk halkının erdemlerindedir; emir, kadı ve diğer nüfuz sahipleri arkadaşlarıyla beraber fakirleri de devam ederler iftar sofralarına... Büyük tüccarlar, iyi para kazanan esnaf da böyle yapıyor. Göçebeler ve diğer fakirler de her gece içlerinden birinin evinde yahut mescitte toplanırlar. Her biri hazırlayabildiği yemeği getirir, beraberce kalabalık bir şekilde iftar ederler” (Aykut, 2018, s.152, C.1).

“Şirazlılar hepsi iyilikseverdirler. Bol bol sadaka veririler. İlginç adetleri vardır. Her pazartesi, perşembe ve cuma günleri belki iki binden fazla kadın şehrin büyük

caminde toplanarak ellerinde yelpazeler sallayıp vaaz dinlerler! Bu kadar kadının bir araya geldiğini başka ülkede görmedim” (Aykut, 2018, s.284, C.1).

Altıncı Sınıf Kazanım (6.1.3.) Toplumda Uyum İçerisinde Yaşayabilmek için Farklılıklara Yönelik Ön Yargıları Sorgular Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 21’de verilmiştir:

Tablo 21. Sosyal Bilgiler 6.1.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori			
Sosyal İlişkiler			
Kod			
	Ön Yargı	Kalıp Yargı	Farklılıklara Saygı
İçerik	Vali Hasibin Hikayesi Hoşgörüsüzlük	Dini Görüşler Yahudi Doktor Hristiyan Rahip	Hoşgörü

Tablo 21’de İbn Batuta Seyhatnamesi’nde elde edilen 6.1.3. kazanımı ile ilişkilendirilen “Sosyal İlişkiler” kategorisinde “Ön Yargı” kodu ile ilişkin “Vali Hasibin hikâyesi, Hoşgörüsüzlük içeriği; “Kalıp Yargı” kodu ile ilişkin “Dini görüşler, Yahudi Doktor, Hristiyan Rahip” içeriği; “Farklılıklara Saygı” kodu ile ilişkin “Hoşgörü” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyhatnamesi’nde “Sosyal İlişkiler” kategorisi “Ön Yargı” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Vali Hasîb’in ilginç hikâyesi; Anlatılanlara göre Abbâsî halifelerinden biri, Mısır halkına kızarak onları küçümsemek amacıyla kölelerinden en değersizini oraya vali yapacağına dair yemin eder. Hasîb adlı köleyi, hamamda külhancı olduğu için insanların en değersizini saymaktadır. Ona bir hilat (özel elbise) giydiren ve Mısır valisi olsun diye yola salar. Halife sanır ki, o aşığı bir sınıfa mensup olduğu için sonradan mal ve mevki sahibi olan herkesin yaptığı gibi Mısır ahalisine kötü muamelede bulunacak, sıkıntı verecek! Lâkin Hasîb Mısır’da huzuru sağlayınca halka iyi davranmaya başlar. Sorumluluk alışı, fedakârlığı ve ikramıyla ünü dünyayı tutar...” (Aykut, 2018, s.67, C.1).

“Buradaki (konargöçer) Türkler, gelen yabancıları nasıl ağırlayacaklarını, onlara ne gibi yiyecekler sunacaklarını bilmiyorlar! Kesip yemeleri için koyunlar ve atlar; içecek olarak da kırmızı tulumları gönderiyorlar! İkramları budur işte! Birkaç gün geçmişti, ikindi namazını sultanla beraber kıldık; ben çadırıma gitmek için kalktım derhâl oturmamı emretti. Önce “düki” den yapılmış meşrubat (boza) sonra haşlama at ve koyun etinden oluşan bir yemek çıkarıldı. Ben o gün sultana bir tabak tatlı götürmüştüm; sadece parmağını tatlıya değdirip ağzına götürdü, hiç yemedi!” (Aykut, 2018, s.476, C.1).

İbn Batuta Seyhatnamesi’nde “Sosyal İlişkiler” kategorisi “Kalıp Yargı” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“...Yine orada Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen başka bir kilise mevcut. Onlar burayı ziyaret eder, Hz. İsa'nın kabri olduğuna inanırlar. Fakat bu gerçek değil! Oraya gelen her Hıristiyan, Müslümanlara belirli bir vergi vermeye ve bazı aşağılayıcı hareketlere katlanmaya mecburdur. Gururunun kırılması pahasına tahammül eder buna. Orada İsa Peygamber'in beşiğinin konulduğu yer var. İnsanlar uğur ve bereket için oraya giderler. Rabbimizin selâmı ve bereketi İsa Peygamber üzerine olsun” (Aykut, 2018, s.85, C.1).

“Bûzun tahtı ele geçirince Müslümanlara zulüm etmeye başladı. Hıristiyan ve Yahudileri kayırıyor, onlara ait kiliselerin tamir edilmesine izin vermiyordu. Bu tavrı Müslümanların ona yüz çevirmesine yol açtı” (Aykut, 2018, s.538, C.1).

“Hindistan'da Müslüman kadınlar kulaklarını delmez, Kâfir kadınların âdeti ise kulaklarını delmeleridir. İşte iki cemaate ait kadınları bir birinden ayıran esaslî bir gösteridir bu” (Aykut, 2018, s.562, C.1).

“Mulaybâr bölgesinde hiçbir Müslüman, gâvur evine girmez; onların kaplarından yemek yemez. Eğer Müslüman tesadüfen gâvur kabından yemek yese çevredeki gâvurlar o kabı derhal paramparça eder yahut Müslümanlara verirler. Bir Müslüman bu bölgede hiç Müslüman evi bulunmayan bir semte girse gâvurlar ona yemek pişirerek muz yaprakları üzerinde servis yaparlar. Üzerine katık eklemeyi de ihmal etmezler. Müslümanın sofrasından artan yemekleri köpekler ve kuşlar yer” (Aykut, 2018, s.795, C.2).

“Malabar' da evlerin yakınında bir su kuyusu vardır. Kuyunun bekçiliğini bir gâvur yapar. Gelen yolcu gâvursa ona kapla su verilir, Müslüman ise adam iki eliyle ona su içirir! Müslüman yolcu eliyle işaret edinceye, yahut çekilinceye dek suyu akıtır beki” (Aykut, 2018, s.794-795, C.2).

“Yahudi doktorun hikayesi: Sultanla otururken başında kuyruklu sarığıyla yaşlı bir adam geldi, selam verdi. Kadıyla müderris ayağa kalkıp selamını aldılar. Adam, sultanın önündeki sedire oturunca hafızlar geride kaldı müderrise sordum: “Kim bu adam?” güldü, cevap vermedi. Soruyu tekrar ettim o zaman şöyle anlattı: “Bu ihtiyar Yahudi bir doktordur, hepimiz muhtacız ona, gördüğün gibi hükümdar ona çok saygı gösteriyor. Biz de ayağa kalkar, onu hürmetle karşılarız.” Bu tavır beni sinirlendirmişti; dayanamayıp itiraz ettim: “Lanetli oğlu lanetli! Sen Yahudi'sin. Nasıl oluyor da Kur'an okuyanların daha üstünde bir mevkide oturuyorsun? Ona kızdım sesimi yükselttim.” Hükümdar bu davranışımı karşısında hayret etti! “Ne dediğimi” sordu. Müderris benim anlattıklarımı tercüme edince Yahudi fena bozuldu, hırslandı, yüzü mosmor meclisi terk edip gitti!..” (Aykut, 2018, s.423, C.1).

“Şehir dışında Hıristiyan bir rahibin tüm ömrünü manastırda ibadetle geçirdiğini, durmadan oruç tuttuğunu, hatta aralıksız kırk gün oruçlu kaldıktan sonra bir bakla tanesiyle iftar ettiğini, gaipten haber verebildiğini anlattı Şehzade horasani bana. Hatta birlikte o adamın yanına gitmeyi dahi teklif etti ama ben kabul etmedim. Sonradan onu görmediğime ve gerçekte ne olduğunu anlamadığıma pişman olmuşumdur” (Aykut, 2018, s.464, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde “Sosyal İlişkiler” kategorisi “Farklılıklara Saygı” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Keşiş olan hükümdar Circis: Mamur onun yanına varıp selamladığı zaman ihtiyar benim kim olduğumu sordu ve yanına çağırdı. Ben oraya gittim. Elimi tuttu, Arapça bilen Rum rehberine şöyle dedi; “Sarâkinoya söyle! Onun, Beyt-i Makdis'e giren elini, kutsal kaya'da (sahre) Kumâme denilen kilisede ve Beytelehm'de gezen ayaklarını

öperim ben!” diğer eliyle benim ellerimi ve ayaklarımı sıvazlıyor, yüzüne sürüyor! Bu şehirde yaşayan Hıristiyanların, kendi dinlerinden olmasa da kutsal bildikleri mekânlarda gezen kişiye dair inançları ve tavırları beni hayrete sevk etmiştir!” (Aykut, 2018, s.508, C.1).

“Kefe şehrinde hep iyilik gördük, kötü bir muamele ile karşılaşmadık. Ertesi gün ahı geldi, bize ziyafet verdi. Yemek yedikten sonra şehri dolaştık. Zengin ve büyük çarşılar tıklım tıklımdı. Halk tümüyle Hıristiyan’dı” (Aykut, 2018, s.464, C.1).

Altıncı Sınıf (6.1.4) Toplumsal Birlikteliğin Oluşmasında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Destekleyici Faaliyetlere Katılır Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 22’de Verilmiştir:

Tablo 22. Sosyal Bilgiler 6.1.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori
Sosyal İlişkiler
Kod
Paylaşma
İçerik
Mekke Halkı İzzeddin Vasıtî Hint hükümdarı Celâleddin Kinci Muhammed Şah Şihâbeddin Ahmed Şefüddin Musa Atabek Ahmed İsfahan Halkı

Tablo 22’de İbn Batuta Seyhatnamesi’nde elde edilen 6.1.4. kazanımı ile ilişkilendirilen “Sosyal İlişkiler” kategorisinde “Paylaşma” kodu ile ilişkin “Mekke halkı, İzzeddin Vasıtî, Hint hükümdarı, Celâleddin Kinci, Muhammed Şah, Şihâbeddin Ahmed, Şerefüddin Musa, Atabek Ahmed, İsfahan halkı, Melik Sâlih, Derviş, Serce halkı, Aden halkı, Ebu Said, Balaban hükümdarı...” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyhatnamesi’nde “Sosyal İlişkiler” kategorisi “Paylaşma” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Mekke halkı cömertliği ve güzel ahlakı ile ön plana çıkmış, diğer insanlardan farklı olmuştur. Onlar fakirlere, çaresizlere yardım elini uzatmakta herkesi geçerler. Biri düğün ziyafeti düzenlese yoksullardan, Mekke’de kalan biçarelerden, dervişlerden başlayarak tüm muhtaçları çağırır, iyi muamelede bulunur, en güzel yemekleri sunar. Fukara tayfası fırınların önünde müşterileri bekler; bir kimse ekme alırken arkasına takılırlar. O adam bu adeti bildiği için peşinden gelenlere ekme ayırmıştır; hemen verir. Bir ekme bile olsa ya üçte bir, ya yarısı; mutlaka bir ucundan kopararak arkasındaki yoksula sunar. Bunu yaparken de öyle bıkkınlık ve tiksinti alameti göstermez” (Aykut, 2018, s.213, C.1).

“İzzeddin Vasıtî zengin olduğu için her sene memleketinden yığın yığın malla gelerek tahıl ve hurma satın alır, fakir fukaraya dağıtırdı. Hatta birçoğunun yanında bulunur.

ve aldığı yiyeceğin evlere taşmasına yardım ederdi. Bu iyilik sever adam vefatına kadar bu adetine devam etmiştir” (Aykut, 2018, s.218, C.1).

“Hint hükümdarı, huzuruna bu yemiştten getirilirse hemen bana gönderirdi; zira çok sevdiğimi bilirdi! Onun güzel adetlerinden biri de yabancı misafirleri ülkelerinin meyvesiyle sevindirmektir. Böyle sürprizleri çok severdi” (Aykut, 2018, s.524, C.1).

“Celâleddin Kici'nin cömertliği: Emir Şerif Celâleddin ile evvelce tanışıklığımız vardı. Birbirimize ısındık, dost olduk. Dihli' de bir araya gelmiştik. Daha sonra bahsedeceğimiz gibi hükümdar, Devletabad şehrine yönelip bana payitahtta kalma emrini verince Celâleddin şöyle demişti: "Senin çok mala ihtiyacın olacak. Sultanın dönmesi uzun sürer; köyümü al, ben dönünceye kadar gelirini harca!" Ben de öyle yaptım. Köyün gelirinden beş bin dinar kadar aldım. Hak Teâlâ bu adamı en güzel şekilde mükâfatlandırsın” (Aykut, 2018, s.592, C.2).

“Tuğlukoğlu Muhammed Şah'ın cömertliğine dair: Ancak gözlerimle gördüğüm, bizzat tanık olduğum, yanı başımda cereyan eden olayları anlatacağım burada. Sözlerimin doğru olduğunu Allah biliyor; o yeter, şahit olarak... Benim söyleyeceklerim her yana yayılmış, kesin bilgi hâline gelmiştir. Yemen, Horasan ve Fâris gibi Hindistan'a yakın bölgelere dağılmıştır. Buralarda yaşayanlar onun cömertliği ile ilgili anlatılanları dosdoğru hakikat bellerler. Özellikle yabancılara eli açık davrandığını iyi bilirler. Çünkü o, dışarıdan gelenleri Hint halkından üstün tutar, onlara bol bol ihsanda bulunur. Muazzam armağanlar, yüksek makamlar verir onlara. Bu adamın yabancı misafirlere gösterdiği yakınlık o dereceye varmıştır ki; Bir adama “garip” (yabancı) denses kalbi kırılır! Onlara muhterem diye seslenilmeli! diyerek misafirlerin gurabâ (yabancılar) diye çağrılmasını yasaklamıştır! İnşallah onun cömertliğine ve sonu gelmez armağanlarına dair birkaç olay anlatacağım” (Aykut, 2018, s.665, C.2).

“Hanefî imamı Şihâbeddin Ahmed b. Ali'dir. Bu adam Mekke'de kalanları doyurur, yolculara ve yalnızlara kol kanat gerer. Mekke bilginlerinin en âlicenâp ve cömert adamıdır bu. Her sene kırk elli bin dirhem borca girerek yoksulları doyurmaya çalışır. Allah'ın izniyle de borcunu ödemeye muvaffak olur! Türk kumandan ve valiler kendi mezheplerinin imamı olduğu için bu adama çok saygı gösterirler” (Aykut, 2018, s.216, C.1).

“Şeyh Şerefüddin Musa b. Şeyh Sadreddin Süleyman'ın medresesinde konakladık. Ona ait bir medrese ve zaviye var... Gayet bol veriyorlar yemeği; hiçbir yerde görmedim bu kadarını. Bir misafire sunulan aş neredeyse dört kişiyi doyuruyor: Yağda biberle pişirilmiş pirinç, ateşte kızartılmış tavuk, ekmeğe, et yemekleri ve tatlılar...” (Aykut, 2018, s.274, C.1).

“Konakların her birinde medrese adı verilen bir zaviye bulunur. Yolcu geldiğinde istesin, istemesin yeterli miktarda aş ikram edilir, hayvanı için de yem sağlanır. Oranın âdeti gereğince medresenin esas hizmetkârı misafirleri tek tek sayar, her birine iki yuvarlak iri ekmeğe, et ve tatlı sunar. Bu saydığım hizmetlerin masrafı tamamen sultanın vakıflarından karşılanır. Sultan Atabek Ahmed, anlattığımız gibi iyiliksever bir insan” (Aykut, 2018, s.276, C.1).

“İsfahan Halkı genellikle cesur ve yardımseverdirler. Cömerttirler; birbirlerine yemek çıkarmada handiyse yarış ediyorlar. Bu konuda acayip hikâyeleri vardır. Çoğu defa içlerinden biri arkadaşını davet ederek: “Haydi gidelim, nân ve mâs yiyelim!” der. Bunların dilinde nân ekmeğe, mâs da yoğurda denir. Fakat adam misafir olunca ev sahibi övüne övüne envai çeşit yemek ikram eder!” (Aykut, 2018, s.281, C.1).

“Melik Mansûr’un oğlu Melik Sâlih’ti. Babasından sonra tahta o geçmiştir. Irak, Şam ve Mısır civarında ondan daha cömert ve iyiliksever biri yok! Kapısına gelen şairlere ve fakirlere babalarıymışçasına ikramda bulunur. Ebû Abdullah Muhammed b. Câbir Endelûsî’ye kendisini methetmesine mukabil 20.000 dirhem vermiş! Mervî diye de tanınan bu şair sakattır. Hayır eseri olarak birçok medrese ve zaviye yaptırmıştır bu sultan” (Aykut, 2018, s.339, C.1).

“Dervîşi ziyaret ettiğimde kenarda bir abdest ibriği, üzerinde arpa ekmeği kırıntıları bulunan hurma yaprağından örülmüş bir sofraya, tuz ve kekikle dolu küçük bir tabak gördüm, başka bir şey görmedim! Yanına biri gelince bu mütevazı yemeğini hemen misafirine uzatır. Durumu arkadaşlarına haber verir. Biraz sonra dervişler, yanlarında ne varsa getirirler teklifsizce...” (Aykut, 2018, s.351, C.1).

“Serce halkı çoğu; erdemli, cömert insanlardır. Gelip geçenleri, misafirleri, yoksulları doyurmayı pek severler. Hacılara, gemiye bindirme ve erzak dağıtma yoluyla yardımda bulunurlar. Bu tür hayır işlerini yapmakla ün salmışlardır. Hak Teâlâ onların servetini artırsın, zenginliğinden versin onlara; güzel işler yapmada onlara yardımcı olsun! Kahma diyarında oturan Şeyh Bedreddîn Nakkas’tan başka bu adamlara denk bir cömert yok! Şeyh Bedreddîn de onlar gibi cömertlik ve iyilikseverlikte ün salmıştır” (Aykut, 2018, s.351, C.1).

“Aden halkının tümü dindar, mütevazı ve iyi yürekli insanlardan oluşur. Yabancıya ikramda bulunur, yoksulu doyurur, çıplığı giydirebilirler. Hak Teâlâ’nın farz kıldığı zekâtı da hakkıyla verirler” (Aykut, 2018, s.357, C.1).

“Kervanın yanında yüzlerce su kabı durur, yolcular su içerdi. Sadaka olarak verilecek erzak; hastalar için ilaç ve çeşitli şerbetleri nakletmek için sağlık develeri bulunurdu. Kervan bir yerde konaklayınca “düşüt” denilen büyük bakır kazanlarda yemek pişirilir, yolculara ve yanında azığı olmayanlara yedirilirdi. Kervanda bulunan diğer develere, yürümeye takati kalmayanlar bindirilirdi. Bunlar Ebu Said’in iyiliklerindendir” (Aykut, 2018, s.244, C.1).

“Balaban, sultanların iyilerindendi. Adaletli, yumuşak huylu, sabırlı ve erdemli bir insandı. Güzel ahlâkından olacak, bir konak inşa ettirmiş ve ona Dâru'l-Emn (huzur yurdu) adını vermişti. Borçlu olan kişi bu konağa girdiğinde borcu ödenir, buraya korkuyla süzülen ferahlık bulurdu. Bir cinayet işleyip konağa başvuran adamın davacıları hoşnut edilir; yani ölenin diyeti ödenirdi. Kısaca çeşitli suçlar işleyerek konağa giren kimse ile onun peşinde olan şikâyetçi arasındaki mesele güzelce halledilirdi. Sultan Balaban vefat edince Huzur Yurdu’na gömülmüştür. Ben onun kabrini ziyaret ettim” (Aykut, 2018, s.624, C.2).

“Pahalılık zamanında halkı doyurması Hint ve Sint ülkelerine kıtlık egemen olup fiyatlar yükselerek bir “menn” (batman, sekiz kilo) buğday altı dinara çıkınca hükümdar büyük-küçük, hür ve köle, tüm Dihli halkına altı aylık erzak dağıtılmasını emretti. Her günün payı, Fas ölçüsüyle bir buçuk ratldan hesap ediliyordu. Hukuk bilginleri ve kadılar, semtlerdeki ahalinin nüfusunu kayda geçirdiler. Sonra milleti çağırdılar, tek tek herkese altı aylık erzak verdiler” (Aykut, 2018, s.685, C.2).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Paylaşma” koduna olumsuz örnek ile ilişkin elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar:

“Halife soylunun cimriliğine dair hikâyeler Bir gün ona sordum: Niçin yemeğe arkadaşlarını toplamıyorsun da kendi başına oturuyorsun? Onları seyretmeye tahammül edemiyorum, çokluklarından ötürü! Benim yemeğimi yiyorlar gözlerimin önünde! diye cevap vermesin mi! O tek başına yemek yedi. Dostu Muhammed b.

Ebi's-Şerefi onun sevdiklerine biraz yemek gönderir, geri kalanı kendi alırdı! Ona sürekli gidip geldiğim için oturduğu köşkün hayat kısmının hep karanlık kaldığını, burayı aydınlatmak için bir kandil bile yakmadığını görürdüm. O, köşkünün bahçesinden küçük odun parçaları ve çalı çırpı topluyor, mahzenlere dolduruyordu; defalarca tanık oldum! Bu konuda onunla konuştuğumda şöyle cevap veriyordu. Elbet buna da ihtiyaç olur! O kendi dostlarını, kölelerini ve hizmetine verilenleri daima bahçe ve ev işlerinde çalıştırıp şöyle derdi: Hizmet etmedikleri zaman sofradan yemelerine razı olamıyorum! Bir defasında borçlanmışım. Ha bire kapım çalınıyordu. Gıyâseddîn yanına gelip; Vallahi senden borç yükünü kaldırmaya niyetlendim ama nefsim buna izin vermedi! demesin mi!” (Aykut, 2018, s.675, C.2).

Altıncı Sınıf (6.1.5) Bir Soruna Getirilen Çözümlerin Hak, Sorumluluk ve Özgürlükler Temelinde Olması Gerekliğini Savunur kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 23’de Verilmiştir:

Tablo 23. Sosyal Bilgiler 6.1.5. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Hukuk
Kod	Eşitlik-Adalet
İçerik	Halk Meclisi Sultanın Adaleti Kadı'nın Adaleti

Tablo 23’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 6.1.5. kazanımı ile ilişkilendirilen “Hukuk” kategorisi “Eşitlik-Adalet” kodu ile ilişkin “Halk meclisi, Sultanın adalet, Kadı’nın adaleti” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Hukuk” kategorisi “Eşitlik-Adalet” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Melik Nasır pazartesi ve perşembe günleri dört kadıyı sol tarafına alarak meclis kurar, halkın şikayetlerini dinlerdi. Dilekçeler huzurda okunduktan sonra derhal gerekenin yapılmasını emrederdi. Allah ömrünü uzun eylesin efendimiz müminlerin emiri, dinin yardımcısı, sultan Ebu inan bu hususta daha ileri seviyede olup her şikayetçiye derdini daima kendi sorup hakkı dimdik ayakta tuttuğu için adalet ve tevazu bakımından başka bir hükümdarın onu geçmesi mümkün değildir” (Aykut, 2018, s.55, C.1).

“Şeyh kendi konağına gider. Kadı, vezirler, sırkâtibi ve ileri gelen dört emir halkın meselelerini dinlemek için orada kalırlar. Doğrudan şeriatla ilgili hususlarda kadı hüküm verir. Bunun dışındaki davalara şura üyeleri yani vezirler ve kumandanlar bakar. Eğer sultan (şeyh) ile istişareyi gerektirecek önemli bir mesele varsa yazı ile iletilir. Adalet gecikmez; cevap bir kâğıdın arkasına yazılmış olarak derhal verilir. Ora halkının töresi böyle!” (Aykut, 2018, s.365, C1).

“Sultan Şemseddîn Lelmiş yirmi sene hükümdarlık etti. Bu adam erdemli, iyiliksever biriydi. Daima âdil olmuştur... Zulme uğrayanların hakkını alma konusunda şiddete başvurmaktan çekinmezdi. Hint halkının tümü beyaz elbise giyer. O, mazlumların ve şikâyetçilerin renkli elbise giymesini emretti. Halkın dertlerini dinlediği özel

günlerinde veya atla gezintiye çıktığı zamanlarda renkli giyinmiş bir kimse gördüğü zaman ona zulmedeni bulur, hakkını alırdı ondan. Bu konuda diğer hükümdarları geride bırakacak dereceye geldi ve şöyle dedi: "Bazılarına geceleri de zulüm yapılır! Bunların hakkını almakta da hızlı davranmak istiyorum!" Bu sözlerinden sonra sarayının kapısına, iki burcun üstüne iki mermer aslan heykeli koydurttu. Bu heykellerin boynuna zincirler bağladı. Zincirlerin ucunda koca bir çan vardı. Haksızlığa uğramış bir zavallı gece vakti gelip çanı sallarsa, sultan bunu işitir işitmez yerinden kalkar, tarafları dinler ve meseleyi çözerdi" (Aykut, 2018, s.621-622, C.2).

"Sultanın adaleti ve alçakgönüllülüğüne dair bir olay Hint ulularından biri, hükümdarı kadı huzurunda hesap vermeye çağırıldı. İddiasına göre hükümdar onun kardeşini sebepsiz yere öldürmüştü. Hiçbir silâh kuşanmadan kadı efendinin huzuruna çıkan hükümdar saygı ile eğildi, selâm verdi. Zaten önceden kadıya emretmişti; mahkemeye gelecek olursa ayağa kalkmasın diye! Böylece davaya çıkıp ayakta dikildi. Neticede kadı, hükümdar aleyhine karar vererek onun davacıyı razı etmesi gerektiğini bildirdi. Zira kardeşinin kanı vardı ortada. Hükümdar (yükü bir diyet vererek) adamı razı etti. Benzeri bir olay bir kez de Müslümanlardan biri sultandan alacağı olduğunu iddia etti. Kadı her ikisini dinledikten sonra sultan aleyhine hüküm verdi. Hükümdar adama borcunu ödedi" (Aykut, 2018, s.683, C.2).

"Bey çocuklarından biri kendisini sebepsiz yere dövdüğü iddiası ile sultanı kadıya şikâyet etti! Kadı, sultanın onu razı etmesi gerektiğini, aksi hâlde kısas yapılacağını söyledi. Ben o gün hükümdarın büyük salona geldiğinde çocuğu huzura çıkarıp eline bir sopa uzatarak şöyle dediğini duydum: "Başım hakkı için! Ben sana nasıl vurdumsa sen de bana öyle vuracaksın!" Çocuk sopayı aldı, tam yirmi bir defa vurdu ona! Hattâ hükümdarın başından külâhının düştüğünü gördüm!" (Aykut, 2018, s.684, C.2).

Altıncı Sınıf (6.2.1) Orta Asya'da Kurulan İlk Türk Devletlerinin Coğrafi, Siyasal, Ekonomik ve Kültürel Özelliklerine İlişkin Çıkarımlarda Bulunur Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 24'de Verilmiştir:

Tablo 24. Sosyal Bilgiler 6.2.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori
Kültürel Unsurlar
Kod
Orta Asya
İçerik
Çadır Bozkır Bişdağ/Beşdağ At Tarhan Şehri Harezmi Şehri

Tablo 24'de İbn Batuta Seyahatnamesi'nde elde edilen 6.2.1. kazanımı ile ilişkilendirilen "Kültürel Unsurlar" kategorisi Orta Asya" kodu ile ilişkin "Çadır, Bozkır, Bişdağ/Beşdağ, At, Tarhan şehri, Harezmi şehri" içeriğine yer vermiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde "Kültürel Unsurlar" kategorisi kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Bana orada (Birgi) “harkah” adı verilen kubbe şeklinde bir çadır sundular. Harkah, ağaç kalaslarının yan yana getirilmesiyle kurulur, üzeri keçeyle örtülür. Tepesinde ışık ve hava girmesi için “bâdhenç” denilen bir delik bırakılır, istenirse bu delik kapatılabilir; çadır tıpkı ev gibidir” (Aykut, 2018, s.420, C.1).

“İndiğimiz yer, büyük bir ülkenin limanıdır. Burası Deşt-i Kafcak diye bilinir. “Deşt” Türk dilinde bozkır, alan, sahra anlamındadır. Bu geniş saha bir uçtan bir uca yemyeşilse de ağaç, tepe, bina ve odun görmek mümkün değil; sade mera! Orada kuru gübre yakarlar. Buna “tezek” diyorlar. İşin ilginç yanı, ileri gelen, saygıdeğer kimselerin dahi etekleri gübre doludur; tezek toplamaya çıkarlar daima! Yolculuk arabayla yapılır. Bu bozkır, bir uçtan bir uca altı ay tutar. Üç aylık bölümü Sultan Muhammed Uzbek Han’ın ülkesinin sınırları içindedir” (Aykut, 2018, s.463, C.1).

“Hacılar hicaz yolunda nasıl seyahat ederlerse Türkler de bu bozkırlarda öyle yolculuk ediyorlar; sabah namazından sonra yola çıkıp kuşluk vaktinde konaklıyorlar. Öğleden sonra tekrar yola koyulup akşamüzeri istirahat veriyorlar. Bir menzile varıldığında at, deve ve öküzler arabalarından otlamak için çözümlenerek otlamak için bırakılıyor. Sultan veya bir başkası; hiç kimse hayvanına yem yedirmeyiz. Zira yeşil mera, sabah akşam hayvanlar için yem ve arpa yerine geçer. Böyle gür ota başka bir ülkede rastlanmaz” (Aykut, 2018, s.466, C.1).

“Baba Saltuk’la Bizans’ın ilk vilâyeti arasında, normal yürüyüşle on sekiz gün tutan bomboş bir bozkır var. Buranın sekiz günlük kısmı sudan yoksundur; hiçbir yerde şöyle dikili bir ağaç dahi göze çarpmamaktadır. Bu yüzden, yola koyulmadan önce kırbalar suyla doldurulup arabalara yüklenir. Ama bizim yolculuğumuz kış mevsimine rastladığından suya pek ihtiyacımız olmadı. Türklere gelince; onlar kırbalarında taşıdıkları yoğurdu pişirilmiş dükî (düg) ile karıştırıp içtiklerinden, hiç susuzluk çekmiyorlar” (Aykut, 2018, s.498, C.1).

“Hükümdarın karargâhına gitmek üzere Macar şehrinde gereken hazırlıkları yaptık. Karargâhı buradan dört gün uzakta Bişdağ (Beşdağ) denilen yerdedir. “Biş” Türkler nezdinde beş demektir; “dağ” ise tepe, yükseklik anlamına geliyor. Bişdağ denilen mıntıkada sıcak su kaynakları var. Türkler buralarda yıkanıyor ve bu sulara girenin her türlü hastalıktan korunacağına inanıyorlar. Ramazanın ilk günlerinde karargâha geldiğimiz vakit etrafın boşalmış olduğunu gördük. Geçtiğimiz konakları bir kez daha kat edip geriye döndük. Daha yakınlara götürülmüş olan orduya ulaşarak çadırımı bir tepenin üzerine kurdum. Önüne de bayrağımızı diktirdim. Araba ve atları çadırın arkasına bırakıp “ordu”ya yöneldim. Türkler karargâh kurdukları yere “ordu” diyorlar” (Aykut, 2018, s.473, C.1).

“Bu memlekette attan bol bir şey yok. Fiyatları hakikaten ucuz. Ey iyi at bu ülke parasıyla elli veya altmış dirheme alınır. Bizim diyarımızda bir dinar civarında bir para demektir bu! Bu atlar Mısır’da “ekadiş” denilen cinsten olup halk bunlarla geçiniyor. Bizde koyun neyse burada at o! Belki bizdeki koyun sürülerinden daha çok. Her Türkün elinde bunlardan binlercesi vardır. At sahibi olan Türkler arasında ülkede yerleşmiş şöyle bir âdet vardır: Kadınların bindikleri arabaların bir köşesine bir arşın boyunda ince bir değnek asılıyor. Ucuna da bir karış uzunlukta keçe parçası bağlanıyor ve her bin at için tek parça bağlıyorlar. Ben gezi sırasında on civarında keçe asılmış arabaya tesadüf ettim” (Aykut, 2018, s.470, C.1).

“Bayram bitti, ordu hareket etti, ben de Sultanla beraber Hacı Tarhan (Astrahan) şehrine gittim. Tarhân Türkler nezdinde her çeşit vergiden muaf olan yer demektir. Bir zamanlar sufi bir Türk hacı oraya yerleşmiş, sultan da onun bulunduğu mekânı bütün vergilerden muaf kılmış” (Aykut, 2018, s.485, C.1).

“Huvârezm’e (Harezmi) geldik. Türklerin en büyük, en güzel ve en bakımlı şehirlerindedir burası. Temiz çarşıları, geniş caddeleri, sayısız binaları ve eşsiz sanat abideleri ile muhteşem bir şehir. Halk sokaklarda deniz gibi dalgalanıyor” (Aykut, 2018, s.519, C.1).

Altıncı Sınıf (6.2.2.) İslamiyet’in Ortaya Çıkışını ve Beraberinde Getirdiği Değişimleri Yorumlar Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 25’de Verilmiştir:

Tablo 25. Sosyal Bilgiler 6.2.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Kültürel Unsurlar	
Kod	İslam Kültürü	
İçerik	Ribat- Mescit- Medrese- Tekke ve Zaviye Şii- Hanefi Mezhebi Bayram Düzeni Hz. Yunus Hz. İsa Mescid-i Aksa Kâbe Hâc	Mescid-i Haram Vahiy Kubbesi ve Hz. Hadîce Kutsal Oluk Makam-ı İbrahim Zemzem Hira Dağı Sevr Dağı Bedir Savaşı Recep, Şaban, Ramazan ve Şevval Ayı Kerbelâ

Tablo 25’de İbn Batuta Seyhatnamesi’nde elde edilen 6.2.2. kazanımı ile ilişkilendirilen “Kültürel Unsurlar” kategorisinde “İslam Kültürü” kodu ile ilişkin “Ribat-Mescit-Medrese Tekke ve Zaviye..., Şii-Hanefi Mezhepleri, Bayram düzeni, Hz. Yunus, Hz. İsa, Mescid-i Aksa, Hac, Kâbe, Hâc, Mescid-i Haram, Vahiy Kubbesi ve Hz. Hadîce, Kutsal Oluk, Makam-ı İbrahim, Zemzem, Hira Dağı, Sevr Dağı, Bedir Savaşı, Recep, Şaban ve Ramazan Ayı, Kerbelâ” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyhatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisi “İslam Kültürü” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Tâceddîn b. Hannâ’nın, Deyrû’t-Tîn’de inşa ettirdiği ribâtta (büyük sınır tekkesi) bir gece kaldım. Burası muazzam bir yapıdır... Tâceddîn böyle hayırlı bir iş yaparak gelip giden gariplere, yolculara bedava yemek vermiş, buranın hizmetinde bulunanlara da maaş tayin etmiştir” (Aykut, 2018, s.66, C.1).

“Şehir dışında misafirlerin konakladığı bir ribat mevcut... Ribât’ın iç kısmında yolcuların ihtiyaç duyduğu her şeyi satın alabileceği dükkânlar mevcuttur” (Aykut, 2018, s.283, C.1).

“Mescidin kenarında bulunan kaysariye (büyük pazar) çok hoş ve geniştir. Oranın yollarının her biri mescidin bir kapısına çıkar. Cami ortasında havuz, etrafında taş döşeli bir avlu vardır. Fildişi ve abanozla süslenmiş minberi pek sanatkânedir. Bu

mescide yaraşır g zelliikte Hamd noğullarına ait bir medrese vardır yanı başında. Bunun dışında Şehirde  c medrese ve bir de hastane mevcuttur” (Aykut, 2018, s.107, C.1).

“Surma içinde büyük bir kasabaya geldik. Orada da Havace Kafi’nin yaptırdığı bir medresede gelip geçenlere yemek sunuluyor” (Aykut, 2018, s.283, C.1).

“Ravda’ da Ő i  ğrenci ve sufilerin oturduğu büyük medreseye... Bu medreseye misafir olanların hepsine, günde iki defa olmak üzere  c gün boyunca ekmek, et ve hurma ikram edilir” (Aykut, 2018, s.250, C.1).

“Hal fih n adlı bir yer. O civarda bir çayın ikiye ayrıldığı muazzam bir medrese bulunuyor.  c kısmındaki mescitte Cuma namazı kılınabiliyor. Dıőarda hamam var ve medreseyi görkemli bir bahçe sarıyor her yandan. Burada gelen giden herkese; kimsesize, garibe yemek ikram ediliyor” (Aykut, 2018, s.278, C.1).

“Bağdat’ın en büyük arőısı, S kus S elas  (salı pazarı) diye bilinen yerdir... Güzelliği ve zarafetiyle deyimlere konu olan Nizamiye medresesi yer alıyor. Çarşının sonunda Halife M stansırbillah Ebu Cafer b. Zahir’in adına yapılan M stansıriye medresesi bulunuyor. Bu okulda dört mezhep için ayrı ayrı mescitler ve eğitim köşeleri var. “müderris” (baş hoca) tahtadan yapılmış küçük bir kubbenin altında sedire oturur. Sağında ve solunda iki “muid”(asistan) bulunur” (Aykut, 2018, s.319-320, C.1).

“Bek r’a gittim. Burası Şirin bir Şehirdir. Sint nehrinin kollarından biri Şehrin içinden geçiyor. Suyun tam ortasında güzel bir zaviye kurulu. Gelen gidene, yolcuya garibe orada yemek ikram ediliyor. Bu zaviyeyi ilerde bahsedeeğimiz Sint valilerinden Keől  H n yaptırmıştır” (Aykut, 2018, s.591, C.2).

“Sagar Şehrinin ahaliyi, din diyanet bilen, temiz kalpli güvenilir insanlardır. Hayat tarzları Hak Te l nın rızasına uygundur. Güzel bahçeler yapmıőlar, gelen gidenin kalabileeeği tekkeler ve zaviyeler konduymuőlar yeőillikler içine! Kim bir tekke yaptırsa oraya bir bahçe vakfederek yönetim işini soyundan gelenlere bırakır. Çocukların nesli kesilirse vakıf yönetimi kadılara kalır. Şehir nüfusu bir hayli kalabalıktır. İnsanlar buraya yöneliyor; çünkü ahalisinden feyiz almak niyetindedir. Ayrıca, Şehrin ticarî vergi ve diğer  dentilerden azade oluşu milletin buraya gelmesinin başka bir sebebidir” (Aykut, 2018, s.783, C.2).

“R miz’de bir gece kaldıktan sonra yola çıkararak  c gün boyunca bir vadide yürüdük. Bu vadide... Her konakta bir zaviye vardır. Gelenlere ekmek, et ve helva ikram ediliyor. Helva, buralarda  z m Şırası, un ve yağ karıştırılarak yapılır. Her zaviyenin Şeyhi, imamı, müezzini; dervişler için hizmetçileri, ayrıca yemek piőirme görevini üstlenmiő özel hademeleri vardır” (Aykut, 2018, s.273, C.1).

“Şehre geldiğimizde ahali bizim iki elimizi yana indirerek namaz kıldığımıza Şahit olmuş. Oralılar Hanefî oldukları için Mâlikî mezhebini ve onun namaz kılma usulünü bilmiyorlar tabii... Mâlikî mezhebince namazda elleri iki yana salmak, muhtar (seçilen, uyulan, amel edilen) görüőtür. San bluların bir kısmı Irak ve Hicaz yörelerini görmüş olduklarından, oralarda yaşayan Őiilerin ellerini iki yana salarak namaz kıldıklarını da biliyorlar. Bu benzerlikten ötürü bizi Őiilikle itham ettiler; art arda sorular sordular! Onlara Mâlikî olduğumuzu anlatmaya alıőtıksa da inandıramadık, yüreklerinde kuőku devam etti. Nihayet belde naibi (yönetici) hizmetçileriyle bir tavşan gönderdi bize. Bizim ne yağacağımızı izlemesini tembih etmiş adamcağıza! Tavőanı kestirdim, piőirdim, hep beraber afiyetle yedik! Hizmetçi bu duruma Şahit olunca efendisine gidip durumu anlatıyor.  őte o zaman hakkımızda uyanan kuőku yok

oldu; ardından gelsin ziyafetler! Hemen ağırlamaya başladılar bizi! Zira Rafizîler tavşan eti yememekteydiler” (Aykut, 2018, s.443-444, C.1).

“Hükümdarın bayram namazlarına çıkışı ve bununla ilgili merasim arefe gününün bayrama bağlandığı gece hükümdar; tüm şehzâdelere, özel dostlarına, saygın yabancılara, devlet adamlarına, kâtib, hâcib, kumandan, hizmetkâr, köle ve ehl-i ahbâra (istihbarat memurlarına) paha biçilmez giysiler gönderir. Bayram sabahı filler ipek örtülerle, inci ve altınla bezenir. Bunların on altısı sultana aittir, hiç kimse binemez onlara! Bu fillerin üzerine inci bezeli atlastan on altı şatur (gölgelik, çadır) kurulur. Her şaturun ana direği som altındandır. Ayrıca her fil üzerinde mücevher ile süslenmiş ipek bir minder bulunur. Sultan bu fillerden birine çıkar. Önünde paha biçilmez incilerle süslenmiş eyer perdesi vardır. O filin önünde hizmetçi köleler ve memlûk erler dizilir. Hepsinin başında altın bir külâh, bellerinde altın bir kemer bulunur. Bir kısmının kemeri mücevherlerle bezelidir. Yine başta altın külâh, belde altın kemer, elde altın saplı kamçı taşıyan üç yüz civarında nakip de sultanın önünde yürürler... Horasan, Irak, Şam, Mısır ve Mağrip diyarından gelmiş muhterem misafirlerle fillere çıkmışlardır. Hint ülkesinde yabancılara Horasanî (horasanlı) derler. Müezzinler de fillere binerek tekbir getirirler” (Aykut, 2018, s.657, C.2).

“Vasiyet dîger hest (sana bir dîger öğüt de şudur): Altından kalkamayacağın borç alma ki adam kalkıp senden istemeye gelmesin, yakana yapışmasın! Her zaman bana durumunu bildirecek birini bulamazsın. Sana verdiğim kadar harca! Yüce Allah ulu kitabında elini boynuna bağlama, büsbütün de açma! Yiyiniz, içiniz fakat israf etmeyiniz! O müminler ki harcadıklarında ne israf ederler ne de eli sıkı davranırlar. Bu ikisi arasındadır ölçü diye buyurmuyor mu?” (Aykut, 2018, s.750, C.2).

“Sonra buradan Kudüs’e hareket ettim. Yolda Yunus Peygamber’in kabrini ziyaret ettim. Yanı başında büyük binalar ve bir mescit vardı. Orada İsa'nın doğduğu ve doğumdan önce Meryem'e uzatılan meşhur hurma ağacının izlerinin bulunduğu Beytelehm'i ziyaret ettim. Çok kalabalık bir yer. Hıristiyanlar buraya hürmet gösteriyorlar. Gelen ziyaretçilere ziyafet veriyorlar. Daha sonra Beyti'l-Makdis (Kutlu Ev) diye bilinen mescide ulaştım. Burası yücelik sıralamasında iki ulu mescitten (Mescid-i Haram ve Ravza-i Mutahhara) hemen sonra gelir. Şehir gayet büyük. Binaları yontma taştan inşa edilmiştir” (Aykut, 2018, s.83,C.1).

“Kudüs’te bulunan bazı mübarek mekânlar bunlardan biri şehrin doğusunda, yüksek bir tepe üzerinde, Cehennem vadisi diye bilinen bir çukurun kenarındaki binadır. İsa Peygamber’in göğe çıktığı yer burasıdır deniliyor. Ünlü Sufî Râbia Adeviyye ile karıştırılmaması gereken ve çölde gezdiği için “Râbia Bedeviyye” denilen muhterem hatunun mezarı da ziyaret edilen mekânlardandır. Cehennem vadisinin tam ortasında bulunan bir kiliseye Hıristiyanlar. “Hz. Meryem'in kabridir” diyerek çok hürmet gösterirler. Yine orada Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen başka bir kilise mevcut. Onlar burayı ziyaret eder, Hz. İsa'nın kabri olduğuna inanırlar. Fakat bu gerçek değil! Oraya gelen her Hıristiyan, Müslümanlara belirli bir vergi vermeye ve bazı aşağılayıcı hareketlere katlanmaya mecburdur. Gururunun kırılması pahasına tahammül eder buna. Orada İsa Peygamber'in beşiğinin konulduğu yer var. İnsanlar uğur ve bereket için oraya giderler. Rabbimizin selâmı ve bereketi İsa Peygamber üzerine olsun” (Aykut, 2018, s.85, C.1).

“Kutlu mescit, (Mescid-i Aksa) bu mescit, gayet sanatkârane bir tarzda yapılmış ulu mabetlerdendir. Mimari açıdan eşsiz güzelliktedir. Yeryüzünde bundan daha büyük mescit bulunmadığı söyleniyor. Doğudan batıya uzunluğu malikiye ölçüsüyle 752 arşın, güneyden kuzeye genişliğiyle 435 arşındır. Üç taraftan ayrı ayrı kapılar vardır. Ben kible tarafının yalnız bir kapısını biliyorum oradan imam girer. Mescit, çatısız, geniş bir meydana ibarettir. Sadece, Mescid-i Aksa diye bilinen mekân çatı ile örtülüdür. Mimarisinde göze çarpan hüner ve sanat insanı hayrete düşürür. Kubbenin

her yanı altın yıldızla, çeşit çeşit rengarenk nakışlarla süslüdür. Mescitte üstü çatıyla kaplanmış birkaç bölüm daha vardır. Kubbet's sahra, bu kubbe çok sağlamdır. İnsanı şaşkırtan son derece garip bir bina. Güzellikten nasibini almış. Her yanı sanatkarca bezenmiş. Mescidin tam ortasında yüksek bir çıkıntı üzerine inşa edilmiştir. Ona mermer bir merdivenle çıkılır. Dört kapısı var. Kubbe ve dışını; tüm güzelliklerini, süslerini tarif etmekten aciz kalır kalem. Süslerin çoğu altın yaldızlı olduğundan ışık gibi parlar, bir yanıp bir söner. Kubbenin tam ortasında, kitaplarda anlatıldığı gibi, elçiler önderi Peygamberimizin göğe yükseldiği kutsal kaya görülür. Bu kaya pek serttir. Yaklaşık bir adam boyu yüksekliktedir. Alt tarafında bir oda sayılabilecek kadar geniş bir mağara mevcuttur. Buranın da yüksekliği yine insan boyunda, içeriye merdivenle inilir. Orada mihrap şeklinde bir çıkıntı var. Kayanın etrafını çepeçevre saran iki kafes bulunuyor. Kayaya daha yakın olan demirden, uzak olansa ağaçtandır. Ayrıca kubbenin üzerinde asılı bir kalkan vardır. Halk bu kalkanın cengaver Hamza b. Abdülmuttalib'e ait olduğuna inanır" (Aykut, 2018, s.84-85, C.1).

"Kutlu mescidin ilk yapılışı peygamberimiz pazartesi günü, Rebülevvel'in 13. gecesinde hicret yurdu Medine'ye yaklaşınca Amr b. Avfoğulları kabilesinin yanında bir rivayete göre yirmi iki, başka birine göre yirmi dört, diğer bir rivayete göreyse kırk gece konakladı. Daha sonra Medine'ye girip Neccâroğullarından Ebû Eyyûb Ensârî'nin evine misafir oldu. Allah ondan razı olsun mescit ve kendi odaları yapıncaya kadar yedi ay orada kaldı. Mescidin yapılacağı arsa, Neccâroğullarından Sehl ve Süheyl'in hurma kurutmada kullandıkları mekân idi. Onların babası olan Râfi'nin soyu şöyle: Râfi b. Ebû Ömer b. Ânid b. Salebe b. Ganm b. Mâlik b. Neccâr. Baba Râfi b. Ebû Ömer daha önce vefat ettiği için bu kardeşler yetim kalmışlar. Bir rivayete göre Esad b. Zürâre, başka bir rivayete göre ise Ebû Eyyûb Ensârî tarafından yetiştirilmişlerdir. Peygamberimiz yahut Ebû Eyyûb Ensârî bu arsanın bedelini ödeyerek yetimleri razı etti. Bazı rivayetlerde bu iki kardeşin arsayı Allah rızası için Peygamber'e verdikleri anlatılır. Peygamberimiz mescidin inşasında ashabıyla beraber çalıştı; etrafında duvar yükseltmişse de çatı ve sütun koymadı. Kare şeklinde yapılmıştı. Boyu da eni de yüz arşın geliyordu. Bir rivayete göre ilk yapıldığı zaman eni boyundan kısaydı. Duvarın yüksekliğini bir adam boyunda yaptı. Sıcaklığın şiddeti artınca onun güzide arkadaşları mescidin çatıyla örtülmesinin uygun olacağını ifade ettiler. Bunun üzerine hurma ağacından kütükler dikip dallarıyla çardak yaptırdı. Yağmur yağdıkça çardaktan mescide damladığından, muhterem dostları damın çamurla sıvanması hususunda konuşmuşlar; Peygamber Efendimiz ise şöyle cevap vermiştir: Peygamber Musa'nın çardağı yahut gölgeliği gibi bir gölgelik yeterlidir. Durum bundan da basit! Bazıları; Musa'nın gölgeliği nedir? diye sorunca şu cevabı vermiştir: Ayağa kalktığı vakit başı yukarıya dokunurdu. Böyle bir gölgelik! Mescide önce üç kapı yapılmış ise de kible değiştirildiği zaman güney tarafındaki kapatılmıştır. Peygamberimiz ve Ebûbekir Sıddık'ın zamanlarında bu hâlde kaldı mescit... Ömer b. Hattâb'ın hilâfeti esnasında mescit genişletildi ve Ömer şöyle dedi: Peygamberimizin zaman zaman mescidi genişletmemiz lâzım dediğini duymasaydım bu işi yapmazdım! Hz. Ömer ahşap direkleri kaldırıp yerine tuğladan yapılmış sütunlar koydu. Temeli bir adam boyu taşla ördü. Kible yönü hariç her yönde iki kapı olmak üzere mescidin kapılarını altıya çıkardı. Kapılardan birinin, kadınların giriş-çıkışına tahsis edilmesi gerektiğini söyledi. Hak Teâlâ'ya kavuşuncaya kadar bu tarafta bir tamiratta bulunmamıştır. Hz. Ömer bir defasında da şöyle demişti: Bu mescidi sahraya kadar genişlettik (diyelim), yine de Resûlullah'ın mescidi sayılır! Bu sözleriyle Peygamber'in amcası Hz. Abbâs'a ait bir mıntıkanın mescide ilâve edilmesi gerektiğini ima etti ise de Hz. Abbâs bu teklifi kabul etmedi. Orada bulunan bir oluk mescide akıyordu. Ömer'in, halka eziyet veriyor diyerek söz konusu oluğu söküp atması üzerine Hz. Abbâs bu işe bozuldu, Ömer ile münakaşa etti. Anlaşmazlık büyümesin diye Übeyy b. Kab'ı aralarında hakem tayin ettiler. Onun evine vardıklarında hemen izin verilmedi. Kapıda bir saat beklediler. Übeyy b. Kab; Hizmetçim başımı yıkıyordu diyerek mazeret gösterdi. Hz. Ömer söze başlayacağı

sırada Übeyy: Bırak, Resûlullah'ın amcası olma konumundan ötürü Ebu'l-Fadl Abbâs söze başlasın! dedi. Abbâs konuşmaya başladı: Peygamber bana burada bir muntika ayırmıştı. İşte o gördüğünüz yeri birlikte yaptık. Hattâ oluğun konulması esnasında Allah elçisinin mübarek omuzlarına ayağımla bastım. Şimdi Ömer geldi, oluğu kaldırdı; onun yerini mescide katmak istiyor! Übeyy b. Kab cevaben şöyle dedi: Bilgim var bu konuda: Peygamber'den işittiğime göre Davud (as) Allah Evi'ni yapmayı düşününce o mekânın iki yetime ait olduğunu gördü. Hemen satmalarını teklif etti. Fakat yetimler razı olmadılar. Davud Peygamber yetimleri razı edip aldı arsayı. Ancak daha sonra yetimler aldatıldıklarını ileri sürdüler, satışı bozdular. Yeniden (başka bir fiyat üzerinde) alım işi yapıldı. Fakat yetimler yine satışı bozdular ve Davud Peygamber istenen ücreti çok fahiş gördü. İşte o zaman Allah tarafından şöyle bir vahiy geldi Davud Peygamber'e: Eğer kendi malından bir şey vereceksen elbette bilirsin ne yapacağını! Bizim rızıkımızdan vereceksen onları razı edecek şekilde ver. Çünkü zulüm ve haksızlık üzerine inşa edilmeyecek tek ev varsa o da benim beytim, benim mabedimdir! Yasak koydum artık, bu mabedi yapmayacaksın! Bunun üzerine Hz. Davud: Yâ Rab! Öyleyse bu işi Süleyman'a ver dedi. Allah Teâlâ da bu işi Süleyman Peygamber'e nasip etti. Hz. Ömer bu sözler üzerine: Anlattığınız şeyin Hz. Peygamber'in ağzından çıktığını bana kim ispat edecek? deyince Übeyy b. Kab Ensâr'dan bir grubu oraya getirdi. Onlar da bu rivayetin Peygamber Efendimizden geldiğini söylediler. Hz. Ömer: Senden başkası olmasaydı sözünü yine kabul ederdim, fakat sadece kesinlik istedim. dedi. Sonra Abbâs'a dönerek: Allah'a hamdolsun, ayakların omuzlarıma basmadıkça oluğu kaldırdığın yerden oraya koymam! dedi. Böylece gönül hoşluğuyla, seve seve bu işe razı olduğunu gösteriyordu. Bu olaydan sonra Hz. Abbâs yumuşadı: Mademki burasının bana ait olduğu ispat edildi, ben de Allah yoluna bağışladım burayı! dedi. Böylece Hz. Ömer oradaki evi yıkarak mescide ilâve etti. Daha sonra Hz. Osman uğraştı mescidin genişletilmesine ve tamirat işlerine kendisi de katıldı. Gün boyunca orada bulunurdu. Mescidi beyaza (kirece) boyayıp, nakışlı taşlarla süsleyen de odur. Doğu tarafı hariç diğer bütün yönleri genişletmiş, demir ve kurşun direklerle sabitleştirilen taş sütunları da o yerleştirmiştir. Daha sonra (Abanoza benzeyen) ve sâc adı verilen bir ağaçla çatıyı örttü; bir mihrap yaptırdı. Bazı rivayetlere göre ilk mihrabı yapan Mervân'dır. Bir rivayete göre de mihrap, Emevî halifesi Velîd'in zamanında Ömer b. Abdülazîz tarafından yaptırıldı. Daha sonra Velîd mescidi genişletmiştir. İnşaat işini de Ömer b. Abdülazîz üstlenmiştir. O, mescidin güzelleşmesi, mükemmel olması için çok çaba gösterdi; mermer ve simli sac kullanılmasına önem verdi. Halife Velîd bununla kalmamış; Peygamber mabedini inşa edeceğim, bana bu konuda yardım et! diye Rum hükümdarına haber göndermiştir. Bunun üzerine Rum asıllı işçi ve sanatkârlarla beraber 80.000 miskal altın geldi Rum diyarından. Halife Velîd, Peygamber eşlerine ait evlerin mescide katılmasını emredince Ömer b. Abdülazîz mabedin üç yanında bulunan evleri tek tek satın aldı. Fakat kible tarafına varınca Hz. Hafsa'nın soyundan gelen mirasçı Ubeydullah b. Abdullah b. Ömer, Hafsa'nın evini satmaktan kaçındı. Aralarında konuşmalar geçti. Sonunda Ömer b. Abdülazîz arada bir yol açılacak kadar mekânı gönül hoşluğuyla satın aldı ondan... Geri kalan kısmı Ubeydullah'a kaldı yine. Bugün mescidin (büyük) girişi de işte orasıdır. Ömer b. Abdülazîz mescidin dört köşesine dört minare yaptırmıştır. Bunlardan biri Mervân'ın evine bakıyordu. Süleyman b. Abdülmelik hacca geldiğinde o evde konaklamış ve müezzin ezan okurken Süleyman'ı seyredince minarenin yıkılmasını emretmiş! Ömer b. Abdülazîz mescide mihrap koyandır. Hattâ ilk defa mihrap âdetini çıkarmanın da o olduğu söyleniyor. Bundan sonra Halife Mehdî b. Ebû Ca'fer Mansûr mescidi genişletme çalışmalarında bulundu. Pederi Ebû Cafer çok arzu etmesine rağmen bu sevaba nail olamamıştı. Söz konusu genişletme işiyle ilgili olarak Hasan b. Zeyd, Ebû Cafer Mansûr'a bir mektup göndererek, Mescidin doğu tarafına doğru genişletilmesi durumunda, Ravda'nın (Kutlu Bahçe'nin) tam ortada kalacağını bildirdi. Ebû Ca'fer, Hasan b. Zeyd'e, Hz. Osman'ın evini yıkma niyetinde olduğu ithamında bulunarak; Ben senin ne amaçladığını biliyorum, Osman'ın evinden elini çek! diye nâme gönderdi! Ebû Ca'fer, yaz mevsiminin kızgın

günlerinde avlunun örtülerle gölgelendirilmesini salık verdi. Bu örtüler avludaki ahşap (direklere) gerilen iplerin üstüne seriliyordu. Böylece namaz kılanlar sıcaktan kurtulmuş oluyorlardı. Velîd'in genişletmesi ile mescidin boyu iki yüz arşına ulaşmışken Halife Mehdî bunu üç yüze çıkarmış, maksûre adı verilen yer daha önce iki arşın yükseklikteyken Mehdî ile beraber zemin seviyesine indirilmiştir. Mehdî mescidin birçok köşesine kendi ismini yazdırdı. Daha sonra Melik Kalâvun, Selâm Kapısı civarında abdest almaya yarayacak bir şadırvan yaptırdı. Buranın inşaatında Akmâr adıyla bilinen Emir Sâlih Alâeddîn'i görevlendirdi. Akmâr, binaya gayet geniş bir avlu yaptı. Avlunun çevresinde odalar sıralanıyordu. Oraya su da getirdi. Melik Kalâvun, Mekke'ye bunun aynısını yaptırmak istediye de muvaffak olamamıştır. İlerde anlatacağımız gibi onun oğlu Melik Nâsır, Safâ ile Merve arasında bunun benzerini yaptırmıştır... Peygamber Mescidi'nin kiblesi kesindir, çünkü orayı kendisi tayin etmiştir. Bir rivayete göre mescidin kiblesini Melek Cebrâil belirlemiştir. Bir diğer rivayete göre ise Cebrâil, Peygamberimize yön göstermiş, Peygamberimiz de buna göre belirlemiştir kibleyi. Başka bir rivayete göre ise Cebrâil dağlara işaret ettiğinden dağlar Kâbe görününceye kadar alçalmış, Peygamberimiz de Kâbe'yi aynen görmüş ve kibleyi böyle belirlemiştir. Hangisine itibar edilirse edilsin her bakımdan Peygamber Mescidinin kiblesi kesindir. Peygamberimiz Medine'yi ilk teşrif ettiklerinde kible Beyt-i Makdis yönüne doğruyken, bir rivayete göre on altı, başka bir rivayete göre ise on yedi ay sonra Kâbe yönüne çevrildi" (Aykut, 2018, s.174-175-176-177-178, C.1).

"Medine'den hareket ettik, (Hac) Mekke'ye yöneldik. Resûlullah'ın ihram giydiği Zü'l Huleyfe adlı mabedin civarında konakladık. Burası Medine'den beş mil uzaklıktadır ve Medine bölgesinin sınırı da buradan başlar. Yakınında bulunan Akîk vadisinde dikişli elbiselerimi çıkardıktan sonra boy abdesti alıp ihrama girdim. İki rekât namaz kılarak ifrâd tarzında hac yapmaya niyet edip Şıb Ali denilen geçide varıncaya kadar bütün vadi, tepe, iniş ve yokuşlarda durmadan lebbeyk (derhal hizmetindeyim Allah'ım!) dedim. O geceyi Şıb Ali'de geçirdikten sonra Revhâ'ya gittik. Orada Zâtü'l-Alem adında bir gölet var. Hz. Ali'nin cinlerle savaştığı rivayet olunuyor burada. Oradan hareket ederek Safrâ'ya vardık. Gayet güzel, mamur bir vadi orası. Suyu, hurma ağacı ve evleri çok. Bir de Hz. Hasan soyundan gelenlere ve benzerlerine ayrılmış bir konak var. Ayrıca büyücek bir kale bulunuyor orada. Bu kalenin ardında diğer kaleleri, birbirine bitişik köyleri gördük ve nihayet Bedir'e vardık. Burası Allah Teâlâ'nın elçisine zafer verdiği, vaadini tuttuğu, müşrikleri mahvettiği yerdir. Bedir aslında bir kasabadır. Çevresinde birbirine bitişik hurma bahçeleri var; kaleye dağlar arasında bulunan bir vadiden giriliyor. Bedir'de suyu devamlı akan bir kaynak bulunuyor. Allah düşmanı olan müşriklerin sürülüp atıldığı göletin yeri bugün bahçedir. Ashaptan şehit düşenlerin kabirleri de bunun arkasında. Meleklerin indiği rahmet dağı, kabristandan geçip Safrâ'ya yönelen kimsenin soluna düşüyor. Hemen karşısında Tubûl (Davullar) dağı var. Bu dağ, upuzun bir kum tepesine benzer. Ora ahali her Cuma gecesi davul sesine benzer bir ses işittiklerini zannederler... Bedir'den hareket ettik. Bikaü'l-Bezvâ adlı çöle çıktık. Öyle bir sahra ki kılavuz yolunu şaşırır; dost, kendi canının derdinden dostunu unuttur. Üç gün sürer burasını geçmek... Bitiminde Râbîğ denilen bir vadi var. Orada yağmur suyundan göletler meydana geliyor ve uzun müddet kurumuyor. Mısır ve Mağrip'ten gelen hacılar orada ihrama girerler. Burası Cuhfe'den öncedir. Râbîğ'dan Hulays'a kadar üç gün yol teperek Sevîk boğazından geçtik. Sevîk boğazı, Hulays'a yarım günlük mesafede olup kumu çoktur. Hacılar Mısır ve Şam'dan getirdikleri sevîk'i (kavut) orada içerler, şekerle karıştırarak... Hac görevlisi olan emirler bunu kâselere doldurarak halka dağıtırlar. Rivayete göre Peygamberimiz oradan geçerken ashabinın yanında yiyecek ve içecek bulunmadığı için elini kuma daldırdı ve onlara sundu. Ashap verileni içince sevîk tadını buldu. Daha sonra Birketü'l-Huleys'de konakladık. Hurma ağaçları bakımından zengin, düz bir yer. Dağın başında sağlam bir kale var; ayrıca düzlükte de harap bir kale göze çarpıyor. Usfân'a geçtik. Bu mıntika dağlar

arasında düz bir alana yayılmıştır. Gür kaynaklara sahip kuyuları vardır. Bunlardan biri Hz. Osman'ın adıyla anılıyor. Yine onun adıyla anılan basamaklı bir yol, Hulays'a yarım günlük mesafede iki yüce dağ arasındadır. Bu yolun bir bölümünde merdiven şeklinde, çok eski bir yapının zemini göze çarpıyor. Orada Hz. Ali tarafından açıldığı rivayet edilen bir kuyu bulunuyor. Usfân'da eski bir kale ve gayet sağlam burçlar var ise de zamanla köhnemiş, harap olmuştur. Orada Mukl denilen kokulu bir ağaç her yanı kaplamakta. Usfân'dan hareket ederek Batn-ı Merr'e indik. Buraya Merr-i Zahrân da deniliyor... Gece başlarken bu kutlu vadiden çıktık. Ruhlarımız hedefe erişmenin hazzıyla mest olmuştu. Sabahleyin, Allah'ın yüce kıldığı o güven dolu şehre, Mekke'ye vardık. Hakk Teâlâ'nın kutlu yerine, dostu İbrahim'in meskenine, seçtiği tertemiz elçi Muhammed' in yurduna aktık. Benî Şeybe Kapısı'ndan girdik Beyti Haram'a Kutlu Ev'e]. Buraya giren emin olur, huzur bulur. Ulu Kâbe'yi seyrettik... Hemen tavâfü'l-kudûm (geliş tavafı) yaptık, mübarek Hacer-i Esved'e (Kara Taş) selâm verdik, İbrahim makamında iki rekât namaz kıldık. Hacer-i Esved ile kapı arasında, Mültezem'de Kâbe'nin perdelerine sarıldık; orada dua kabul olunur. Zemzem suyundan içtik. Allah elçisinden aktarıldığı gibi bu su, hangi niyetle içilmişse o şeye yarar. Yüce Allah, Peygamberimizi rahmetiyle kuşatsın, esen kılsın. Sonra Safâ ile Merve arasında say yaptık (seğirttik). Orada İbrahim Kapısı'na yakın bir yerde konakladık..." (Aykut, 2018, s.192-193-194-196, C.1).

"Mescid-i Haram diye bilinen mabet şehrin tam ortasında. Gayet geniş bir sahayı kaplıyor. Ezrakî'nin rivayetine göre doğudan batıya dört yüz arşından fazladır. Eni de hemen hemen buna yakın. Ulu Kâbe bu meydanın tam ortasında yer alıyor. Mescidin dış görünümü sanatkâranedir. Manzarası hoş. Dil onu tarif etmekten âciz. Duvarlarının yüksekliği yaklaşık yirmi arşın. Çatısı üç sıra hâlinde sağlam ve ince işlenmiş uzun sütunlara dayanıyor. Üç koridorun da son derece düzgün oluşu akıllara hayret veriyor. Sanki tek bir koridor... Mermer sütunlarının adedi dört yüz doksan birdir. Burada, Kutlu Mescit'e ilâve edilmiş olan Dârü'n- Nedve'deki alçı sütunları istisna ediyoruz. Dârü'n-Nedve (toplantı ve karar evi) kuzey tarafta bulunan avlunun içinde ve Irak Köşesi'yle Makam' ın karşısındadır. Bitişğinde olan meydana da buradan girilir. Bu bölümde duvar boyunca yay şeklinde kemerler ve onların altında peykeler vardır. Orada Kur'an hocaları, mushaf yazan hattatlar ve terziler oturur. Tam karşıdaki avlunun duvarında da aynı türden peykeler bulunuyor. Diğer bölümlerin duvarları dibinde peykeler varsa da üzerlerinde kemer yok. İbrahim Kapısı'nın yakınında batı avlusunun girişi vardır. Orada alçı direkler mevcut. Halife Muhammed Mehdî b. Ebû Ca'fer Mansûr'un Mescid-i Haram'ı genişletmek ve sağlamlaştırmak konusunda çok çabaları olmuş. Zaten batıda bulunan avlunun duvarında şöyle yazıyor: "Müminlerin emiri Abdullah Muhammed Mehdî, Allah Evi'ni ziyaret edenler için Mescid-i Haram'ın genişletilmesini emretti. Bu iş Yüz altmış yedi senesinde yapıldı. Allah onu iyilerden eylesin" (Aykut, 2018, s.198-199, C.1).

"Mabet'in çevresinde bulunan kutlu yerlerden biri de Vahiy Kubbesi ve Hadice validemizin evidir. Peygamber Kapısı civarında olan müminlerin anası Yüce Hadice'nin evinin ortasında küçük bir kubbe vardır ki Hz. Fâtıma orada doğmuştur. Hemen yan tarafında Hz. Ebûbekir'in evi bulunuyor; onun karşısındaki duvarın içine mübarek bir taş gömülü. Bir tarafı dışarı çıkık; halk ona selâm veriyor. Bu taşın Peygamber Efendimize selâm verdiği anlatılır: Bir gün Peygamberimiz, Hz. Ebûbekir'in evine gelir; Ebûbekir yoktur. Resûlullah seslenince taş dile gelerek; "Ebûbekir burada yoktur, ey Allah elçisi!" diye cevap verir" (Aykut, 2018, s.206, C.1).

"Kutsal Oluk (Altınoluk) altından yapılmıştır. Hacer-i Esved cephesinin üst tarafındadır. Bir karış genişliğindedir ve duvardan iki karış dışarıya çıkmıştır. Altında yapılan duaların kabul edildiğine inanılır. Oluğun alt yanında Hıcr denilen yerde İsmail Peygamber'in kabri var. Üzerinde mihrap şeklinde yeşil bir mermer bulunuyor.

Bu da yusyuvarlak başka bir yeşil mermere bitişik. İkisinin de genişliği bir buçuk karış. Şekilleri insanın dikkatini çekiyor. Çok güzel görünüyorlar. Kabrin yanında Irak Köşesi'ne doğru İsmail Peygamber'in annesi Hâcer validemizin mezarı bulunuyor; Allah'ın selâmı onların üzerine olsun. Bu mezarın işaretini, bir buçuk karış eninde yuvarlak yeşil bir mermer. İki mezarın arası yedi karıştır" (Aykut, 2018, s.201, C.2).

"Hacer-i Esved, denilen kutlu taş yerden altı karış yükseklikte. Uzun boylular eğilerek öpebilir onu, kısa boylular ise biraz zorlanarak uzanırlar ona. Kâbe'nin doğu köşesine bitişik olan bu taşın boyu bir karış. Eni ise bir karışın üçte ikisi kadar. Gayet sağlam bir şekilde yerleştirildiği için ne kadarının köşe içerisine girdiği bilinmemekte. Bu taş birbirine bitişik dört parça hâlinde duvara sokulmuş. Karmatîler tarafından kırıldığı rivayet olunuyor. Bir rivayete göreyse, Karmatî olmayan biri tarafından topuzla kırılmıştır. Galeynâna gelen halk, herifi linç etmeye yeltenmiş ve çıkan arbedede bir sürü Mağripli can vermiştir. Hacer-i Esved'in etrafı gümüş bir levha ile bağlanmış. Beyaz gümüş, siyah taş üzerinde çok dikkat çekiyor. Bakanların gözleri bu tatlı manzarayı temaşa ederek aydınlanır. Onu öpen kimsenin ağzında hoş bir tat meydana gelir, kendini oradan ayırmak istemez; Cenâb-ı Hakk'ın bir lütfu işte! Bu konuda Peygamberimizin şu sözü yeterlidir: "Hacer-i Esved yeryüzünde Allah'ın uğurudur." Hak Teâlâ bizi oraya selâm vermekle nimetlendirsün; oranın âşığı oraya erişirsin. Bu taş selâm veren kimsenin sağ tarafına düşen sağlam kısımda parlak küçük beyaz bir nokta var. Ahali tavaf esnasında orayı öpmek için birbirine giriyor. Bir kimsenin kalabalık olmadan orayı öpmesi pek enderdir. Kâbe'ye girişte de aynı durum söz konusu... Tavafa, Hacer-i Esved'den başlanır. Tavaf edenin karşılaştığı ilk rükun (köşe) burasıdır. Oraya selâm verir; sonra biraz geriye çekilerek Kâbe'yi solunda bırakır. Böylece tavaf esnasında kuzeyde Irak Köşesi'ne, batıda Şam Köşesi'ne ve güneyde Yemen Köşesi'ne yönelir. Daha sonra da doğuya, Hacer-i Esved'e döner" (Aykut, 2018, s.201-202, C.1).

"Yüce Makam (Makam-ı İbrahim) Bilmelisin ki, Kâbe Kapısı ile Irak Köşesi arasında on iki karış boyunda, hemen hemen altı karış eninde ve yaklaşık iki karış yüksekliğinde bir yer vardır, İbrahim Peygamber zamanında "Makam'ın bulunduğu asıl noktaymış burası. Peygamber Efendimiz bu makamı, bugün namazgâh olarak tespit edilen yere nakletti. Makamın eski yeri şimdi çağlıktır; Kâbe yıkandığı zaman suları oraya akar. Mukaddes bir yer olduğundan halk namaz kılmak için oraya üşüşür. Bu kutlu makamın yeri, Irak Köşesi ile Kâbe Kapısı'nın karşısında ve kapıya doğru biraz meyillidir. Üzerindeki kubbenin altında bulunan demir perde iç kısma fazla uzak olmadığından, parmak sokulsa sandığa dokunulabilir. Bu demir ağ hep kilitliyse de arka tarafında, tavaftan sonra iki rekât namaz kılmaya mahsus bir yer vardır. Sahîh hadîs külliyyatında bildirildiği gibi Peygamber Efendimiz mescide girdiği zaman Allah Evi'ne gelip yedi defa tavaf eder sonra İbrahim Makamı'nı şerefendirerek "İbrahim Makamı'nı namazlık edinin!" meâlindeki âyeti okur ve arka tarafta iki rekât namaz kılardı. İbrahim Makamı'nın arkasındaki "Hatîm" adlı yerde, Şâfiî imamının namazgâhı bulunur" (Aykut, 2018, s.202, C.1).

"Zemzem Kuyusu'nun kubbesi Hacer-i Esved'in karşısında. Aralarındaki mesaf yirmi dört adım. İbrahim Makamı, kubbenin sağında. Kubbeden oraya on adımlık bir uzaklık var. Kubbenin içi beyaz mermerle döşenmiş. Zemzem Kuyusu'nun ağzı kubbenin tam ortasında ve Kâbe'nin karşısındaki duvara meyillidir. Burası, mahirâne bir şekilde bitştirilmiş mermerlerle döşeli. Üstüne de kurşun dökülmüş. Daire şeklinde çevresi kırk, yüksekliği ise dört buçuk karış. Kuyunun derinliği on bir adım. Halkın anlattıklarına göre suyu her Cuma gecesi artıyor. Kubbenin kapısı doğu yönünde. Kubbenin içinde yuvarlak bir kanal var. Çapı ve derinliği birer karış. Zeminden yüksekliği yaklaşık beş karış. Abdest alınsın diye içine su dolduruluyor. Bunun etrafında, halkın rahatça oturup abdest alacağı daire şeklinde bir peyke mevcut" (Aykut, 2018, s.203, C.1).

“Hirâ Dağı, gayet yüksek! Peygamberimiz vahiy gelmeden önce burada ibadet etmiştir. Peygamberlik orada gelmiş, vahiy orada başlamıştır. Burası Efendimizin ayakları altında titremiş, kâinatın incisi Yüce Elçi şöyle buyurmuştur: “Dur! Senin üstünde bir Allah Elçisi, bir doğrulayıcı, bir Hak Tanığı var!” Peygamber Efendimizin bu sözü söylediği sırada kimlerin orada bulunduğu kesin belli değil. Yanı başında cennetle müjdelenmiş on sahabenin bulunduğu da varit. Bir rivayete göre Sebîr dağı da Peygamber Efendimizin ayakları altında titremiştir. Mekke’den bir fersah uzaklıkta Yemen yolu üzerinde Sevr dağından da bahsetmek gerek. Kur’an’da bildirildiği gibi; Peygamberimiz, Hz. Ebûbekir Sıddık’la beraber Mekke’den hicret amacıyla çıktığında sığındığı mağara buradadır. Ezrakî’nin kitabında belirttiğine göre Sevr dağı Peygamberimize: “Ey Muhammed! Bana gel, bana! Zira senden önce yetmiş Peygamberi ben barındırdım!” diye seslenmiştir. Peygamberimiz, Hz. Ebûbekir ile mağaraya girince Allah’ın izniyle örümcek derhal mağaranın kapısına ağ örmüş, güvercin de yumurtlayarak oracıkta civciv çıkarmıştır. Müşrikler, yol bilen, iz süren biriyle mağaraya ulaştıklarında; “İşte burada iz kesiliyor!” demişlerse de mağaranın ağzında örümcek ağ kurduğu, (Güvercin) civciv çıkardığı için; “Buraya kimse girmemiş!” diyerek geri dönmüşlerdir. O sırada Ebûbekir Sıddık: “Ey Allah’ın elçisi! Düşmanlar ya oradan gireydiler?” diye sorunca Peygamber Efendimiz eliyle başka bir yönü işaret ederek şöyle der: “Biz de şuradan çıkardık!” O tarafta çıkış yok iken derhal Allah’ın kudretiyle bir kapı açılmıştır. Ahali mağarayı ziyaret edip, uğur ve bereket için Peygamber’in girdiği kapıdan girer. Bazısı girmeyi başarır, bazısı da girmeyi başaramayıp oracıkta kalır. Arkadan biri kuvvetle çekmezse kurtulamaz! Kimi de o mağaranın önünde namaz kılar fakat içeri giremez. Mekkelilerin rivayetine göre helâl süt emmişler girer, haramzâdeler ise giremezmiş buraya! Oraya girememek rezil rüsva olmak manasına geldiğinden çoğu kimse teşebbüs etmekten dahi çekinir” (Aykut, 2018, s.210, C.1).

“Sevr Dağı’yla ilgili bir olay Bu dağda iki arkadaşımın; fıkıh bilgini Ebû Muhammed Abdullah İfrîkî ile, Ebu’l-Abbâs Ahmed Endelüsî’nin başından şöyle bir olay geçti: Yedi yüz yirmi sekiz senesinde Mekke’de konaklarken mağarayı ziyaret etmek sevdasına düştüler. Yanlarına bir kılavuz almadan yola çıktıkları için şaşırıp yolu kaybettiler ve başka bir yola girdiler. Yaz sıcağının en yüksek zamanıydı. Yanlarındaki su bitmiş, mağaraya ulaşamamışlardı. Mekke’ye dönmek üzere bir sapağa girmişlerse de burası başka bir dağa varıyordu. Hararet iyice bastırınca susuzluktan mahvolmak derecesine geldiler. Fıkıh bilgini Ebû Muhammed İfrîkî herhangi bir yöne doğru ilerlemekten âciz bir hâlde kendini yere bırakmıştı. Ebu’l-Abbâs Endelüsî gayet sağlam bir bünyeye sahip olduğu için kurtuldu. Bu dağları dolaşa dolaşa Ecyâd’a ulaşan bir yol keşfetti; oradan zor-şer Mekke’ye geldi. Beni bulup durumu anlattığında akşam olmuştu. Ebû Muhammed Abdullah İfrîkî’nin Hasan isminde bir amcaoğlu vardı. Bu adam Nahle vadisinde otururdu. O esnada Mekke’de bulunuyordu. Ona ve Halîl diye bilinen Mâlikî imamı Şeyh Ebû Abdullah Muhammed’e vaziyeti bildirdim. Mâlikî imamı, Mekkeliler arasında bu dağ ve geçitleri iyi bilenleri toparlayıp Ebû Muhammed Abdullah İfrîkî’yi aramaya gönderdi. Ebû Muhammed Abdullah ise arkadaşı kendinden ayrılınca susuzluktan kıvrana kıvrana büyük bir taşın gölgesine sığınmış. Kuzgunlar başının üstünde dönüp duruyor, ölümünü bekliyorlarmış. Akşam olunca kendini toparlamış. Gecenin serinliğinde daha da tâkatlanıp sabahleyin ayağa kalkabilecek hâle gelmiş ve güneşin ateşinden uzak bir vadiye girmiş... Yürürken rast geldiği bir hayvanı takip edince uzakta bir bedevî çadırı görüyor ama artık gücü kalmıyor, yere düşüyor, bir daha da kalkamıyor. Çadır sahibi su bulmak için derhal koşturuyor. Bu arada bedevînin karısı hemen oracıkta bir kırba suyu Ebû Abdullah Muhammed’e veriyse de yetmiyor, ateşi dinmiyor. Adam biraz sonra yetişip kocaman bir kapla su içirdiyse de yine susuzluk belası kavuruyor bizimkini. Bedevî onu bir eşeğe bindirerek Mekke’ye götürüyor. İkinci gün ikindide

sanki mezardan çıkmış gibi renksiz ve mecalsiz şehre ulaşıyor bizimki!..” (Aykut, 2018, s.212, C.1).

“Peygamberimizin Bedir Savaşı’nda Hak Teâlâ’ya dua ettiği çardak, Tubûl dağının eteğindedir. Bedir Savaşı da o dağın önünde cereyan etmiş. Gölet kenarındaki hurma ağaçlarının yanında bir mescide Mebrekü Nâkati’r-Resûl (Peygamber devesinin çöktüğü yer) diyorlar. Bedir ile Safrâ arası bir berid (dört fersah) civarındadır. Bu yol, dağlar arasında bir vadidedir” (Aykut, 2018, s.192, C.1).

“Recep ayının hilâli gökte görüldüğü vakit emir bunu haber vermek için davul-zurna çaldırır. Birinci gün Mekkeliler yaya veya atlı olarak emirin çevresini sarmışlardır... Herkes elindeki silâhla onun önünde oynamaktadır. Süvariler at koştururlar, yayalar birbirine hücum ederek mızraklarını havaya atıp yere düşmeden kaparlar... Hz. Hasan soyundan gelen nüfuzlu kişiler ve askerler de merasimde bulunurlar... Böylece Mekke emiri Kâbe’yi tavafa başlar. Müezzin-i zemzemî daha önce bahsettiğimiz gibi her tavafta Zemzem Kubbesi’nin üstünde dua eder. Emir, tavafı bitirdikten sonra Mültezem’de ve İbrahim makamı’nda ikişer rekât namaz kılar; Makam’a el sürer, bereketlenmek için.. Daha sonra say’a çıkar. Kumandanları çevresinde, mızraklı askerler önünde kendisi de at sırtındadır. Böylece evine döner. Recebin ilk günü Mekkelilerin bayramı olduğundan o gün insanlar en güzel elbiselerini giyerler; birbirleriyle yarış etmektedirler sıklıkta... Mekkeliler, bu ayda umre yapmaya önem verirler. Gece gündüz devam eden bir umredir bu. Recep ayının neredeyse tümünü, özellikle ilk günüyle, 15. ve 17. günlerini tamamen ibadete ayırırlar. Mekkeliler birkaç gün önceden buna hazırlanırlar (Aykut, 2018, s.227, C.1).

“Şaban ayının 15. gecesi Mekkeliler için büyük gecelerdendir. O gece tavafa, tek başına yahut cemaatle namaza ve umre gibi ibadatlere verirler kendilerini. Kutlu Mabet’te öbek öbek insanlar toplanır. Her cemaatin bir imamı olur. Fenerler, meşaleler ve kandiller yakılıp lacivert gökte dolunay çıkınca zemin ve semâ baştan başa nur ile dolar. Allah’a ibadette coşarlar, yüz rekât namaz kılar, her rekâta on defa Fâtiha ve İhlâs sûrelerini okurlar. Kimi yalnız başına Hacer-i Esved’in yanında namaz kılar, kimi de Allah Evi’ni tavaf eder. Bir kısmı da umreye çıkmıştır” (Aykut, 2018, s.230, C.1).

“Ramazan ayı girince Mekke emirinin konağı önünde davullar çalınır, kösler vurulur. Mescidin hasırları yenilenir, mumları ve kandilleri çoğaltılır, manzara şahane olur. Ulu Mabet ışığa boğulur. Şâfiî, Hanefî, Hanbelî ve Zeydî imamlar kendi cemaatlerinin başına geçerler. Mâlikîler dört hafızın yanında toplanıp nöbetleşe Kur’an okur, mumlar yakarlar. Kutlu Mabet’in her köşesinde mutlaka bir hafız vardır; kendi cemaatine namaz kıldırır ve Kur’an okuyan...” (Aykut, 2018,s.231, C.1).

“Hac için bilinen (âdet edinilen) aylardan ilki olan Şevval’in ilk gecesinde, Ramazan’ın 27. gecesinde olduğu gibi, mum ve kandil yakarlar. Minarelerin her tarafına asılan kandillerle Kutlu Mabet’in alanı ve Ebû Kubeys dağının tepesinde bulunan küçük mescidin avlusu aydınlatılır. Müezzinler o geceyi tekbir, tehlil ve tespihle (Allah-u Ekber, Lâ ilâhe İllallah ve Sübhânallah diyerek) ihyâ ederler. Halkın bir kısmı namaz, bir kısmı tavaf, diğer bir kısmı da zikir ve dua ile geçirir geceyi. Sabah namazından sonra bayramlaşma merasimi başlar. Herkes en güzel elbiselerini giyinerek Harem-i Şerif’teki meclisine koşar. Şehrin en mübarek yeri Harem-i Şerif (Kutlu Mabet) olduğu için bayram namazını orada kılarlar...”(Aykut, 2018, s.232, C.1).

“Hz. Hüseyin’in şehit edildiği Kerbelâ’ya gittik. Hurma bahçeleriyle çevrili küçük bir şehir Kerbelâ. Her yanı Fırat’la kuşatılmış. Mukaddes mezar şehrin içinde. Yanı başında büyük bir medrese ve gelip geçenleri doyurmaya mahsus bir zaviye bulunuyor. Türbenin kapısında kapıcı ve bekçiler var; hiç kimse onlardan izinsiz

içeriye giremez. Gümüşten yapılmış eşiği hürmetle öpülür. Bu mukaddes mezara altın ve gümüş kandiller asılmış. Kapılarda da ipek perdeler vardır. Şehir halkı, biri Evlâd-ı Rahîk (Rahîk oğulları) diğeri Evlâd-ı Fâiz (Fâiz oğulları) adıyla iki gruba ayrılmış; hepsi İmâmiye mezhebinden ve aynı atadan geliyor. Fakat aralarında kavga-nizâ hiç eksik olmuyor! İki taraf arasında çıkan kavgalardan ötürü şehir harap olmuştur” (Aykut, 2018, s.313, C.1).

Altıncı Sınıf (6.2.3.) Türklerin İslamiyet’i Kabulleri ile Birlikte Siyasi, Sosyal ve Kültürel Alanlarda Meydana Gelen Değişimleri Fark Eder Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 26’da Verilmiştir:

Tablo 26. Sosyal Bilgiler 6.2.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Kültürel Unsurlar
Kod	Türk-İslam Kültürü
İçerik	Cami- Medrese- Tekke ve Zaviye Namaz-Cenaze Ramazan Bayramı Kur'an

Tablo 26’da İbn Batuta Seyhatnamesi’nde elde edilen 6.2.3. kazanımı ile ilişkilendirilen “Kültürel Unsurlar” kategorisinde “Türk-İslam Kültürü” kodu ile ilişkin “Cami-Medrese-Tekke ve Zaviye, Namaz, Ramazan Bayramı, Kur’an” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyhatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisi “Türk-İslam Kültürü” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Şehirde ön üç büyük Cuma Cami var; bunlardan biri Şâfiilere ait. Küçük namazgâhları ise sayılamayacak kadar çok! Yerli halktan olup saltanat ailesinin kendisinden çıktığı Moğolların bir kısmı Müslümandır. Ayrıca Âs (Oset) denen bir ırk var ki hepsi Müslüman. Kafcak (Kıpçak), Cerkes (Çerkez), Rus ve Rumlar da yaşıyor burada. Onlar (Ruslar ve Rumlar) Hıristiyan’dır. Bu taifelerin her biri kendine ait bir semtte oturuyor. Her taifenin kendine ait çarşıları var. Tüccarlar; Irakayn, Mısır ve Suriye’den gelen yabancılar, getirdikleri ticaret eşyalarının korunması için surla çevrili özel bir semtte oturuyorlar. Hükümdarın sarayına “Altûntâş” deniliyor. Altun, zeheb (altın) demektir, taş ise hacar (taş) anlamına geliyor” (Aykut, 2018, s.517, C.1).

“Antalya şehrine vardığımda medresede konakladım. Oranın şeyhi Şihâbeddîn Hamevî’dir. Cuma Cami’nde güzel sesli gençlerin her gün ikindiden sonra Fetih, Mülk ve Amme sûrelerini okumaları köklü bir âdettir” (Aykut, 2018, s.403, C.1).

“Sivas şehri pek düzenli ve bakımlı olup geniş caddelere sahiptir. Çarşıları fevç fevç insanla dolup taşıyor. Burada medrese tarzında inşa edilmiş “Dâru’s-Siyâde” (Seyyidler Konağı) denilen büyük bir bina var ki sadece peygamber soyundan gelen misafirler ağırlanıyor; yani “Nakîbüleşraf” bu konakta oturmaktadır. Misafir kalan şerife, konakladığı sürece yiyeceği, içeceği, mumu ve kullanacağı eşyası verilir; yola çıkarken de yol harçlığı gönderilir” (Aykut, 2018, s.416, C.1).

“Kastamûnya’dan ayrılarak yolumuza revan olduk. Karşımıza çıkan kasabaların birinde gördüğümüz zaviye ülkenin en güzel ve en büyük zaviyesidir. Burada konakladık... Binayı... Fahreddin Bek yaptırmış... Onun fermanına göre Kâbe, Mısır, Suriye, Irak, İran, Horasan ve diğer beldelerden gelen dervişlere, dergâha vardıkları gün bir takım elbise ile yüz dirhem vermeli; ayrıldıkları zaman otuz dirhem ikram edilmeli, orada kaldıkları süre boyunca yiyecek olarak ekmek, et, pilav, yağ ve helva sunulmalıdır. Ayrıca Anadolu kökenli dervişlerin on dirhem harçlık, üç gün de ağırılanma hakları vardır” (Aykut, 2018, s.441-442, C.1).

“Buradan ayrıldıktan sonra geceyi, ıssız, yüce bir dağ başında Kastamûnyalı Ahı Nizâmeddîn’in yaptırdığı tekkede geçirdik. Burada yolcuların yiyecek masrafları bir köyden karşılanmaktadır. Köy tamamen o zaviyeye vakfedilmiştir” (Aykut, 2018, s.442, C.1).

“Huvârezn; şehirde pirifani bir Türk ermişin zaviyesi vardı. Ona ata diyorlar, yani eb (baba) demek. Bizi ağırladı, hayır duasından mahrum etmedi. İsmi bilmediğim şehir kadısı da bizi buyur etti evine” (Aykut, 2018, s.519, C.1).

“Gazne valisi Buruntayh, Tarmaşîrîn’in güvendiği gizli dostu idi. O İslam’ı da Müslümanları da severdi. Onun eyaletlerinin sınırları içinde kendisi tarafından yapılan kırk zaviye vardır. Buralara gelene, gidene, yoksula ve garibe yemek çıkartılır” (Aykut, 2018, s.536, C.1).

“Belh dışındaki yatırlar; muazzam bir zaviyede konakladık. Zaviyenin hemen dışında çok hoş bir su göleti var, üstüne ulu bir ceviz ağacı gölge vermiş...” (Aykut, 2018, s.558, C.1).

“Bu şehre (Eğirdir) Hâkim olan Dünder Bek oğlu Ebû İshâk Bek, Anadolu’nun önde gelen hükümdarlarından. Babası hayattayken bir süre Mısır’da kalmış, hacca gitmiştir. Bu adam temiz kalpli, iyi huylu biridir. Âdeti üzere ikinci namazını her gün Cuma Caminde (büyük cami, ulu camide) kılardı. Namazdan sonra sırtını kible yönündeki duvara dayar, önünde yüksek tahta bir peykeye kurulmuş hafızları dinlerdi. Hafızlar Mülk, Fetih ve Amme sûrelerini öyle güzel okurlardı ki onları dinlerken gönüller coşar, tüyler diken diken olur, gözlerden yaşlar boşalır. Sonra sarayına dönerdi hükümdar. Bu yılın ramazan ayını onun yanında geçirdik. Ramazan gecelerinde üzerine minder veya döşek bulunmayan bir kilime oturur, büyücek bir yastığa yaslanırdı... Biz böyle otururken yemek getirilirdi; küçük tabaklara konmuş, şeker ve yağla ezilmiş, mercimekten yapıma “serîd” (tirit) ilk servisti. Onlar “uğurlu olur” diyerek oruçlarını tiritle açarlar. Bu iftarlığın peygamberlerimiz Allah’ın selâmı ve rahmeti onu kuşatsın tarafından diğer yemeklere tercih edildiğini ileri sürerek şöyle diyorlar. “Biz onun güzel âdetine uyarak yemeğe tiritle başlıyoruz!” bunun arkasındaki öteki yemeklere geçerler. Ramazan ayının bütün geceleri böyledir. Yine ramazan günlerinden biriydi. Beyin çocuklarından biri öldü. Buralılar, Mısır ve Suriye ahalisinin yaptığı gibi ölüye feryadı figan etmezler, hele Lûr halkının hükümdar çocukları öldükten sonra yaptıkları işlerin hiçbirini yapmazlar. Bunu daha önce açıklamıştır. Cenaze gömüldükten sonra sultan ve medresedeki öğrenciler üç gün arka arkaya sabah namazını müteakiben mezarı ziyaret ettiler. İkinci gün halkla birlikte ben de merasime katılmışım” (Aykut, 2018, s.406, 407, C.1).

“Şehrin hükümdarı Sârûhân adında biridir. Buraya girdiğimizde onu birkaç ay evvel ölmüş oğlunun türbesinde bulduk. Bayram gecesini sabahını anne baba bu türbede geçirmişler. Çocuğun cesedi yıkanıp hazırlanmış, kalaylı, demir kaplı tahta bir tabut içine konmuş ve cesetten çıkan kokunun kaybolması için çatısı açık bir kubbeye asılmıştı. Bir süre sonra çatı örülecek, tabut yere indirilecek, üstüne de ölünün

elbiseleri örtülecekti. Pek çok hükümdar için böyle yapıldığını daha önce görmüştüm ben...” (Aykut, 2018, s.426, C.1).

“Mübarek Ramazan Bayramı’nı bu belde karşıladık. Cami’ye gittiğimizde baktık ki sultan askerleriyle Arz-ı endam eylemiş, Ahı yiğitlerinden oluşan zanaat erbabı davul-zurna ve borularıyla, kendi mesleklerini gösteren bayraklarıyla hazırlanmışlar, tepeden tırnağa silahlı kuşanarak ihtişam yarışına girmişlerdi. Her sanat erbabı yanında getirdiği koyun, öküz ve ekmek yüklerini taşıyor; mezarlıkta kestikleri kurbanları ekmekle beraber fakir fukaraya dağıtıyorlardı. Bayram alayı burada kabristandan başlamaktadır. Oradan namaz kılınan yere gidilir. Namazı kıldıktan sonra sultanla beraber konağa gittik. Yemek hazırlandı. Fıkıh bilginleri, şeyhler ve ahılar için ayrı bir sofra; yoksullar, düşkünler için başka bir sofra kurulmuştu. O gün hükümdarın kapısından zengin, yoksul hiç kimse geri çevrilmedi” (Aykut, 2018, s.410, C.1).

“Yemek bitince güzel sesle okunan Kur’an dinlendi. Bir minber kurularak vâiz buraya çıktı. Hafızlar önde yerlerini aldılar. Biz cemaat olarak fevkalâde iyi hazırlanmış bir hutbe dinledik. Hatip, sultan ve Tülük Tümür Bey için dua etti. Orada hazır bulunan cemaat için de ayrı ayrı dualarda bulundu. Vâiz duayı önce Arapça söylüyor, arkadan Türkçesini açıklıyordu. Onun sözlerinin ara yerlerinde ise hafızlar Kur’an’dan âyetler okuyorlar, bu âyetleri güzel bir nağme ile tekrarlıyorlardı. Sonra ilâhî söylemeye başladılar. Arapça söylediklerine “kavâl” diyorlardı. Daha sonra Farsça ve Türkçe okumaya başladılar. Bu bölüme ise “mülemma” adını veriyorlardı. Bunların ardından yine yemek getirildi, meclis böylece akşama kadar sürdü (Aykut, 2018, s.469, C.1).

Altıncı Sınıf (6.2.4.) Türklerin Anadolu’yu Yurt Edinme Sürecini XI ve XIII. Yüzyıllar Kapsamında Analiz Eder Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 27’de Verilmiştir:

Tablo 27. Sosyal Bilgiler 6.2.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori
Kültürel Unsurlar
Kod
Anadolu Selçuklu Devleti
İçerik
Mevlana Ulu Cami

Tablo 27’de İbn Batuta Seyhatnamesi’nde elde edilen 6.2.4. kazanımı ile ilişkilendirilen “Kültürel Unsurlar” kategorisinde “Anadolu Selçuklu Devleti” kodu ile ilişkin “Mevlana, Ulu Cami” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyhatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisi “Anadolu Selçuklu Devleti” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Bu şehirde bilginlerin kutbu, büyük ermiş Şeyh Celâleddîn’in türbesi vardır. Bu adam Mevlâna adıyla tanınmıştır. Anadolu halkından bir kısmı onun tarikatını tuttuğu için onlara şeyhin adıyla “Celâliye” denilir; bazı tarikatların Irak’ta Ahmediye, Horasan’da Haydariye şeklinde anılması gibi. Celâleddîn’in türbesinin yanındaki büyük dergâhta gelen giden misafirlerin, yoksulların karınları doyurulmaktadır” (Aykut, 2018, s.413, C.1).

“Mevlana hikayesi: Mevlana gençliğinde bir müderris ve fıkıh bilgini olarak bu şehirdeki medresede talebe yetiştirmekteymiş. Bir gün tekkeye başında helva tepsisiyle biri gelir. Tepsideki helva dilim dilim kesilmiş olup her parça bir kuruşa satılmaktadır. Helvacı, Mevlânâ'nın bulunduğu yere geldiği zaman; “tepsiyi getir!” der. Mevlânâ, adam tepside bir dilim alır, şeyhe sunar. Mevlânâ onu yer. Bunun üzerine helvacı başka kimseye helva vermeden medreseden çıkar gider. Şeyh ise onun ardından koşar; sonra şeyhlerine ne olduğunu araştırmaya başlarlar fakat nereye gittiğini hiç öğrenemezler. Yıllar sonra Mevlânâ geri döner, ancak o artık kimsenin anlamadığı farsça şiirlerden başka bir şey söylememektedir. Bunlar, ikişer dizesi birbiriyle kafiyeli dörtlükler halinde uzun bir manzumeyi oluşturmaktadır. Eski öğrencileri şeyhlerinin bu halini de benimserler. Ağzından çıkan şiirleri yazıp kaydederler. Böylece Mesnevi adı verilen ünlü kitap meydana gelir. Bu ülke halkı Mesnevi kitabına çok değer veriyor. Onun içindeki dizelere azamî saygıyı gösteriyor, anlamaya çalışıyor; cuma günleri tekke ve dergâhlarda onu okuyorlar. Bu şehirde ayrıca Mevlânâ Celâleddin'in hocası olduğunu söyleyen fakih Ahmed'in kabri de bulunuyor” (Aykut, 2018, s.413, C.1).

“Ayasuluk'a (Selçuk) geçtik. Burası Rumlar nezdinde kutlu görülen, eski mi eski ve büyük bir şehirdir. İri kesme taşlarla muazzam bir kilisesi var. Her taş blok ve en az on arşın uzunluğundadır! Hepsisi de pek güzel bir şekilde yontulmuş. Buradaki büyük cami de güzellik ve sanat bakımından dünyada örneği bulunmayan bir eser. Eskiden kiliseymiş. Rumların inançlarına göre mukkades olduğundan vaktiyle buraya dört bir yandan ziyaretçi geliyormuş ama şehri Müslümanlar fethedince onu Cuma Mescidine (Ulu Camiye) çevirmişler. Binanın duvarları renkli mermerden, tabanı ise beyaz mermerden yapılmıştır. Çatı kurşunla örtülü çeşitli ebatlarda on bir kubbesi var. Her kubbenin altında suyunu ırmaktan alan bir havuz bulunuyor...” (Aykut, 2018, s.424, C.1).

Altıncı Sınıf (6.2.5.) Tarihî Ticaret Yollarının Toplumlar Arası Siyasi, Kültürel ve Ekonomik İlişkilerdeki Rolünü Açıklar Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 28'de Verilmiştir:

Tablo 28. Sosyal Bilgiler 6.2.5. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Nüfus ve Yerleşme
Kod	Ulaşım- Ekonomi
İçerik	Surdak Limanı Deniz Yolu Kara Yolu Güvenliği

Tablo 28'de İbn Batuta Seyhatnamesi'nde elde edilen 6.2.5. kazanımı ile ilişkilendirilen “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Ulaşım-Ekonomi” kodu ile ilişkin “Surdak Limanı, Deniz Yolu, Kara yolu güvenliği” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyhatnamesi'nde “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Ulaşım-Ekonomi” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“...Deşt-i Kafçak (Kıpçak) elinin deniz kenarındaki önemli şehirlerinden bir olan Surda k’a ulaştık. Buranın limanı, yeryüzündeki limanların belki de en güzeldir ve kuşkusuz en büyüklerindedir. Çevresi sulak bahçelerle kaplıdır. Şehirde Türklerle beraber onların egemenliği altında kalabalık bir Rum cemaati yaşıyor. Halk, kendine özgü sanatı ve mesleği olan mahir insanlardan oluşuyor” (Aykut, 2018, s.498, C.1).

“Sevâkin adasından ayrılıp yönümüzü Yemen’e çevirerek bindik gemilere. Bu denizde ansızın beliriveren kayalar çok; bu yüzden gece seyahat yapılamıyor. Devamlı gündüz vakti ilerliyoruz. Gece olunca demir atılıyor, karaya çıkılıyor, sabahleyin tekrar gemiye biniliyor. Bu yörede gemi kaptanına "rubbân" denilir. Kaptan geminin baş tarafından asla ayrılmaz. Sürekli ön tarafı gözler. Orada halkın “nebât” dediği (mercan) kayalıklarını derhal dümenciye bildirerek tehlikeleri önler” (Aykut, 2018, s.350, C.1).

“Çin’de her konak yerinde bir han bulunuyor. Orada yayan ve atlı koruyuculardan oluşan bir grup asker vardır. Onların âmiri konumundaki adam, özel kâtibiyile akşamleyin hana gelir ve ağırlanan yolcuların adlarını deftere geçirir, altına mühür basar. Sonra da hanın büyük kapısını kilitler. Sabahleyin yine yazıcıyla gelen baş görevli, herkesi adıyla çağırıp ayrıntılı bilgi alır. Böylece, yolcuları bir sonraki konağa ulaştırın diye yanlarına adam katar. Bu adam, misafirlerden hepsinin ikinci konağa ulaştığına ilişkin bir belge alır varılan hanın baş görevlisinden. Adam bu yazıyı kesinlikle bir önceki hanın görevlisine getirmek zorundadır. Yoksa suçlu durumuna düşer. Sınussîn’den (Kanton, Sınkelân) Hânâlık (Pekin) şehrine kadar yol boyunca her konakta böyle yapılıyor. Güzergâhtaki hanlarda misafirlerin gereksinim duyduğu yiyecekler, özellikle de tavuk ve kaz bulunur” (Aykut, 2018, s.899, C.2).

Altıncı Sınıf (6.3.2) Türkiye’nin Temel Beşeri Coğrafya Özelliklerinde Yer Şekillerini, İklim Özelliklerini ve Bitki Örtüsünü İlgili Haritalar Üzerinde İnceler Kazanımına İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 29’da Verilmiştir:

Tablo 29. Sosyal Bilgiler 6.3.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	
Nüfus ve Yerleşme	
Kod	Yer Şekilleri
İçerik	Eğirdir Gölü Sakarî Nehri Karasu Irmağı İzmir Bolu Göhlisar

Tablo 29’da İbn Batuta Seyhatnamesi’nde elde edilen 6.3.2. kazanımı ile ilişkilendirilen “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Yer Şekilleri” kodu ile ilişkin “Eğirdir Gölü, Sakarî Nehir, Karasu Irmağı, İzmir, Bolu, Göhlisar” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde "Nüfus ve Yerleşme" kategorisinde "Yer Şekilleri" kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

"Eğirdir, orada suyu tatlı bir göl bulunuyor. Bu gölde dolaşan teknelerle iki günde Akşehir, Bekşehir (Beyşehir) gibi köy ve kasabalara gitmek mümkündür" (Aykut, 2018, s.406, C.1).

"Yenicâ(Yenice) şehrine yöneldiğini görünce onların ardına düştük. Yolu kaybetmemek için yaptık bunu. Deli bir nehrin kenarına vardık; adı Sakarî'dir. Sanki "Sakar"a (Cehennem) nispet edildiği için bu ad verilmiş! Allah korusun bizi ondan!" (Aykut, 2018, s.431, C.1).

"Niğde yöneldik. Burası da Irak hükümdarına bağlıdır. Büyük ve çok kalabalık bir şehir ama bazı kısımları tamamen harap olmuş. Nehr-i Esved (Karasu) adındaki ırmak şehri ikiye bölüyor. Bu nehir, bölgenin en büyük akarsularından biri" (Aykut, 2018, s.415, C.1).

"Deniz kenarına kurulmuş Yezmîr (İzmir) şehrinin büyük bir kısmı haraptır" (Aykut, 2018, s.425, C.1).

"Bölî (Bolu) şehrine yaklaşırken uzaktan zayıf görünen bir dereyle karşılaştık; ancak şehrin giriş yerinde bu derenin şiddetli akan, coşkun bir ırmak olduğunu fark ettik" (Aykut, 2018, s.436, C.1).

"Kulhisâr'a (Göhlisar) yöneldik. Burası dört yanı suyla çevrili küçük bir kasabadır. Gölde bol miktarda kamış bulunuyor" (Aykut, 2018, s.407, C.1).

Altıncı Sınıf (6.3.4) Dünyanın Farklı Doğal Ortamlarındaki İnsan Yaşantılarından Yola Çıkararak İklim Özellikleri Hakkında Çıkarımlarda Bulunur Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 30'da Verilmiştir:

Tablo 30. Sosyal Bilgiler 6.3.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Nüfus ve Yerleşme
Kod	İklim-Bitki Örtüsü
İçerik	Sibirya (Kutup iklimi) Karasal İklim (İtil Nehri, Ceyhun, Kât Şehri, Tarhan) Çöl İklimi (Sivesitân) Muson İklimi (Hindistan evleri, ağaç ve meyveleri) Câva Adası Mulcâva Bitkileri

Tablo 30'da İbn Batuta Seyahatnamesi'nde elde edilen 6.3.4. kazanımı ile ilişkilendirilen "Nüfus ve Yerleşme" kategorisinde "İklim-Bitki Örtüsü" kodu ile ilişkin "Sibirya (Kutup İklimi), Karasal İklim (İtil Nehri, Ceyhun, Kât Şehri, Tarhan), Çölü İklimi (Sivesitân), Muson İklimi (Hindistan evleri, ağaç ve meyveleri), Câva Adası, Mulcâva Bitkileri" içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde "Nüfus ve Yerleşme" kategorisinde "İklim-Bitki Örtüsü" kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

"Bu uçsuz bucaksız alanda (Sibirya) kırk menzil ilerleyen yolcular Karanlık ülkenin sınırında dururlar. Herkes getirdiği eşya ve malı oraya bırakır. Ve her zamanki menzillerine geri dönerler. Ertesi gün tekrar oraya geldiklerinde bıraktıklarının alındığını, onların yerlerinde samur, sincap ve kakum kürklerinin bulunduğunu görürler. Eşya bırakan kişi oradaki kürkleri yeterli görürse alışveriş tamamlanmış demektir. Kendi malına karşılık bunları az bulursa her şeyi olduğu gibi oraya bırakır. Meçhul alıcılar ya kürklerin sayısını artırır ya da tamamen kaldırıp en başta aldıkları eşyayı geri bırakırlar oraya! Alışveriş hep böyle cereyan eder. Onlar kimdir, nereden gelirler bilinmez; in midirler cin midirler şimdiye kadar hiç kimse onlardan birini görmüş değildir" (Aykut, 2018, s.481, C.1).

"Karanlıklar ülkesine (Sibirya) büyük köpeklerin çektiği küçük arabalarla seyahat edilir. Bu arazi baştan aşağı buzlarla kaplı olduğundan insanların ayakları kayar, diğer hayvanların toynakları tutmaz. Köpeklerince tırnakları vardır; bu yüzden ayakları buz üstünde sabit kalır, kaymaz. Bu arazide ancak kuvvetli, zengin tüccarlar seyahat edebilir. Orada ne taş, ne ağaç, ne de toprak var! Dolayısıyla yiyeceğini, yakacağını ve içeceğini, en azından yüz civarında arabaya doldurmayan kimse bu yola düşmemeli! Arazinin kılavuzları oraya çok gidip gelen köpeklerdir. Bu yüzden fiyatları bin dinar civarındadır! Arabanın ipi kılavuz köpeğin boynuna bağlanır; üç köpek daha vardır ona eşlik eden. Kılavuz konumundaki en öndedir, ötekiler onun ardındadır. O durunca ötekiler de durur. Bu lider hayvana sahibinin vurması yahut eziyet etmesi söz konusu olamaz. Hattâ yemek hazır olunca insanlardan önce köpeklerin doyurulması gerekiyormuş! Çünkü köpek bir şeye kızıp da kaçarsa sahibini ölüme terk etmiş demektir" (Aykut, 2018, s.481, C.1).

"Donmuş İtil Irmağı ile ona karışan üç su üzerinden yola devam ettik! İhtiyaç duydukça buz parçalarını kırıyor, bir tencerede eritip içiyor ve yemek pişirmede kullanıyorduk!" (Aykut, 2018, s.517, C.1).

"Huvârezm (Harezmi) şehrinin dışında cennetten çıkan dört ırmaktan biri olan Ceyhun akıyor. Soğuk mevsimlerde İtil gibi bu da donar; halk ırmağı yol gibi kullanır. Beş ay buz olan nehir baharda havaların ılımasıyla yavaş yavaş çatlayınca ansızın yakalar bazılarını ve boğar..." (Aykut, 2018, s.520, C.1).

"Dört gün süren seyahatten sonra bu güzergâhta tek yerleşim merkezi olan Kât (Amudeya'nın doğusunda Türk şehri) şehrinin kapılarına dayandık. Burası küçük lakin şirin bir şehirdir. Şehir dışında bir gölet kenarında mola verdik. Soğuk şiddetli olduğundan göletin suları tamamen donmuştu; çocuklar buz üzerinde kaymaktaydılar" (Aykut, 2018, s.526, C.1).

"Sultan, soğuk bastırıp nehir donuncaya kadar Hacı Tarhan'da kalır, nehrin bitişiğindeki sular (delta; denize kavuştuğu yer) donduğunda emreder; ahali binlerce yük saman getirerek donmuş ırmağın üstüne döker. Burada hayvanlar saman yemiyor! Çünkü saman onlara zarar veriyor, Hint diyarında da böyle! Sürülerin yiyeceği yeşil çayırlardır. Ülke bereketli ve otlanmaya elverişlidir. Halk bu donmuş nehir ve ona bitişik suların üzerinde üç konak gider arabayla! Kış mevsiminin sonunda bazı kabileler bu yolu tercih ederse boğulurlar, buzlar çözüldüğü için" (Aykut, 2018, s.485-486, C.1).

"Sivesitan şehri (sint nehrinin yakınına kurulu) bu şehre girdiğimizde hava alev alev yanıyordu. Buranın sıcaklığı şiddetlidir. Arkadaşlarım neredeyse çıplak oturuyorlardı.

Bazıları hem beline hem de sırtına ıslak peştamallar sarmış, bekliyorlardı. Peştamal kuruyunca tekrar ıslatılır, bu iş sürekli tekrarlanırdı... Burası gerçekten büyük bir şehir dışı kum tepeleriyle kaplı bir çöl. Bu sahrada mugaylan ağacından başka bitki yetişmiyor. Yörede akan nehrin kenarlarında da karpuzdan başka nebat büyümüyor. Buralılar darı ve burçak yiyorlar. Buna müşenk adını veriyor, ekmeği de bundan yapıyorlar. Yörede balık ve manda sütü boldur. Buralılar sakankûr adını verdikleri hayvanı afiyetle yiyorlar! Sakankûr, bukalemuna benzeyen bir hayvancıktır. Mağripliler ona huneyşetülcünne adını vermişlerdir. Lâkin bunun kuyruğu yoktur. Onların kumu kazdıklarını, bu hayvanı çıkarıp karnını yarararak içini temizlediklerini gördüm. Daha sonra sarı çöp anlamına gelen zerd-i şûbe ile hayvanın düşünülüyorlardı. Kürküm adı da verilen bu baharat, onlar nezdinde safran gibidir” (Aykut, 2018, s.587, C.2).

“Hint ülkesinin ağaç ve meyveleri bunlar arasında önce anbâ’yı (mango) anlatalım. Turunçgillere benziyor bunun ağacı. Yalnız daha büyük; yaprakları da daha geniş bir alanı kaplıyor. Bu yüzden diğer ağaçlardan daha fazla gölge veriyor. Altında yatıp uyuyan kimse sıtmaya tutulur! Meyvesi iri armut büyüklüğünde. Bu meyvenin henüz olgunlaşmadan yere düşenleri toplanıp tuzlanır. Bizim yörelerdeki limon gibi muhafaza edilir. Yeşil zencefil ve biber salkımları da aynı şekilde saklanır. Bu tuzlamalar sofrada garnitür olarak yenir, yemeğin her lokmasında bir parça ağıza atılır. Sonbaharda anbe meyvesi olgunlaşınca rengi iyiden iyiye sararır; o zaman elma gibi yenilir. Bazıları bunu bıçakla keserek yer, bazıları da yavaş yavaş sömürür, emerek bitirir. Mayhoş bir tadı vardır, hafif şekerlidir. Çekirdekleri gayet iri olur. Turunçgiller familyasında olduğu gibi ekilip yetiştirilir. Şekî ve berkîden bahsedelim. Normal ağaç büyüklüğünde gövdelere sahiptirler. Yaprakları ceviz yaprağına benzer, meyvesi ağacın odun kısmından çıkar. Meyvelerin yere yakın olanına berkî adı verilir; pek lezzetlidir. Yerden yüksek olanına da şekî denilir. Şekî, kabak büyüklüğünde olup kabuğu sığır derisine benzemektedir. Güz mevsiminde sarardığı zaman tek tek toplanıp ortaları yarılr. Her birinin içinden yüz iki yüz civarında turşuluk hıyara benzeyen minik meyveler çıkartılır. Bu tanelerin arasında sapsarı ince bir zar bulunur. Her tanenin içinde, büyücek bakla gibi bir çekirdek vardır. Bu çekirdekler kavrulduğu zaman baklayı andıran bir tad verirler. Ama şu bilinmeli ki Hindistan’da bakla yok! Çekirdekler kırmızı bir toprak içinde ertesi yıla dek saklanabilir. İşte şekî ve berkî adı verilen bu meyveler Hint ülkesinin en hoş, en lezzetli meyveleridir. Tendû’yu anlatalım; bildiğiniz abanoz ağacının meyvesidir. Ancak taneleri ve rengi kayısıyı andırır. Gayet tatlı bir meyvedir. Cumûn uzun ömürlü bir ağaçtır. Meyvesi zeytin gibi siyah ve tek çekirdeklidir. Tatlı portakala gelelim. Bu meyve, yörede en çok yetişen ağaçlardandır. Ekşi portakal çok az bulunur burada. Bir de üçüncü bir tür var ki tadı tatlıyla ekşi arasındadır. Meyveleri limon büyüklüğünde olur; pek lezzetlidir. Benim en sevdiğim meyvelerdendir bu! Mehvâ’yı anlatalım. Ağacı uzun ömürlüdür. Yaprığı ceviz yaprağına benzer. Fakat renginde biraz kırmızımı sarılık vardır. Meyvesi ufak armut (çördük) gibi fakat tatlıdır. Her tanenin üst tarafında, üzüm büyüklüğünde içi boş diğer bir tane bulunur. Tadı üzüme benzer, çok yenirse baş ağrısı yapar. İşin ilginç yanı bu taneler güneşte kurutulduğu zaman incire yakın bir tad verirler! Hindistan’da incir olmadığı için ben incir yerine bunlardan yedim! Hintliler bu taneciklere üzüm manasına gelen “enkûr” adını veriyorlar. Bu ülkede üzüm pek ender bulunur; yalnız Dihli’de ve birkaç mıntıkada yetişir. Üzüm senede iki defa meyve verir, çekirdeklerinden yağ çıkarılır. Kesîrâ, toprak altından çıkarılan bir yemiştir. Çok tatlıdır. Kestaneye benzer. Hint ülkesinde bizim taraflarda rastladığımız nar ağaçları da vardır. Senede iki defa meyve veriyor. Ben Zîbetülmehel adalarında (Maldiv adalarında) sene boyunca sürekli yemiş veren nar ağaçları gördüm! Onlar bu meyveye “enâr” diyorlar. Sanıyorum “cûlnâr” kelimesinin temeli de bu. Çünkü cül (gül) Farsça çiçek demektir. Nar ise rummân (nar) manasına geliyor” (Aykut, 2018, s.599-602, C.2).

“Evler ağaçtandır. Adaların toprağı epey rutubetli olduğundan nemden korunmak amacıyla evler zemin seviyesinden daha yükseğe yapılır; önce iki-üç arşın uzunluğundaki taşları düzeltip yontarak birkaç sıra hâlinde dizerler. Bunların üzerine hindistancevizi ağacının kütüklerini döşerler. Evin esas tabanı budur. Bunun üzerine ahşap duvar yapılır. Bu konuda dudak uçuklatacak bir ustalık sergilerler! Evin avlu kısmına “mâlem” adı verilen bir bölme yaparlar; evin erkeğı sohbet meclisini buraya kurar. Bu bölmenin iki kapısı vardır. Biri avluya açılır; oradan herkes girebilir. Diğeri eve açılır; oradan sadece ev sahibi girebilir. Bu bölmenin hemen yanında su dolu bir küp bulunmaktadır. Küpün kıyısında hindistancevizinin kabuğundan yapılmış “valanc” adlı maşrapa bulunur. Maşrapanın sapı iki arşın uzunluğundadır; uzak olmayan kuyulardan ve göletler su çekerler bununla” (Aykut, 2018, s.821, C.2).

“Câva'ya vardık.“Lubbân-i Câvî” (Câva Günlüğü) diye bilinen bitki burada yetişir. Adayı suda yarım günlük mesafeden gördük. Her tarafı yeşil. Ağaçların büyük bir kısmını, Hindistancevizi, fevfel, karanfil, Hint ödü, şekî, berkî, anba, cemûn (cumûn / cemen), tatlı portakal ve kâfûr kamışı oluşturuyor” (Aykut, 2018, 879, C.2).

“Mulcâva bitkileri; Lubbân, günlük ağacı en çok bir adam boyuna varan bodur bir bitkidir. Dalları enginar dallarına benzemektedir. Yaprakları gayet ince ve ufaktır. Bazen yaprakları tamamen dökülerek çıplak kalabilir..., Kâfûr Ağacı Kâfûr ağacı bizim oraların kamışına benzer; ancak dalları daha uzun ve kalındır. Kâfûr denen şey işte bu içi boş, uzun tüpçüklerde bulunur. Kamış kırıldığı zaman iç kısmından kâfûr ortaya çıkar..., Hindistan'a Özgü Öd Ağacı Hindistan ödü, pelit ağacına benzer. Kabuğı daha ince olsa da yaprakları tıpkı pelitinki gibidir. Meyvesi olmayan bu bitkinin gövdesi fazla büyümez. Kökleri gayet uzun olup esans maddesi bunlardadır. Dal ve salkımlarından faydalanılmaz..., Karanfil ağaçları uzun ömürlü ve kalındır. Daha çok gâvur arazisinde yetişir. Çok yetiştiğı için sahiplenilmez...,” (Aykut, 2018, s.884-885, C.2).

Altıncı Sınıf (6.5.1.) Ülkemizin Kaynaklarıyla Ekonomik Faaliyetlerini İlişkilendirir Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 31’de Verilmiştir:

Tablo 31. Sosyal Bilgiler 6.5.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri

Kategori			
Ekonomik Faaliyetler		Nüfus ve Yerleşme	
Kod	Dokuma	Maden	Tarım
İçerik	Pamuk	Gümüş Madeni	Bağ-Bahçe Safran

Tablo 31’de İbn Batuta Seyhatnamesi’nde elde edilen 6.5.1. kazanımı ile ilişkilendirilen “Ekonomik Faaliyetler” kategorisinde “Dokuma” kodu ile ilişkin “Pamuk” içeriğı; “Maden” kodu ile ilişkin “Gümüş Madeni” içeriğine; “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Tarım” kodu ile ilişkin “Bağ-Bahçe, Safran” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde "Ekonomik Faaliyetler" kategorisinde "Dokuma" kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

"Burada dünyada eşi benzeri olmayan altın işlemeli pamuk elbiseler dokunur. Yöre pamuğunun kaliteli oluşu ve iyi eğrilmesi uzun süre dayanmasını sağlıyor. Bu kumaşlar buranın adıyla (Ladikî, Dûngûzli) tanınmıştır. Şehirde Hıristiyan nüfusun çokluğu nedeniyle bu işi yapanların ekseriyeti Rum kadınlarından oluşuyor" (Aykut, 2018, s.408, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde "Ekonomik Faaliyetler" kategorisinde "Maden" kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

"Kümiş'e (Gümüşhane) doğru yola çıktık. Burası gayet bakımlı ve büyük bir şehirdir, Irak ve Suriye'den tüccarlar buraya gelerek mal alırlar. Burada gümüş madeni var. Şehre iki günlük mesafede sarp ve yüksek dağlar yükseliyor" (Aykut, 2018, s.417, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde "Nüfus ve Yerleşme" kategorisinde "Tarım" kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

"Antalya'nın bağ ve bahçeleri çoktur meyveleri lezizdir. Ahalinin "kamaruddin" adını verdikleri bir çeşit kayısı çok nefistir. Bademi lezzetli olduğu için kurutulur, Mısır'a gönderilir, nadir ve pahalı kuruyemişlerden biri olarak saygın yerini bulur. Kahire çarşılarında. Sıcak yaz günlerinde bile soğuk ve lezzetli olan gözleri ise herkes tarafından bilinmektedir" (Aykut, 2018, s.403, C.1).

"Bu kasabanın (Göynük) çevresinde ne meyvelik ne de bağ var! Safrandan başka bir şey üretilmiyor. İhtiyar kadın da bizi safran almaya gelen tüccarlardan sanarak epeyce safran getirdi yanımıza!" (Aykut, 2018, s.433, C.1).

Altıncı Sınıf (6.5.4) Vatandaşlık Sorumluluğu ve Ülke Ekonomisine Katkısı Açısından Vergi Vermenin Gereğini ve Önemini Savunur Kazanımı İle İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 32'de Verilmiştir:

Tablo 32. Sosyal Bilgiler 6.5.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri

Kategori	Vatandaşlık
Kod	Vergi

İçerik Ağır Vergiler

Tablo 32'de İbn Batuta Seyahatnamesi'nde elde edilen 6.5.4. kazanımı ile ilişkilendirilen "Vatandaşlık" kategorisinde "Vergi" kodu ile ilişkin "Ağır vergiler" içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde "Vatandaşlık" kategorisinde "Vergi" kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

"Alâeddîn Muhammed Şah, Hindistan'ın en başarılı ve seçkin hükümdarlarından. Halk onu pek beğenir. Bu sultan, ahalinin işlerini kendisi tek tek ayarlayıp yürüttüğü

gibi oralıların reîs dedikleri muhtesibi (pazar müfettişini) fiyatlar hakkında bilgi almak için her gün huzuruna çağırır. Söylentilere göre yine bir gün muhtesibi huzuruna getirerek Et neden fırladı böyle, bu pahalılık ne? diye gürler. Muhtesib: Sığıra yüklenen aşırı vergiden ötürü et pahalandı! diye durumu açıklar. Bu olay üzerine sultan sığırdan alınan verginin kaldırılmasını emrederek tüccar taifesini huzuruna çağırır, onlara hayli servet dağıtır ve şöyle der: Bununla sığır ve koyun alarak pazara sunun! Gelirini devlet hazinesine koyun! Size de bu satışı gerçekleştirdiğiniz için iyi bir ücret verilsin! Tüccar taifesi hükümdarın emrini ikiletmez. Ayrıca Devletabad' dan getirilen kumaşlar için de aynı sistem uygulanmıştır. Tahıl fiyatları yükseldiği zaman büyük depoları açtırıp fiyatlar düşünceye kadar ucuza sattırmıştır tahılı. Anlatılanlara göre bir defasında fiyatlar yine tırmanıyor; ama o kendi belirlediği fiyatla satılmasını emrediyor. Tacirler ellerindeki tahılı bu fiyata satmaktan kaçınıyorlar. Bunun üzerine Alâeddîn: Hiç kimse devlet ambarındaki tahıldan başkasını satın alamaz! diye ferman çıkarıyor! Halk, altı ay boyunca tahılı ana ambardan satın alıyor. Bu durum karşısında ellerindeki ürünün bitlenerek yenilmeyecek hâle gelmesinden ürken stokçu tayfası sultana başvurarak satış izni istiyorlar; bin bir rica ve minnetle! Kozu eline geçiren Sultan, daha önce belirledikleri fiyattan aşağı satmaları şartıyla gereken izni veriyor” (Aykut, 2018, s.630-631, C.2).

“Ağır vergileri kaldırması, haksızlıkları önlemesi ve mazlumları kayırmak için divan kurması (Hint hükümdarı), yedi yüz kırk bir yılında ülkesinde ticarî mallardan alınan verginin kaldırılması, halktan zekât ve öşürden başka hiçbir şey alınmaması konusunda emir çıkardı. O her pazartesi ve perşembe günleri zulüm, gasp ve kayırma ile ilgili şikâyetleri bizzat dinlemek üzere büyük salonun önündeki aralığa oturur ve huzurunda Emir Hâcib, Hâs Hâcib, Seyyidü'l-hüccâb ve Şerîfü'l-hüccâbdan başka kimse bulunmazdı. Dardını anlatmak isteyen hiç kimse hükümdar huzuruna varmaktan alıkonamazdı! Ayrıca o, şikâyetçilerin hikâyelerini (dilekçelerini) kaydetsinler diye dört saygın emiri büyük dairenin dört kapısına yerleştirmişti” (Aykut, 2018, s.684-685, C.2).

Altıncı Sınıf (6.6.6.) Türk Tarihinden ve Güncel Örneklerden Yola Çıkararak Toplumsal Hayatta Kadına Verilen Değeri Fark Eder Kazanımı ile İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 33’de Verilmiştir:

Tablo 33. Sosyal Bilgiler 6.6.6. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Vatandaşlık
Kod	Türk Toplumunda Kadın
İçerik	Değer-Saygı

Tablo 33’de İbn Batuta Seyhatnamesi’nde elde edilen 6.6.6. kazanımı ile ilişkilendirilen “Vatandaşlık” kategorisinde “Türk Toplumunda Kadın” kodu ile ilişkin “Değer-Saygı” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyhatnamesi’nde “Vatandaşlık” kategorisinde “Türk Toplumunda Kadın” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Türk ve Tatar ulusları nezdinde kadınlar çok itibar görüyor. Onlar bir buyruktu yazdıklarında: “sultanın ve hatunlarının emriyle” ifadesini mutlaka koyarlar! Kadınların her biri eyaletlerin idaresine ortaktır; büyük gelirlerin sahibidir. Onlar hükümdarlarla birlikte sefere çıkarlar” (Aykut, 2018, s.324-325, C.1).

“Alâeddîn Ertenâ Bek’in hatunlarından biri de bu şehirde ikamet ediyor. Bu hatun, Ertenâ’nın kadınları arasında iyi kalpliliği ve cömertliği ile tanınmıştır. Irak sultanı ile de akrabalığı var. Kendisine, ulu, yüce anlamına gelen “ağa” kelimesiyle hitap olunur ki padişahlarla ilişkisi olan herkese ağa denilir. Kadının asıl adı Togay Hatun’dur. Huzuruna çıktığımızda bizi ayakta karşıladı; güzel sözler söyleyerek selâm verdi, hemen yemek hazırlanmasını emretti. Böylece yemeğe kaldık. Ayrılırken bize koşum takımı eksiksiz hazırlanmış bir at, bir kat elbise ve para gönderdi; genç hizmetkârlarından biriyle. Ayrıca kendi gelemediği için de özür diledi!” (Aykut, 2018, s.415, C.1).

“Bu yörede gördüğüm ilginç tutumların biri de erkeklerin kadınlara gösterdikleri aşırı saygıdır. Bu memlekette kadınlar erkeklerden üstün sayılıyor! Emirlerin hanımlarına gelince bu konuda ilk müşahedem Kırım’dan (Kırım) çıktığımda vuku bulmuştu. Emir Saltıye Bey’in hanımını baştan aşağı pahalı mavi kumaşlarla kaplanmış, pencere ve kapıları açık bırakılmış arabasına bindiği sırada seyretmişim. Yanında şahane elbiseler giymiş, fevkalade güzel dört cariye bulunuyordu. Arkasından gelen bütün arabalar da cariyeler bulunmaktaydı. Beyin konağına yaklaşınca o arabadan iniyor, onunla birlikte en aşağı otuz cariye de inerek hatunun eteklerini tutuyordu. Onun elbiselerinde (kuşağımsı) uzantılar vardı; cariyeler buralardan tutuyor ve eteği yerden kaldırıyorlardı. Hatun böyle ihtişam ve gururla ilerleyip beyin huzuruna oturmuştu. Cariyeler ise hatunun çevresinde ayakta duruyorlardı. Az sonra getirilen kırmızı tulumlarından bir kadeh dolduran hatun, iki dizi üzerine çökerek eliyle beye sunmuş, bey bunu içtikten sonra hatun aynı tarzda bir kadeh içkiyi de kayınbiraderine takdim etmişti. Nihayet beyin bizzat kendisi bir kadeh kırmızı kendi elleriyle hatununa içirmişti. Sofra hazırlanınca yemeklerini bir arada yediler...” (Aykut, 2018, s.472, C.1).

“Pazar esnafının ve satıcıların eşlerine gelince bunlarında durumu diğerlerinden aşağı değil! Onlardan birini atların çektiği muhteşem bir arabada gördüm. Yanında eteklerini tutan üç dört cariye vardı; başında mücevherlerle donatılmış, ön tarafında tavus tüyünden bir sorgucu bulunan ve “buğtâk” adı verilen bir hotoz vardı. Arabanın pencereleri açık olduğu gibi kadının yüzü de örtülmemişti. Zira Türk kadınları yüzleri açık dolaşırlar. Bir başka kadını da aynı şekilde gördüm. Yanındaki köleleriyle pazara süt, yoğurt getirip satıyor, karşılığında esans satın alıyordu. Öyle olur ki bazen kadınlara erkekleriyle beraber rastlarsınız da “şu adam bu hatunun hizmetkârı olmalı!” dersiniz. Zira kocası, koyun postundan bir kürk ile başında da buna uygun “külâ” (külâh) denilen şapkadan başka bir şey taşımamaktadır!” (Aykut, 2018, s.472-473, C.1).

“Ön tarafta sultanın kızı ît küçücük oturur. Bu kadınlardan biri içeri girince sultan ayağa kalkar. Onu elinden tutar, tahta kadar götürüp yerine oturtur. Ama Taytuğlî Hatun teşrif ettikte; “melik” (baş kraliçe) olduğu ve en beğenilen hatun olma niteliğini kazandığı için sultan onu köşkün ta kapısında karşılar. Oracıkta elinden tutarak içeriye getirir. Tahtın bulunduğu yere kadar onunla yavaş yavaş ilerler, kibarca yerine oturtur ve kendi makamına geçip kurulur. Kadınların hiçbiri kar-göç yapmadıkları için bu tören halkın önünde cereyan eder” (Aykut, 2018, s.475, C.1).

“Bu ülkede (Kıpçak) yolculuk kuşlukleyin ve akşamleyin yapılır. Her emir, askeriyle beraber kendi bölgesinin girişinde Hatunu karşılar, bölgenin sınırına kadar da hatuna eşlik eder. Böyle yapmaları emniyet kaygısıyla değil, saygıdan ötürüdür. Çünkü bu ülke, gerçekten emin bir ülke! Nihayet Bâbâ Saltûk (Baba Saltuk) adıyla bilinen ve

Türklerin yaşadıkları toprakların sonu olan kasabaya geldik. Bâbâ, Berberîlerde olduğu gibi “eb” (baba) anlamına geliyor” (Aykut, 2018, s.498, C.1).

Tablo 34. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Yedinci Sınıf Kazanımlarıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Kod	İçerik
Sosyal İlişkiler	Geçmişten Günümüze İletişim	Tutum ve Davranışlar Haberleşme Araçları
Kültürel Unsurlar	Beylikler Dönemi	Alâeddin Keykubât Karamanoğulları Antalya Halkı Karaağaç Eretna Sultanı Orhan Bey Konstantiniyye
	Farklı Kültürler	Misafirperverlik Müslüman ve Hıristiyan Halk
Nüfus ve Yerleşme	Yer Şekilleri	Sür Şehri Asi Nehri Irmak Nil Nehri Göhlisar Lübnan Dağı Amik Ovası
	Ulaşım- Ekonomi	Halep Şehri Trablusşam Azak Şehri Kastamonu Sinop
	Tarım	Bağ- Bahçe- Bostan Dımaşk Hurma Çin Arazisi Ambar Depoları Kayısı Meyve Bahçeleri Ceviz, Kestane Üzüm, İncir
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilginin Korunması	Ehramlar (Piramit)
	Bilim ve Kültür Merkezleri	Buhara Semerkant Bağdat Kûfe
	Türk- İslam Bilginleri	Harezmi
Sivil Toplum Kuruluşları	Vakıflar	Hac ve Yolcuların İhtiyaçlarının Karşlanması
	Meslek Eğitimi/Meslek Kuruluşları	Ahilik

Tablo 34’de görüldüğü gibi İbn Batuta Seyahatnamesi’nde Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan yedinci sınıf kazanımları doğrultusunda: “Sosyal ilişkiler, kültürel unsurlar nüfus ve yerleşme, bilim, teknoloji ve toplum, sivil toplum kuruluşları, olmak üzere toplam 5 kategori; Geçmişten günümüze iletişim, tarih, yer şekilleri, ulaşım-ekonomi, tarım, bilginin korunması, bilim ve kültür merkezleri, Türk-İslam bilginleri, vakıflar, meslek eğitimi/ meslek kuruluşları, farklı kültürler” olmak üzere toplam 11 kod oluşturulmuştur. Oluşturulan kategori ve kodlar ile ilgili içerik ve doğrudan alıntılar aşağıdaki şekilde yer verilmiştir.

Yedinci Sınıf (7.1.1) İletişimi Etkileyen Tutum ve Davranışları Analiz Ederek Kendi Tutum ve Davranışlarını Sorgular Kazanımı İle İlişkin Kategori-Kod ve İçerikleri Tablo 35’de verilmiştir:

Tablo 35. Sosyal Bilgiler 7.1.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Sosyal İlişkiler
Kod	Geçmişten Günümüze İletişim
İçerik	Tutum ve Davranışlar

Tablo 35’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 7.1.1. kazanımı ile ilişkilendirilen “Sosyal İlişkiler” kategorisinde “Geçmişten Günümüze İletişim” kodu ile ilişkin “Tutum ve davranışlar” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Sosyal İlişkiler” kategorisi “Geçmişten Günümüze İletişim” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Aydınoglu Muhammed’in oğlu Hıdır Bek, onu daha önce Birki’de babasının yanında görmüştüm. Şehir dışında kendisiyle tekrar karşılaştım. Onu at üzerinde selamladığım için benden hoşlanmadı. Bu davranışım, onun beni hediyesiz bırakmasına sebep oldu. Onların adetince yolcu, selam vermek için atından inmeli. O zaman beyler de atlarından inip selam alırlar. Bu hareket onların katında pek beğenilir” (Aykut, 2018, s.425, C.1).

“Lârende (Karaman) sultanı Bedreddin’le av dönüşü şehir dışında karşılaştım. Atımdan indim; o da bineğinden indi selam verdim. Selamımı alıp beni kucakladı. Bu ülkede hükümdarların şöyle bir adeti var: Uzaktan gelen biri onunla karşılaştığında beriki bineğinden iniyorsa o da iniyor! Gelen yolcunun gösterdiği saygı, bu sultanların da saygılı davranmalarını gerektirecek bir memnuniyete kapı aralar! Selamın at üzerinde verilmesi iyi karşılanmaz. Memnuniyetsizliğe, ardından da yolcunun felaketine sebep olur!” (Aykut, 2018, s.414, C.1).

“Halk, üstat Ebu Abdullah Zübeydi ile kadı Ebu Abdullah nefzavi'nin oğlu Ebu tayyib'i karşılamaya çıktı. İki taraf birbirine hal-hatır sordu. Hiç kimse yanaşıp da bana selam vermedi. Çünkü hiçbirini tanımıyordum. Yalnızlığım bana öyle dokundu ki kendimi tutamayıp hıçkırığa hıçkırığa ağladım. Hacılardan biri benim garip kaldığımı hissedip yanaştı, selam verdi” (Aykut, 2018, s.13, C.1).

“Endülüs şehirlerinden Belleş'e (Velez) vardım arefe günü Geceleyin oraya ulaşabildim. Câmide halkla beraber bayram namazı kıldıktan sonra baktım ki herkes biri birine yanaşıyor, musafaha yapıyor, esenlikler diliyor. Ben bir köşede garip, sessiz bekliyorum. Kimse bana selâm vermedi. Yalnız ahaliden bir pirifâni yaklaşip hatırımı sordu: Uzaktan baktım, halktan ayrı durup kimsenin selâmına muhatap olmadığını görünce gurbette olduğunu anladım. Yanına gelip yalnızlığımı unutturayım istedim! dedi” (Aykut, 2018, s.13, C.1).

Yedinci sınıf (7.1.3) Medyanın Sosyal Değişim ve Etkileşimdeki Rolünü Tartışır Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 36'da Verilmiştir:

Tablo 36. Sosyal Bilgiler 7.1.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Sosyal İlişkiler
Kod	Geçmişten Günümüze İletişim
İçerik	Haberleşme Araçları

Tablo 36'da İbn Batuta Seyahatnamesi'nde elde edilen 7.1.3. kazanımı ile ilişkilendirilen “Sosyal İlişkiler” kategorisinde “Geçmişten Günümüze İletişim” kodu ile ilişkin “Haberleşme Araçları” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde “Sosyal İlişkiler” kategorisi “Geçmişten Günümüze İletişim” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Sint ile sultanın başşehri olan Dihli (Delhi) arasında elli günlük yol vardır. Fakat “muhibir” adı verilen haber memurları Sint bölgesinden bir mektup yazdıklarında sultana beş gün içinde ulaşır; özel posta sistemi sayesinde!” (Aykut, 2018, s.584, C.2).

“Berid Sistemi: Hint ülkesinde iki tür Berid (posta) vardır. Atlı postaya “vulak” (ulak) diyorlar. Her dört milde nöbeti devralan atla yapılıyor. Bu hayvanlar hükümdara aittir. İkinci tür posta servisinde iş yayalar aracılığıyla görülüyor. Buna “dâve” adını veriyorlar. Dâve milin üçte biri demektir. Mile verdikleri ad ise “kurûh” tur. Sistem şöyle işliyor: Her üçte bir milde insanların yaşadığı mamur bir köy var. Köyün hemen dışında kurulu üç çadırda kemerlerini kuşanarak harekete hazır halde bekleyen adamlar bulunuyor. Her biri yanlarında iki arşın uzunluğunda bir kamçı taşıyor. Bu kamçının ucunda bakır çingiraklar asılı! İlk görevli bulunduğu yerden çıkarken bir elinde mektup, diğer elinde çingiraklı kamçı vardır. Olanca hızıyla koşmaktadır. Vardığı yerde çadırda bulunan kimseler çingirak sesini işitir işitmez hemen kalkar, adamı karşılarlar. İçlerinden biri derhal mektubu kapar, son süratle yola koyulur. Öteki dâveye varıncaya kadar kamçıyı sallar, çingirakları çınlatır. Mektup gideceği yere ulaşıncaya dek bu usul üzere yürütülür iş. Aslına bakılırsa bu ikinci sistem, vulaktan daha hızlı! Bu ikinci posta türüyle Hindistan'da az bulunan Horasan meyveleri dahi getirilir buralara. Tabaklar içine yerleştirilen meyveler, sultana ulaşıncaya kadar elden ele geçer. İşin garibi, suç işleyenler bile bu düzenle nakledilir payitahta. Adamı bir

sedire oturturlar; yayan posta görevlileri sediri başlarına kaldırdıkları gibi hızla koşarlar. Hükümdar, Devletabad şehrinde bulunduğu sırada içeceği su bile böyle getirilir. Bu su Hintlilerce ziyaret edilen Kenk (Ganj) nehrinden gönderilir. Muhbir adı verilen görevliler Hint ülkesine gelenle ilgili bilgi verecekleri vakit her şeyi anlatırlar. Adamın şeklini, giysisini, beraberinde başkaları olup olmadığını, kölelerini, hizmetkârlarını, binitlerini tek tek sayarlar mektuplarında. Hattâ nasıl oturup kalktığını, davranışlarını dahi bildirir, tüm özelliklerini eksiksiz belirtmeye gayret ederler. Misafir, Sint bölgesinin merkezi olan Multân'a ulaştığında Hint hükümdarı tarafından onun namına düzenlenecek bir ziyafetle ilgili emir gelinceye kadar orada kalır. Bu ülkeye gelen bir insan; davranışları, eylemleri ve amacına göre karşılık görür, ikram bulur. Çünkü gelenin ne parasına bakılır ne de atasına” (Aykut, 2018, s.584-585, C.2).

“Hindistan’ın her şehrinde hükümdara bağlı bir haber görevlisi bulunuyor; şehirde olan biteni tek tek yazıyor saraya. Oraya gelen misafirleri de bildiriyor. Biri geldiğinde, hangi ülkeden geldiği, ismi, nitelikleri, giyim kuşamı, dostları derhal hükümdara iletiliyor. Ayrıca ne yapıp ne ettiği, güzel ve kötü davranışları da bildiriyor saraya. Dolayısıyla yolcu hükümdarın huzuruna çıktığında karşıdaki onun her şeyini biliyor! Böylece hak ettiği kadar ağırlanıyor” (Aykut, 2018, s.542, C.1).

“Çinlilerin âdetindendir; cunklarından biri suya açılacağı zaman deniz kumandanı ile yazıcılar gemiye çıkıp içerideki okçuların, hizmetkârların ve denizcilerin isimlerini tek tek yazarlar. Böylece hareket izni verilir onlara. Gemi Çin’e geri döndüğünde bu görevliler yine yukarı çıkarak daha önce isimlerini kaydettikleri kimselerin mevcut olup olmadığını kontrol ederler. Eksik çıkarsa gemi sahibini sorumlu tutarlar. Gemi sahibi, o adamın kaçtığına, vefat ettiğine yahut bir kazaya uğradığına ilişkin kanıt getirmekle yükümlüdür! Aksi hâlde cezalandırılır! İnsanlarla ilgili kayıt işi bittikten sonra gemi sahibine, eşya türünden az-çok ne varsa ayrıntılı bir liste hazırlamasını emrederler. Bu esnada gemideki yolcular karaya çıkartılır. Onların yanında bulunan eşyalar, gümrük divan kâtipleri tarafından tek tek gözden geçirilir. Eğer izinsiz, kaçak bir şey bulunursa gemiyle beraber tüm eşya ve mallara hazine el koyar!” (Aykut, 2018, s.898, C.2).

Yedinci Sınıf (7.2.1.) Osmanlı Devleti’nin Siyasi Güç Olarak Ortaya Çıkış Sürecini ve Bu Süreci Etkileyen Faktörleri Açıklar Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 37’de Verilmiştir:

Tablo 37. Sosyal Bilgiler 7.2.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Kültürel Unsurlar
Kod	Beylikler Dönemi
İçerik	Alâeddin Keykubât Karamanoğulları Antalya Halkı Karaağaç Eretna Sultanı Orhan Bey Konstantiniyye

Tablo 37’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 7.2.1. kazanımı ile ilişkilendirilen “Kültürel Unsurlar” kategorisinde “Beylikler Dönemi” kodu ile ilişkin

“Alâeddin Keykubât, Antalya halkı, Karaağaç, Eretna sultanı, Orhan Bey, Konstantiniyye” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisinde “Beylikler Dönemi” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Alanya halkı İmam-ı A’zam Ebû Hanîfe Hazretleri’nin mezhebindedir. Hak Teâlâ ondan razı olsun. Hepsî Ehl-i Sünnet’tir. Aralarında ne kaderi aralarında ne kaderi ne Râfidî (Râfizî) ne mutezîli ne hâricî ne de başka bir sapkın bulunmaktadır. Yüce Allah onları bu faziletleriyle diğer insanlardan üstün kılmıştır. Ama haşîş (esrar) yemekten çekinmiyorlar! Demin de belirttiğimiz gibi Alanya deniz kıyısında bir şehirdir, ahalişi tümüyle Türkmenlerden oluşuyor. Kahire, İskenderiye ve Suriye tüccarları bu şehre gelip alışveriş ederler. Kerestesi bol olduğu için buradan yüklenen balyalar İskenderiye, Dimyat ve öteki Mısır limanlarına gönderilir. Şehrin üst tarafında gayet sağlam ve sarp bir kale var. Ulu sultan Alâeddîn Keykubât Rûmî tarafından yapılmıştır” (Aykut, 2018, s.402, C.1).

“Alaya sultanı: cumartesi günü Kadı Celâleddîn’le birlikte atlarımıza binerek Alâyâ (Alanya) sultanı olan Karamanoğlu Yusuf Bek’le görüşmek üzere yola çıktık. “Bek” hükümdar demektir. Onun konağı, şehirden on mil uzaktaydı. Onu sahilde bir tepenin üzerinde yalnız başına otururken buldum. Vezirleri ve kumandanları daha aşağıda, askerleri ise sağ ve sol taraflarda yer almışlardı. Saçları siyaha boyalıydı. Kendisine selam verdim. Bana nereden geldiğimi sordu. Sorularını cevapladıktan sonra yanından ayrıldım. Arkadan hediye gönderdi” (Aykut, 2018, s.402, C.1).

“Buradan Antalya’ya doğru yola çıktım. Şehrin adı Şam diyarındaki Antakya isminin ölçüsündedir. Sadece “l” harfi “k” harfinin yerini almıştır. Bu şehir, genişlik, güzellik ve ihtişam bakımından dünyanın en güzel şehirlerindedir. Gerek planı, gerek düzenliliği ile diğer ülkelerdeki benzerlerinden daha üstün bir durumda. Ahali içindeki taifeler ayrı ayrı yerleşmiş. Hıristiyan tüccarlar “mînâ” (liman) adıyla anılan semtte oturmaktırlar. Bu mahallenin çevresini büyük bir duvar kuşatmakta. Cuma vakti ve her gece bu duvarın kapıları kapalı tutulmaktadır. Şehrin asıl halkı olan Rumlar başka bir mahallede kendi başlarına oturuyorlar, onların buldukları yer de surla çevrilmiş. Yahudilerin de kendilerine ait yerleşim alanları vardır. Burası da yine büyük bir duvarla çevrili. Şehrin beyi, ailesi, devlet erkânı ve kapıkullarının oturdukları semt yukarıda açıkladığımız diğer taifelerden tamamen ayrılmıştır. Onların etrafı da surla çevrili nerdeyse kale gibi. Müslüman ahaliye gelince bunlar şehrin tam merkezinde yaşamaktadırlar. Şehir merkezinde bir Cuma Camii, medrese, pek çok hamam, gayet düzenli planıyla kalabalık ve zengin çarşılar bulunmaktadır. Tüm şehrin etrafını; yukarıda bahsettiğimiz semtleri de içine alan geniş bir sur kuşatıyor” (Aykut, 2018, s.403, C.1).

“Oradan karaağaç yoluyla ayrıldık. Kara Türk dilinde esved (siyah) demek; ağaç ise haşeb (odun) demektir. Burası yeşil bir alandır. Türkmenlerin yerleştiği sahalardandır” (Aykut, 2018, s.408, C.1).

“Ernetâ Bek bizleri sarayın girişinde karşıladı. Selam vererek gelişimizi kutladı, gayet akıcı ve mükemmel bir Arapçası var! Bana Irakyn, İsfaha, Şiraz, Kirman ve bu yöredeki atabeklerden, Suriye’den ve Mısır’daki Türkmen sultanlarından sordu. Amacı cömertlikleri övdürmek, pinti ve cimrileri de yerdirmektir! Ama ben onun istediğini yapmadım hepsini şükranla andım. Bu davranışından da hoşlandı, bana teşekkür etti. Sonra yemek hazırladı; yemeğe oturduk...” (Aykut, 2018, s.416, C.1).

“Bursa’nın sultanı İhtiyâruddîn Urhan Bek’tir (Orhan Bey). Urhân, sultan Osmancûk’un oğludur. “Cûk” Türkçede küçük anlamına gelir. Bu sultan, Türkmen hükümdarlarının mal, ülke ve askerce en büyüğüdür. Onun kaleleri yüze yakındır. Vaktinin büyük bir kısmını buraları dolaşmakla geçirir. Her kalede bir müddet kalarak etrafı kolaçan etmek, eksikleri tamamlamakla uğraşır. Anlatılanlara göre hiçbir şehirde bir aydan fazla oturmaz, devamlı kafirlerle savaşır, onları kuşatmıştır! Zaten onun babası aldı Bursa’yı Rumların elinden onun kabri, şehir mescidinin kenarındadır. Burası eskiden Hıristiyanların kilisesiymiş. Anlatılanlara göre baba Osmancûk, Yeznik (İznik) şehrini yirmi sene kuşatmış, fethetmeden vefat etmiş. Sonra oğlu kuşatmaya devam etmiş ve on iki yıl sonra fethetmiş” (Aykut, 2018, s.430, C.1).

“O gün öğlen civarında muhteşem Kunstantînye’ye girdik. Şehrin bütün çanları çalıyor, yer gök inliyordu. Sesten. Hükümdar sarayının kapılarından birinin önüne geldiğimiz zaman peykelere oturmuş yüz kadar kapıcıyla karşılaştık; onların başında komutanları bulunuyordu... Beyelûn hatunun kaldığı köşke yakın bir köşkü bize ayırdı, bu köşkte kaldığımız üç gün boyunca bize tavuk, koyun, ekmek, un, yağ, meyve, balık ikram edildiği gibi özel döşek ve para da gönderildi” (Aykut, 2018, s.502, C.1).

“Şehrin tasviri (Kunstantînye): bu şehir sonsuz derecede büyük! İki bölüme ayrılmıştır. İki taraf arasında, Mağrip’teki Sela vadisine benzeyen, sularında gelgit yaşayan büyük bir nehir vardır. Eskiden üzerinde köprü kurulmuş ama harap olmuş. Şu anda karşıdan karşıya büyük kayıklarla geçiliyor. Söz konusu nehrin ismi Absumi’dir (Haliç). Astanbûl(İstanbul) denen kısım, nehrin doğu yakasıdır. Hükümdarla devlet erkanı burada oturuyor, nüfusun büyük bölümü de buraya yerleşmiştir. Çarşılar taşla döşelidir ve gayet geniştir. Her zanaat erbabı kendi başınadır, başkalarıyla karışık değildirler. Her çarşının kapıları vardır; geceleyin kapatılır. Ve enteresan bir nokta, çarşı esnafının ve zanaatkarların çoğu kadındır! Şehir denize doğru dokuz mil girmiş bir dağ eteğine kuruludur. Enlemesine dağılışı da yine aynı ölçülerde; belki biraz fazla. Üstünde küçük bir kale ve hükümdarlık sarayı vardır. Şehrin surları, tepenin eteklerini her yandan çeviriyor; denizden kimse içeri giremiyor. Şehirde on üç kalabalık mahalle ve olağanüstü büyük bir kilise var. Şehrin öteki kısmı Galata adını taşıyor. Demin bahsettiğim suyun batı yakasıdır burası. Nehre açılan kapılarıyla burası, bizim Ribâtu’l-Feth’i andırıyor. Bu yakaya, hepsi de tüccar olan Frenk (Avrupalı) taifesi yerleşmiştir. Galata’da nüfus Cenova, Venedik, Roma, Fransız gâvurundan oluşuyor. Onlar da Kustantiniye hükümdarının hakimiyeti altında yaşıyorlar. Hükümdar onların başına kendilerinin razı olduğu birini atamaktadır; o adama Kums (konsolos) derler. Onların her yıl hükümdara belli vergi ödemeleri gerekliyse de bazen başkaldırırlar ve iki taraf savaşa tutuşur. Aralarını ancak Para bulur! Bu taife tümüyle ticarete gömülmüştür; sahip oldukları liman, dünyanın en işlek limanlarından. Bu limanda yüz kadar kurkûra (çektiri denilen büyük tekne) gördüm. Ufak tekneler ise sayılmayacak denli çok pis! Çarşıları birbirinden ayıran küçük küçük dere sade, lağım akıyor desem yeridir! Galatalıların kiliselerinde de hayır yok; revanksız ve sessiz (Aykut, 2018, s.504-505, C.1).

Yedinci Sınıf (7.3.1.) Örnek İncelemeler Yoluyla Geçmişten Günümüze, Yerleşmeyi Etkileyen Faktörler Hakkında Çıkarımlarda Bulunur Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikler Tablo 38’de Verilmiştir:

Tablo 38. Sosyal Bilgiler 7.3.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Nüfus ve Yerleşme		
Kod	Yer Şekilleri	Ulaşım- Ekonomi	Tarım
İçerik	Sûr Şehri Asi Nehri Irmak Nil Nehri Lübnan Dağı Amik Ovası	Halep Şehri Trablusşam Azak Şehri	Bağ- Bahçe- Bostan Dımaşk Hurma Çin Arazisi Ambar Depoları

Tablo 38’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 7.3.1. kazanımı ile ilişkilendirilen “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Yer Şekilleri” kodu ile ilişkin “Sûr Şehri, Asi Nehri, Irmak, Nil Nehri, Lübnan Dağı, Amik Ovası,” içeriği; “Ulaşım-Ekonomi” kodu ile ilişkin “Halep Şehri, Trablusşam, Azak şehri” içeriği; “Tarım” kodu ile ilişkin “Bağ- bahçe- bostan, Dımaşk, Hurma, Çin Arazisi, Ambar depoları” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Yer Şekilleri” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Sûr şehri güzellik ve sağlamlığı ile atasözlerine geçmiştir. Üç tarafı denizle çevrilidir. Biri karaya, diğeri denize açılan iki kapısı var. Karaya açılan kapının çevresine dört sağlam koronak (tabya) yapılmıştır. Bunlar kapının etrafını saran kazıklı engeller içindedir. Denize açılan kapı ise iki yüksek kule arasındadır. Şehrin inşa biçimi çok garip! Yeryüzündeki şehirlerin hiçbiri buraya benzemez. Çünkü üç taraftan denizle çevrili, dördüncü tarafında ise bir sur mevcuttur. Gemiler surun altından girip oraya demir atarlar. Eskiden iki kule arasında demirden bir zincir geriliymiş. O zincir indirilmedikçe dışarıdan içeriye, içeriden dışarıya kimse geçemez; özel muhafızların izni olmadan giriş çıkış mümkün olmazmış...” (Aykut, 2018, s.91, C.1).

“Hama (Suriye) ...Sudolapları epey büyük, gökteki felekler gibi. Asi denilen büyük nehir buradan geçer. Mansuriye adı verilen bir dış mahallesi vardır. Şehrin girişinde bulunan bu mahalle esas şehirden de büyüktür. Burada işlek çarşılar ve muntazam hamamlar var” (Aykut, 2018, s.101, C.1).

“Hazırlıklar bitince Macar şehrine doğru yola koyulduk. Burası büyük bir ırmak kenarında geniş bahçelere sahip bir şehirdir. Türk ülkelerinin en bakımlı, en güzel şehirlerinden!” (Aykut, 2018, s.471, C.1).

“Ondan sonra bir çölden geçip Dimyat'a vardım. Geniş bir sahaya kurulan, her güzellikten payını alan bu acayip şehrin meyvesi çoktur... Şehir Nil kenarında olduğundan tam kıyıdaki evler kovayla nehirden su çekerler. Evlerin çoğu merdivenlerle Nil'e bağlanır” (Aykut, 2018, s.41, C.1).

“Lübnan Dağı’nda kendini tamamen Allah'a veren dervişler ve zahitler eksik olmaz. Zaten Cebel-i Lübnan bunlarla şöret bulmuştur. İyilerden oluşan bir cemaat orada

Hak Teâlâ'ya ibadet için inzivaya çekilmiştir, ben onları gördüm, adları pek bilinmez” (Aykut, 2018, s.123,C.1).

“Amk Harim (Amik ovası), burası Antakya, tizin ve buğras şehirleri arasında geniş bir mıntıkadır. Arazisi bereketli olduğu için Türkmenler hayvanlarıyla burada konaklar” (Aykut, 2018, s.115, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Ulaşım-Ekonomi” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Halep'in şöhreti her yanı tutmuştur. Adı cihanın dilinde gezer. Hükümdarlar oraya sahip olmak arzusuyla yanarlar. Stratejik konumu sebebiyle birçok hükümdarı, tesir alanına çekmiştir. Bu şehir için ölüm saçan ateşler yakıldı, keskin kılıçlar kınından sıyrıldı. Kalesi sağlam ve yüksek olduğu için görülmeye değer. Çok iyi korunmaktadır; kolay kolay herkesin fethedeceği bir yer değildir. Zaten isteseler de güçleri yetmez. Etrafi yontma taşır. Dengeli bir yapıdır. Günlere, yıllara, asırlara dayandı. Gerek seçkinler taifesinden gerekse avamdan pek çok insan ağırladı. Hani Hamdânî emirleri, şairleri nerede? Hepsi yok oldu, geriye kalan Halep'in binalarıdır. Hükümdarları bir bir mahvolduğu hâlde kendisi dimdik duran beldeye hayret! Art arda ölüyorlar ama o yaşıyor. O hâlâ meydan okuyor ve onu elde etmek de mümkün değil” (Aykut, 2018, s.105, C.1).

“Halep, konumu itibariyle benzersiz bir üstünlüğü vardır. Sokakları geniş ve düzenlidir. Çarşıları ahşap çatı ile örtülü bulunduğu için sokaktan geçenler ve dükkân sahipleri rahat ederler” (Aykut, 2018, s.107, C.1).

“Atrablus'a (Trablusşam) yöneldim. Suriye bölgesinin merkezi şehirlerindendir burası. İçinden nehirler akar. Etrafi bağlarla çevrilidir. Deniz ve karanın getirdiği avantajlara sahiptir” (Aykut, 2018, s.94, C.1).

“Azak şehri deniz kenarında kurulmuş, düzenli, mükemmel bir şehirdir. Cenevizli ve diğer milletlerden gelen tacirler oraya ticaret amacıyla hücum ediyorlar” (Aykut, 2018, s.468, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Tarım” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Cebel-i Lübnan yöresinden Baalbek şehrine hareket ettik. Burası çok eski bir şehirdir. Suriye yöresinin en hoş beldelerindendir. Etrafi gayet verimli, güzel bahçelerle doludur. Arazisi akarsularla beslenir. Art arda gelen hayır eserleri ve gözünü şenlendiren bahçeleriyle Dımaşk'a benzer” (Aykut, 2018, s.124, C.1).

“Rabve şehrini kuşatan bağ ve bahçelere bakan bir tepe; güzelliği ve göze verdiği haz hiçbir yerde yok. İşte şu yedi nehir ayrı ayrı yataklarda ilerliyor... Gören hayran kalıyor onların topluyken dağılışına, çırpınışına ve dökülüşüne” (Aykut, 2018, s.150, C.1).

“Dımaşk doğunun cenneti, hatta ışığın doğduğu yerdir. Araştırma amacıyla ziyaret ettiğimiz İslam ülkelerinin yüzüğü, fethettiğimiz şehirlerin gelinidir. Hoş kokulu bitkilerin çiçekleriyle süslenmiş, ipek elbiseler giyen bahçelerin içinde altın gibi ışımıştır. Son derece değerli bir yer olmakla zaten nasibini almıştır güzellikten... Ve düğün tahtına kurulan dilbercesine bezenmiştir. Mesih'in ve annesinin sığındığı o yerleşime elverişli, sulak rabve tepesi şehrin bir parçasıdır. O tepenin gölgesi uzun, suyu selsebil'dir. Buranın ırmak ve arkları alaca yılanın dalgalanması gibi her yana yayılır. Bostanların meltemi insana hayat verir. Bu şehri seyredenlere tüm güzelliğiyle

görünüp şöyle der: Zarafetin konuk olduğu ve öğlen uykusuna yattığı yere geliniz. Toprağı suya kanmış, neredeyse özlemiştir kuraklığı. Pek sert olan kayaları dile gelir de sana şöyle der: vur ayağını yere burada hem yıkanacak, hem de içilecek buz gibi soğuk ve leziz su var. Halenin ayı ve dış kapçığın meyveyi sardığı gibi bahçeler kuşatmıştır Dımaşk'ı. Doğusunda göz alabildiğine uzanan yeşil Guvta (çukur bostan) vardır. Dört yanından hangisine bakılsa olgunlaşmış meyve görülür. Cennet yeryüzündeysen kuşkusuz Dımaşk'tır. Eğer gökte ise bu şehir onunla yarışır, hatta güzellikte ona eşittir ne doğru bir söz!" (Aykut, 2018, s.130, 131, C.1).

"Basra, Irak'ın önemli şehirlerindedir. Ünü her tarafa yayılmıştır. Güzellik ve bereketten nasibini almış bağ ve bahçelerinin verdiği ürünlere diyecek yok! Burada yetişen meyveler pek lezzetli. Biri tatlı, diğeri tuzlu iki nehrin birleştiği yerde kurulmuş bu şehir. Dünyanın hiçbir yerinde Basra'daki kadar hurma ağacı yoktur" (Aykut, 2018, s.264, C.1).

"Çin arazisi pek geniş. Meyvesi, tahılı, altını ve gümüşü bol; çok zengin bir ülke. Dünyanın hiçbir bölgesi buraya benzemez" (Aykut, 2018, s.894, C.2).

"Ayrıca ambar adı verilen yiyecek depoları ile mancınıklar ve Ra'ade denilen ateş fırlatan hafif toplara ait mahzenler, sur içindeki bu büyük odalarda korunmaktadır. Ben bu tür bir ambardan çıkarılan pirincin tadının değişmediğine tanık oldum; rengi biraz kararmışsa da lezzetini korumuştur. Aynı şekilde bu mahzenlerden çıkarılan küdrüyu, yani Hint diyarına özgü darıyı gördüm. Bütün bu yiyecekler ve tahıl tam doksan sene önce hükümdar olan Sultan Balaban tarafından buralara konulmuş!" (Aykut, 2018, s.613, C.2).

Yedinci Sınıf (7.3.2) Türkiye'de Nüfusun Dağılımını Etkileyen Faktörlerden Hareketle Türkiye'nin Demografik Özelliklerini Yorumlar Kazanımı İle İlişkin Kategori- Kod ve İçerikler Tablo 39'da Verilmiştir:

Tablo 39. Sosyal Bilgiler 7.3.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori			
Nüfus ve Yerleşme			
Kod	Yer Şekilleri	Tarım	Ulaşım-Ekonomi
İçerik	Asi Nehri	Bağ-Bahçe-Bostan	Kastamonu
	Göhlisar	Kayısı	Sinop
		Meyve Bahçeleri	Safranbolu
		Ceviz, Kestane	Burdur
	Üzüm-İncir		

Tablo 39'da İbn Batuta Seyahatnamesi'nde elde edilen 7.3.2. kazanımı ile ilişkilendirilen "Nüfus ve Yerleşme" kategorisinde "Deniz- Akarsu- Nehir- Göl" kodu ile ilişkin "Asi Nehri, Göhlisar" içeriği; "Tarım" kodu ile ilişkin "Bağ- Bahçe- Bostan, Kayısı, Meyve Bahçeleri, ceviz Kestane, Üzüm- İncir" içeriği; "Ulaşım- Ekonomi" kodu ile ilişkin "Safranbolu, Burdur, Kastamonu, Sinop" içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde "Nüfus ve Yerleşme" kategorisinde "Yer Şekilleri" kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Antakya, burası çok büyük ve kadim bir şehir. Etrafında sağlam surlar Şam şehirlerinden hiçbirinde yok. Melik Zahir Baybars, bu şehri fethettikten sonra surları tamamen tahrip etmiştir. Antakya'nın ahali kalabalıktır. Binaları çok güzel, her yandan su kaynıyor ve her yer yeşillik, Şehrin dışından Asi nehri geçiyor. Şehirde Habib Neccar'ın kabri var” (Aykut, 2018, s.114, C.1).

“Kulhisâr'a (Göhlhisar) yöneldik. Burası dört yanı suyla çevrili küçük bir kasabadır. Gölde bol miktarda kamış bulunuyor. Kasabanın tek bir yolu vardır; kamışlık ile suların arasında uzanır. Sadece bir atlının geçebileceği köprü gibi bir geçit! Kasaba, suyun ortasında yükselen bir tepe üzerine kurulmuş; ele geçirilmesi güç, sağlam bir kale görüntüsünde” (Aykut, 2018, s.407, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Tarım” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Oradan Sabartâ'ya (Isparta) hareket ettik. Burası da mamur bir şehir, zengin çarşıları var. Her yanından çaylar akıyor. Bağ bostanı bol bir belde. Şehir kalesi yüksek bir tepe üzerinde. Akşam vakti oraya vardık. Yöre kadısının evinde konuk olduk” (Aykut, 2018, s.406, C.1).

“Oradan Ekrîdûr'a (Eğirdir) yollandık. Kalabalık mı kalabalık bir şehir. Çarşıları şirin ve zengin. Şehrin çevresi ağaçlıktır. Şehrin çevresi ağaçlıktır. Her yanı bahçe...” (Aykut, 2018, s.406, C.1).

“Böylece Lâdik'e vardık. Buraya Dûngûzla da (Domuzlu/Denizli) anlamına geliyor. Burası bölgenin en güzel, en büyük şehirlerinden biridir. Cuma namazının kılındığı yedi büyük camii, bağ ve bahçeleri, düzenli akan çayları, memba suları ve şirin çarşıları var” (Aykut, 2018, s.408, C.1).

“Milas'a doğru yola çıktık. Burası Anadolu ülkesinin en güzel, en büyük şehirlerinden biridir. Suyu bol, meyvesi bol, bahçesi bol” (Aykut, 2018, s.411, C.1).

“Aksarâ'ya yönelerek çıktık yola. Bu şehir Anadolu'nun en sağlam ve güzel beldelerindedir. Etrafı akarsu ve bahçelerle çevrili. Şehri üç kanal bölüyor; bunlar evlerin içinden geçiyor! Meyve bahçeleri, bağlar, bostanlar şehrin içine kadar yayılmış” (Aykut, 2018, s.414, C.1).

“Nekde'ye (Niğde) şehrin içine ve dışına konan dolaplarla ırmaktan alınan su bağ ve bostanlara götürülüyor. Burada meyve bol” (Aykut, 2018, s.415, C.1).

“Amasya büyük bir ırmak kenarında, çevresi bağ ve bostanlarla kaplı, meyvelik ve ağaçlık bir şehir. Irmak üzerine kurulan dolaplarla çekilen su, evleri ve bostanları sulamaktadır. Cadde ve çarşıları gayet geniş” (Aykut, 2018, s.417, C.1).

“Tire'ye gitmek üzere yola koyulduk. Burası bağlık, bahçelik sulak bir şehir (Aykut, 2018, s.424, C.1).

“Bursa muazzam bir şehir; çarşıları güzel, caddeleri geniş. Bahçeler ve güre çaylar çeviriyor şehri. Şehir dışında sıcak akan bir memba var; büyük bir göle dökülüyor” (Aykut, 2018, s.428, C.1).

“Kûnya (Konya) büyük ve güzel bir şehir. Meyvesi boldur. Sayısız nehir ve çayları, eşsiz bahçeleri var. Burada daha önce bahsettiğimiz Kamaruddîn kayısı türü yetiştirilir. Mısır ve Suriye'ye ihraç edilir. Şehrin caddeleri geniş, çarşıları da muntazam ve şirin. Her zanaatın erbabı çarşıda belirli bir yerde toplanmıştır. Buranın büyük İskender tarafından kurulduğuna dair söylentiler var. Şimdi Karamanoğlu sultan Bedreddîn'e ait şehirlerden biridir” (Aykut, 2018, s.412-413, C.1).

“Bursa şehrine girmek için evvelâ köprü gibi bir yolu takip etmek gerekiyor. Oradan da ancak bir süvari geçebilir. Bu yüzden şehir iyi korunmuştur. Göl onu her yandan çeviriyor... Şehir içinde bahçeler, tarlalar, evler var. Her insanın evi tarlası ve bahçesi toplu halde, yan yana. Suyu da hemen yakında olan kuyulardan geliyor. Bu şehirde meyvenin her türlü ve ceviz bulunur. Kestane gayet bol ve ucuz” (Aykut, 2018, s.431, C.1).

“İznik şehri içinde bahçeler, tarlalar, evler var. Her insanın evi tarlası ve bahçesi toplu halde, yan yana. Suyu da hemen yakında olan kuyulardan geliyor. Bu şehirde meyvenin her türlü ve ceviz bulunur. Kestane gayet bol ve ucuz” (Aykut, 2018, s.431, C.1).

“Bizim orada, Sebte'nin Mîna'sı gibi burada da (Sinop) denize doğru bel vermiş bir dağa çıkıldığında eteklerindeki bağlar, bahçeler ve gürül gürül akan sular görülür. Bu yüksek mekânda yetişen meyvelerin çoğu üzüm ve incirdir. Ama sarp olduğu için çıkmak kolay değil oraya... Bu mntıkada on bir civarında Rum kasabası var hepsi de Müslümanların egemenliği altında” (Aykut, 2018, s.442, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde “Nüfus ve Yerleşme” kategorisinde “Ulaşım-Ekonomi” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Buradan Borlô'ya (Safranbolu) gittik. Tepe üzerinde kurulmuş küçük bir şehir. Eteklerinde hendek var. Tam zirvede sarp bir kale mevcut” (Aykut, 2018, s.438, C.1).

“Burdur'a hareket ettik; etrafı çaylarla, bahçelerle çevrili ufak bir şehir. Kalesi dik bir dağın tepesinde bulunuyor” (Aykut, 2018, s.406, C.1).

“Ertesi gün Kastamûnya'ya (Kastamonu) bu şehir Anadolu'nun en güzel en bakımlı beldelerindedir. Yaşamak için her kolaylık var! Eşya fiyatları çok ucuz” (Aykut, 2018, s.439, C.1).

“Sanûb'a (Sinop) yöneldik. Burası gayet kalabalık ve büyük bir şehir; güzellik ve sağlamlık bir arada! Doğu yönü hariç, çepeçevre denizle kuşatılmış! Doğuda bulunan tek kapısından da hükümdarın izniyle girilebilir. O esnada şehrin beyi daha önce andığımız Süleyman Paşa'nın oğlu İbrahim Bek'ti” (Aykut, 2018, s.442, C.1).

Yedinci Sınıf (7.4.1) Bilginin Korunması, Yaygınlaştırılması ve Aktarılmasında Değişim ve Sürekliliği İnceler Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 40'da Verilmiştir:

Tablo 40. Sosyal Bilgiler 7.4.1. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Bilim, Teknoloji ve Toplum	
Kod	Bilginin Korunması	Bilim ve Kültür Merkezleri
İçerik	Ehramlar(Piramit)	Buhara Semerkant Bağdat

Tablo 40’da İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 7.4.1. kazanımı ile ilişkilendirilen “Bilim, Teknoloji ve Toplum” kategorisinde “Bilginin Korunması” kodu ile ilişkin “Ehramlar(piramit)” içeriği; “Bilim ve Kültür Merkezleri” kodu ile ilişkin “Buhara, Semerkant, Bağdat, Kûfe” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Bilim, Teknoloji ve Toplum” kategorisinde “Bilginin Korunması” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Bilimin ve sanatın kaybolmasından korkarak ilk defa ehram ve tapınakları inşa edip onların duvarlarına sonsuza kadar kalsın diye bütün sanat ve bilim aletlerini tasvir eden, hatta bilimsel bilgileri özel yazılar halinde nakşeden yine Hermestir” (Aykut, 2018, s.52, C.1).

“Ehramlar (Piramit) sert yontma taştan yapılmıştır. Gayet yüksektirler. Koni biçiminde, aşağısı geniş yukarısı dardır. Kapıları yoktur, nasıl yapıldığı bilinmemektedir. Eski anlatıya göre Tufandan önce Mısır hükümdarlarından biri, gördüğü rüyanın verdiği dehşet ve korkudan ötürü, bilimin ve hükümdarlara ait cesetlerin muhafaza edilmesi gayesiyle Nil’in batısında Ehramları yapmaya kendini mecbur hisseder. Güya o devrin müneccimlerine ileride ehramın bir tarafından delik açılıp açılmayacağını sorar. Müneccimler, kuzey tarafından bir delik açılacağını söyleyerek yerini gösteriler. Ayrıca bu iş için ne kadar masraf gerekeceğini de ilave ederler. Bunun üzerine lüzum görülen meblağın delik için belirlenen bölüme konulmasını emreder. Hükümdar bu koca binaya büyük emek sarf etmiş, 60 senede tamamlandıktan sonra üzerine şu ibareyi yazdırmıştır: “ehramı 60 senede yaptık. İsteyen 600 senede yıksın. Yıkma yapmaktan elbet kolaydır” (Aykut, 2018, s.53, C.1).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Bilim, Teknoloji ve Toplum” kategorisinde “Bilim ve Kültür Merkezleri” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Viran olmuş Buhara’ya Seyahat: Art arda bağlar, bahçeler, evler ve tarlalar arasında bir gün daha yol aldık; nihayet hadîs bilginlerinin önderi Ebu Abdullah Muhammet İsmail Buhârî’nin memleketi olan Buhara şehrine ulaştık. Bu şehir vaktiyle Maverâünnehr-i Ceyhun bölgesinin (Ceyhun nehrinin ötesindeki şehirlerin) merkeziymiş ve Irak hükümdarlarının (İlhanlıların) atası olan tatar kökenli melun Tinkiz (Çingiz) tarafından tahrip edilmiş. Mescitleri, medreseleri ve çarşıları harap vaziyettedir. Çok az bir kısmı mamurdur. Halkı sefil ve perişan! Onların tanıklıkları Huvârezm ve diğer yörelerde kabul edilmez! Çünkü kabilecilik, hakkı inkâr ve yanlış savunma gibi olumsuz vasıflarla ün salmışlardır. Bugün bu şehirde birazcık ilimden haberdar olan; bilgiye ehemmiyet veren hiç kimse yok!” (Aykut, 2018, s.527, C.1).

“Semerkant ırmağın kıyısında şehir halkının bir zamanlar ne denli çalışkan ve hırslı olduğunu gösteren büyük köşkler ve kasırlar bulunur. Şimdi çoğu harap... Şehrin büyük kısmı da öyle. Ne surları ne de kapıları var bu şehrin! İç kısımların bahçeler var sadece. Semerkantlılar iyi huylu insanlardır; yabancıya karşı şefkat ve sevgiyle yaklaşırlar. Onlar Buhara ahalisinden daha iyi!” (Aykut, 2018, s.541, C.1).

“Bağdat, burası çok eski bir şehir. Abbasi hilafetinin başşehri ve Kureyş kökenli imamların davet merkeziydi. Lakin onların inşa ettiği her şey mahvolmuş, yalnız ismi

kalmıştır. Zamanın vahşilerinin oraya kanlı kılıçlarını uzatmadan önceki haline nispetle şimdi hiçbir eser kalmamış denebilir” (Aykut, 2018, s.316, C.1).

“İrak diyarının ana şehirlerinden biri olan Kûfe, Peygamber dostlarının, tâbiînin, yüce bilginlerin, erdemlilerin yurdu ve müminlerin emiri Hz. Ali'nin hilâfet merkezi olduğu için ayrıcalıklı bir yerdir. Lâkin düşman elinin buralara kadar uzanması ve Hafâce kabilesinden gelen bedevîlerin eşkıyalık yapması sebebiyle her yanı harap olmuştur” (Aykut, 2018, s.311, C.1).

Yedinci Sınıf (7.4.2.) Türk-İslam Medeniyetinde Yetişen Bilginlerin Bilimsel Gelişme Sürecine Katkılarını Tartışır Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 41’de Verilmiştir:

Tablo 41. Sosyal Bilgiler 7.4.2. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Bilim, Teknoloji ve Toplum
Kod	Türk-İslam Bilginleri
İçerik	Harezmi

Tablo 41’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 7.4.2. kazanımı ile ilişkilendirilen “Bilim, Teknoloji ve Toplum” kategorisinde “Türk- İslam Bilginleri” kodu ile ilişkin “Harezmi” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Bilim İnsanları” kategorisinde “Türk- İslam Bilginleri” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Milas sultanı Mentешеoğlu Şucâeddîn Urhân Bek’tir. Hükümdarlar arasında boyu posu, temiz ahlâkı ve zekâsıyla tanınmıştır. Genellikle fakih ve âlimlerle bir arada bulunuyor, onlara büyük değer veriyor. Fıkıh bilginlerinden oluşan bir grubu daima yanında bulunduruyor. Çeşitli ilimlerde uzman, erdemli insan Fakih Huvârezmî (Harezmi) de bunlardan biridir. Onunla tanıştığım sırada sultan kırgındı ona; Ayasluk’a gitmesi, o bölgenin hükümdarı ile görüşüp verdiği hediye kabul etmesinden ötürü. Bu yüzden Ayasluk’a gitmesi, o bölgenin hükümdarı ile görüşüp verdiği hediye kabul etmesinden ötürü. Bu yüzden Huvârezmî, Milâs beyi ile görüşürken kendi durumumu ona anlatmamı rica etti benden... Hükümdarın huzuruna vardığımda onu methettim, göklere çıkardım. Erdemi ve sağlam bilgisi konusunda şahsi kanaatimi açıkladım. Hakikaten de Huvarezmi ile ilgili kuşkuları zail oldu hükümdarın!” (Aykut, 2018, s.411-412, C.1).

Yedinci Sınıf (7.5.3) Kurumların ve Sivil Toplum Kuruluşlarının Çalışmalarına ve Sosyal Yaşamdaki Rollerine Örnekler Verir Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 42’ de Verilmiştir:

Tablo 42. Sosyal Bilgiler 7.5.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Sivil Toplum Kuruluşları
Kod	Vakıflar
İçerik	Vakıf Harcamaları

Tablo 42’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 7.5.3. kazanımı ile ilişkilendirilen “Sivil Toplum Kuruluşları” kategorisinde “Vakıflar” kodu ile ilişkin “Vakıf harcamaları” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Sivil Toplum Kuruluşları” kategorisinde “Vakıflar” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Rabve’nin tarla, bağ, bahçe ve meskun mekanlarından oluşan birçok vakfı mevcut. İmamların, müezzinin maaşları, yolcuların masrafları, gariplerin ihtiyaçları bu vakıflardan karşılanıyor” (Aykut, 2018, s.150, C.1).

“Dimaşk’taki vakıfların hepsini ve gelirlerini saymak imkansız! Öyle çok vakıf var ki! Mesela biri, hacca gitmeye gücü yetmeyenler için. Hacca gitmek isteyip gidemeyen buraya gelir. Beytullah’ı ziyaret edecek kadar para ve azık verilir ona” (Aykut, 2018, s.151, C.1).

“Vakıfların görevleriyle ilgili bir hikaye: “Küçük bir köle gördüm. Elinde bulunan ve ahali tarafından “Sahan” ismi verilen çini bir tabağı yere düşürerek kırdı! Halk kölenin başına toplandı. İçlerinden biri: kardeş! Tabağın parçalarını topla ve bu işle ilgili vakfın müdürüne götür! Dedi. Köle parçaları topladıktan sonra adamla birlikte müdüre gitti. Vakfın müdürü tabak parçalarını görünce tutarını sayıp köleye teslim etti. Bu ne güzel hareket! Çünkü kölenin efendisi tabağın kırılmasında ötürü onu dövecek veya azarlayacak, zavallı çocuğun kalbi kırılacaktı... Şu vakıf, gönül almaya sebep olup insanların azarlanmasını önlediğinden Hak Teala bu tür hayırlı işler için para ayıranlara kat kat mükafat versin!” (Aykut, 2018, s.151, C.1).

Yedinci Sınıf (7.5.4) Tarih Boyunca Türklerde Meslek Edindirme ve Meslek Etiği Kazandırmada Rol Oynayan Kurumları Tanır Kazanımı İle İlişkin Kategori- Kod ve İçerikleri Tablo 43’de Verilmiştir:

Tablo 43. Sosyal Bilgiler 7.5.4. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Sivil Toplum Kuruluşları
Kod	Meslek Eğitimi/ Meslek Kuruluşları
İçerik	Ahilik

Tablo 43’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde elde edilen 7.5.4. kazanımı ile ilişkilendirilen “Sivil Toplum Kuruluşları” kategorisinde “Meslek Eğitimi/Meslek Kuruluşları” kodu ile ilişkin “Ahilik” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Sivil Toplum Kuruluşları” kategorisinde “Meslek Eğitimi/Meslek Kuruluşları” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Genç Ahılar’a dair: Ahıyye, kelimesinin tekili, Ahı’dır. Birinci şahıs, Arapça “ah” (kardeş) kelimesini kendiyile ilgili kılar (kardeşim anlamında) ortaya çıkan kalıp (ahî), konumuz olan kelimenin tekil kalıbıdır. Onlar, Anadolu’ya yerleşmiş Türkmenlerin yaşadıkları her yerde, köy, kasaba ve şehirlerde bulunmaktadırlar. Şehirlerine gelen yabancıları yine sağlama, onları eşkıyanın ve vurguncuların ellerinden kurtarma, şu veya bu sebeple haydutlara katılanları temizleme gibi konularda bunların eşine dünyada rastlanmaz. “Ahı” onlara göre, “sanatının ve zanaatının erbabını toplayan ve işi olmayan genç bekârları da biri araya getiren adam” dır. Onlar, Ahı’yı başlarına geçirirler. “Fütüvvet” denen şey de budur. Önder olan adam, bir tekke yaptırarak halı, kilim, kandil gibi eşyayla donatır orayı. Onun arkadaşları geçimlerini sağlayacak kazancı elde etmek için gün içinde çalışırlar. Kazandıkları parayı ikindiden sonra topluca getirip başkana verirler. Bu parayla tekkenin ihtiyaçları karşılanır, beraber yaşama için gerekli yiyecek ve meyveler satın alınır. Mesela o esnada beldeye bir yolcu gelmişse hemen tekkede misafir ederler onu... Alınan yiyeceklerden ikram ederler. Bu iş yolcunun ayrılışına kadar sürer. Bir yabancı ve misafir olmasa bile yemek zamanında yine hepsi bir araya gelip beraber yerler, türkü söylerler, raks ederler. Ertesi sabah işlerine giderek ikindiden sonra elde ettikleri kazançlarla önderin yanına dönerler. Onlara “fityan” (yiğitler) deniliyor. Onların önderine de demin belirttiğimiz gibi “ahı” deniliyor. Ben onlardan daha Ahlaklı ve erdemlisini görmedim dünyada. Gerçi Şiraz ve İsfahan ahalisinin davranışları biraz “ahı” tayfasını andırıyor ama ahılar yolculara daha fazla ilgi ve saygı göstermektedirler. Sevgi ve kolaylıkta da Şiraz ve İsfahanlılardan daha ileri düzeydedirler” (Aykut, 2018, s.403-404, C.1).

“Tekkeye vardığımızda ocakları yanar bulduk. Hemen üstümüzdekileri çıkararak tek kat elbiseyle kaldık; ateşin karşısında ısındık. Ahı derhal çeşitli yemek ve meyvelerden getirdi. Hak Teâlâ yabancıları, gariplere şefkat ve merhamet gösteren, her gelen ve geçene yardımını esirgemeyen, onlara kucak açan, misafirleri kendi akrabalarıymışçasına bağrına basan bu dervişlere en güzel mükâfatı versin! O geceyi huzur içinde geçirdik; içimiz rahat, bedenimiz dingin...” (Aykut, 2018, s.437, C.1).

“Antalya’ya vardığımızın ikinci günüydü; fityân denilen ahı gençlerinden biri Şeyh Şihâbeddîn Hamevî’nin yanına gelerek onunla Türkçe konuştu. O zaman Türkçeyi henüz anlayamıyordum. Sırtında yıpranmış bir elbise, başında keçe külâh vardı. Şeyh bana dönerek: “Bu adamın ne dediğini biliyor musun?” Diye sordu. Ne söylediğini bilmiyorum! Dedim. Bunun üzerine: “Seni ve yanındaki dostlarını yemeğe davet ediyor!” Demesiyle hayrete düştüm ama “evet!” dedim hemencecik. Adam oradan ayrılınca şeyhe döndüm: bu adam yoksul birine benziyor, bizi ağırlayacak gücü yoktur; onu zor durumda bırakmak istemiyoruz! Dedim. Bu lafım üzerine şeyh güldü, şu cevabı verdi: “Bu adam, ahı yiğitlerin önderindedir. Kendisi derici tayfasının ustalarından cömertliğiyle tanınmış biri. Zanaatkârlar arasında aşağı yukarı iki yüz adamı var. Onlar kendisini önderliğe seçtiler, bir tekke yaptırılar. Şimdi gündüz kazandıklarını geceleyin orada harcıyorlar.” Akşam namazını kıldıktan sonra bu adam tekrar yanımıza geldi. Beraber gittik, muhteşem bir zaviyeye karşılaştık! Burası Anadolu’nun en güzel halı ve kilimleriyle döşenmiş, Irak camından mamul sayısız

avizeyle aydınlanmış pırıl pırıl bir mekândır. Oturma salonunda beş tane “beysûs” vardır. Beysûs bakırdan yapılmış üç ayaklı bir şamdan türüdür. Bu şamdanın baş tarafına yine bakırdan yapılmış cam gibi parlak ve ince bir kandil yeri açılmıştır. Ortasında fitilin çıkması için bir boru bulunuyor. Bu tüpçük, süzölmüş saf içyağıyla doludur. Yanı başında yine yağ dolu bakır kaplar bulunmaktadır. Fitili düzeltmek için bir de makas var. Bunun bakımıyla vazifeli olana “çerâğci” derler. Mecliste sırtlarında “kaba” (kaban) ayaklarında mest bulunan; bellerine iki arşın uzunluğunda bıçak asan; başlarını alta yün bir takke, onun üzerinde de bir arşın uzunluğunda iki parmak genişliğinde uzun serpuşlarla örten bir grup delikanlı vardı. Yiğitler burada toplandıkları vakit serpuşlarını çıkarıp önlerine koyarlar. “Zerdâni” cinsinden (ince, şeffaf sarı ipekten mamul) güzel bir takke veya buna benzer bir şey kalır başlarında. Meclisin tam ortasında misafirlere ayrılmış bir peyke bulunmaktadır. Oraya geldiğimizde bize çeşit çeşit yemek, meyve ve tatlı sundular. Sonra türkü söylemeye, raks etmeye başladılar. Bunların güzel davranışları ve ikramı hayretimizi bir kat daha arttırmıştı. Saatler sonra gecenin bitiminde onları tekkelerinde bırakıp ayrıldı” (Aykut, 2018, s.404-405, C.1).

“Şehre girdiğimiz zaman çarşıdan geçerken dükkanlardan çıkan bazı insanların hayvanlarımızı çevirerek dizginlerine sarıldıklarını gördük. Aniden başka bir grup çıkıp onları durdurdu ve çekişmeye başladılar. Aralarındaki münakaşa uzayınca bazıları hançerlerini çekip ötekilere saldırmaya kalkıştı. Konuşuyorlar ama hiçbir şey anlamıyorduk. Korkmaya başladık. Bu adamların yol kesen eşkiya Cermiyânlılar olduğu kuşkusuyla kaygılandık. Öyle ya, şehir onlara aitti. Malımıza, canımıza kastetmiş olabiliyorlardı. Sonra Hak Teala bize Arapça bilen, hacca gitmiş bir adam gönderdi. Ona sorduk, “bunlar ne istiyor.” Diye. Şöyle cevap verdi: “Bu adamlar yiğit ahılardır!” bizimle ilk karşılaşanlar Ahı Sinan’ın adamları, sonradan onları durduranlar ise Ahı Tûmân’ın gençleriymiş. Her iki taraf da bizim kendi yanlarında konuk olmamızı istiyorlar, bu yüzden çekişiyorlarmış. Gösterdikleri yüksek misafirperverliğe şaşmamak mümkün değil! Sonunda işi kura çekmek suretiyle hallettiler, barıştılar. Kim kazanırsa önce o tarafın tekkesine konuk olmamıza karar verildi. Kur’a, Ahı Sinân’ın takımına düştü. Sinân bunu haber alınca kendi yoldaşlarından üçü-dördü de bir arkadaşımın hizmetini üzerine almışlardı. Hamamdan çıkınca tekrar büyük bir sofraya kurdular. Çeşitli meyveler, tatlılar, ikram ettiler. Yemekten sonra Kur’an-ı Kerim’den bazı bölümler okuyan hafızları dinledik. Arkasından hepsi “semâ” etmeye başladı. Gelişimizin haberi hükümdara bildirildi. Ertesi akşam bizimle görüşmek istedi; aşağıda anlatacağımız gibi onu ve oğlunu ziyaret amacıyla konağına gittik. Tekkeye döndüğümüz zaman Ahı Tûmân ile yoldaşlarını karşımızda bulduk, bizi bekliyorlardı. Onlarla birlikte kendi tekkelerine gittik. Ötekiler gibi yemek verdiler, hamama götürdüler, hamamdan çıktığımızda bizlere gülsuyu ikram ettiler! Böylece tekkeye geldik. Yine ötekiler gibi meyve, tatlı ve nefis yiyecekler ikram ettiler. Ziyafetten sonra Kur’an’dan bazı bölümler okundu, raks ve “sema” edildi. Onların tekkelerinde de bir süre kaldık” (Aykut, 2018, s.409-410, C.1).

“Milas’a doğru yola çıktık... Orada ahı yiğitlerinden birinin tekkesine indik, İkrâmı, iltifatı, ziyafeti, temizliğimize gösterdiği dikkati ve hamama götürme konusundaki ısrarı ile diğerlerini geçti; bize çok hürmet etti” (Aykut, 2018, s.411, C.1).

“Konya... Bu şehirde kendisi de ahı yiğitlerinden olan ve büyük bir tekkenin postnişinliğini yapan İbn Kemalşâh adlı belde kadısının dergâhında konakladık. Bu adamın kalabalık bir öğrenci topluluğu vardır. Onlar “fütüvvet” te kendilerini müminlerin emiri Ali b. Ebu Tâlib’e dayandırırılar. Allah ondan razı olsun. Sufiler nasıl hırka giyme töresine sahipse bunlar da şalvar giymektedirler. İbn Kalemşâh’ın misafirperverliği öncekilerden daha iyiydi. Hamam gideceğimiz vakit oğlunu kılavuz olarak kattı yanımıza, kendi gelmesi de” (Aykut, 2018, s.412-413,C.1).

“Yörenin törelerinden biri de hükümdar bulunmadığı takdirde şehirde ahıların idareyi ellerine almaları, bir nevi hükümet etmeleridir. Ahı, gücü ölçüsünde gelen gideni ağırlar, giydirir, misafirin altına binek verir. Davranışları, buyrukları ve ata binişleriyle tıpkı bir hükümdar gibi hareket ediyorlar!” (Aykut, 2018, s.415, C.1).

“Şehre yaklaştığımız zaman bizi Ahı Bıçakcî (bıçakçı) Ahmed’in yoldaşları karşıladı... Beraberce şehre girdik. Hepsi de misafir ağırlamakla övünüyorlar. Hele ilk gelenler kendi tekkelerinde misafir oluşumuzdan dolayı sevinç duyuyor, diğerlerine çaka satıyorlardı. Öteki ahı dergâhın da yapıldığı gibi yatacak, yerimiz, yiyeceklerimizi ve hamamlarımızı hazırladılar bize. En güzel şekilde misafir edildik ve aralarında üç gün kaldık. Bu esnada Sivas kadısı öğrencileri ile beraber yanımıza geldi. Irak sultanının Anadolu ülkelerindeki vekili Aleâddîn Ernata Bek’in gönderdiği atları getirdi; onlara bindik, hep beraber yola çıktık” (Aykut, 2018, s.416, C.1).

“Ahı çelebinin dergahına geçtik. Orada hem Ahıların, hem de beyin konuğu olarak altı gün kaldık. Daha sonra hükümdar bir at, bir elbise ve bir miktar da para gönderdi. Ayrıca kendi ülkesindeki bütün vazifelere yazdığı emirname ile bizim yol harçlığımızın karşılanmasını, gereği gibi ağırlanmamızı ve bizimle en iyi şekilde ilgilenilmesini buyurdu!” (Aykut, 2018, 416, C.1).

“Kümiş’te (Gümüşhane) Ahı Mecdüddîn’in tekkesinde üç gün misafir kaldık. Öteki zaviyelerde karşılandığımız gibi karşılandık” (Aykut, 2018, s.417, C.1).

“Erze’r-Rum’da (Erzurum) Ahı Tûmân’ın zaviyesine indik. Bu adam çok yaşlı; neredeyse yüz otuzu aştığı söyleniyor... Verdiği yemekte bizlere hizmet etti... Tekkeye indiğimiz ikinci günü yola çıkmak istediğimizde bize gücenerek engel olmaya çalıştı, şöyle dedi: Eğer böyle yaparsanız bizim itibarımızı yok etmiş olursunuz şehirde! Çünkü konukluk en aşağı üç gün olmalı! orada üç gün misafir olmak zorunda kaldık!” (Aykut, 2018, s.418, C.1).

“Tekkeye vardığımızda ocakları yanar bulduk. Hemen üstümüzdekileri çıkararak tek kat elbiseyle kaldık; ateşin karşısında ısındık. Ahı derhal çeşitli yemek ve meyvelerden getirdi. Hak Teâlâ yabancılara, gariplere şefkat ve merhamet gösteren, her gelen ve geçene yardımını esirgemeyen, onlara kucak açan, misafirleri kendi akrabalarıymışçasına bağrına basan bu dervişlere en güzel mükâfatı versin! O geceyi huzur içinde geçirdik; içimiz rahat, bedenimiz dingin...” (Aykut, 2018, s.437, C.1).

“Ahırlardan Bıçakçı Ahı şehrin nüfuz sahibi kişilerindedir. O, gelen giden yolcuya zaviyesinde yemek ikram eder. Tülük Tûmûr Bey’in mektubu, Azak emiri olan Muhammed Havâce Huvarezmî’ ye ulaşınca yanında şehir kadısı ve öğrencileri ile bizi karşılamaya çıktı, ziyafet düzenlendi. Onu selamlayıp ziyafetin hazırladığı yere yöneldik” (Aykut, 2018, s.468, C.1).

Yedinci Sınıf (7.7.3.) Çeşitli Kültürlere Yönelik Kalıp Yargıları Sorgular
Kazanımı ile İlişkin Kategori- Kod ve İçerikler Tablo 44’de Verilmiştir:

Tablo 44. Sosyal Bilgiler 7.7.3. Kazanımıyla İlişkin Kategori-Kod ve İçerikler

Kategori	Kültürel Unsurlar
Kod	Farklı Kültürler
İçerik	Misafirperverlik Müslüman ve Hıristiyan Halk Hint Ülkesi (gelenek-görenek, bayram ve cenaze düzenleri,hükümdarları) Cûki Büyücüleri Makdeşav Adları (Mogadişu halkı) Bulgarların Bayram Düzeni Dımaşk Halkı Çin Ülkesi

Tablo 44’de İbn Batuta Seyahatnamesi’nde” elde edilen 7.7.3. kazanımı ile ilişkilendirilen “Kültürel Unsurlar” kategorisinde “Farklı Kültürler” kodu ile ilişkin “Misafirperverlik, Müslüman ve Hıristiyan Halk, Hint Ülkesi (gelenek-görenek, bayram ve cenaze düzenleri, hükümdarları), Cûki Büyücüleri, Makdeşav Adları (Mogadişu halkı), Bulgarların Bayram Düzeni, Dımaşk Halkı, Çin Ülkesi” içeriğine yer verilmiştir.

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde “Kültürel Unsurlar” kategorisinde “Farklı Kültürler” kodu ile ilgili elde edilen içerik ve doğrudan alıntılar şu şekildedir:

“Basra halkı, güzel huyludur. Yabancıya yakınlık gösterirler, haklarını çiğnemezler. Buraya gelen hiçbir yabancı, gurbet ve yalnızlık çekmez, yad elde kaldım diye korkmaz” (Aykut, 2018, s.265, C.1).

“Ben Seylan adasına gittim. Halk Müslüman değil ama Müslüman dervişlere saygı gösteriyor. Oysa diğer Hint kafirleri bunların aksine Müslümanlara yanaşmadıkları gibi kendi kaplarında yiyecek ve içecek de sunmazlar! Ama yine de Müslümanlara eza ettikleri, hakaret yağdırdıkları söylenemez! Bunların birine et pişirmek zorunda kaldık. Tencereleriyle eti getirip bizden uzakta oturdular. Muz yaprağına, daimi yemekleri olan pirinci koyup üzerine kendi katıklarını döktüler. Burada katığa “kûşân” deniliyor. Onlar çekip gittiler; biz yedik. Kalanı köpekler, kuşlar yedi! Henüz bulûğa ermemiş bir çocuk bundan yerse ana-babası hemen onu döver. Yetmiyormuş gibi inek dışkısı da yedirirler çocuğa. Güya inek dışkısı çocuğu temizlermiş! Böyle inanıyorlar” (Aykut, 2018, s.295, C.1).

“Yola düştüğümüzde evvelâ sultanın payitahtı olan Serâ (Saray) şehrine on günlük mesafedeki Ükek’e yöneldik. Buranın kışı pek şiddetlidir. Binaları güzel, vakıf ve hayır kuruluşları meşhurdur. Pek büyük olmayan bu şehir ile Rus dağları arasındaki mesafe bir gün tutuyor. Ruslar, Hristiyan’dırlar. Kızıl saçlı, gök gözlü, çirkin yapılı, zalim adamlardır. Onların ülkelerinden gümüş çıkıyor. Onların diyarında temel alışveriş birimi, her biri beş okıya ağırlığında sûvm (som) adı verilen gümüş külçelerdir (Aykut, 2018, s.497, C.1).

“Hint Hükümdarının misafir ve yabancılara karşı tutumu: Hint hükümdarı Ebu'l-Mücâhid Muhammed Şâh, âdeti üzere yabancılara bol ikramda bulunur. Onlara saygıda kusur etmez. Hattâ valiliklere ve mevkilere getirir. Bu yüzdendir ki özel adamları, vezirleri, kadıları, mabeyincileri ve biraderleri çoğunlukla yabancılardan

oluşmaktadır. O, hükümetinde görev alan yabancılara "Eizze" (azizler, muhteremler) denilmesi gerektiğine dair bir ferman bile çıkarmıştır” (Aykut, 2018, s.585, C.2).

“Önce ekmek sunuluyor, pide gibi incecik! Daha sonra bir koyun, dört veya altı parça hâlinde güzelce pay ediliyor, nefis bir şekilde kızartılarak herkesin önüne bir parça konuluyor. Bu yemeğin yanına, bizim taraflardaki hubz müşerrekî (dürümü) andıran yağlı yuvarlak ekmekler getiriliyor; bunların da ortasına sâbûniye denilen tatlıdan konuluyor. Bunların her biri hıştî yani tuğla denilen, un, şeker ve yağdan mamul tatlı, gevrek bir kabukla örtülüdür. Daha sonra çini kaplar içinde yağ, soğan ve yeşil zencefil ile pişirilmiş et getirilir. Bunun arkasından onların semûsek adını verdiği; badem, ceviz, fıstık, soğan ve baharat ile doyurulmuş lime lime etten yapılan ve yağda kızartılmış pide içine konulan özel bir yemek gelir. Herkesin önüne dört beş porsiyon konulur bundan! Sonra üstte mis gibi kızarmış tavuk, altta yağlı pirinç pilâvı ile dolu tabaklar; bunların ardından onların hâşimî dediği kadı lokması gelir. Nihayet “kahiriye” tatlısı getirilerek sofraya kemale erer! Mabeyinci yemekten evvel sofranın başında durur. Hükümdarın bulunduğu tarafa doğru eğilerek hıdmet yapar. Hıdmet, başı iyice öne eğmek demektir. Orada bulunanlar da aynı hareketi yaparlar. Bundan sonra sofraya oturulur. Altın, gümüş ve cam kâseler içinde şurbe denilen şıra getirilir; yemekten önce içirilir. Arkasından mabeyinci “Bismillah!” der ve yemeğe başlanır. Yemeğin ardından fuka (meşrubat) adlı bitkiden yapılan meşrubatla dolu bardaklar getirilir. Bunlar içildikten sonra, daha önce bahsettiğimiz tenbül ile fevfel (Hindistan cevizi gibi sert meyve) sunulur. Mabeyinci “Bismillah!” deyince sofradan kalkılır. Baştaki gibi saygı merasiminde bulunurlar ve yemek faslı bitirilir” (Aykut, 2018, s.598, C.2).

“Kendilerini yakan Hindulara dair: Şeyhin yanından ayrıldığım vakit bir grup insanın karargâhımızın kenarından bir yere doğru koştuğularını gördüm. Yanlarında bizim arkadaşlar da vardı. “Ne oldu?” diye sordum onlara. Ölen bir Hindu’nun cesedinin yakılması için odunların tutuşturulduğunu, hanımının da orada kendini eşiyle beraber yakacağını söylediler. Arkadaşlarım geri döndüklerinde, kadının kocasına sarılarak kül olduğunu söylediler. Bu olaydan sonra yine bir Hindu kadının zümrütlerle süslenerek ata bindiğini, Müslüman ve kâfir pek çok kimsenin arkadan onu takip ettiğini, önlerinde de davul zurna çalındığını gördüm. Hinduların dinî liderleri brahmanlar da kabileyle birlikteydi. Eğer bir Hindu, Hint sultanının hükümdarı olduğu sınırlar içinde ölürse mutlaka sultandan izin alınması gerekir, yakma için... Bir müddet sonra tesadüfen şöyle bir olaya tanık oldum: Ahalisinin büyük kısmı kâfir olan Amcarî (Amjhera) şehrinde bulunuyordum. Şehir emiri, Sint Sâmuresi’nden olan bir Müslümandı. Şehir çevresinde mevzilenen haydutlar yol kesip soygunculuk edince emir onlarla çetin bir savaşa girdi. Müslüman ve kâfir ahali de emirin yanında mücadeleye katıldılar. Aralarında şiddetli çarpışmalar oldu. Ahaliden yedi kâfir öldü. Bunlardan üçü evliydi. Onların hanımı olan üç kadın kendilerini yakmaya karar verdiler. Burada bir kadının, kocası hayattan göçünce kendisini yakması gayet makbul görülüyorsa da kesin bir kural değildir. Kadın, kocasının ölümünden sonra kendini yakarsa yakın çevresi ve ailesi onunla övünür, “vefâlı kadın” diye. Kendisini yakmaya cesaret edemeyen kadın, kaba saba elbise giyer ve kocasına vefasızlığından ötürü aşağılanma duygusunun azabını tadar. Böyle melûl-mahzun oturur akrabalarının yanında. Ama başkaları onu kendisini yakmaya zorlayamaz” (Aykut, 2018, s.604-605, C.2).

“Buralıların (Hint) âdetlerinden biri de şudur: Kişi, hükümdar sarayından bahaneli yahut bahanesiz üç gün ayrılırsa hükümdardan izin çıkmadıkça bir daha giremez! Hastalık vs. geçerli bir özrü varsa sultana uygun bir hediye sunarak huzura çıkar. Uzun yoldan gelenlere de böyle hareket ederler. Hukukçular mushaf ve kitap; dervişler seccade, tespih ve misvak gibi hediyeler sunarlar. Kumandan ve emirler ise at, deve ve silâh armağan ederler” (Aykut, 2018, s.654, C.2).

“Misafirlik olarak verilenler konaklamam için hazırlanan eve vardığımda minder, hasır yaygı, kapkacak ve sedir gibi gerekli eşyaların hepsini karşımda buldum. Hint ülkesinde sedirler yeğniktir; bir kişi tek başına kaldırıp götürebilir. Yolculuğa çıkan, mutlaka sedirini yanına alır. Köle bu sedyemsi yatağı başı üzerinde taşır. Sedir koni şeklinde dört ayağa oturuyor. Bunların üzerine dört çubuk konulmuş, çubukların arasına ipek veya pamuktan bir tür ağ örülmüştür. Bunun üstüne yatılınca zaten bükülebilir ve yumuşak olduğundan rahatlığı sağlayacak başka şeylere gereksinim duyulmaz. Sedirin dışında tümü ipekten mamul iki örtü, iki yastık ve bir yorgan getirilmişti. Hindistan'da gerek yatak örtüsüne gerekse yorgana pamuk veya ketenden yapılmış beyaz astar geçirmek âdetidir. Bunlar kirlendikçe yıkanır ve iç kısım temiz kalır. O gece bize iki adam getirildi. Biri, oralıların harrâs dediği değirmenci, diğeri kassâb (kasap) diye çağrılan et kesiciydi. Huzurumuzda; "Undan şu kadar, etten şöyle, şundan şu kadar bundan da bu kadar alın!" diye birtakım yiyecekleri saydılar ama ne dediklerini şimdi anımsamıyorum. Oralıların âdetince ne kadar et verilirse o kadar da un verilir. Bahsettiğimiz bu misafirlik, hükümdarın annesi tarafından verilen bir ihsandır” (Aykut, 2018, s.728-729, C.2).

“Hint halkının âdetine göre cenaze gömülüşünün üçüncü günü sabahleyin mezara gidilir. Kabrin çevresi kilim ve ipekli kumaşlarla döşenir. Üzerine Hindistan'da her mevsim yeşil bulunan çiçekler serilir. Bunlar yasemin, sapsarı bir çiçek olan kulşebbu (gülşebboy), bembeyaz raybül, beyaz ve sarı renklerde olabilen nesrindir. Ayrıca üzerinde meyvesi bulunan limon ve turunç dalları da serilir. Dalların yemişleri yoksa ipliklerle meyveler asılır. Kabir üzerine kuruyemiş ve hindistancevizi serpilir. Ahali toplanır, mushaflar getirilir, Kur'an okunur. Hatim indirildikten sonra orada bulunanlara şerbet dağıtılır. Bunların ardından herkese gülsuyu serpilir, tenbül ikram edilir ve halk dağılır. Ben de cenaze defininin üçüncü günü sabahleyin âdet üzere yukarıda saydığım koku, çiçek vesaireyi gücüm yettiğince sağlamaya çalıştım. Bu işlerin düzenli bir şekilde yürütülmesi için vezirin emriyle mezar üzerine büyücek bir çadır kurulduğunu gördüm. Sint yöresinde karşılaştığımız Hâcib Şemseddîn Hûşencî ile Kadı Nizâmeddîn Kervânî ve şehrin ileri gelenlerinden bir bölük adam benden önce kabre varmış, yerlerini alarak Kur'an okumaya başlamışlardı. Dostlarımla beraber mezarın kıyısına oturdum. Onların ardından güzel sesli hafızlar başladılar Kur'an okumaya. Onların da ardından kadı ayağa kalkarak kızım için bir mersiye okudu, sultanı öven cümleler söyledi. Hükümdarın adı geçince herkes ayağa kalkıyor, reveransta bulunup oturuyordu. Kadı gayet güzel bir dua yaptıktan sonra hâcible beraberindekiler herkese gülsuyu serptiler; sonra bardak bardak şerbet ve tenbül dağıttılar. Böylece bana ve arkadaşlarıma on bir özel giysi getirildi. Tören bittikten sonra hâciblerle beraber atlara bindik, saraya hareket ettik. Tahtın önüne vardığımızda yine âdet olduğu gibi eğildik, saygı gösterdik. Ben evime döner dönmez Mahdûme Cihân'ın sarayından yemekler geldi. Gelen yiyecek o kadar çoktu ki, hem benim evim hem de arkadaşların evleri yemekle dolmuştu. Dostlarımla tümü ve epey fukara bu yemeklerden tattıkları, karınlarını doyurdukları hâlde yuvarlak ekmekler, tatlılar ve hoş sebzeler artmıştı. Bunlar da günlerce yenildi. Bu işlerin tümü hükümdarın emriyle gerçekleşiyordu” (Aykut, 2018, s.730-731, C.2).

“Halka açık ziyafetlerle ilgili âdetleri Hint ülkesi ile Serâ (Saraycık; Kıpçak) diyarında yemekten kalkıldığı zaman şerif, fakih, şeyh ve kadılardan her birinin önüne beşik şeklinde küçük bir masa konulması âdeti vardır. Bu masa dört ayaklıdır. Üzeri hurma yaprağıyla örülmüştür. Bunun üstüne kuru yufka (işkefe), kızartılmış koyun kellesi, içi sâbûniye³⁰ adı verilen tatlı ile doldurulmuş dört yuvarlak yağlı ekmek konulur. Bu tatlı ekmeklerin üstü de kiremit gibi helvayla kaplıdır! Ayrıca deriden yapılmış küçük bir sahan içinde helva ve semûsek getirilir. Bu sahan yepyeni bir pamuk havluyla örtülür. Derece bakımından bu saydıklarımızdan sonra gelen davetlilerin önüne oralıların zelle dediği yarım koyun başı ile demin bahsedilen emeklerin yarısı bırakılır.

Mertebece bunların ardından gelen adamın önüne ise yemeğin dörtte biri konulur. Davetliler yemeklerini yedikten sonra sofralar herkesin kendi hizmetkârı tarafından kaldırılır. Ben bu geleneğe ilk defa Sultan Uzbek'in başşehri olan Serâ' da tanık olmuştum. Ama bu duruma alışık olmadığım için soframın adamlarım tarafından kaldırılmasına izin vermemiştim. İleri gelenlerin evlerine de bu şekilde gönderilir şölen ve düğün yemekleri” (Aykut, 2018, s.752, C.2).

“Hintliler yolculukta yük ve eşyalarını sadece öküzlere bindirirler. Orada eşeğe binmek çok ayıp! Lâşe diye adlandırılan Hint eşekleri pek küçük. Bir kimse, dövüldükten sonra halka teşhir edilmek istenirse o zaman eşeğe bindirilir!” (Aykut, 2018, s.754, C.2).

“Hint halkının âdetine göre cenaze gömülüşünün üçüncü günü sabahleyin mezara gidilir. Kabrin çevresi kilim ve ipekli kumaşlarla döşenir. Üzerine Hindistan'da her mevsim yeşil bulunan çiçekler serilir. Bunlar yasemin, sapsarı bir çiçek olan kulşebbu (gülşebboy), bembeyaz raybûl, beyaz ve sarı renklerde olabilen nesrîndir. Ayrıca üzerinde meyvesi bulunan limon ve turunc dalları da serilir. Dalların yemişleri yoksa ipliklerle meyveler asılır. Kabir üzerine kuruyemiş ve hindistancevizi serpilir. Ahali toplanır, mushaflar getirilir, Kur'an okunur. Hatim indirildikten sonra orada bulunanlara şerbet dağıtılır. Bunların ardından herkese gülsuyu serpilir, tenbûl ikram edilir ve halk dağılır. Ben de cenaze defninin üçüncü günü sabahleyin âdet üzere yukarıda saydığım koku, çiçek vesaireyi gücüm yettiğince sağlamaya çalıştım. Bu işlerin düzenli bir şekilde yürütülmesi için vezirin emriyle mezar üzerine büyücek bir çadır kurulduğunu gördüm. Sint yöresinde karşılaştığımız Hâcib Şemseddîn Hûsencî ile Kadı Nizâmeddîn Kervânî ve şehrin ileri gelenlerinden bir bölük adam benden önce kabre varmış, yerlerini alarak Kur'an okumaya başlamışlardı. Dostlarımla beraber mezarın kıyısına oturdum. Onların ardından güzel sesli hafızlar başladılar Kur'an okumaya. Onların da ardından kadı ayağa kalkarak kızım için bir mersiye okudu, sultanı öven cümleler söyledi. Hükümdarın adı geçince herkes ayağa kalkıyor, reveransta bulunup oturuyordu. Kadı gayet güzel bir dua yaptıktan sonra hâcible beraberindekiler herkese gülsuyu serptiler; sonra bardak bardak şerbet ve tenbûl dağıttılar. Böylece bana ve arkadaşlarıma onbir özel giysi getirildi. Tören bittikten sonra hâciblerle beraber atlara bindik, saraya hareket ettik. Tahtın önüne vardığımızda yine âdet olduğu gibi eğildik, saygı gösterdik. Ben evime döner dönmez Mahdûme Cihân'ın sarayından yemekler geldi. Gelen yiyecek o kadar çoktu ki, hem benim evim hem de arkadaşların evleri yemekle dolmuştu. Dostlarımla tümü ve epey fukara bu yemeklerden tattıkları, karınlarını doyurdukları hâlde yuvarlak ekmekler, tatlılar ve hoş sebzeler artmıştı. Bunlar da günlerce yenildi. Bu işlerin tümü hükümdarın emriyle gerçekleşiyordu” (Aykut, 2018, s.730-731, C.2).

“Husrav Hân, tahta oturduğunda Hinduları tercih ettiği gibi çirkin görülen pek çok şeyi pervasızca işlemekten de geri durmadı. Kısaca; Hint gâvurunun geleneğine uyarak sığır kesilmesini yasakladı. Çünkü Hindular ineğin kesilmesine karşıdırlar. Onlara göre inek kesen adamın cezası, kestiği hayvanın postu içine sokulması ve postun çepçevre dikilerek yakılmasıdır! Hint gâvuru, sığıra olağanüstü saygı gösterir. Sığır sidiğini, uğurlu olmak ve hastalandıkları vakit şifa bulmak amacıyla içerler. Evlerini ve tüm duvarlarını sığır gübresiyle sıvarlar. Husrav Hân'ın bu tavırları Müslüman halkın ondan nefret etmesine yol açtı. Ahali gittikçe Tuğluk'a meylediyordu. Şimdi anlatacağımız gibi Husrav'ın hükümdarlığı uzun sürmedi” (Aykut, 2018, s.638, C.2).

“Cûkî büyücüler (Yogiler) Cûkî tayfasının pek şaşırtıcı özellikleri duyulur, bilinir. Meselâ kimi aylarca ağzına bir lokma koymadan, bir damla su içmeden yaşayabilir. Onların çoğu yeraltında kendileri için kazılan çukurlarda kalmakta, üstlerine de ev yapılmaktadır! Herifler içeri girdiklerinde üst taraf örtülür ve sırf hava girecek kadar

minik bir delik bırakılır. Bu cehennemî çukurlar içinde aylarca kalmaktadırlar. Hattâ bazılarının bir sene kaldıklarını dahi işittim!.. Halk inanıyor ki cûkîler özel haplar üretiyor; bir tanesiyle günlerce hattâ aylarca idare ediyor, bunun sayesinde hiç susuzluk ve açlık hissetmiyorlar. Cûkîler bilinmeyenden (gaybdan) haber veriyorlar. Hükümdar onlara saygı göstererek meclisine çağırıyor. Bu sihirbazların bir kısmı sadece sebze yemektir. Pek çoğu ete elini bile sürmez. Yüzlerinden, duruşlarından, yürüyüşlerinden bellidir; kendilerini ruhî amaçlı bir perhize verdikleri. Ne dünyaya ne de süslere ihtiyaçları var. Hiçbirini istemiyorlar. Öyle cûkî var ki yoldan geçen adama şöyle bir göz dikse hemen öldürür. Halkın dilinde dolaşan söylentilere göre adam sihirbaz cûkîlerden birinin o feci bakışıyla can verdiği vakit göğsü yarılrsa kalbi bulunamazmış! Çünkü adamın kalbi yenmiştir! Ve bu tür işleri çoğu kez kadımlar yapar. Bu işle uğraşan kadına keftâr (sırtlan, kan içici) denilir” (Aykut, 2018, s.775-776, C.2).

“Hinavr hükümdarının yemek düzeni oralılarca havance (khwânçe, hânçe) denilen bakır sini getirilip üzerine tâlam denilen bakır tabak konulur. İpeklere bürünmüş güzel bir cariyeye yaklaşılarak yemek tencerelerini hükümdara sunar. Elinde bulunan büyücek bakır kepçeyle bir kepçe pirinç alıp tâlamın içine koyar, üstüne susam yağı döker. Tuzlu karabiber salkımları, yeşil zencefil, salamura limon ve mango ekler mönüye. Herkes yemeğinden bir lokma aldıktan sonra bu baharatlardan atıştırır biraz. İpeklere bürülü cariyeye, tâlama koyduğu bir kepçe pirinç bittikten hemen sonra harekete geçer bir kepçe daha döker. Böylece bir sahan içinde pişmiş tavuk servisi yapılır; pirinç bu tavukla beraber yenir. Bu pirincin ikinci kepçesi bitince başka bir tür tavuk yemeğinden konulur. Bu da pirinçle yenilir. Çeşitli tarifelerle yapılmış tavuk yemekleri tamamen bittiğinde yine pirinç eşliğinde muhtelif balık yemekleri getirilir Balık bitince yağ ve sütte pişirilmiş sebze servisi yapılır, bunu da pirinçle yiyorlar! Yemeklerin sonunda “kûşân” takdim edilir. Kûşân, ziyafet sonunda yenilmesi âdet olan süt türüdür (kesmik veya yoğurt). Bu sofraya konulduğu vakit, artık yenecek bir şey kalmadı demektir ve sıcak su içilir. Çünkü yağmur mevsiminde soğuk su zarar verir. Hinavr sultanının yanında hiçbir yere ayrılmadan onbir ay kalmıştım. Onların yemekleri sade pirinç olduğundan asla ekmek yiyemedim! Zîbetülmehel (Maldiv), Seylân, Ma’ber ve Mulaybâr (Malabar) yörelerinde geçirdiğim üç sene boyunca pirinçten başka bir şey yiyemedim. O hâle gelmişim ki pirinci ancak suyla yutabiliyordum!” (Aykut, 2018, s.793-794, C.2).

“Hint halkının cenaze alayları da acayıptir. Hatta Dımaşklılarinkinden daha gariptir diyebilirim. Hintliler ölüyü defnettikten sonra üçüncü gün sabahleyin mezara giderek zemini, pahalı kumaşlarla döşer; kabre güzel örtüler sererler. Etrafına gül, yasemin ve fulya (mısır gülü) gibi hoş kokulu çiçekler koyarlar. Bu çiçekler hep orada durur. Ayrıca limon ve portakal ağacı getirir, meyveleri olmasa bile mezarın üzerine koyar, oraya gelenlerin gölgelenmesi için de çadır kurarlar. Daha sonra kadılar, emirler ve yüksek rütbeli memurlar, nüfus sahibi insanlar gelip oturur. Karşılarında hafızlar vardır. Sonra Mushaf bulunan küçük sandıklar getirilip herkes bir cüz alır bunlardan. Hafızların güzel sesle Kur’an okuması bitince kadı dua eder. Ayağa kalkıp daha önce hazırladığı hutbeyi okur. Bu söylevin içinde ölüyü anar, ona bir mersiye döktürür. Akrabalarının adını anarak taziyede bulunur. Sultanın ismini anarak hakkında dua eder. Onun adı anılınca halk ayağa kalkar, bulunduğu yere doğru saygıyla baş eğerler. Sonra kadı oturur. Gülsuyu getirilip önce kadıdan başlanır. Sırasıyla herkese dökülür. Bundan sonra içinde şeker şerbeti bulunan taslar getirilip yine kadıdan başlanarak diğer cemaat dağıtılır” (Aykut, 2018, s.154, C.1).

“Bunun ardından Hint sultanın misafirliği geldi. Onun misafirlik olarak gönderdiklerini şöyle sayabiliriz: Hint ölçüsüyle bin ratlık un. Bunun üçtebir mîrâ denilen buğday unu, üçteikisi ise huşkâr denilen kepekli undur. Bin ratl ölçüğünde et. Kaç ratl olduğunu hatırlayamıyorum lâki bol miktarda şeker, yağ, salep ve fevfel. Son

olarak bin ratlı da tenbûl yaprağı vardı. Hint ratlı, Fas ratlının yirmi katı; Mısır ratlının ise yirmi beş katıdır. Dört bin ratlılık un, bir o kadar et ve demin anılan yiyeceklerden uygun ölçülerde de Hudâvendzâde'ye gönderildi” (Aykut, 2018, s.729, C.2).

“Hint hükümdarı, huzuruna bu yemiştten getirilirse hemen bana gönderirdi; zira çok sevdiğimi bilirdi! Onun güzel adetlerinden biri de yabancı misafirleri ülkelerinin meyvesiyle sevindirmektir. Böyle sürprizleri çok severdi” (Aykut, 2018, s.524, C.1).

“Bu adaların ahali, bazı töreleri ve evleri bu adaların ahali temiz kalpli, din-diyane bilen; doğru inançlı, iyi niyetli kimselerdir. Helâl yerler ve duaları Allah katında geri çevrilmez. Onlardan biri bir adamla karşılaşınca selâm cümlesi olarak: Allâhu Rabbî ve Muhammed Nebiyyî ve Ene Ümmî Miskin! derler. Anlamı: Rabbim Allah, Peygamberim Muhammed'dir. Ben okuma yazma bilmez bir garibim! Bünyeleri pek zayıftır. Kavga ve savaştan hiç anlamazlar. Yegâne silâhları duadır. Bir defasında orada bir hırsızın elinin kesilmesini emrettiğim zaman, seyredenlerin çoğu bayılıp düştü. Hint korsan ve hırsızları, bura halkından bir şey çalan bahtsızın başına mutlaka belâ geldiğine tanık olduklarından kesinlikle Maldivlilere dokunmazlar! Düşman gemileri bu memlekete geldiklerinde buralı olmayan yabancılardan bulabildiğini toplar götürür, fakat yerli halktan kimseye bir kötülük yapamaz! Gâvur tayfasından biri bu adalardan bir limon dahi çalsa reisi onu hemen cezalandırır! Böyle olmasaydı buranın yerli halkı yabancı düşmanlar karşısında pek fena duruma düşer, bünyeleri çelimsiz olduğu için muhtemel bir savaş hâlinde yerlere serilirlerdi. Buradaki adaların her birinde şirin mescitler vardır. Ada halkının evlerinin büyük bir kısmı ağaçtandır. Ahali temizlik konusunda pek titizdir. Pis şeye elini sürmez. Halkın çoğu, aşırı sıcaktan terlediği zaman bu deritten kurtulup temizlenmek için günde iki defa tepeden tırnağa yıkanır! Yıkama faslından sonra sandaliye gibi güzel kokuları sürünürler, ayrıca Makdaşav'dan (Mogadişu) ithal edilen hoş kokulu gâliye kremi de cömertçe kullanırlar. Onların âdetince sabah namazı kıldıktan sonra her kadın, kocasına veya oğluna sürme, gül suyu ve gâliye kremi getirir. Adam veya çocuk gözlerine sürme çeker, gül suyu ve kremle her yanını ovalar; böylece cilt canlanır, yüzdeki karaltı ve şekilsizlikler yok edilir. Onların giysileri peştamaldır. Bir peştamalı şalvar yerine bellerine dolayıp sırtlarına da “vilyân” denilen bir kumaş atarlar. Peştamal ve sırt örtüsü bu hâliyle hac için giyilen ihram elbiselerine benzemektedir. Bazıları sarık takar, bazıları da sarık yerine başa küçük bir mendil dolar. Halktan biri, kadı veya hatibe rastlarsa omuzundaki örtüyü kaldırır; sırtını açar. Onunla beraber yürürken bu hâldedir; hatta evine varıncaya kadar bu vaziyet üzere devam eder yürüyüşüne. Halkın âdetlerinden biri de şu: Damat, hanımının evine yöneldiğinde gelin, dış kapıdan içerideki zıfâf odasına kadar tüm zemini pamuklu kumaşlarla döşer. Koca, esas odaya girinceye kadar sağa sola, pamuklu kumaşlar üzerine avuç avuç veda koyar! Bu esnada gelin zıfâf odasının kapısında dikilmekte, damadı seyretmektedir. Damat bu şekilde odaya vardığında gelin, erkeğinin ayaklarına bir kumaş parçası atar. Bu kumaşı damadın hizmetçileri hemen çekip alırlar. Ama gelin damadın evine gidecek şekilde bir düğün olursa damat evi güzelce döşenir, her yanına mavi boncuklar bırakılır. Bu durumda gelin, damadın yanına varır varmaz hemen ayaklarına atar o örtüyü Buralılar, sultanı selâmlarken de aynı âdeti uygularlar; muhakkak onun ayağına atılacak bir kumaş parçası gereklidir!”... Hangi sınıftan olursa olsun ahalinin tümü yalın ayak dolaşır. Sokaklar ve çarşılar pek temizdir, daima süpürülür. Ağaçlar sokakları bir baştan bir başa gölgeler; oradan geçen kendini bahçe içinde zanneder. Ama yine de eve girmek isteyen kişi, mâlem odasındaki küpte bulunan suyla ayaklarını yıkamalı, oraya serilmiş bir hasıra silmelidir. Bu hasır, kaba bir liften yapılmıştır. Mescide girerken de böyle yapılır” (Aykut, 2018, s.820-821, C.2).

“Halkın geleneklerinden biri de şudur: Adaya gemi geldiğinde bir bölük insan yanlarına tenbûl ve kerebe yani yaş hindistancevizi alarak kündüre denilen küçük botlara atlayıp gemiye yanaşırlar. Her biri elindeki yiyeceği, gemide bulunan yolculardan istediğine sunar ve yolcu onun misafiri olur. Sanki aralarında akrabalık

varmış gibi adamın eşyalarını evine taşır. Misafirler arasında ada kadınlarından biriyle evlenmek isteyen olursa hemen evlenebilir. Ama adadan ayrılacağı zaman kesinlikle kadını boşamak zorunda! Çünkü bura kadınları, ülkelerinden katiyen çıkmazlar! Yabancı buraya gelir, uzun müddet kalır ve evlenmezse onun hizmetini misafir kaldığı evin hanımı üstlenir. Ona yemek pişirir, gerekli yardımı yapar ve yola koyulacağı zaman da azığına hazırlar. Bütün bu iyiliklerine karşılık o kadın çok küçük bir hediyeye razı olur” (Aykut, 2018, s.822, C.2).

“Bu şehrin ahalisinin (Makdeşav) adetine göre ne zaman limana bir gemi gelse hemen “senbük” denilen küçük kayıklar yanaşır. Her senbükta ahalden birkaç genç bulunmaktadır. Onlar kapağı kapalı yemek dolu bir tencere getirip gemideki birine takdim ederek şöyle derler: bu adam benim misafirimdir, bana gelecek! Gemideki tacir, misafirlige çağırın gencin evine gider, başka yere gitmez” (Aykut, 2018, s.361, C.1).

“Bulgarların bayram düzeni: Bayram sabahı olunca sultan beraberinde kalabalık bir asker topluluğu ile ata bindi. Bütün hatunlar yanlarındaki askerle beraber arabalarına çıktılar. Sultanın kızı başına bir taç koyarak arabasına çıkmıştı; çünkü o asil melikeydi; anasından miras almıştı bu makamı. Hükümdarın tüm evlâtları yanlarındaki askerlerle atlarına bindiler. Kadı Şihâbeddîn Sâylî, yanında üstatlar ve fıkıh bilginleriyle at sırtında bayram namazına gelmişti. Kadı Hamza, İmâm Bedreddîn Kıvâmî ve Seyyid Şerif İbn Abdülhamîd de atlara binip geldiler. Fakihlerden oluşan bu atlı grubu, sultanın veliahdı Tîn Bekle yan yanaydı. Yanlarında davullar ve bayraklar vardı. Namazı Kadı Şihâbeddîn kıldırdı ve güzel bir hutbe verdi. Namazdan sonra sultan ata binerek "köşk" dedikleri yüksek bir ahşap yapıya girdi, kadınlarıyla sohbet ederken oturdu. İkinci bir köşk de bunun hemen alt tarafına kurulmuştu. Veliaht Tîn Bek'le taç sahibi İt Küçücük buraya oturmuşlardı. Onun alt ucunda sağlı sollu kurulan iki köşkte hükümdarın öteki çocukları ve akrabaları yerlerini almışlardı. İleri gelen kumandanlar ve onların çocukları için bu son köşkün her iki yanına "sandaliye" denilen oturaklar konmuş, herkes rütbesine göre kendi oturağına çökmüştü. Davetliler bu tarzda yerlerini aldıktan sonra ortaya nişan tahtaları konuldu. "Emir-i Tûmân", (tümen beyi) rütbesine sahip her kumandanın kendine ait bir nişan tahtası vardı. Türkler nezdinde on bin atlıyı yöneten kumandana Emir-i Tûmân denilir. Bu merasimde hazır bulunan on yedi emir, Yüz yetmiş bin atlı savaşçının kumandanları idiler. Fakat sultanın ordusu bundan daha kalabalıktır. Her emir için minber benzeri bir oturak getirildi; askerler yeteneklerini gösterirken onlar da yerlerinde oturarak seyrettiler. Sonra hilatler (özel giysiler) getirildi ve bütün kumandanlara dağıtıldı. Her emir bu giysileri giydikçe sultan köşkünün alt tarafına geliyor, sağ dizinin üstüne çökerek ayağını uzatıyor, sol dizini ise dik tutarak bağlılığını arz ediyordu. Sonra eyerli ve dizginli bir at getirilerek toynağı kaldırılmakta, emir bu toynağı öperek atı oturduğu yere götürmekte, sonra da orada at sırtında askerleriyle beraber dikilmekteydi. Bu törene bütün kumandanlar katıldılar. Merasim bitince sultan, köşkten inip atına bindi; sağ tarafında veliaht oğlu ile İt Küçücük Hatun, sol tarafında ikinci oğlu, önünde ise sırmalı ipek örtülere bürülü atların çektiği ve sırmalı ipek kumaşların süslediği arabalara binmiş dört hatunu ile otağına doğru yola koyuldu. Bu kafilenin önünde küçük ve büyük beyler, beyzâdeler, devlet ricali, vezirler, teşrifatçılar yayan gidiyorlardı. Nihayet "vitâk" (otak; otağ) denen yere vardılar. Vitâk etrafı çevreleyen tente demektir. Burada kocaman bir "bârka" kurulmuştu. Bârka büyük bir çadır odadır. Altın kakmalı, gümüş kaplamalı dört ahşap direğe dayanmakta ve her direğin ucunda altın ve gümüşten mamul pırl pırl parlayan, çevresine ışık saçan bir nişan bulunmaktadır. Bârka uzaktan bakılınca bir tepeyi andırıyor; sağ ve sol yanında ise ya pamuk ya da ketenden yapılmış çardaklar bulunuyor. İçerde her yer ipek kumaşla örtülü. Bârkanın ortasına onların "taht" dediği büyük bir sedir kondurulmuş. Gayet sanatkârane bezenmiş bu ahşap tahtın ayakları altın kakmalı, gümüş plakalarla kaplıydı; üzerine de muhteşem bir halı

serilmişti. Tahtın ortasındaki minderlere sultanla büyük hatun oturdu. Sağ tarafta İt Küçücük ile Urducâ Hatun, soldaki mindere ise Beyelûn Hatun ile Kebek Hatun oturdular. Tahtın sağ tarafına konan iskemleye veliaht Tîn Bek, sol yandakine ikinci oğul Cânî Bek, bunların iki yanına dizilen iskemlelere ise emirler ve onların çocukları oturmuşlardı. Onların ardında küçük rütbeli beyler yer alıyordu. Bunlara "Ümerâ-yı Hezâre" denilir. Yani bin kişilik birliklerin kumandanlarıdır. Bu şekilde protokole göre herkes yerini aldıktan sonra altın ve gümüş sofralar üzerinde yemekler sunuldu. Her sofrayı dört veya dörtten fazla kişi taşıyordu. Buranın yemeği ya haşlanmış at, yahut koyun etidir. Her emirin önüne bir sofa getirilir. İpekli elbiseler giyen, ipekli bir önlük takan, belindeki kında koca bıçaklar ve satırlar taşıyan "Bârûcî" (barıcı; parçalayıcı) gelir. Bârûcî, et parçalayan demektir. Her emirin bir bârûcîsı var. Sofralar kurulunca evvelâ onlar hücum ederek efendileri önünde yerlerini alırlar; arkalarında tuzlu su ile dolu altın yahut gümüşten mamul minik kaplar getirilir. Bârûcîlar eti küçük parçalara bölerler; kemikle karışık eti ayıklamada ustalık kazanmışlardır. Buralılar kemikle yan yana pişmiş eti tercih ederler yemeklerinde. Onların ardından yine altın ve gümüş kaplarda içecekler getirilir. Meşrubatın büyük bir kısmını ballı şıralar oluşturuyor. Hanefî mezhebinde olduklarından dolayı "nebîz"i (hurma, arpa, üzüm vs.nin küpe basılarak yapılan ve sarhoş etmeyen şırası) helâl sayıyorlar. Sultan sıra içmek isteyince kızı ayağa kalkar, kadehi alır, dizini yere koyup babasına sunar nazikçe; babası içtikten sonra kız ikinci bir kadeh alarak büyük hatuna sunar. Büyük hatun içtikten sonra diğere hatunlara sırayla uzatır. Onların ardından veliaht kadehi alır ve babasına sunar; aynı şekilde o da içtikten sonra hatunlara ve kız kardeşine sunar. Hepsinin önünde reveransla yapar bu işi. Onun ardından ikinci oğul kalkar, kadehi alır, kardeşine sunar. Onların ardından büyük beyler kalkar. Her biri veliahda sakilik ederler. Nihayet bey çocukları kalkar, bu ikinci oğula kadeh sunarlar, önünde eğilirler. Bu arada şarkı söylemektedirler. Ben mescidin avlusunda kadî, hatip, şeyh ve fakihler için kurulan çadırda bulunuyordum. Bize de her birini Türklerin ileri gelenlerinden dört beyin taşıdığı altın ve gümüş kaplamalı sofralar çıkarıldı. Bugün huzurda sadece nüfuzlu beyler hizmetkârlık yaptığından hükümdar kim ne arzu ediyorsa bu beylere emrediyordu, hizmeti görülsün diye. Şeyhlerin bir kısmı altın ve gümüş sofralardan yemek yedi. Bir kısmı ise bunları kullanmaktan sakınarak yemek yemedi. Sağımda ve solumda kırmızı tulumlarıyla dolu göz alabildiğine uzanan arabalar gördüm. Hükümdar yemek sonunda bu içkilerin orada bulunanlara dağıtılmasını emretti. Bundan bana tam bir araba düştü ama komşum olan Türklere hediye ettim! Cuma namazını kılmak üzere câmie gittiğimizde vakit gelmişti lâkin sultan gecikmişti. Cemaatten bir kısmı onun sarhoş olduğunu ileri sürerek namaza gelemeyeceğini, diğere bir kısmı da ne olursa olsun namazda hazır bulunacağını savundular. Vakıt epeyce ilerledikten sonra hükümdar sallana sallana gelmeye başladı" (Aykut, 2018, s.482-483-484, C.1).

"Dımaşk'ta yedi yüz kırık dokuz senesi rebîülahir'in sonlarında, korkunç vebanın zuhur ettiği günlerde şehir halkının bu mescide gösterdiği saygıyı hayretle gözlemledim. O zamanlar Melikül Ümera Argun şah, Dımaşklılıların üç gün oruç tutmasını ve hiç kimsenin gündüzleyin çarşıda herhangi bir şey pişirmemesini tellal vasıtası ile duyurdu. Dımaşklılıların çoğu çarşıda yapılan yemekleri yer. Onlar üç gün oruç tutular. Son gün... Emirler, kadılar, alimler ve diğere ileri gelenlerle beraber halk mescitte toplandı. Her yeri doluydu caminin... Cuma gecesini orada geçirip, nice namaz, zikir ve duadan sonra sabah namazını da kılarak ellerinde Mushaf'lar bulunduğu ve yöneticiler yalın ayak olduğu halde beraberce dışarı çıktılar. Kadın, erkek, büyük, küçük herkes katılıyordu bu yürüyüşe. Yahudiler ellerine Tevrat'ı; Hıristiyanlarda; İncil'i alarak evlatlarıyla sokaklara döküldüler. Bütün halk gözyaşı döküyor, herkes inandığı Peygamber ve kitapla ilahi rahmetin kapısını açmaya çalışıyordu. Mahşeri bir yürüyüşle Mescid-i Akdam'a giderek orada diz çöktüler. Güneşin tam tepeye çıktığı vakte kadar dua ve yalvarıştan sonra şehre dönerek Cuma namazı kıldılar" (Aykut, 2018, s.147, C.1).

“Dımaşk halkı cenaze uğurlamakta da çok ilginç bir tarz sergilemektedir. Acayip bir alay tertip ediliyor; tabut önde götürülüyor, hafızlar güzel sesle Kur’an okuyor, ağlatan nağmeler döküyor; insan bu manzaradan ötürü kendinden geçiyor, kalbi uçayazıyor. Cenaze namazını büyük camide Maksüre’nin karşısında kılıyorlar. Ölen adam, imam, müezzin veya cami kayyumlarındansa musallaya kadar Kur’an okunarak götürülüyor. Bunlardan değilse camiın kapısı önünde okumayı keserek tabutu içeri sokuyorlar. Bundan sonra bazıları, bab-ı berid civarında, avlunun batı yönünde toplanıyor. Şehrin ileri gelenlerinden biri taziye için onlara yaklaşınca yüksek perdeden şöyle sesleniyorlar: Bismillah! Kemaleddin, Cemaleddin, Şemseddin, Bedreddin!.. Okuma işi tamamlanınca müezzinler ayağa kalkarak: Namazında falanca iyi ve bilgin adam üzerine niyet ediniz! Diyor ve mevtayı güzel niteliklerle betimlendikten sonra namazını kılarak kabristana götürüyor” (Aykut, 2018, s.153-154, C.1).

“Çinliler tıpkı Hintliler gibi ölü yakar, putperesttirler. Çin hükümdarı Tinkız Hân'ın (Çingiz Han) soyundan gelen bir Tattardır. Şehirlerin her birinde Müslümanların oturduğu bir mahalle bulunuyor. Cumayı ve diğer namazları kılacakları mabetleri var. Müslümanlar orada saygı görmekte, el üstünde tutulmaktalar. Çin kâfirleri domuz ve köpek eti yiyor, çarşılarında da satıyorlar. Aslında zengin ve yaşam seviyesi yüksek bir halk ama yemeğe ve giysiye düşkün değiller! Sayılamayacak kadar malı olan koskocaman bir işadamını, sırtında kaba bir pamuk cübbeyle görürsün! Bütün Çinliler altın ve gümüş tabak düşkünüdür” (Aykut, 2018, s.895, C.2).

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma sonucunda 5. sınıf, 6. sınıf ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler kazanımları ve İbn Batuta Seyahatnamesi'nde elde edilen bulgulara ilişkin sonuçlara yer verilmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda alanyazınında yer alan İbn Batuta Seyahatnamesi yine alan yazınında Sosyal Bilgilerde edebi ürünlerin kullanımına yönelik sonuçlara yer verilerek tartışılmıştır. Yine araştırmada elde edilen bulgular doğrultusunda öneriler sunulmuştur.

İbn Batuta Seyahatnamesi'nde seyahat edilen yörelerin ve insanların ayrıntılı tasvirlerine sıkça yer verilmiştir. Seyyahın kendisi ve yazıya geçiren Kâtib'in yanı sıra farklı bilginlerin ve şairlerin düşünceleri de seyahatnamede yer almaktadır. Seyyah gittiği şehirlerin insanların kişilik özellikleri ve iletişimleri ile ilgili sosyolojik çözümlenmelerde bulunarak yer yer genellemelerde bulunmaktadır. Kadın ve erkek ilişkileri kadının toplumdaki yeri ve kadına verilen değer üzerinde durmuş Türk ülkelerinde kadınlara özel ilgi gösterildiği ile ilgili şahit olduğu olaylara uzunca yer verdiği gözlemlenmiştir.

İbn Batuta, seyahat ettiği yerlerin dini inançlarını ve ibadetleri ile ilgili konuları ayrıntılı olarak ele almıştır. Hac yaptığı sıradaki olayları ve süreci gözlemleri ve bilgisi doğrultusunda tasvir etmiştir. Halkın ve yöneticilerin dini aylardaki (Ramazan, Şevval, Şaban) davranışları hoşgörü, paylaşma, misafirperverlik gibi konulara değinmiş yer yer kıyaslamalarda bulunmuştur. Yöneticilerin yemek ve namaz düzenlerini ayrıntılı olarak tasvir etmiş.

Anadolu'ya yaptığı seyahat süresince Türk misafirperverliği, Ahi teşkilatına genişçe yer vermiştir. Fakat yer şekilleri açıklamaları ve betimlemeleri genellikle sınırlı tutulmuştur. Yer şekilleri ve iklim-bitki örtüsü gibi coğrafi unsurlar ile ilgili kısa açıklamalarda bulunmuştur. Özellikle seyahat ettiği bölgenin tarım ürünleri, geçim kaynakları ile ilgili bilgiler vermiştir. Anadolu'nun özellikle beylikten devlete geçiş sürecinde Anadolu' coğrafyasının siyasi durumu ile ilgili verdiği bilgiler önemlidir. Dönemin yöneticileri ile tanışmış olması ve onlar tarafından misafir edilmesi ve hediyeler ile yolcu edilmesi İbn Batuta tarafından sultanlar, eşleri ve halk cömert ve erdemli olarak nitelendirilmektedir. Yine eserinde Türk kadını ve toplumdaki, siyasetteki yeri ile ilgili önemli bilgiler vermiştir. "Türk ve Tatar ulusları nezdinde kadınlar çok itibar görüyor. Onlar bir buyrultu yazdıklarında: "sultanın ve hatunlarının

emriyle” ifadesini mutlaka koyarlar! Kadınların her biri eyaletlerin idaresine ortaktır; büyük gelirlerin sahibidir. Onlar hükümdarlarla birlikte sefere çıkarlar” (Aykut, 2018: 324-325).

İbn Batuta Seyahatnamesi’nde yer alan Sosyal Bilgiler dersi kazanımları doğrultusunda ayrıştırılan içerikler kategori ve kodlamalar ile düzenlenmiş ve veriler düzenlenmiştir. Benzer kategori-kod ve içeriklere sahip iki farklı kazanımdan sadece biri seçilmiştir. Böylece fazla veriler azaltılarak daha tekrarlardan kaçınılmış anlamlı bütünler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Beşinci sınıf kazanımlarına ilişkin sonuçlar:

Araştırmada İbn Batuta Seyahatnamesi’nin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan 5. Sınıf kazanımları doğrultusunda incelenmesiyle elde edilen 11 kazanım ile ilişkili 5 kategori ve 15 kod oluşturulmuştur. Araştırmada en fazla ilişkilendirmenin yapıldığı kazanımların kültür miras, insanlar, yerler ve çevreler, üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanları içerisinde yer aldığı belirlenirken en az ilişkilendirme yapılan kazanımların küresel bağlantılar, öğrenme alanı içerisinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ilişkilendirme yapılmayan kazanımların birey toplum, bilim, teknoloji ve toplum, etkin vatandaşlık öğrenme alanları içerisinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

- ✓ Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihî mekânları, nesnelere ve eserleri tanıtır.
- ✓ Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.
- ✓ Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihî gelişimini değerlendirir.

Yukarıda verilen Kültür Miras öğrenme alanı içerisinde yer alan 3 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır. 3 kazanım ile ilgili elde edilen içeriklerin aynı öğrenme alanı içerisinde yer alan 5.2.3. *Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevrenin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.* kazanımında kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

- ✓ Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.
- ✓ Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.
- ✓ Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.

Yukarıda verilen İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı içerisinde yer alan 3 kazanımı ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder
- ✓ Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder.
- ✓ Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünlerin üretim, dağıtım ve tüketim ağını analiz eder.

Yukarıda verilen Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanı içerisinde yer alan 4 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.
- ✓ Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır.

Yukarıda verilen Küresel Bağlantılar öğrenme alanı içerisinde yer alan 2 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

Altıncı sınıf kazanımlarıyla ilişkin sonuçlar:

Araştırmada İbn Batuta Seyahatnamesi'nin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan 6. Sınıf kazanımları doğrultusunda incelenmesiyle elde edilen 14 kazanım ile ilişkili 6 kategori ve 16 kod oluşturulmuştur. Araştırmada en fazla ilişkilendirilmenin yapıldığı kazanımların birey toplum, kültür miras, insanlar, yerler ve çevreler, üretim, dağıtım ve tüketim öğrenme alanları içerisinde yar aldığı belirlenirken, en az ilişkilendirilme yapılan kazanımların etkin vatandaşlık öğrenme alanı içerisinde yar aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada ilişkilendirilme yapılmayan kazanımların bilim, teknoloji ve toplum, küresel bağlantılar öğrenme alanları içerisinde yar aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

- ✓ Sosyal, kültürel ve tarihî bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.
- ✓ Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.
- ✓ Toplumsal birlikteliğin oluşm asında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.

- ✓ Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.

Yukarıda verilen Birey Toplum öğrenme alanı içerisinde yer alan 3 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Orta Asya'da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasi, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.
- ✓ İslamiyet'in ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlar.
- ✓ Türklerin İslamiyet'i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.
- ✓ Türklerin Anadolu'yu yurt edinme sürecini XI ve XIII. yüzyıllar kapsamında analiz eder.
- ✓ Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.

Yukarıda verilen Kültür Miras öğrenme alanı içerisinde yer alan 5 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler.
- ✓ Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.

Yukarıda verilen İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı içerisinde yer alan 2 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılırken; İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı içerisinde yer alan *Türkiye'nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler*. Kazanım ile ilgili elde edilen içeriklerin aynı öğrenme alanı içerisinde yer alan 6.3.3. *Türkiye'nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir*. Kazanımında kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

- ✓ Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetlerini ilişkilendirir.
- ✓ Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.

Yukarıda verilen Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanı içerisinde yer alan 1 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.

Yukarıda verilen Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı içerisinde yer alan 1 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

Yedinci sınıf kazanımlarına ilişkin sonuç ve bulgular:

Araştırmada İbn Batuta Seyahatnamesi'nin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan 7. Sınıf kazanımları doğrultusunda incelenmesiyle elde edilen 11 kazanım ile ilişkili 5 kategori ve 11 kod oluşturulmuştur. Araştırmada en fazla ilişkilendirilmenin yapıldığı kazanımların birey toplum, yerler ve çevreler, üretim, bilim, teknoloji ve toplum, dağıtım ve tüketim öğrenme alanları içerisinde yer aldığı belirlenirken, en az ilişkilendirilen kazanımların kültür miras ve küresel bağlantılar öğrenme alanlarında yer aldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmada hiç ilişkilendirilme yapılmayan kazanımların etkin vatandaşlık öğrenme alanı içerisinde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

- ✓ İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.
- ✓ Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.

Yukarıda verilen Birey Toplum öğrenme alanı içerisinde yer alan 2 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Osmanlı Devleti'nin siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.

Yukarıda verilen Kültür Miras öğrenme alanı içerisinde yer alan 1 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Örnek incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlar da bulunur.
- ✓ Türkiye'de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye'nin demografik özelliklerini yorumlar.

Yukarıda verilen İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı içerisinde yer alan 2 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.
- ✓ Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.

Yukarıda verilen Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı içerisinde yer alan 2 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.
- ✓ Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır.
- ✓ Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.

Yukarıda verilen Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanı içerisinde yer alan 3 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

- ✓ Çeşitli kültürlere yönelik kalıp yargıları sorgular.

Yukarıda verilen Küresel Bağlantılar öğrenme alanı içerisinde yer alan 1 kazanım ile ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

İbn Batuta Seyahatnamesi Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde, Sosyal Bilgiler öğretmenleri ve Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının yetiştirilmesi sürecinde uygun yöntem ve teknikler ile kullanılabilir. Seyahatname 'de Türk ve Dünya kültürü ile ilgili pek çok konuya değinmiştir. Dönemi ayrıntılı olarak tasvir edebilecek kaynakların yetersiz olması ve birçok seyyahattan daha fazla ülke ve kıta da seyahat etmesi seyahatnameye duyulan ilgiyi arttırmıştır.

İbn Batuta Seyahatnamesi günümüzde geniş bir coğrafyayı seyahat etmesinin yanı sıra bu seyahatinde gözlemediği olaylar dönemin siyasi, ekonomi, sosyal, psikolojik ve coğrafi ve tarihi birçok disiplin ile ilgili bilgiler içermesi birçok araştırmada yer almasına etkindir.

İbn Batuta seyahat ettiği yörelerde insanların günlük yaşamları hakkında ilginç bulduğu yönleri eserinde genişçe yer vermiştir. İnsanların misafirperverliği, iletişimi, gelir kaynakları ve ticari faaliyetlerine genişçe yer vermiştir. Çetin (2018) “Uluslararası ticarete konu olan mallar ve seyahatnamede geçen para birimleri” isimli araştırmada seyahatnamelerin ekonomi için önemli kaynaklardan biri olduğunu vurgulayarak İbn Batuta’nın eserinde ticarete konu olan ürünlerin çeşitlilik gösterdiği ve dönem içerisinde çok farklı mal para, metalik para, kağıt para ve takas çeşidinin alışverişte kullanıldığı tespit edilmiştir. Doğan (2016) “İbn Battûta seyahât-nâmesi’nde kültürel unsurlar” isimli araştırmada seyyahın gezdiği yerleri tespit ederek bu yörelerdeki kültürel unsurları adlar, bitkiler, geleneksel unsurlar, kutsal mekânlar, dinî unsurlar, tarihi olay, cinsiyet, renkler, sayılar, eşyalar, değerli taşlar, madenler, ulaşım araçları ve diğer şeklinde başlıklara ayrılarak doğrudan alıntılar ile desteklenmiştir. Öztürk (2019) “İbn Cübeyr ve İbn Battûta’ya göre Ortaçağ’da Akdeniz” isimli araştırmada Seyyahların gezdiği ülkelerdeki örf ve adetler, törenler, toplumsal aktörler, dini inançlar ve kültürler ile ilgili aktarımlar incelenmiş ve yorumlanmıştır. Yine araştırma sonucunda dönemine ışık tutması açısından önemli iki kaynak olduğu ifade edilmiştir. Koçyiğit (2009) “İbn Battuta’nın Karadeniz seyahati üzerine bazı mülahazalar” isimli araştırmada seyyahın, Karadeniz çevresine yaptığı seyahatle ziraat ürünleri ve coğrafi özellikleri, şehirlerinin fizikî ve demografik yapıları, dinî ahlâkî, örfî, geleneksel yaşayış biçimleri, vb. birçok konuda bilgiler edinilen bilgiler doğrultusunda bölgenin fiziki ve sosyal çevresiyle ilgili bilileri üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda araştırmamızda yer alan İbn Batuta’nın özellikle Kastamonu yöresinde yaşamın ekonomik olarak kolay olduğunu “*bugüne kadar dolaştığım bunca ülke arasında bu şehir kadar ucuzunu görmedim*” şeklinde ifadelenenden de anlaşılacağı üzere iki araştırma da benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Ok (2016) “İbn Batuta seyahatnamesi: Sosyolojik bir çözümleme” isimli araştırmada İbn Batuta’nın ve eserinin İslam ve Türk Medeniyetine sağladığı katkılar incelenmiş, seyyahın gezdiği ülkeler, karşılaştığı aktörler ve 13. ve 14. yüzyıl İslam dünyasına dair sosyolojik çözümleme yapılarak eserin sosyolojik açıdan incelenen bilirlilik yönü ortaya koymaya çalışılmıştır. Saetgaraeva (2019) “İslam medeniyetinde misafirperverlik: İbn Battuta’nın seyahatnamesi’nde fütüvvet” isimli araştırmada İslam medeniyetindeki misafirperverlik kavramını normatif ve pratik boyutlarıyla ele almaktadır. Normatif boyut İslam düşüncesi üzerinden; pratik boyut ise meşhur seyyah

İbn Battuta'nın Seyahatnamesi'nde yolculuklarında karşılaştığı misafirperverlik örnekleri üzerinde incelemiştir. İbn Batuta seyahatnamesi'nin incelendiği araştırmalar ile araştırmada yer verilen bulguların uyumlu olduğu söylenebilir.

Yenilenen program çerçevesinde hazırlanan Sosyal Bilgiler dersi çok disiplinli bir yapıya sahiptir. İbn Batuta seyahatnamesi Türk ve dünya kültürü açısından önemli bilgiler içermektedir. Sosyal Bilgiler kazanımlarının amacına ulaşmasında bu eserden yararlanılabilir. Asiltürk (2009) "Edebiyatın kaynağı olarak seyahatnameler" isimli araştırmada seyahatnamelerin farklı disiplinlere kaynaklık etmesinin yanı sıra edebi yönüyle edebiyat alanına katkı sağlayan önemli kaynaklar olduğunu belirtmektedir.

Yıldırım (2017), Ünlü (2016), Sömen ve Göksu (2017), Beldağ ve Aktaş (2016), Öztürk vd., (2014), araştırmalarda Sosyal Bilgiler dersinde edebi ürün kullanımı ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin edebi ürünlere karşı tutumları, edebi ürünlerden yararlanmanın öğrencilerin ilgi ve tutumlarına etkisi üzerinde yapılan araştırma sonuçlarında edebi ürünlerin kalıcılığı, ilgi ve motivasyon arttırmada önemli kaynaklar olmanın yanı sıra ders kitaplarında, sınıf içi etkinliklerde ve öğretmenler tarafından yeterli derece de kullanılmadığı sonucuna ulaşılmış ve edebi ürünlerden Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde daha fazla yararlanılması gerektiği vurgulanmıştır.

Sosyal Bilgiler içeriği sözlü ve yazılı edebi ürünlerin kullanımını açısından uygun içeriğe sahip bir derstir. Pedagojik olarak öğrencinin gelişim seviyesine ve dersin kazanımlarına uygun kaynakların seçimi etkili ve verimli bir öğrenme ortamının oluşturulmasında katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

MEB (2018) Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında dersin kazanımlarına uygun olarak seçilecek sözlü ve edebi ürünlerin uygun yöntem, teknik ile kullanılabilmesi vurgulanırken bu kazanımlar ile ilişkilendirilen değer, beceri ve kavramların öğrenciye kazandırılmasında etkili olacağı düşünülmektedir. Özaydın (2020) "Animasyon filmlerin sosyal bilgiler dersi öğretim programı bağlamında incelenmesi" isimli araştırmada belirlenen küçük prens, ters yüz, yukarı bak, oyuncak hikaye 3, Wall-e isimli animasyon filmlerin Sosyal Bilgiler değerler ve beceriler doğrultusunda analiz edilmiş ve animasyon filmlerin eğitsel araç olarak kullanılabilmesi tespit edilmiştir. Yine Selanik Ay ve Öncü (2019) Değerler eğitiminde bir araç olarak "şehrin tılsımı" belgeselinin incelenmesi isimli araştırmada Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerler doğrultusunda inceledikleri 50 bölümlük

belgeselin Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin öğretiminde yararlanabileceği sonucuna ulaşmışlardır. Yapılan çalışmalar doğrultusunda sözlü ve yazılı edebi ürünlerin Sosyal Bilgiler dersi değerlerinin öğretiminde etkili olduğu tespit edilmiştir. Demir (2011) “Sosyal Bilgiler öğretim programına göre tasarlanmış hikâyelerin etkililiği” isimli araştırmada hikâyelerin öğrencilerin derse karşı ilgisinin artmasında ve çeşitli değer ve becerilerin kazandırılmasında ve daha birçok hususta katkı sağladığı tespit edilmiştir. Keskin (2008) “romanlarla tarih eğitimi ve öğretimi” isimli araştırmada Sosyal Bilgiler derslerinde tarih öğretiminde romanlardan faydalanmanın öğrencilerde milli ve manevi değerlerin aktarımında kullanılabilecek önemli eserler olduğunu belirtmiştir. Akkuş (2006) “Sosyal Bilgiler öğretiminde destanların kullanımı” isimli araştırmada Sosyal Bilgiler dersinde öğretim materyali olarak nasıl kullanılabileceği ortaya konulmaya çalışmıştır. Milletlerin inançları, fazilet ve milli kahramanlıklarını, düşünce ve hayal güçlerini içerisinde toplayan ve ait oldukları devrin bir ansiklopedisi niteliğinde olan destanların, çocukların eğitiminde kullanılabilecek önemli birer öğretim materyali olabileceği örneklerle vurgulanmaya çalışmıştır.

Animasyon filmlerin, belgesel, hikaye, roman ve destanlar ile ilgili araştırmaların yanı sıra farklı edebi ürünlerin Sosyal Bilgiler değer, beceri, kazanım ve kavramlar doğrultusunda çalışmalar yapılmıştır. Mutlu (2019) “Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilgilerde öğretiminde çizgi roman kullanımına yönelik görüşleri” isimli araştırmada Sosyal Bilgiler öğretmen adayları tarafından çizgi roman hazırlanması ve çizgi romanların Sosyal Bilgiler dersi başarı ve tutumu üzerinde olumlu etki oluşturduğu sonucuna ulaşmıştır. Deveci ve Arın (2008) “Sosyal Bilgiler dersinde güncel olayların kullanımının öğrenci başarısına ve hatırd tutma düzeyine etkisi” isimli araştırmada nitel ve nicel veri toplama yöntemini uygulayarak güncel olayların kullanımının öğrencilerin başarıları ve bilgileri hatırlama düzeylerini artırmada etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Karagözoğlu (2018) “Sosyal Bilgiler dersinde vatanseverlik değerinin kazandırılmasında kadın kahramanların yaşam öykülerinin kullanılması” isimli araştırmada “Vatanseverlik” değerinin kazandırılması amacı ile derslerde kullanılabilecek, kadın kahramanların yaşam öykülerinin tespit edilmesi amacıyla doküman incelemesi kullanılmıştır. Konuyla ilgili kitap, makale vb. kaynaklar incelenmiş, yaşam öyküleri programa uygun bir şekilde sunulmuştur. Şanlı (2009) araştırmada Sosyal Bilgiler dersi tarih konularının öğretiminde, siyasetnamelerden

faydalanmanın öğrencilerin derse ilgisini artırdığı ve öğrencileri sınıfta daha etkin kıldığı belirlenmiştir.

Sosyal Bilgiler ders içi etkinlikleri yanı sıra ders kitaplarının hazırlanmasında sözlü ve edebi ürünlerden yararlanılması sınıf içi ve sınıf dışı yapılacak olan etkinlikleri pekiştireceği düşünülmektedir. Yine Kaymakçı (2013) “Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebî türlerin kullanım durumu” isimli araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarında sözlü ve yazılı edebi türlerin kullanımına önem verildiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda anı, atasözü, biyografî, destan, deyim, efsane, fıkra, gezi yazısı, günlük, hikâye, kompozisyon, makale, mani, marş, masal, mektup, menkıbe, özdeyiş, roman, siyasetname, söylev, sözlük, şarkı/türkü, şiir, tekerleme ve tiyatro türlerine ders kitaplarında yer verildiği tespit edilmiştir.

Seyahatnamelerin Sosyal Bilgiler dersinde kullanımının ve ders kitaplarında kullanımının öğrencinin ilgi ve motivasyonunu arttıracığı söylenebilir. Bu doğrultuda yapılan araştırmaların araştırmamızın sonucuyla uyumlu olduğu söylenebilir. Yine

Çelik (2016) “Sosyal Bilgiler dersi öğretiminde Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin kullanımı isimli araştırmada Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan kazanımlar doğrultusunda incelediği Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin sosyal bilgiler dersinde kullanılabileceğine, akademik çalışmalar ile geliştirilebileceğine ve toplumsal alanda da çeşitli projelerle uygulanabilirliğine ilişkin çeşitli öneriler sunulmaktadır. Yakar (2013) “Cumhuriyetten günümüze uygulanmış olan ilköğretim sosyal bilgiler öğretim programlarında seyahatnamelerin incelenmesi” isimli araştırmada seyahatnameler aracılığıyla öğrencilere tarihsel empatinin kazandırılmasında yardımcı olabilecek önemli materyallerden olduğu belirlenmiştir. Bu doğrultuda araştırmamızın sonuçları ile yapılan araştırmaların sonuçlarının uyumlu olduğu söylenebilir.

Oruç ve Aygün (2018) “Sosyal Bilgiler ders kitaplarında seyahatnameler” isimli araştırmada sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan seyyahlar ile ilgili bulgulara ulaşılmış ve araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler ders kitaplarında seyahatnamelerin kısıtlı kullanıldığına bulgusuna ulaşılmışlardır. Yapılan araştırma sonuçları doğrultusunda seyahatnamelerin Sosyal Bilgiler öğretiminde daha fazla kullanılması gerektiği ve ders kitaplarının farklı seyyahların eserleriyle zenginleştirmenin süreci daha işlevsel kılacağı söylenebilir.

Kaya ve Ekici (2015) “Sosyal Bilgiler öğretiminde gezi yazılarından yararlanma: Gülten Dayıoğlu’nun gezi yazıları örneği” isimli araştırmada tarama modelinde nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniğiyle gerçekleştirilen araştırmada, Gülten Dayıoğlu’nun kıtalara ilişkin gezi yazıları iki uzman tarafından incelenmiştir. Elde edilen bulgular; ulaşılan temalara göre düzenlenmiş, betimlenmiş. Sonuçta gezi yazılarının Sosyal Bilgiler konu alanına ilişkin bilgi ve değerlerin öğretiminde kullanılabileceği anlaşılmıştır. Ayrıca empati yanında eleştirel düşünme, sorgulama, sorun belirleme ve çözümlleme gibi becerilerin kazandırılmasına katkı getirebileceği belirlenmiştir

Araştırmamız sonucunda İbn Batuta Seyahatnamesi’nin Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan 5. Sınıf, 6. Sınıf ve 7. Sınıf kazanımlarının verilmesinde kullanılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Öneriler

İbn Batuta Seyahatnamesi’nin Sosyal Bilgiler dersinde kullanımına ilişkin öneriler aşağıda sunulmuştur.

- ✓ Sosyal Bilgiler ders kitaplarının hazırlanmasında İbn Batuta seyahatnamesi’nden Türk ve Dünya kültürü ile ilgili ilişkin araştırmada yer alan bulgulardan yararlanılabilir.
- ✓ İbn Batuta Seyahatnamesi Sosyal Bilgiler öğretmenleri tarafından uygun strateji, yöntem ve teknikle ders içi ve ders dışı etkinliklerde kullanılabilir.
- ✓ İbn Batuta Seyahatnamesi’nin Sosyal Bilgiler eğitimi etkililiği üzerine uygulamalı araştırmalar yapılabilir.
- ✓ Sosyal bilgiler değer, beceri ve kavramlarının öğrencilere kazandırılması sürecinde İbn Batuta Seyahatnamesi’nin kullanımı ile ilgili öğretmenler ile görüşmeler yapılabilir.
- ✓ İbn Batuta Seyahatnamesi içeriğinde yer alan hikâyeler öğrencilerin yaş düzeyi ve gelişim seviyesine uygun olarak sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerinde kullanılabilir.
- ✓ İbn Batuta’nın seyahat ettiği coğrafyalar ile ilgili animasyon filmler hazırlanabilir.

- ✓ İbn Batuta Seyhatnamesi'nin Sosyal Bilgiler Öğretmen adayları tarafından incelenmesi ve Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanılması ile ilgili görüşme çalışmaları yapılabilir.
- ✓ Sosyal Bilgiler becerileri içerisinde yer alan empati becerisi'nin oluşması ve kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme becerilerinin kazandırılmasında, İbn Batuta Seyhatnamesi'nin etkililiği üzerine çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. (2013). Alman Kurmay Subayı Franz Carl Endres'in İstanbul'u (1912-1915). *Türk Yurdu*, 33(310), 302-307.
- Aküzüm, C. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Öğretim Materyalleri. İçinde; *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (Ed: R. Sever), ss. 275-306. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Akbay, E. (2007). Emile Durkheim ve Eğitimde Sosyolojinin Önemi. İçinde; *Sosyal Bilgiler Eğitimi Açısından Eğitim Klasikleri İncelemeleri* (Ed: B. Ata ve İ. Bağcı), ss. 121-146. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- Akkuş, Z. (2006). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Destanların Kullanımı. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14, 31-48.
- Akyüz, Y. (2015). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Pegem A Akademi.
- Altıntaş, M. (2019). *İbn Battûta'ya Göre Anadolu Şehirlerinde Siyâsî, Dinî, İlmî, İctimâî ve İktisâdî Hayat*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Alkan, C. ve Kurt, M. (1998). *Özel Öğretim Yöntemleri Disiplinlerin Öğretim Teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Asiltürk, B. (2009). Edebiyatın Kaynağı Olarak Seyahatnameler. *International Periodical For the Languages, Literatur and History of Turkish or Turkic*, 4(1), 912-995.
- Ata, B. (2013). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Seyahatnameler: "Çocuklar, Ninelerimiz ve Dedelerimiz Çok Yardımseverdi." *Türk Yurdu*, 33(310), 164-166.
- Ata, B. (2016). Seyahatnameler-Gezi Yazıları ile Sosyal Bilgiler Öğretimi. İçinde; *Sosyal Bilgilerde Sözlü ve Yazılı Edebiyat İncelemeleri* (Ed: H. Tokcan), ss. 285-308. Ankara: Salmat Yayıncılık.
- Aytaç, N. (2014). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayınları.
- Aykut, A. S. (2018). *İbn Battûta Seyahatnamesi* (5.Baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Bada, M. (2018). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Yapılandırmacı Eğitim Yaklaşımına İlişkin Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Bakırcı, M. (2017). *İbn Cübeyr ve İbn Fazlan Seyahatnamelerinde Sosyolojik Unsurlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Balcı, A. (2018). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler* (13. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Başcı Namlı, Z. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Kullanılan Öğretim Materyalleri. İçinde; *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (Ed: R. Sever), ss. 349-376. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Baştuğ, H. (2019). *Sosyal Bilgilerde Seyahatnamelerin Yeri ve Seyyahların Gözüyle Nevşehir*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Beldağ, A. ve Aktaş, E. (2016). Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi: Nitel Bir Çalışma. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 953-981.
- Beyhan, M., A. (2014). *Cumhuriyet'in Kuruluşundan Günümüze Eğitimde Kademeler Arası Geçiş ve Yeni Modeller*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Sunuş, 16 - 18 Ocak, Antalya, Türkiye.
- Binbaşoğlu, C. (1995). *Eğitim Psikolojisi* (9. Baskı). Ankara: Yargıcı Matbaası.

- Binbaşıoğlu, C. (1991). *Öğrenme Psikolojisi: Öğrenme Psikolojisi ve İlkokulda Okunan Derslerin Psikolojik Temelleri*. Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Bilgili, A. S. (2008). Geçmişten Günümüze Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler. İçinde; *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (Ed: A., S. Bilgili), ss.1-33. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Bilgin, E. (2014). *Türkçe Eğitimi Ders Kitaplarında Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin Kullanılabilirliği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Biol, N. (1991). *İbn Battûta'ya Göre Deşt-i Kıpçak ve Türkistan*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Bowen, B. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27-40.
- Brady, S. (2007). Teachers' Notebook Using a Travelogue to Learn a Region, *Journal of Geography*, 98(2), 79-85, DOI: 10.1080/00221349908978863.
- Brault, R. & Reidy, J. (2004). Travel Education: Demonstrating Effective Learning through the Seven Principles of Good Practice in Undergraduate Education, *Scholar: A Journal of Leisure Studies and Recreation Education*, 19(1), 11-26, DOI: 10.1080/1937156X.2004.11949523.
- Cataloluk, S. (2013). Seyahatnameler ve Gerçekleri. *Türk Yurdu*, 33(310), 1-13.
- Çakmakçı, C. (2006). İbn Battûta Seyâhatnâmesinde Türkçe Kelimeler. *AÜİFD*, 47(1), 159-168.
- Çengelci, T. (2013). Sosyal Bilgiler Dersinde Yararlanılan Toplumsal ve Kültürel Kaynakların Belirlenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(43), 219-236.
- Çelik, A. (2016). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretiminde Evliya Çelebi Seyahatnamesinin Kullanımı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çelik, A. (2019). Gezi Yönteminin Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Akademik Başarılarına Etkisinin ve Gezi Yazısı Yazma Deneyimlerine İlişkin Görüşlerinin İncelenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 395-413.
- Çetin, K. (2003). Türk Eğitim Tarihinde Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerin Tarihsel Süreci, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1-2), 163-185.
- Çetin, E. M. (2018). *İbn Battuta Seyahatnamesi'nde Uluslararası Ticarete Konu Olan Mallar ve Seyahatnamede Geçen Para Birimleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çevik, M. (2015). *İbn Battuta Seyahatnamesi: (Tuhfetu'n-nuzzâr fî garâibi'l-emsâr ve acâibi'l-esfâr)*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Cevizci, A. (2010). *Eğitim Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Coşkun, M. (2009). Seyahatname: İslam Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/seyahatname#3-turk-edebiyati> (Erişim Tarihi: 20.04. 2019).
- Çoban, O. ve Akşit, İ. (2018). 2005 ve 2017 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Öğrenme Alanı, Kazanım, Kavram, Değer ve Beceri Boyutları Açısından Karşılaştırılması. *Journal of History Culture and Art Research*, 7(1), 479-505.
- Daşcıoğlu, K. ve Şimşek, S. (2014). Sosyal Bilgiler Eğitiminin Müfredatı. İçinde; *Sosyal Bilgiler Eğitime Giriş* (Ed: S. İnan), ss. 23-35. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demir, B. S. ve Akengin, H. (2012). *Hikayelerle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi.

- Demir, B., S. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Göre Tasarlanmış Hikayelerin Etkililiği*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Demirci, S. ve Köseli, M. (2017). İkincil Veri ve İçerik Analizi. İçinde; *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (5.Baskı), (Ed: K. Böke), ss. 321-362. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Demircioğlu, İ. H. (2004). Tarih ve Coğrafya Öğretmenlerinin Sosyal Bilimler Öğretiminin Amaçlarına Yönelik Görüşleri (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği). *Bilig/ Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 31, 71-84.
- Demircioğlu, İ., H. (2005). *Tarih Öğretiminde Öğrenci Merkezli Yaklaşımlar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2015). *Eğitimde Program Geliştirme Kuramdan Uygulamaya*. (24. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Demirel, Ö. ve Yağcı, E. (2007). Öğretim Materyallerinin Değerlendirilmesi. İçinde; *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı* (Ed: Ö. Demirel ve E. Altun), ss. 206-227. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Demir, H. (2012). 1. Uluslar Arası Moda ve Tekstil Tasarımı Sempozyumu. İçinde; *Ortaçağ Dönemine Ait İki Kaynakta (İbn Bîbî-Selçuk Nâme ve İbn Batuta Seyahatnamesi) İsmi Geçen Kumaş ve Kıyafet Tasvirleri*, 8-10 Ekim 2012, Antalya, Türkiye, ss. 091-094.
- Deveci, H. (2002). *Sosyal Bilgiler Dersinde Probleme Dayalı Öğrenmenin Öğrencilerin Derse İlişkin Tutumlarına, Akademik Başarılarına ve Hatırlama Düzeylerine Etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Deveci, H. ve Arın, D. (2008). Sosyal Bilgiler Dersinde Güncel Olayların Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Hatırda Tutma Düzeyine Etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 170-185.
- Deveci, H. (2010). Türk Eğitim Tarihinde Sosyal Bilgiler Eğitimi. İçinde; *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (Ed: R. Turan ve K. Ulusoy), ss. 23-40. Ankara: Maya Akademi.
- Doğanay, A. (2003). Sosyal Bilgiler Öğretimi. İçinde; *Hayat bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (Ed: C. Öztürk ve D. Dilek), ss. 15-46. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Doğanay, H. (1993). *Coğrafya'ya Giriş Metodlar- İlkeler ve Terminoloji*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi.
- Doğanay, A. (2008). Çağdaş Sosyal Bilgiler Anlayışı Işığında Yeni Sosyal Bilgiler Programının Değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 77-96.
- Doğan, D. (2016). *İbn Battûta Seyahât-nâmesi'nde Kültürel Unsurlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Dündar, Z. ve Baysan, S. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Efsanelerin Kullanımı. *International Periodical for the Languages. Literature and History of Turkish or Turkic*. 12(18), 293-310.
- Ekici, M. (2012). Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Sözlü ve Yazılı Metin İlişkisi. İçinde; *Evliya Çelebi'nin Sözlü Kaynakları* (Ed: Ö. Oğuz ve Y. Özay), ss. 27-37. Ankara: UNESCO Türkiye Milli Komisyonu.
- Ekiz, D. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Anı yayıncılık.

- Eker, S. (2020). 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Karşılaştırmalı Analizi. *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 86-103.
- Erden, M. (Bilinmeyen Tarih). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Erden, M. (1998). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Erdem, A. R. (2005). *Etkili ve Verimli Eğitim*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Gülyüz, H. (2002). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık
- İnan, S. (2014). *Öğretmenler ve Öğretmen Adayları için Sosyal Bilgiler Eğitimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kafesoğlu, İ. (2016). *Türk Milli Kültürü* (40.Basım). İstanbul: Ötüken.
- Kaplan, Y. (2010). Bir Medeniyet Yolcusu İbn Battûta. *Mostar Dergi*, 70, 30-35.
- Karatay, H. (2011). Karakter Eğitiminde Edebi Eserlerin Kullanımı. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6(1), 1398-1412.
- Kartın, C. (2013). Batılı Seyyahların Gözüyle Doğu. *Türk Yurdu*. 33(310), 210-226.
- Karagözoğlu, N. (2018). Sosyal Bilgiler Dersinde Vatanseverlik Değerinin Kazandırılmasında Kadın Kahramanların Yaşam Öykülerinin Kullanılması. *International Journal Of Field Education*, 4(2), 97-110.
- Karaduman, H. (2005). *Sosyal Bilgiler Dersinde Yapılandırmacı Öğrenme İlkelerine Göre Hazırlanan Öğretim Materyallerinin Öğrencilerin Derse İlişkin Tutumlarına, Başarılarına Ve Hatırlama Düzeylerine Etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans) Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Eskişehir.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Kaya, E. ve Ekici, M. (2015). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Gezi Yazılarında Yararlanma:Gülten Dayıoğlu'nun Gezi Yazıları Örneği. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(1), 87-114.
- Kaymakçı, S. (2013). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Sözlü ve Yazılı Edebî Türlerin Kullanım Durumu. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20, 230-255.
- Keskin, S. (2008). *Romanlarla Tarih Öğretimi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kılıçoğlu, G. (2012). Sosyal Bilgiler Programı ve Öğretmen Yeterlilikleri. İçinde; *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (2. Baskı), (Ed: M. Safran), ss. 3-16. Ankara: Pegem Akademi.
- Kılıç, Ü. (2014). İlmiye Teşkilatı. İçine; *Osmanlı Teşkilat Tarihi El Kitabı* (3. Baskı), (Ed: T. Gündüz), ss. 273-313. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Koçyiğit, T. (2009). İbn Battuta'nın Karadeniz Seyahati Üzerine Bazı Mülahazalar. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(4), 54-73.
- Konak, S. (2017). *Günlük Gazetelerin Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerler Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Korkmaz, İ. (2006). Yeni İlköğretim Birinci Sınıf Programının Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 0(16), 419-431.
- McCall, A.L. (2010). Teaching Powerful Social Studies Ideas Through Literature Circles, *The Social Studies*, 101(4), 152-159, DOI: 10.1080/00377990903284104.
- Maden, S. (2008). Türk Edebiyatında Seyahatnameler ve Gezi Yazıları. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 37, 147-158.

- MEB, (2005). *En Son Değişiklikleriyle İlköğretim Okulu Ders Programları ve Öğretim Kılavuzları 1-5. Sınıflar*. Erzurum: Yakutiye Yayıncılık.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı (İlkokul ve Ortaokul 4, 5, 6 ve 7.Sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Meydan, A. (2010). Sosyal Bilgiler Disiplininde Coğrafyanın Yeri ve Önemi. İçinde; *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (Ed: R. Turan ve K. Ulusoy), ss. 63-84. Ankara: Maya Akademi.
- Michaelis, J.U. (1980). *Social Studies For Children A Guide To Basic Instruction*: ss. 3. New jersey: Prentice-Hall, INC.
- Mutlu, Z. (2019). *Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgilerde Öğretiminde Çizgi Roman Kullanımına Yönelik Görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Oğuzkan, A., F. (2001). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Ok, B. (2016). *İbn Batuta Seyahatnamesi: Sosyolojik Bir Çözümleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Otluoğlu, R. (2001). *İlkokul 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yazılı Edebiyat Ürünlerini Ders Aracı Olarak Kullanmanın Duyuşsal Davranış Özelliklerini Kazanmaya Etkisi*. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Oruç, Ş. ve Aygün, M. (2018). Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Seyahatnameler. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi*, 1 (1), 46-57.
- Özdemir, S., M. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Değerlendirilmesi İçinde; *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (Ed: M. Safran). ss. 17-48. Ankara: Pegem Akademi.
- Berg, B., L & Lune, H. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Çev: Z. Özcan). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Özaydın, A. (2020). *Animasyon Filmlerin Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Bağlamında İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2003). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürün ve Yazılı Materyaller* (2. Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2002). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Yazılı Edebiyat Ürünlerini Ders Aracı Olarak Kullanmanın Duyuşsal Davranış Özelliklerini Kazanmaya Etkisi. *Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15, 173-182.
- Öztürk, C., Otluoğlu, R. ve Coşkun, K., S. (2014). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürün ve Yazılı Materyaller* (6. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2003). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem A yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Deveci, H. (2016). Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretimi Programlarının Değerlendirilmesi. İçinde; *Farklı Ülkelerin Sosyal Bilgiler Öğretimi Programları* (2. Baskı), (Ed: C. Öztürk), ss. 1-40. Ankara: Pegem Akademi.
- Özoğlu, S., Ç. (1987). Ortaöğretim Kuramlarında Sosyal Bilimler Öğretimi ve Sorunları Türk Eğitim Derneği Öğretim Toplantısı. *Türk Eğitim Derneği Yayınları*. 3-442.
- Paykoç, F. (1991). Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimine Giriş İçinde; *Tarih Öğretimi*. (Ed: B. Özer). Eskişehir: Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.

- Saetgaraeva, A. (2019). *Hospitality in Islamicate Civilization: Futuwwa in Ibn Battuta's Travelogue*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İbn Haldun Üniversitesi Alliance Of Cıvıllzations Institute, İstanbul.
- Sanlı, Y., T. (2011). Edebiyat; Toplumsal Hafızanın, Geleneğin Kaybında, inşasında Ne Kadar Etkilidir? *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2(2), 151-164.
- Sever, R. (2015). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Selanik Ay, T. ve Öncü, Z. (2019). An Analysis of the Documentary Entitled Talisman of the City as a Teaching Tool in the Values Education. *Review of International Geographical Education Online*. 9(3), 639-662.
- Sözer, E. (1998). Sosyal Bilimler Kapsamında Sosyal Bilgilerin Yeri ve Önemi. İçinde; *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (Ed: G. Can), ss. 1-8. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Sönmez, V. (1998). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. (2018). *Örneklendirilmiş Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (5. Baskı). Ankara: Anı yayıncılık.
- Sömen, T. ve Göksu, M., M. (2017). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerinde Sözlü ve Yazılı Edebi Ürünleri Kullanmaları Durumu. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 12(18), 561-576.
- Şanlı, M. (2009). *Sosyal Bilgiler Ders iTarih Konularını Öğretiminde Siyasetnamelerden Faydalanmanın Akademik Başarıya Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Şirin, İ. (2013). Seyahatnamelerin Sosyal Bilimlerde Kullanım Değeri: Seyahatname Metodolojisi Geliştirmenin Zorunluluğu. *Türk Yurdu*, 33(310), 38-43.
- Tay, B. (2017). 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile 2017 Sosyal Bilgiler Dersi Taslak Öğretim Programının Karşılaştırması. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 8(27), 461-487.
- Tay, B. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretiminin Dünü Bugünü ve Yarını. İçinde; *Sosyal Bilgilerin Temelleri* (Ed: R. Turan ve K. Ulusoy), ss. 3-20. Ankara: Maya Akademi.
- Tekin, A. (2017). *İbn Haldun Mukaddime* (3.Baskı). İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Türk Dil Kurumu, (2019). Seyahatname Tanımı, <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 29.03. 2019).
- Türe, H. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersinde Aile Katılımına Dayalı Etkinliklerden Yararlanma: Bir Eylem Araştırması*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Türk Yıldız, G. (2019). *Kaynak Eserlerin Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Kullanılması: Evliya Çelebi'nin Seyahatname'si*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Töremen, F. (2011). Türk Eğitim Sisteminin Amaçları, Temel İlkeleri ve Genel Yapısı. İçinde; *Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi* (2. Baskı), (Ed: V. Çelik), ss. 2-17. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ünlü, İ. (2016). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Ders Materyali Olarak Edebi Ürün Kullanımına Yönelik Görüşleri, *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, 7(22), 120-136.
- Variş, F. (1996). *Eğitimde Program Geliştirme Teoriler-Teknikler*. Ankara: Alkım Yayıncılık.
- Yazıcı, H. (2009). Seyahatname. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (37), 13-16.

- Yakar, H. (2013). *Cumhuriyetten Günümüze Uygulanmış Olan İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Seyahatnamelerin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Yeşiltaş, E. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretiminde Öğretim Materyalleri ve Teknolojileri. İçinde; *Sosyal Bilgiler Öğretimi* (2.Baskı), (Ed: M. Safran), ss. 225-241. Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldırım, M. (2017). *Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Derslerinde Edebi Ürün Kullanma Durumları (Erzurum Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (10. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÖZGEÇMİŞ

Zeynep ÖNCÜ, 1995 yılında Kars'ın Merkez ilçesinde doğdu. İlk ve Orta öğrenimini Gebze Eşrefbey Ortaokulunda tamamladıktan sonra lise eğitimini Sarkuysan Anadolu Lisesinde tamamladı. 2012 yılında başladığı Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği eğitimini 2016 yılında tamamladı. 2017 yılında yine aynı alanda Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde başladığı Yüksek Lisans eğitimini 2021 yılında tamamladı.

